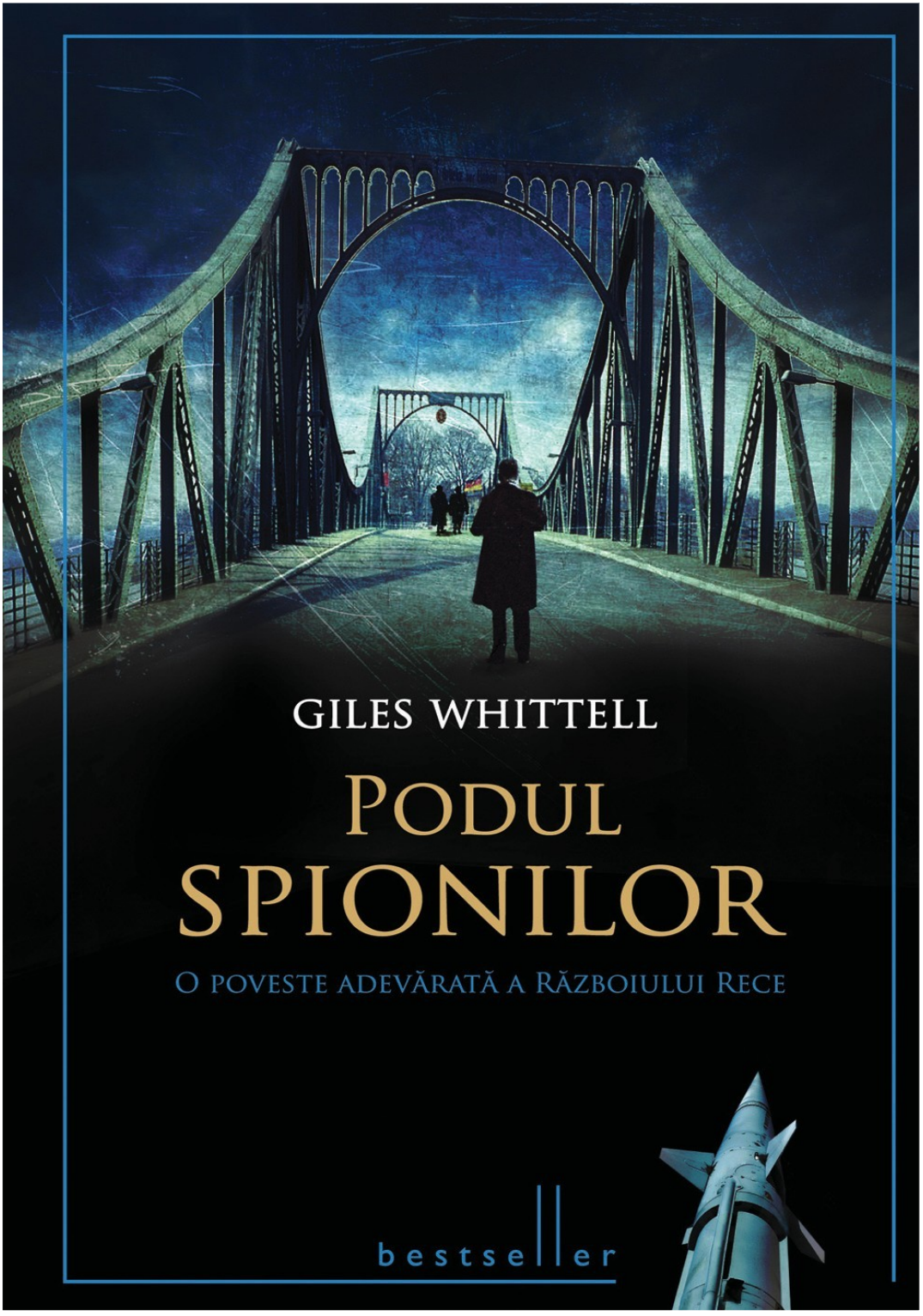

GILES WHITTELL

PODUL SPIONILOR

O POVESTE ADEVĂRATĂ A RĂZBOIULUI RECE

bestseller

Giles Whittell

Podul spionilor

O poveste adevărată a Războiului Rece

Bridge of Spies: A True Story of the Cold War
Giles Whittell

Copyright @ 2010 Giles Whittel

LITERA

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021.319.63.90; 031.425.16.19; 0752.548.372;
e-mail: comenzilitera.ro
Ne puteţi vizita pe
www.litera.ro

Podul spionilor. O poveste adevărată a Războiului Rece
Giles Whittell

Copyright © 2011 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba engleză:
Marius Chitoşcă

Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactor: Ovidiu Şerban
Copertă: Andrei Gamarţ
Tehnoredactare şi prepress: Anca Suciu

Podul spionilor
ISBN 978-606-600-640-8

VARIANTA V1.0
APRILIE 2018

Pentru Bruno, Louis şi Enzo

Distribuţia

PERSONAJE PRINCIPALE

William Fisher: alias Rudolf Abel, Emil Goldfus, Martin Collins, Robert Callan, Frank, Milton şi Agentul Mark: colonel KGB şi cel mai important agent sovietic sub acoperire în America de Nord din 1948 şi până în 1957.

Francis Gary Powers: pilot de avion U-2 instruit de Forţele Aeriene ale Statelor Unite şi angajat de CIA să zboare în misiuni de recunoaştere deasupra Rusiei Sovietice; doborât pe 1 mai 1960.

Frederic Pryor: student doctorand la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest, care a fost arestat de poliţia secretă est-germană pe motivul suspectării de spionaj, dar eliberat şi înapoiat părinţilor săi ca parte a schimbului de pe Podul Glienicke pe 10 februarie 1962.

KGB

Reino Hayhanen: alias Eugene Maki şi Agentul Vik: subordonatul KGB al lui Willie Fisher în New York din 1952 şi până în 1957 şi cel care îl va trăda Statelor Unite.

Pavel Sudoplatov: general KGB care a organizat asasinarea lui Leon Troţki în 1940 şi l-a adoptat pe Fisher ca protejat al său în al Doilea Război Mondial.

Iuri Drozdov: ofiţer KGB desemnat să ţină legătura cu James Donovan din Germania de Est în speranţa aranjării unui schimb între Powers şi Abel.

Aleksandr Orlov „Suedezul”: agent sovietic „ilegal” dinainte de război care a dezertat în Statele Unite, unde a fost singura persoană care cunoştea adevărata identitate a

lui Fisher.

Ivan Şişkin: ofiţer superior KGB care a jucat rolul celui de-al doilea secretar al ambasadei sovietice în Berlinul de Est pentru a reprezenta Moscova în negocierile pentru schimbul Powers-Abel.

CIA

Marty Knutson: pilot de avion U-2 ale cărui fotografii din iulie 1956 făcute la Baza Engels a Forţelor Aeriene din Rusia au ajutat la demontarea teoriei unui „decalaj al bombardierelor" care ar fi ameninţat securitatea naţională a Statelor Unite.

Bob Ericson: pilot de avion U-2 care a participat la penultimul zbor deasupra teritoriului sovietic pe 9 aprilie 1960 şi care a fost pilotul de rezervă al lui Powers pe 1 mai.

Richard Bissell: şef civil al programului U-2 din cadrul CIA din 1954 şi până în 1962, în calitate de director adjunct al agenţiei, iar apoi de director de planificare.

Allen Dulles: director al CIA din 1953 şi până în 1961; a cerut preşedintelui Eisenhower să autorizeze zborurile U-2 în Uniunea Sovietică şi a fost responsabil pentru programarea zborului lui Powers pe 1 mai, 1960.

Stan Beerli: colonel al forţelor aeriene care s-a angajat la CIA pentru a deveni şeful civil al Detaşamentului B, unitatea de avioane U-2 cu baza în Adana, Turcia, unde a conceput procedurile de securitate ale Operaţiunii Quickmove pentru zborurile în Uniunea Sovietică.

Joe Murphy: ofiţer de securitate CIA în Adana care a fost ulterior însărcinat cu identificarea lui Powers pe Podul Glienicke din Berlin în ziua de 10 februarie, 1962.

LIDERII SOVIETICI

Nikita Hruşciov: premier sovietic din 1958 şi până în

1964; a abandonat planurile îndrăzneţe de dezarmare nucleară şi s-a retras de la summitul marilor puteri din 1960, după zborul peste Uniunea Sovietică al lui Gary Powers pe 1 mai 1960.

Roman Rudenko: procuror general sovietic şi veteran al proceselor de la Nürnberg ale criminalilor de război nazişti, care a prezidat la procesul lui Gary Powers din august 1960.

Serghei Biriuzov: mareşal al Forţelor Aeriene de Apărare Sovietice care a coordonat eforturile de interceptare a lui Gary Powers şi care l-a anunţat pe Hruşciov că avionul U-2 a fost doborât imediat ce vestea i-a fost confirmată.

Evgheni Saviţki: general-colonel în cadrul Forţelor Aeriene de Apărare Sovietice care i-a ordonat lui Igor Mentiukov să se izbească în Powers cu avionul său de vânătoare Suhoi Su-9, ştiind că misiunea avea să fie una sinucigaşă în situaţia în care era încununată de succes.

LIDERII AMERICANI

Dwight D. Eisenhower: preşedinte al Statelor Unite din 1953 şi până în 1961; a autorizat programul U-2, dar a regretat amarnic zborul de pe 1 mai 1960.

John F. Kennedy: preşedinte al Statelor Unite din 1961 şi până în 1963; a promis, în calitate de candidat prezidenţial, să reducă „decalajul rachetelor" militare, care de fapt nu exista, şi a refuzat să se întâlnească cu Powers la întoarcerea acestuia în Statele Unite.

William F. Tompkins: procuror însărcinat cu acuzarea lui „Rudolf Abel" (William Fisher) în 1957; a numit spionajul lui Fisher „o ofensă îndreptată împotriva existenţei noastre".

James Donovan: fost procuror american la procesele de la Nürnberg ale criminalilor de război nazişti, însărcinat cu apărarea lui Fisher la procesul acestuia; a intermediat ulterior schimbul de pe Podul Glienicke în Berlin.

Llewellyn Thompson: ambasador american la Moscova din 1957 până în 1962; a aflat de supravieţuirea lui Powers după

prăbuşire prea târziu pentru a mai preveni publicarea unei poveşti false de acoperire de către NASA.

Frank Meehan: diplomat american însărcinat să asiste familia lui Frederic Pryor în Berlin în 1961; ulterior a devenit ultimul ambasador american în Germania de Est.

PERSONAJE SECUNDARE

Burt Silverman: artist din Brooklyn şi prieten al lui „Emil Goldfus" (William Fisher), a cărui maşină de scris a fost utilizată ca dovadă în condamnarea lui Fisher pentru spionaj împotriva Statelor Unite.

James Bozart: băiat din Brooklyn care livra ziare şi a găsit pe jos o „monedă goală de cinci cenţi" scăpată de Reino Hayhanen, conţinând un microfilm care în cele din urmă a fost decodat şi a îndreptat ancheta către Fisher.

Oliver Powers: miner, cizmar şi tatăl lui Gary Powers; a solicitat un schimb între „Abel" şi fiul său într-o scrisoare trimisă lui Hruşciov şi a călătorit la Moscova pentru a fi prezent la procesul fiului său în 1960.

Millard Pryor: om de afaceri şi tatăl lui Frederic Pryor; a călătorit la Berlin în 1961 pentru a obţine eliberarea fiului său din vestita Închisoare de Investigaţie Stasi de la Hohenschönhausen.

Wolfgang Vogel: avocat est-german care a servit ca intermediar în eforturile lui Millard Pryor de a contacta autorităţile est-germane.

Carl McAfee: avocat din Virginia care a călătorit împreună cu Oliver Powers la Moscova pentru procesul lui Gary Powers şi a pledat fără succes pentru indulgenţă faţă de acesta în biroul lui Leonid Brejnev, viitorul premier sovietic.

Kelly Johnson: fondatorul hangarului secret „Skunk Works" al companiei Lockheed din Burbank, California, proiectant al avionului U-2 şi angajatorul lui Gary Powers după ce acesta a plecat de la CIA.

Dave Clark: pionier în utilizarea ţesăturilor elastice în

lenjeria intimă feminină şi proiectant al costumelor presurizate purtate de piloţii de pe avioanele U-2, între care şi Gary Powers la momentul ultimului său zbor deasupra Rusiei.

Marvin Makinen: student american de la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest care a fost condamnat la opt ani de închisoare pentru spionarea instalaţiilor militare sovietice în 1961, dar eliberat după doi ani la cererea lui James Donovan.

Nota autorului

Oriunde a fost posibil, am căutat şi am intervievat persoanele încă în viaţă care au jucat roluri în această poveste, aşa cum s-a derulat ea în urmă cu cincizeci de ani. Remarci din aceste interviuri sunt relatate la timpul prezent, pentru a le distinge de materialele regăsite în documente, jurnale sau surse secundare.

Prolog

10 FEBRUARIE 1962

Drumul în afara Berlinului era practic pustiu. Dimineaţa de sâmbătă te întâmpina cu un frig muşcător. Prognoza meteo anunţa zăpadă, iar zvonurile îi ţineau pe oameni în oraş. Toate birourile de ştiri trimiseseră reporteri la Punctul de Control Charlie pentru că acesta părea locul potrivit. Însă prognoza a fost greşită, la fel şi zvonurile.

În jurul orei nouă şi jumătate, un taxi singuratic a trecut de ultimele semafoare din Wilmersdorf şi s-a îndreptat către vest pe Königstrasse, mărind viteza. Pentru o vreme a gonit prin pădurea virgină de pe o insulă mare, în formă de diamant aflată între localitatea Wannsee şi râul Havel. După care a ajuns în vârful unui deal, a coborât 800 de metri într-o curbă lină la stânga şi a oprit la o barieră de trafic. Dincolo de barieră erau un turn de pază şi un pod – o structură solidă de grinzi din oţel vopsite în verde, aruncată peste Havel, ce avea la jumătate o linie albă, subţire. Dincolo de pod se afla un alt turn de pază şi o altă barieră, iar după ele era o zonă de tragere liberă pentru poliţia de frontieră est-germană. Mai departe se ridica zidul - nu segmentul scurt care diviza inima Berlinului, ci secţiunea lungă care izola sectoarele aliate de Est. Linia albă despărţea sectorul american de cel sovietic. Era cea mai bună aproximare de pe planetă a unei frontiere terestre între două superputeri nucleare ale lumii.

Taxiul a întors şi s-a pregătit să facă drumul înapoi în oraş. Din el a coborât o femeie tânără cu un blocnotes. Avea păr blond, ochii albaştri şi tremura de nelinişte.

A aruncat o privire poliţiştilor militari care păzeau bariera şi s-a gândit că e mai bine să nu se apropie de ei. În schimb, a pus ochii pe un ofiţer care venea spre ea în uniforma

regulamentară a poliţiei vest-germane. Ducea cu el o servietă şi un termos şi părea să fie tânăr, la fel ca ea. „Ajută-mă, te rog”, i-a spus.

Ofiţerul s-a oprit suficient cât să o audă zicând că aceasta era şansa ei unică în viaţă, că dacă se întorcea cu un blocnotes gol cariera ei se încheia înainte de a începe. El a răspuns că nu putea să se oprească pur şi simplu acolo şi să discute cu ea. Poliţiştii militari îi urmăreau din priviri.

„Atunci mergi alături de mine”, a spus ea.

La nord de drum, un povârniş triunghiular, acoperit cu iarbă, cobora spre apă, cu o cărare la deal ce ducea către o casă de vară de culoare crem. Poliţiştii militari aveau o vedere clară în lungul cărării, dar nu asupra întregului povârniş. Copacii şi arbuştii o delimitau de drum, iar femeia a observat că, pe măsură ce cobora în josul povârnişului, era mai bine ferită de ochii iscoditori. A început să meargă pe cărare, iar tânărul ofiţer de poliţie a urmat-o.

„Poate că i-a fost milă de mine”, spune ea după jumătate de secol. „L-am luat la o plimbare în spatele tufelor şi mi-a depănat întreaga poveste.”

Se întâmplase devreme – imediat după ivirea zorilor, a spus el. Zărise un mic convoi de maşini care se apropiau de pod din partea americană şi un altul din partea est-germană. Grupuri de bărbaţi se împrăştiaseră la fiecare capăt al podului şi aşteptau. După care trei indivizi din fiecare grup s-au apropiat de linia albă şi au schimbat câteva cuvinte. Se produsese o întârziere, apoi s-a auzit un strigăt, iar după asta două siluete au traversat linia, fiecare în direcţii opuse.

Annette von Broecker a notat totul. Povestea nu era completă, dar era mai mult decât avea să afle oricine altcineva în acea zi, inclusiv reporterii de la reţelele mass-media americane. A dorit mai multe detalii, şi au existat câteva pe care le-a putut adăuga ea însăşi – o deschizătură în norul de deasupra podului, lumina soarelui care a pătruns prin ea, două lebede care pluteau înainte şi înapoi sub pod.

„Inima îmi bătea cu putere”, îşi aminteşte ea. „M-am tot gândit ce să scriu. „Lebede, soare, spioni. Lebede, soare,

spioni." După care a fugit înapoi pe povârniş până la o cabină telefonică cu plată şi a sunat la birou. Redactorul ei i-a spus să se calmeze, iar pe măsură ce ea a relatat ştirea, el i-a oferit câteva elemente de fundal pentru articol, însă lebedele au rămas.

La ora 3:00 după fusul orar al Washingtonului, secretarul de presă al preşedintelui Kennedy l-a informat despre cele văzute de ofiţerul de poliţie. Acest lucru a făcut ca preşedintele să fie mai bine informat decât cititorii lui von Broecker, dar nu cu mult şi nu pentru multă vreme. Articolul pe care l-a redactat ea în acea dimineaţă a ajuns pe prima pagină a tuturor ziarelor din lumea liberă. Articolul a relatat o rocadă între spioni care nu mai fusese încercată anterior, în care protagoniştii au trebuit să fie aduşi în acelaşi loc, în acelaşi timp şi schimbaţi cu cea mai mare grijă sub privirile fixe, tăcute ale lunetiştilor ascunşi în pădurile de pe fiecare parte a râului. Era un trafic de persoane ce purta binecuvântarea a două superputeri.

A fost o poveste care începuse prin căutarea unor arme de distrugere în masă. Personajele ei principale au fost simpli soldaţi. Ei au urmat ordine, însă nu ordine obişnuite. Timp de aproape şapte ani, au fost profund implicaţi în cursa dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică, în încercarea de a stabili care dintre cei doi inamici se afla mai aproape de obţinerea mijloacelor de anihilare a celuilalt. Când i-a părăsit norocul, consecinţele ar fi putut fi mai mult decât dezastruoase. Doar prin faptul de a fi umani, ei au putut schimba cursul istoriei, iar unul dintre ei a făcut-o.

Ceea ce i-a relatat poliţistul lui von Broecker în acea dimineaţă s-a centrat pe trei personaje, nu două. Cel mai tânăr dintre ele, la acel moment, îşi revedea părinţii pentru prima oară în trei ani, străduindu-se să accepte faptul că de acum era liber şi putea să nu se mai gândească la sinucidere. Era un doctorand de douăzeci şi opt de ani al Universităţii Yale, interogat zilnic de poliţia secretă est-germană – Stasi – în ultimele cinci luni pentru bănuiala de spionaj, de care era întru totul nevinovat. Era un tânăr cu o

minte curioasă, căruia îi plăcea să hoinărească, şi care intrase vesel şi lipsit de griji în vârtejul paranoiei din Berlin într-o maşină sport roşie, marca Volkswagen. Tipul său de personalitate nu era unul pe care Stasi, un monstru hrănit cu suspiciuni şi obsedat de conformitate, să îl înţeleagă cu uşurinţă. Era un spirit glumeţ, predispus la meditaţie, liber. Numele lui era Frederic Pryor.

Următorul în ordinea vârstei a traversat podul dinspre partea est-germană în cea americană într-un costum rusesc ieftin, purtând o valiză din carton. Era o întoarcere acasă bizară pentru un pilot, în special pentru acest pilot. El intrase în spaţiul aerian sovietic cu doi ani mai devreme purtând un costum presurizat făcut la comandă de compania David Clark din Worcester, Manhattan, cu scopul de a preveni evaporarea fluidelor din corpul său în eventualitatea în care în carlinga avionului se producea o spărtură. Misiunea lui era cunoscută doar de Casa Albă şi de o mică echipă de agenţi operativi din CIA împrăştiaţi între Langley şi extremele mai sălbatice ale Eurasiei. Avionul său, un Lockheed U-2, traversase stepa cazacă la o altitudine de două ori şi jumătate mai mare decât cea a Everestului, după care se dezmembrase şi se prăbuşise pe teritorul rusesc în apropiere de Sverdlovsk[1].

Atunci când cazi de la 21.000 de metri, nu mai există ordine de urmat. Pentru început, tot ce există e sâsâitul oxigenului, cupola de un albastru întunecat a stratosferei, care se roteşte lent, şi conştientizarea extrem de tăcută că acul altimetrului începe să se învârtă în sens invers. Acestea au fost singurele informaţii pe care le-a avut la dispoziţie pilotul. Acestea şi timpul necesar pentru a cădea 21 de kilometri pe verticală la o viteză medie de 160 de kilometri pe oră, ceea ce înseamnă mai puţin de zece minute. Nu ar fi trebuit să supravieţuiască. Dacă fusese lovit de o rachetă, explozia ar fi trebuit să-l spulbere împreună cu avionul. Chiar dacă lucrurile s-au petrecut altfel, şansele de a fi salvat de costumul presurizat au fost aproape nule. La

[1] Actualul Ekaterinburg (n.tr.)

21.000 de metri, sângele începe să fiarbă în zece secunde. Era regretabil, au fost cu toţii de acord – cei din grupul restrâns care au ştiut aceste detalii –, însă pilotul era condamnat la moarte.

Dar acel pilot a supravieţuit exploziei. În vreme ce cădea, s-a forţat să gândească. Pe măsură ce carlinga sa a început să se rotească, el a eliminat strategii care l-ar fi ucis cu siguranţă. Pe durata unei căderi de 9.000 de metri, a îndepărtat calm geamul carlingii. Continuând să se rotească, s-a desprins de rezerva de oxigen şi a plutit liber. A respirat aerul rarefiat de la altitudinea de 9,5, apoi 8, apoi 6,5 kilometri. Când i s-a deschis paraşuta, a mulţumit în gând persoanei care i-o împachetase. A privit regiunea rurală de sub el şi s-a gândit că semăna puţin cu peisajul Virginiei. A ales un loc şi a avut o aterizare dură. Cei din Washington nu aveau de unde şti, însă el supravieţuise întregului episod.

Numele lui era Francis Gary Powers, Frank pentru prieteni, fiul unui miner din Virginia care a sfidat dorinţa fierbinte a tatălui său de a deveni medic şi s-a făcut în schimb pilot pe avioane de vânătoare. Nu s-a gândit niciodată la sinucidere, deşi au existat destui oameni care şi-au dorit ca el să o fi făcut. Lunga sa cădere spre pământ de pe 1 mai 1960 a condus imediat şi direct la cea mai severă ruptură în relaţiile dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică de la Blocada Berlinului din 1948. A compromis summitul de la Paris, de la sfârşitul lunii mai, la care Eisenhower şi Hruşciov speraseră să lanseze o eră nouă a unei politici de relaxare între superputeri. A accelerat cursa înarmărilor, care a adus lumea pe picior de război nuclear pe durata crizei rachetelor din Cuba, din 1962 şi nu s-a încheiat până la colapsul imperiului sovietic, după aproape trei decenii. Din momentul în care Powers a fost raportat dispărut în misiune, au existat sceptici bine plasaţi în ierarhia conducerii din ambele tabere care au bănuit că întreaga lui misiune fusese plănuită pentru a eşua, prevenindu-se astfel începutul unei perioade de pace între superputeri. E o teorie care s-a menţinut până în prezent.

Cel mai în vârstă personaj din povestea lui von Broecker s-a deplasat din sectorul american spre fâşia morţii[1], iar apoi către zid, simbolul ideii de libertate. Mergea puţin gârbovit şi fuma prea mult, fapt care îi provoca o tuse severă şi o sinuzită gravă. Conform publicaţiei *New York Times,* CIA şi Curţii Supreme a Statelor Unite, el era un maestru al spionajului sovietic. A fost o descriere care i-a încântat pe intermediarii lui şi o reputaţie pe care a luat-o cu sine în mormânt. Numele lui, din câte s-a pretins, a fost Rudolf Abel. În cei nouă ani de rătăcire prin America de Nord şi-a spus în multe feluri: Emil Goldfus, Martin Collins, Robert Callan, Frank şi Milton, sau Milt, aşa cum îi spuneau complicii şi admiratorii săi. La pensionare şi după moartea lui a dobândit aura ultimului dintre marii agenţi „ilegali”[2] sovietici, nu că Rusia nu a mai încercat ulterior să aducă pe ascuns în Statele Unite oameni ca el. Moştenitorii lui profesionali îi includ pe cei zece „agenţi neînregistraţi” ai Moscovei, descoperiţi de FBI şi trimişi imediat acasă în 2010, printre care s-a numărat seducătoarea roşcată cunoscută sub numele de Anna Chapman şi imortalizată imediat de tabloidele newyorkeze. Acestea şi tribunalele au aflat repede cam tot ceea ce era de ştiut despre domnişoara Chapman. Au fost însă mai puţin meticuloase cu Abel. În ciuda a cinci ani de proceduri americane exhaustive, nimeni din Occident nu ştia cine era el, de unde provenea sau ce anume spionase. Unele dintre aceste aspecte rămân încă necunoscute, dar, cel puţin, se ştie că numele lui a fost William Fisher. Se pricepea extraordinar de bine să micşoreze mesaje codificate în formatul micropunctelor[3] şi era de origine britanică.

---

[1] Porţiune de teren situată în spatele Zidului Berlinului, de partea est-germană, care era presărată cu tranşee antivehicul, „paturi de fachir” şi alte sisteme de apărare pentru a-i opri pe fugari. (n.tr.)

[2] Agenţi neprotejaţi de imunitatea diplomatică, ce operau independent de misiunile diplomatice şi comerciale sovietice. (n.tr.)

[3] În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, micropunctul era o fotografie micşorată până la dimensiunea punctului de la sfârşitul unei propoziţii. (n.tr.)

* * *

Peste treizeci de ani – în 1992 – am avut ocazia să călătoresc într-un camion militar rusesc de-a lungul acoperişului lumii. Acesta era numele pe care îl folosea şoferul, însă cartografii occidentali au dat regiunii denumirea de platoul Pamir. E un peisaj selenar cu iarbă brună, subţire, şi zăpezi permanente, cu altitudini care nu coboară niciodată sub 4.570 de metri. Pe cuprinsul lui şerpuieşte un drum de 650 de kilometri construit de paznicii de frontieră sovietici cu singurul scop de a-şi proteja graniţa. La estul platoului începe Tibetul, la sud, o fâşie îngustă a Afghanistanului, iar dincolo de asta culmile extrem de zimţate ale Pakistanului de nord.

După trei ore pe drum, camionul s-a oprit. Soldaţii aflaţi cu mine în cabină au arătat cu degetul frontiera afghană şi un mic grup de domuri albe în interiorul a ceea ce fusese, cu doar câteva luni înainte, teritoriu sovietic. Domurile erau staţii radar. „Acolo l-am detectat noi pe Powers”, au spus soldaţii. Au folosit cuvântul „noi” deşi cel mai în vârstă dintre ei ar fi fost bebeluş la vremea respectivă. Mândria lor moştenită era la fel de memorabilă ca şi pustietatea îngheţată a locului.

Pe acelaşi traseu, am parcurs într-un taxi jumătate din Kazahstan până la Baikonur, Cosmodromul sovietic, pentru a urmări lansarea nocturnă a unei rachete Proton cu un satelit german în conul din vârf. Ulterior m-am deplasat către nord prin stepă, de-a lungul unei căi ferate singuratice desprinsă din Transsiberian şi am bătut la cap o echipă de birocraţi somnoroşi să mă lase în zona de testări nucleare de la Semipalatinsk. În cele din urmă i-am înduplecat. O organizaţie caritabilă a înfipt un indicator cu patru laturi în ţărâna de la intrare cu mesajul FIE CA PACEA SĂ DOMNEASCĂ PE PĂMÂNT într-o limbă diferită pe fiecare latură. Înăuntrul instalaţiei, un colonel rus de armată m-a acuzat iritat de „radiofobie” pentru faptul că adusesem cu

mine un aparat Geiger de măsurare a radioactivităţii.

Vremurile s-au schimbat. În 1960, singura modalitate pentru un străin de a vedea Baikonurul sau Semipalatinskul era un periscop poziţionat invers prin care piloţii avioanelor U-2 priveau în jos către ţintele lor de la altitudinea de 21.000 de metri. Doar Powers şi un număr redus de persoane au avut acel privilegiu. Acelaşi lucru era valabil şi pentru Celiabinsk, o metropolă din Urali, plină până la refuz de armament, care a fost unul dintre ultimele locuri pe care le-a fotografiat Powers înainte să fie doborât – şi unul dintre primele locuri pe care le-am vizitat în calitate de reporter la Moscova în 1999. Am fost duşi acolo de Crucea Verde Internaţională (preşedinte: Mihail Gorbaciov). Înainte de asta, documentându-mă pentru articole pe teme din industria de divertisment, precum şi despre alte subiecte la fel de serioase din Los Angeles, am intervievat femei care au spus că fuseseră răpite de extratereştri la câţiva kilometri de locul în care Powers fusese instruit în deşertul Nevada şi am jucat cricket în zona din San Fernando Valley în care el a murit. Oriunde am mers, fantoma lui a părut să fi ajuns acolo înaintea mea.

Moştenirea lui Francis Gary Powers este, oricum, semnificativă pentru felul în care a schimbat lumea. Ea ne-a dat treizeci de ani de Război Rece care ar fi putut fi la fel de bine evitaţi. Dar ne-a oferit totodată lucrul la care a fost martor tânărul poliţist pe Podul Glienicke – un ecou slab al armistiţiului de trei ore din ziua de Crăciun a anului 1916, când soldaţi din armate diferite care luptau în noroiul Flandrei au ieşit din tranşeele lor pentru a juca un meci ireal de fotbal. Înainte şi după acele momente, nebunia umană a deţinut supremaţia. Pryor, Powers şi Fisher au avut din plin parte de ea. Aceasta este povestea lor.

PARTEA I

Misiuni neverosimile

Capitolul 1

Tromba nucleară[1]

Doctrina „Şoc şi groază” nu a fost inventată pentru Saddam Hussein. Ea a fost concepută pentru Iosif Stalin şi a funcţionat destul de bine.

Pe 24 iulie 1946, în timp ce mare parte a Rusiei dormea, o echipă de scafandri din marina americană au ghidat un container de oţel către locul său de veci în apele limpezi ale lagunei Bikini, la 4.000 de kilometri vest de Honolulu. L-au stabilizat cu cabluri la o adâncime de 27 de metri sub o navă amfibie de asalt ancorată, numită *LSM-60.* Containerul era fabricat din chioşcul lui USS *Salmon,* un submarin ieşit din uz al marinei, iar în interiorul său se afla o replică a bombei cu plutoniu care ucisese optzeci de mii de oameni la Nagasaki în anul anterior. În acea seară, pe o navă de sprijin din afara lagunei, scafandrii au mâncat cotlete cu diverse garnituri.

În jurul navei *LSM-60,* ca nişte umbre gigantice ale lunii pe suprafaţa calmă a apei, alte optzeci şi cinci de nave au petrecut noaptea golite de echipaje şi provizii, fără altă misiune rămasă decât cea de a se scufunda. Una dintre cele mai apropiate de bombă a fost USS *Arkansas,* o navă de luptă de 27.000 de tone, care îl transportase pe preşedintele Taft în Panama înainte de Primul Război Mondial şi bombardase Cherbourg şi Iwo Jima în al Doilea Război Mondial. În cea mai mare parte a existenţei sale, singura modalitate ca o navă de război să se scufunde fusese lupta într-o confruntare militară, însă era nucleară a schimbat acest lucru. Dintr-o dată, cu ajutorul unei bombe nucleare, o navă de luptă se putea scufunda ca o jucărie pe fundul unei

[1] În original *waterspout,* referire la coloana de apă aruncată în aer de explozia nucleară submarină din apropierea lagunei Bikini (n.tr.)

căzi de baie. Putea fi lovită în proră şi izbită de fundul oceanului cu atâta forţă, încât superstructura ei se dezmembra ca şi cum nu ar fi fost niciodată nituită.

La scurtă vreme după micul dejun în dimineaţa zilei de 25, *Arkansas* a fost fotografiată din toate unghiurile în timp ce bomba din containerul de oţel a fost detonată la o distanţă de 155 de metri de coca ei. Camere de fotografiat aflate într-un bombardier B-29 la 7.620 de metri deasupra lagunei şi puţin mai la sud au surprins imaginea unui disc uriaş în mijlocul oceanului, albindu-se într-o clipă. Era apa vaporizată de sub *Arkansas.*

Unda de şoc a exploziei iniţiale a întors nava pe o parte şi i-a smuls elicele. O coloană de apă şi abur cu înălţimea de 1.830 de metri, creată în aproximativ două secunde şi jumătate, a înălţat apoi vasul în poziţie verticală, astfel încât două treimi ale lungimii sale au putut fi văzute clar de la o distanţă de 16 kilometri, nava căpătând dimensiuni liliputane în raport cu cea mai mare coloană de apă creată de om în istorie. De atunci, ea a rămas cu faţa în jos pe fundul lagunei.

Arkansas a fost una dintre cele zece nave scufundate pe loc de ceea ce a ajuns să fie cunoscut ca „testul Baker”. A fost ultimul dintre cele două teste nucleare efectuate în atolul Bikini în mod făţiş, în timp ce lumea se adapta la o nouă tehnologie uluitoare (şi la îndrăzneţul costum de baie pe care l-a inspirat; primul bikini fabricat vreodată, prezentat la Paris în acea lună, a fost numit *l’atome,* iar al doilea a fost un slip sumar care descoperea fesele, descris de un jurnalist de modă ca singurul articol de îmbrăcăminte pe care se mai putea aştepta să-l poarte supravieţuitorul unei explozii nucleare după domolirea mingii de flăcări).

Participarea la teste de către personalul armatei americane a fost voluntară, dar s-a bucurat de popularitate. În cămăşi şi cu ochelari de soare, 37.000 de bărbaţi şi-au prelungit serviciul militar cu un an pentru a ajuta la organizarea testelor şi pentru a vedea cu ochii lor puterea armei care a îngenuncheat Japonia.

Pat Bradley se afla acolo, în atolul Bikini, urcat într-un copac cu o cameră în mână, pentru a filma explozia şi valul tsunami pe care l-a produs – un singur val de peste 27 de metri, care s-a domolit înainte să lovească insula, apoi trei valuri mai mici. „A durat vreo două minute până când primul val a ajuns la atol”, şi-a amintit el. „Al doilea a fost mai înalt, iar al treilea a inundat complet insula cu ape de 1,2-1,8 metri înălţime.”

Un tânăr căpitan din forţele aeriene, zvelt şi atent la toate, pe nume Stan Beerli, s-a aflat la rândul lui acolo. El a supravieţuit celui de-al Doilea Război Mondial în bombardiere B-17 deasupra Italiei şi va supravieţui şi Războiului Rece în costumul standard închis la culoare al CIA. Sarcinile sale aveau să includă încercarea de a-i menţine pe Gary Powers şi avionul U-2 în umbră, acolo unde le era locul, dar, pentru moment, Războiul Rece nu era decât spectacol pur.

Presa străină şi cea naţională erau bine-venite în atolul Bikini. Testul Baker a fost urmărit de 131 de reporteri, printre care un întreg contingent sovietic. Cu ajutorul companiei Warner Bros., Pentagonul a lansat un film de propagandă despre explozie pentru cei care rataseră reportajul iniţial, iar amiralul William „Spike” Blandy, care a supravegheat operaţiunea, a pozat împreună cu soţia sa tăind o brioşă cu glazură gigantică, de forma unei ciuperci atomice.

Răspunzând neliniştii publice dinaintea exploziei, Blandy şi-a dat cuvântul că el nu era „un playboy atomic” şi a promis că bomba „nu va face să crape fundul mării, iar apa nu se va scurge prin fisură”. Acest lucru era adevărat, dar explozia putea totuşi să producă multe daune. În vara anului 1947, revista *Life* a publicat un articol lung bazat pe studii oficiale ale precipitaţiilor radioactive concentrate care au căzut după bomba Baker. Articolul concluziona că, dacă s-ar întâmpla ca o armă similară să explodeze la marginea Manhattanului, în condiţiile unui vânt dinspre sud, două milioane de oameni ar muri.

America pusese capăt războiului cu o pereche de bombe atomice şi demarase perioada de pace în acelaşi mod. Mesajul preşedintelui Truman către Stalin nu ar fi putut fi mai clar nici dacă ar fi fost scris cu sânge. Era un avertisment pentru Stalin să nu se gândească la începerea unui nou război în Europa, în care să mizeze pe demodată forţă numerică a Armatei Roşii.

Şi a semnalat într-o manieră mai concisă decât orice discurs că Truman acceptase argumentul central al vestitei „Telegrame Lungi" pe care George Kennan a trimis-o de la ambasada americană din Moscova cu şase luni înainte de teste: „Dacă ar fi posibil ca Stalin şi băieţii lui să vadă una dintre aceste explozii atomice, nu s-ar mai pune problema unui alt război."

Stalin a refuzat să se lase intimidat. El nu sacrificase douăzeci de milioane de oameni pentru a înfrânge fascismul doar ca să i se spună unde aveau să se oprească hotarele stalinismului. Şi totuşi el avea o problemă.

La momentul testelor din atolul Bikini, Uniunea Sovietică mai avea încă trei ani şi o lună până la detonarea primei sale arme nucleare. Eforturile ei de a construi o astfel de bombă erau în desfăşurare pe un cot al râului Şagan, în estul Kazahstanului, sub îndrumarea unui tânăr erou bărbos al ştiinţei sovietice (şi homosexual în mare taină), pe nume Igor Kurceatov. Stalin considerase că bomba reprezintă „Problema Numărul Unu". Crease un comitet special pentru a se asigura că erau puse la dispoziţie toate resursele necesare rezolvării ei. Munţi întregi din Bulgaria au fost surpaţi pentru a-i oferi lui Kurceatov uraniul de care avea nevoie. Însă Kurceatov nu era un inovator. El era un plagiator nuclear, aproape complet dependent de informaţiile primite de la savanţii de orientare stângistă ai Proiectului Manhattan din Los Alamos. După cum a recunoscut într-un memorandum din 1943 către Sovietul Comisarilor Poporului, acest flux informaţional avea „o importanţă imensă, cu adevărat incalculabilă pentru Statul şi ştiinţa noastră" –, dar în 1946 şuvoiul de informaţii se

redusese brusc la un firicel.

Cu doar un an mai devreme, nu una, ci două descrieri ale primei bombe testate la Los Alamos se aflau la Kremlin, cu aproape două săptămâni înainte ca ele să explodeze. După acel test, la Moscova au ajuns diagrame ale dispozitivului mai detaliate decât cele oferite în primul raport nuclear oficial înmânat Congresului Statelor Unite. Una dintre ele a fost scoasă pe furiş din Albuquerque într-o cutie de Kleenex. Spionajul atomic nu a fost niciodată mai dezvoltat ca atunci. Însă, pe 7 noiembrie 1945, Elizabeth Terrill Bentley, o absolventă Vassar şi agentă sovietică plătită în vârstă de treizeci şi şapte de ani, a mers la FBI cu o descriere de 107 pagini a activităţilor de spionaj sovietic în America de Nord. În ziua următoare, J. Edgar Hoover a trimis un memorandum secret la Casa Albă, bazat pe materialul oferit de Bentley. El a condus la puţine arestări, pentru că agenta a oferit dovezi sumare, însă dezertarea ei a forţat Moscova să închidă majoritatea canalelor prin care îi erau furnizate secrete nucleare lui Kurceatov.

Au existat şi alte motive din cauza cărora spionajul sovietic în Statele Unite a ajuns într-un impas. Victoria obţinută în război înlăturase cea mai puternică motivaţie a savanţilor de la Los Alamos de a împărtăşi schiţe tehnice cu foştii lor aliaţi sovietici – înfrângerea nazismului. Iar armata americană începuse, în sfârşit, să decodeze traficul sovietic de telegrame codificate, prin operaţiunea cu nume de cod Venona, punând la un loc astfel multe dintre declaraţiile lui Bentley.

Fără informaţii de spionaj vitale de la adevăraţii pionieri ai fisiunii nucleare din New Mexico, Kurceatov nu era în măsură să finalizeze bomba. Fără bombă, tot ceea ce putea spera să facă imperiul sovietic era să-şi apere uriaşele-i frontiere. În timp ce laguna Bikini era martora exploziei nucleare, perspectivele de viitor pentru comunismul internaţional păreau într-adevăr sumbre. Totuşi, din măruntaiele clădirii Lubianka – sediul central al KGB şi adevărata sală a motoarelor revoluţiei – s-a ivit un licăr de

speranţă.

Capitolul 2

Agentul

„Există multe ţări în sângele nostru, nu-i aşa, dar numai
o singură persoană.”
Graham Greene (prin intermediul domnului Wormald, într-o telegramă către sediul MI6, în *Omul nostru din Havana*)

Cu puţin înainte de prânz, pe 14 noiembrie 1948, o navă de croazieră Cunard care dădea semne de îmbătrânire, încărcată cu imigranţi, s-a oprit să ia la bord un pilot pentru ultimii ei kilometri din traversarea Atlanticului. S-a îndreptat către Canalul Maritim Sfântul Laurenţiu, a trecut pe sub întunecimea mohorâtă a Câmpiilor lui Abraham şi a acostat în Québec la ora 13.05. Un vânt rece biciuia cheiurile. Vasul SS *Scythia* se aflase nouă zile pe mare de când plecase din Cuxhaven, de pe coasta de nord a Germaniei. Majoritatea pasagerilor erau grupaţi pe familii, fiind întâmpinaţi de cei care parcurseseră călătoria înaintea lor. Cei mai mulţi erau refugiaţi, fugind de austeritatea posomorâtă a unei ţări distruse de război şi ocupate de învingătorii ei. Ei au păşit cu grijă pe scara de acces la bord a vasului *Scythia,* îmbrăcaţi în haine groase, ţinând strâns în mâini lucrurile de care urmau să aibă nevoie în primele ore ale noii lor vieţi.

Pentru o clipă, probabil că Andrew Kayotis s-a remarcat printre ei. Fiind un bărbat singur, între două vârste, cu o înălţime peste medie în ciuda spinării lui încovoiate, acest lucru era inevitabil. Dar el nu a ieşit în evidenţă pentru multă vreme. Nu l-a aşteptat nimeni. Ducea cu sine o singură valiză, astfel încât nu avea nevoie de un hamal. Actele lui au fost în ordine. Şi-a arătat paşaportul, s-a îndreptat sprinten către gara de pe Rue Saint-Pierre şi a

cumpărat un bilet pentru primul tren către Montréal.

„Kayotis” petrecuse traversarea oceanului citind liniştit în cabina sa, făcând plimbări pe puntea vasului *Scythia* şi vorbind foarte puţin. Voiajul fusese un hiatus între două lumi şi două identităţi. Numele său real era William Fisher. Viitorul său nume avea să fie Emil Goldfus. Actele sale de identitate pe numele Kayotis erau necesare tranziţiei, ele putând fi rupte şi aruncate imediat ce Goldfus era gata să prindă viaţă. Numele său de cod a fost „Arach”, iar timp de nouă ani din momentul în care a păşit pe ţărmul din Québec el a fost cel mai important spion sovietic din America de Nord.

* * *

La procesul său, Fisher avea să fie numit o ameninţare pentru lumea liberă şi pentru civilizaţie. E mult mai adecvat să ne gândim la el ca la un Forrest Gump al spionajului sovietic de peste hotare. Majoritatea americanilor care au avut relaţii cu el au ajuns la concluzia că a fost „genial” şi au confirmat faptul că vorbea cinci limbi şi se putea distra ore întregi cu tabele de logaritmi matematici şi cu numere vechi ale publicaţiei *Proceedings of the Naţional Academy of Sciences.* Însă inteligenţa lui sclipitoare nu i-a fost niciodată de prea mare folos. Norocul a fost cel care l-a dus mult mai departe. Era un bărbat blând, stoic, generos, cu o fire mult prea bună în raport cu profesia lui, care a fost ajutat de noroc în deceniile îngrozitoare de la mijlocul secolului XX, până a ajuns direct în siguranţa sanctuarului numit Penitenciarul Federal din Atlanta.

Până la momentul în care revista *Life* a publicat articolul despre exploziile din atolul Bikini, Fisher fusese instruit timp de aproape un an pentru cea mai dificilă sarcină a carierei sale. Aceasta îl va duce în inima şi în sufletul Duşmanului Principal – Statele Unite –, ţara vastă şi derutantă care a produs, în mod paradoxal, arme şi unt (şi pe Rita Hayworth)

în lipsa unei îndrumări şi a unui control al economiei sale.

Sarcina principală a lui Fisher a fost să refacă reţeaua de spioni din America. Dacă reuşea, fluxul de informaţii de la Los Alamos şi de la laboratorul secret de îmbogăţire a combustibilului din Oak Ridge, Tennessee, ar fi început să curgă din nou. Savanţii stalinişti aveau să intre în posesia secretelor fisiunii nucleare, după care să o ia înaintea Occidentului, trasformând în realitate fuziunea nucleară şi bomba cu hidrogen. Berlinul, Washingtonul şi Londra urmau să se cutremure, fără să fie tras un singur foc de armă. Aceasta era o fantezie, iar atâta vreme cât Fisher a fost ascuns în siguranţă în tabăra de instruire a KGB din pădurile de lângă Moscova, fanteziile nu au făcut rău nimănui.

Superiorii lui Fisher îl aleseseră pentru cariera şi personalitatea sa. Din câte îşi dădeau seama, ei puteau să spună că Fisher era un bărbat de o loialitate şi o disciplină statornice. Era educat, dar nu depăşea limitele normalităţii. În război, el a aplicat fidel metodele spionajului şi a dat dovadă de curaj în situaţii de luptă. Era un geniu al radiourilor şi era capabil să devieze atenţia celor din jur de la persoana lui precum o oglindă.

Fisher era destul de diferit de cei mai cunoscuţi recruţi britanici ai KGB, aşa-numitul Grup al Celor Cinci de la Cambridge, pe care el îi detesta. Kim Philby, Donald Maclean, Guy Burgess, John Cairncross şi Anthony Blunt erau copii alintaţi ai sistemului de clasă englez. Lui Fisher îi erau străine privilegiile. Se considera un patriot sovietic, în timp ce ceilalţi erau trădători ai patriei lor. Ei erau decadenţi şi libidinoşi. El era ascetic. Ei erau amatori. El era un bolşevic pursânge – rămânând totuşi irezistibil de uman. „Exista ceva – pot să spun asta? — plăcut la el.” Acesta a fost verdictul unui bărbat pe care Fisher l-a păcălit în cea mai mare măsură cu privire la identitatea sa reală, artistul newyorkez Burton Silverman.

Fisher era slab ca o scândură, cu un chip de nevăstuică şi o rezistenţă mentală care încă îi uimeşte pe cei care l-au cunoscut. A schimbat identităţi de-a lungul activităţii sale

profesionale, dar nu şi-a uitat niciodată identitatea proprie. Putea să vorbească ore întregi despre teoria muzicală sau despre matematică, pe care le-a învăţat singur. Era un interpret pasionat la chitară clasică şi un pictor acceptabil, ale cărui lucrări Robert Kennedy a încercat ulterior să le expună la Casa Albă.

S-a născut la Newcastle upon Tyne în nordul Angliei, în 1903, din părinţi germani. S-a mutat împreună cu ei în Rusia la vârsta de optsprezece ani. Acele date simple ale biografiei sale i-au conferit fluenţa în cele trei limbi de care un agent secret al epocii sale avea cea mai mare nevoie. Tatăl i-a inspirat vocaţia: Heinrich Fisher era deja un revoluţionar devotat când l-a întâlnit prima oară pe Lenin în anii 1890. Crescând pe moşia unui aristocrat din centrul Rusiei, el s-a orientat către marxism cu zelul şi aroganţa unui autodidact. El şi Lenin au predat şi au agitat spiritele la Institutul Tehnologic din Sankt-Petersburg până când Fisher seniorul a fost arestat pentru răzvrătire şi exilat în 1896 la Arhanghelsk, în nordul extrem al Rusiei. După asta, în calitate de etnic german, s-a confruntat cu deportarea şi serviciul militar obligatoriu în armata germană. Anglia i-a oferit refugiu. Heinrich a călătorit pe mare cu tânăra lui soţie până la Newcastle upon Tyne, unde au avut doi fii. Pe primul l-au numit Henry, după tatăl său. Pe cel de-al doilea l-au botezat William, dar i-au spus Willie.

După ce Revoluţia Rusă din 1905 a eşuat, tatăl lui Willie s-a implicat în contrabanda cu arme şi muniţii pentru a ajuta proletariatul pe care îl lăsase în urma lui. (Într-un transport care a fost descoperit înainte de a fi trimis în zona baltică se aflau peste un milion de gloanţe, printre care unele pentru tipul de pistol Mauser, utilizat la asasinarea ţarului Nicolae.) După succesul Revoluţiei din 1917, membrii familiei Fisher au revenit în Rusia pentru a se pune în slujba ţării.

Willie Fisher a îmbrăţişat experimentul sovietic de construire a unei utopii şi a fost îmbrăţişat la rândul lui de acest experiment. S-a alăturat Ligii Tineretului Comunist, care i-a oferit sarcina de traducător. După care a făcut un

stagiu de doi ani în Armata Roşie ca operator radio. Era suficient de tânăr pentru ca stăpânirea unor limbi străine şi experienţa lui de peste hotare să constituie o calificare profesională, nu motive de suspiciune. Până la vârsta de douăzeci şi patru de ani, în ochii aparatului sovietic aflat în veşnică expansiune, el era copt pentru recrutare. Era totodată căsătorit cu fiica ilegitimă a unui conte polonez.

Elena Lebedeva, o balerină convertită în harpistă la Conservatorul din Moscova, l-a întâlnit pe Fisher la o petrecere în 1926. Ea a întrezărit în el o singurătate şi o încredere în sine care au intrigat-o şi în acelaşi timp i s-au părut ameninţătoare, neprietenoase, trăsături pe care el le-a purtat cu sine tot drumul până la Podul Glienicke. Când el a cerut-o în căsătorie, ea l-a întrebat: „Dar mă iubeşti?”

„Cum ştiu dacă te iubesc?” a răspuns el. „Caracterul tău e blând şi cald. Eu sunt opusul, dar vom fi un cuplu reuşit. Ne vom completa unul pe celălalt.”

Ne vom completa unul pe celălalt. O detaşare atât de rece e posibil să-l fi ajutat să facă faţă presiunilor vieţii de agent sub acoperire, dar ea îşi avea originea într-o tragedie. La câteva săptămâni după sosirea lor în Rusia, în vara anului 1921, Willie şi Henry ajutaseră la supravegherea unui grup numeros de copii care au mers în tabără pe malurile unui râu din afara Moscovei. Unul dintre copii fusese tras sub apă de un curent nevăzut. Henry a plonjat şi a salvat copilul, dar s-a înecat imediat după. Willie, care nu a învăţat niciodată să înoate, nu a putut face altceva decât să stea pe mal şi să privească. Durerea lui a fost de nemângâiat.

Alături de Elena, el putea cel puţin să găsească mulţumire şi siguranţă. Datorită legăturilor ei de familie, Fisher a ocupat primul său post în cadrul OGPU, precursorul KGB. În 1931, au plecat din Moscova cu o fetiţă nou-născută în prima lui misiune peste hotare. Destinaţia: Norvegia.

Când membrii familiei Fisher au traversat frontiera în Finlanda în septembrie 1931, ei au trecut în lumea întunecată a agenţilor sovietici „ilegali”. Termenul e amăgitor, de vreme ce toţi spionii care îşi merită titlul

încalcă legea. Dar în limbajul CEKA, primul aparat bolşevic al terorii, „ilegal” avea o semnificaţie specială. El amintea de mediul revoluţionar subteran în care fondatorii partidului înfruntaseră prima oară poliţia secretă ţaristă, de numele de cod pe care ei le adoptaseră şi de faptele vitejeşti ale primei generaţii de agenţi sovietici trimişi peste hotare să răspândească revoluţia atunci când nicio altă ţară europeană nu recunoştea noul regim criminal.

„Lenin” a fost numele de cod al lui Vladimir Ulianov. „Stalin” a fost cel al lui Iosif Djugaşvili. Pentru început, numele de cod al lui Fisher a fost Frank. Nu l-a păstrat multă vreme, dar şefii din spionaj care îi îndrumau cariera au rămas cu obsesia cultului agenţilor ilegali cu mult după ce aceştia îşi pierduseră utilitatea, şi erau convinşi că Fisher reprezenta candidatul ideal pentru această sarcină.

Într-un fel, era. Întocmai unui submarin nuclear, el a dovedit că putea sta ascuns o perioadă aproape nedeterminată. Dar faptul de a sta ascuns i-a consumat energiile în asemenea măsură, încât e îndoielnic că îi mai rămăsese vlaga necesară pentru a afla ceva util despre inamicul lui. „A fost un spion genial şi conştiincios”, insistă până în prezent un general KGB care a jucat un rol central în obţinerea în cele din urmă a eliberării lui Fisher. „E un fapt evident că el coordona agenţi despre care americanii încă nu ştiu nimic.” De fapt, acest lucru nu e deloc evident. Nu există dovezi că Fisher ar fi recrutat vreun agent folositor care nu a fost încă identificat sau că ar fi transmis informaţii semnificative adunate de cei identificaţi. Acest fapt nu a împiedicat ambele tabere să urzească împreună legenda lui Willie Fisher – cu un alt nume – ca fiind cel mai eficient spion sovietic din timpul Războiului Rece.

În Oslo, munca lui l-a protejat. Era simplă şi discretă: sarcina lui a fost să îşi creeze acoperirea ca importator de dispozitive electrice şi să elaboreze o reţea de staţii de relee radio pentru a ajuta Moscova să comunice cu alţi spioni din nordul Europei. Vreme de trei ani a lucrat în mansardele simpatizanţilor comunişti şi ale clienţilor nebănuitori,

ascunzând şi testând echipament radio. El şi tânăra sa familie au dus o viaţă liniştită pe coasta baltică, în vreme ce, în Rusia, CEKA a început să-şi devoreze propriii membri.

Timp de decenii întregi, regimul de teroare al lui Stalin a fost înţeles ca o expresie a nebuniei ciudate. Dar purificarea de către el a aparatului de spionaj pe care s-a bazat pentru a-şi controla imperiul se poate să fi avut o explicaţie mai raţională – anume că fusese el însuşi un trădător. Această afirmaţie a fost publicată prima dată în anii 1990 într-o biografie rusă a lui Stalin, scrisă de Edvard Radzinski. Tezaurul de documente al lui Vasili Mitrohin în domeniul spionajului extern, sustras din Rusia în timp ce Uniunea Sovietică se destrăma, a conţinut de asemenea dovezi cum că e posibil ca Stalin să fi fost un informator plătit al poliţiei secrete ţariste înainte de 1917. Dacă acest lucru e adevărat, informaţiile ar explica cel puţin într-o anumită măsură paranoia lui nemiloasă faţă de oricine avea legătură – oricât de puţin – cu vechea gardă bolşevică.

Ca cekist al cărui tată îl cunoscuse pe Lenin, Fisher a fost norocos să nu fie trezit în miez de noapte şi executat sumar la întoarcerea lui la Moscova. În schimb, a fost doar concediat. Un prieten al tatălui său i-a găsit un loc de muncă într-o fabrică de avioane, înainte ca Hitler să schimbe totul prin invadarea Rusiei. Din momentul în care panzerele au intrat huruind pe străzile din Minsk, supravieţuirea naţională sovietică a căpătat prioritate în raport cu cea individuală – iar supravieţuirea naţională avea nevoie de un serviciu de spionaj funcţional. În septembrie 1941, Fisher a fost repus în funcţia de locotenent în cadrul CEKA, redenumită Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne sau NKVD. „A fost norocos”, a remarcat mai târziu biograful său rus. „Rusia era ineficientă. Dacă s-ar fi aflat în Germania, ar fi fost împuşcat.”

Cariera lui a înregistrat o ascensiune neobişnuită pe durata războiului. Devenind protejatul lui Pavel Sudoplatov, creierul din spatele asasinării lui Troţki în Mexic cu un an înainte, Fisher s-a strecurat, în stilul lui Forrest Gump, pe

scena principală a vastului teatru de război de pe Frontul de Est. Pe 7 noiembrie 1941, o zi încă gravată în aur în istoria oficială a Rusiei, el s-a aflat în viscolul din Piaţa Roşie.

Era aniversarea revoluţiei. Germanii avansaseră până la o zi de marş de Kremlin, dar Stalin a decretat că parada anuală a Armatei Roşii avea să se desfăşoare ca de obicei. „Permisul meu de trecere la paradă avea ştampila PROHOD VEZDE, care însemna că aveam acces la membrii conducerii aflaţi în tribună, deasupra mormântului lui Lenin", şi-a amintit Sudoplatov. Primise ordin de la Lavrenti Beria, omul de încredere al lui Stalin, să vină pe platforma mausoleului lui Lenin şi să-i raporteze imediat orice activităţi militare. „Situaţia era critică: armata germană era la doar 48 de kilometri de Moscova. Am adus cu mine în Piaţa Roşie un căpitan tânăr, William Fisher, şeful secţiei de comunicaţii radio a departamentului meu… Am păstrat contactul cu sediul central al NKVD şi cu brigada care apăra Moscova. Ningea cu atâta putere, încât germanii nu au putut să-şi trimită avioanele să bombardeze Piaţa Roşie. Cu toate acestea, ordinul pentru trupele care participau la paradă au fost foarte stricte: indiferent ce se întâmplă, rămâneţi calmi şi menţineţi disciplina."

În timp ce parada ajungea la final, căpitanul Fisher a primit de pe front o cerere pentru întăriri. El a transmis-o lui Sudoplatov, care i-a comunicat-o lui Stalin. Acesta a dat apoi poate unul dintre cele mai teatrale ordine ale carierei sale. Prin zăpadă, mai multe batalioane au mărşăluit direct din Piaţa Roşie pe front, unde s-au acoperit cu laurii gloriei respingând înaintarea germană.

În anul următor, Fisher a fost implicat în ceea ce Sudoplatov a numit „cea mai reuşită înşelătorie radio a războiului". Farsa a fost jucată în cooperare cu locotenent-colonelul Heinrich Scherhorn, un comandant german de artilerie prins de forţele sovietice în pădurile Bielorusiei în vara anului 1944. Pe 19 august, un agent dublu sovietic cu numele de cod Max a raportat spionajului german că Scherhorn era înconjurat de 2.500 de oameni, dar încă în

măsură să lupte. De fapt, el fusese luat prizonier de ruşi, şi a rămas astfel pentru tot restul războiului, în vreme ce Înaltul Comandament german a irosit resurse preţioase realimentând cu provizii această forţă militară fictivă. Un transport de provizii a implicat şaizeci şi şapte de avioane de marfă, treisprezece radiouri portabile şi zece milioane de ruble în numerar. Unora dintre avioane li s-a permis să aterizeze şi să se întoarcă pentru a prelungi farsa. Restul au fost sechestrate, iar membrii echipajelor lor au fost luaţi prizonieri.

Fisher a fost un om extrem de modest şi, ulterior în viaţă, nu a făcut niciodată greşeala de a crede în propria lui publicitate. Dar dacă fiica lui l-a întrebat vreodată ce a făcut în război, el a putut răspunde pe bună dreptate că şi-a adus contribuţia la victorie. Aceasta a fost cu siguranţă viziunea şefilor săi din KGB. Recompensa lui a fost cel mai prestigios post din spionajul sovietic extern: America.

* * *

„Mai degrabă aş pieri decât să trădez secretele care mi-au fost încredinţate… Cu fiecare bătaie de inimă, cu fiecare zi care trece, jur să-mi servesc Partidul, patria şi poporul sovietic.”

La sfârşitul lunii octombrie 1948, Willie Fisher a depus jurământul agenţilor „ilegali” la o întâlnire solemnă cu agenţii care îl coordonau în Lubianka, unde îşi avea sediul central NKVD-ul. A fost chemat atunci în biroul lui Viaceslav Molotov, fostul ministru de externe sovietic. Au discutat despre misiunea lui Fisher, iar apoi membrii familiei sale li s-au alăturat pentru masa de seară. I se acorda o atenţie uluitoare, de care nu ar fi beneficiat un simplu agent ilegal. Indiferent ce i s-a întâmplat în America, el se remarcase deja în Rusia.

În afară de Stalin însuşi, nimeni altcineva nu mai personifica puterea şi viclenia sovietică precum Molotov. El

a luat cina alături de Hitler, a semnat pactul de neagresiune nazisto-sovietic prin care a cedat Polonia şi ţările baltice, a mobilizat imperiul sovietic pentru a opune rezistenţă invaziei lui Hitler şi a inspirat cocktailul care-i poartă numele, bomba cu benzină antisovietică. Acum îl miruia pe Willie Fisher ca arma lui secretă în noul război împotriva Americii. Bătrânul Heinrich Fisher ar fi fost mândru de fiul lui.

După cină, Willie s-a întors împreună cu soţia şi fiica sa la *dacea* lor şi şi-au luat rămas-bun. Avea să nu-şi mai revadă familia vreme de şapte ani.

A fost condus la gara din Leningradski într-o limuzină neagră şi petrecut din priviri de Viktor Abakumov, fondatorul organizaţiei SMERŞ (în română, Moarte Spionilor, al cărei acronim Ian Fleming l-a împrumutat în căutarea unui rival demn de James Bond)[1]. De acolo, Fisher a luat un tren spre Varşovia şi un altul către Cuxhaven. Singur şi cu siguranţă însingurat, el a urcat la bordul vasului *SS Scythia*. Paşaportul său autentic american purta fotografia lui, dar numele de Andrew Kayotis. Fisher nu şi-a mai folosit niciodată numele real.

Adevăratul Kayotis, un lituanian născut şi crescut în Detroit, murise, în mod convenabil, cu prilejul unei vizite pe care le-o făcuse rudelor din Vilnius în anul precedent. Actele sale au fost trimise în secret la Moscova. Povestea vieţii lui, culeasă de la familia sa lituaniană care a supravieţuit, fusese însuşită de pasagerul înalt, uscăţiv, care a mâncat de unul singur şi a citit ore în şir în liniştea cabinei, în vreme ce *Scythia* a luat drumul Lumii Noi prin Le Havre.

* * *

[1] Abakumov ocupa poziţia a doua, după Lavrenti Beria, în structura de conducere a aparatului de securitate sovietic, fiind un personaj nu prea plăcut. Când sora lui a fost arestată pentru obţinerea de profituri în război, se crede că el i-a spus ofiţerului care l-a întrebat cum ar trebui să procedeze în cazul respectiv: „De ce mă întrebi pe mine? Nu-ţi cunoşti datoria…? Împuşc-o.” (n.a.)

Pe hârtie, îndatoririle lui Fisher erau copleşitoare. În afară de a revitaliza reţeaua de spioni care demarase programul nuclear sovietic, el era însărcinat cu pregătirea pe cont propriu a continentului nord-american pentru al Treilea Război Mondial. „Misiunea sa urma să fie obţinerea accesului la instalaţii militare, depozite şi provizii de muniţii”, a scris Sudoplatov, ca şi cum niciuna dintre sarcinile respective nu ar fi fost o problemă pentru un radioamator competent sub acoperire. „Aveam mare nevoie să ştim cât de repede puteau să apară din nou întăriri militare americane în Europa.” Ulterior, biograful lui Sudoplatov a descris rolul lui Fisher în termeni chiar mai grandioşi: „El a îndrumat pregătirile pentru ocuparea emisferei vestice în cazul în care tensiunile în creştere dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică se transformau într-un nou război mondial.”

În practică, Fisher fusese trimis în lumea occidentală cu puţine obligaţii realiste şi fără termene-limită serioase. El a avut la dispoziţie zece zile în care să meargă cu autobuzul prin New England pentru a ajunge la o întrevedere dinainte programată la New York. Acolo, o persoană de contact de la consulatul general sovietic i-a dat o mie de dolari bani gheaţă şi o nouă identitate, sub numele Emil Goldfus. Iar de atunci a devenit Emil Goldfus.

Willie Fisher împlinise patruzeci şi cinci de ani, avea o căsnicie fericită şi era un comunist de un devotament profund. Era în acelaşi timp mai singur ca niciodată, fiind nevoit să se bazeze pe el însuşi la fel ca un cosmonaut căruia i se rupsese cordonul ce îl lega de staţia lui orbitală. E greu de imaginat starea lui mentală în vreme ce căuta prin ţară depozite de muniţie şi lupta să reconcilieze caricatura comunistă a Americii cu primele sale impresii asupra realităţii – o realitate a celei mai bogate naţiuni de pe pământ, ferită de cicatricile războiului. El trebuie să fi avut conştiinţa amplificată a călătorului solitar, să fi resimţit salivarea abundentă a muncitorului sovietic pe jumătate înfometat lăsat slobod într-un loc de o bogăţie inimaginabilă

şi paranoia tot mai redusă a unui spion ajuns pe tărâmul celor liberi.

Sunt chiar mai greu de ştiut cu siguranţă locurile în care a mers Fisher şi activităţile lui – deşi toate indiciile arată că el s-a îndreptat către soare. A fost atras mai întâi spre California. Avea ordine să afle dacă Statele Unite încă mai livrau arme lui Chiang Kai-shek şi naţionaliştilor săi chinezi din portul Long Beach (era adevărat). Câtă vreme s-a aflat în California, Fisher a avut, de asemenea, timpul necesar pentru a crea o reţea nouă de „agenţi informatori" recrutaţi în principal din rândurile emigranţilor politici evrei, conform lui Sudoplatov. Rolul lor în eventualitatea unei „Perioade Speciale" (a unui război între Statele Unite şi Uniunea Sovietică) ar fi fost să se alăture agenţilor ilegali deghizaţi ca muncitori sezonieri venind din America Centrală pentru a paraliza uriaşii contractanţi furnizori ai apărării naţionale de pe Coasta de Vest, printr-o campanie de sabotaj coordonat. Totuşi, nu a existat niciodată o Perioadă Specială, aşa că probabil nu vom şti în ce măsură agenda ambiţioasă a lui Fisher a fost reală şi în ce grad ea a fost doar un camuflaj pentru o vacanţă meritată din plin.

La întoarcerea sa în New York, el a făcut probabil un popas în Santa Fe.

Piaţa cu clădiri din chirpici, aflată în destinaţia turistică preferată din New Mexico, era locaţia cea mai apropiată de Los Alamos în care putea ajunge un ofiţer de spionaj sovietic fără să atragă atenţia FBI. Era, prin urmare, un noroc că exista acolo o casă conspirativă, deghizată în farmacie, deţinută de KGB. Aceasta fost identificată ca fiind Zook's Drugstore de către Jerrold Schecter, un fost şef de birou din Moscova al publicaţiei *Time,* care a adus pe furiş din Rusia autobiografia lui Hruşciov pentru a o publica în anii 1960. Farmacia nu mai există, dar ea se afla acolo în anii 1940. Avea o tejghea unde se servea o mâncare decentă şi există motive să credem că a fost folosită în scopul despre care vorbeşte Schecter: Sante Fe fusese un punct de organizare vital pentru echipa NKVD care l-a ucis pe Troţki într-o vilă

din afara oraşului Ciudad de México în 1940.

Santa Fe a fost totodată punctul evident de colectare a diagramelor furate din cadrul Proiectului Manhattan, iar o fostă elevă a lui Fisher petrecuse acolo un an pe durata războiului, înmânând curierilor sovietici secrete de la fizicieni. Numele ei era Kitty Harris. Soţia bigamă a şefului Partidului Comunist din Statele Unite şi fosta amantă a suavului trădător britanic Donald Maclean, Harris fusese recrutată de spionajul sovietic la începutul anilor 1930. Ca parte a instruirii ei de bază, ea fusese învăţată de Willie Fisher cum să folosească un radio.

Atât de multe drumuri duceau către Santa Fe, încât el s-a oprit cu siguranţă acolo, măcar din curiozitate. Şi, după toate probabilităţile, vârful de lance al operaţiunii staliniste de spionaj extern, bărbatul căruia Molotov îi ordonase să dezlănţuie infernul pe cuprinsul Statelor Unite în cazul în care ciocnirea ideologiilor degenera într-un război, a coborât dintr-un autocar Greyhound în lumina limpede şi aerul tare din New Mexico pe la începutul primăverii, în anul 1949. Îi plăcea să poarte o pălărie de paie care să-i acopere chelia din vârful capului. Pantalonii săi Daks erau un indiciu al stilului şi al faptului că nu ducea lipsă de bani. Îşi tampona constant nasul cu batiste albe de in şi purta cu el o valiză. Dacă îl întrebai, locuise pe cuprinsul Vestului Mijlociu. Muncise ca inginer, contabil şi într-un laborator foto, dar acum era „pe jumătate la pensie şi liber profesionist”. Locuia în New York.

Forţaţi să trăiască în ţări nefamiliare şi sub mai multe straturi de camuflaj, mulţi agenţi ilegali fie au cedat, fie au trecut în cealaltă tabără, fie au devenit agenţi dubli. Fisher nu a făcut acest lucru. Devotamentul său făţiş faţă de comunism a fost unul dintre motive. Devotamentul faţă de familia sa a fost un alt motiv: soţia şi fiica lui erau garanţia KGB că el nu va dezerta. Dar e posibil să mai fi existat o a treia motivaţie: dorinţa de a-i imita pe marii agenţi ilegali, al căror exemplu îl urma. Unul dintre aceştia a fost Arnold Deutsch, cel care i-a recrutat pe membrii Grupului Celor

Cinci de la Cambridge, cărora le-a trecut cu vederea rătăcirile sexuale. Deutsch fusese recompensat în timpul războiului cu postul de agent ilegal senior în New York – de fapt, sarcina lui Fisher –, dar se înecase pe drum când nava sa a fost torpilată în mijlocul Atlanticului. Un altul era Aleksandr Orlov „Suedezul", cu numele de cod „Schwed". Orlov fusese îndrăgit de Kremlin pentru că trimisese la Moscova toate rezervele de aur ale guvernului spaniol pe durata războiului civil din Spania. După care îl înfuriase pe Stalin prin dezertarea la Chicago şi ameninţarea că îl va denunţa ca informator ţarist în cazul în care s-ar fi întâmplat ceva membrilor familiei pe care Orlov îi lăsase în urmă.

Dacă Fisher a fost uluit de o asemenea indolenţă, el nu a lăsat să se vadă. În jurul datei de 11 iulie 1949 – la cea de-a patruzeci şi şasea aniversare a sa – el s-a întors la New York pentru o altă întâlnire programată, de această dată cu un rezident KGB „legal" la consulatul general sovietic, care i-a umplut iarăşi portofelul cu bani şi l-a luat la o plimbare în parcul Bear Mountain. La un moment dat, rezidentul era cât pe ce să întrebe un pădurar din parc cât e ceasul, când Fisher a intervenit şi a purtat conversaţia pentru ca persoana lui de contact să nu fie nevoită să-şi dezvăluie accentul rusesc. Doi spioni fără niciun ceas la ei.

La scurtă vreme după, lui Fisher i s-a ordonat să reactiveze reţeaua de Voluntari, care se ocupau de majoritatea operaţiunilor logistice implicate în contrabanda cu secrete nucleare către Rusia. Asta era mai uşor de spus decât de făcut. Majoritatea surselor din reţea îşi încetaseră colaborarea. Măsurile de securitate de la Los Alamos fuseseră intensificate după război, iar principala preocupare a lui Fisher era să nu fie prins. Chiar şi aşa, el a încercat să urmeze ordinul. Prima sa mişcare a fost să o contacteze pe Lona Cohen, o fostă menajeră a unei familii bogate din Manhattan, acum căsătorită cu Morris Cohen, şi jumătatea unui vestit cuplu KGB. Lona şi Willie au aranjat să se întâlnească la Grădina Zoologică din Bronx, dar pe drum ea a simţit că era urmărită. Şi a avut dreptate; Willie era pe

urmele ei, exersându-şi abilităţile de spion. Ea s-a deplasat în direcţia opusă pentru a-l induce în eroare, a schimbat liniile de metrou, a intrat şi a ieşit din vagoane în timp ce uşile se închideau, dar nu a reuşit să-i scape. În cele din urmă, s-au aşezat unul lângă altul pe o bancă din faţa coliviei cu păsări şi au făcut cunoştinţă.

Soţii Cohen conduceau reţeaua Voluntarilor şi erau ei înşişi curieri veterani. De fapt, Lona a fost cea care ascunsese diagrama bombei folosite în testul Trinity din iulie 1945 într-o cutie de şerveţele, pentru situaţia în care ar fi fost percheziţionată pe drumul înapoi către New York. La fel ca Fisher, soţii Cohen ar fi fost mult mai ocupaţi în 1949 dacă Elizabeth Bentley - spioana sovietică ce şi-a dezvăluit secretele FBI-ului în 1945 şi J. Edgar Hoover nu ar fi închis gura multora dintre cele mai bune surse de spionaj ale Moscovei, ai căror intermediari au fost ei. Totuşi, aceste surse nu secaseră complet.

La scurtă vreme după război, Niels Bohr, geniul danez al structurii atomice, a acceptat timorat să-l ajute pe Kurceatov să obţină o reacţie nucleară stabilă. Klaus Fuchs, fizicianul de origine germană, încă dezvăluia informaţii valoroase, deşi el făcea până acum acest lucru din laboratorul său de cercetare de la Harwell, din afara Londrei. Şi totuşi, o altă cârtiţă sovietică, George Koval, care nu a fost demascat până în 2007, a furnizat reţeta de importanţă critică pentru un iniţiator de reacţie pe bază de poloniu fără de care echipa de la Los Alamos descoperise că o bombă cu plutoniu nu genera o reacţie în lanţ. Kurceatov fusese de multă vreme axat pe plutoniu – îşi dăduse seama că, în pofida întregii cantităţi de uraniu din Bulgaria, lui nu îi era de ajuns –, iar pe 29 august 1949, bomba lui cu plutoniu a explodat în sfârşit. Willie Fisher aproape că nu a avut nicio contribuţie, dar acesta a fost totuşi punctul culminant al carierei sale în spionaj.

Ciuperca atomică ce s-a ridicat în acea zi deasupra stepei a pus capăt monopolului nuclear american şi a determinat un gest rar de generozitate din partea Kremlinului. Din

ordinul personal al lui Lavrenti Beria, până atunci al doilea om din structura puterii sovietice, copiilor agenţilor ilegali străini care fuseseră implicaţi în marele furt al bombei capitaliste li s-au oferit automat locuri la universitate. Pentru că s-au aflat aproximativ la locul şi la momentul potrivit, Fisher şi soţii Cohen au fost, de asemenea, decoraţi cu Ordinul Steagul Roşu, o onoare în mod normal rezervată eroilor militari. Dar pentru Fisher în special, petrecerea luase sfârşit chiar înainte de a începe. Ted Hall, una dintre cele mai bune surse din Los Alamos ale Lonei Cohen, se mutase la Chicago şi renunţase la spionaj. „Gata”, le-a spus el lui Fisher şi lui Cohen, când aceştia au încercat pentru ultima dată să îl convingă să renunţe la decizia luată. „V-am ajutat în timpul războiului, dar acum s-a terminat.” Klaus Fuchs a fost identificat în telegramele de spionaj sovietic decriptate în cadrul proiectului Venona şi a fost arestat la Londra în ianuarie 1950. El şi-a numit persoana principală de contact, care l-a rândul ei a numit doi spioni comunişti ideali, dar în realitate ineficienţi, Julius şi Ethel Rosenberg. Aceştia au fost judecaţi şi condamnaţi la moarte în 1951. Recursurile lor au durat doi ani şi au eşuat. Soţii Cohen fugiseră deja din ţară. Fisher a încercat, dar nu a reuşit să recruteze un tânăr căruia Lona Cohen îi fusese menajeră pe durata identităţii ei anterioare. El putea să le fie recunoscător soţilor Rosenberg – aceştia nu dezvăluiseră nimic care să îl aducă în vizorul FBI, dar chiar şi aşa, perspectivele de viitor ale noii lui reţele curajoase de spioni nu ar fi putut fi mai sumbre.

Asta până când a apărut o piuneză albă pe un indicator din Central Park, New York, în octombrie 1952.

* * *

Agenţii ilegali sovietici şi-au petrecut ani întregi elaborându-şi acoperirea şi aproape la fel de mult practicând comunicaţiile securizate. În anii 1950, securitatea

comunicaţiilor nu însemna utilizarea unor chei de criptare digitală pe şaizeci şi patru de biţi. Ea consta în creioane şi foi de hârtie (care erau distruse după o singură utilizare), monede şi şuruburi goale pe dinăuntru, role şi foiţe minuscule de microfilm, livrări de informaţii în locaţii secrete prestabilite şi semnale folosite pentru astfel de livrări. În afara radiourilor de frecvenţe scurte, KGB nu prea mai folosea, la mijlocul secolului XX, alt gen de echipament, care să nu fi fost de asemenea disponibil la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Americanii s-au comportat diferit. Confruntaţi cu noile realităţi ale erei nucleare, CIA a început să caute dispozitive noi. A cerut crearea de maşini extraordinare care probabil nu puteau fi construite, dar care ar fi rezolvat probleme mari dacă deveneau realitate. Roosevelt făcuse asta cu bomba atomică. Kennedy avea să o facă cu racheta care a dus primul echipaj uman pe Lună. Nu era oare acesta stilul american?

Era, dar birocraţii americani încă puteau fi luaţi prin surprindere.

Don Flickinger, ulterior general al Forţelor Aeriene, se afla la biroul său de la Divizia de Ştiinţe ale Naturii din cadrul Comandamentului de Cercetare şi Dezvoltare Aeriană, aflat în Baltimore, într-o dimineaţă de ianuarie a anului 1955, când ofiţerul său comandant l-a chemat urgent. Lui Flickinger i s-a spus că secretarul Forţelor Aeriene dorea să-l vadă „cât mai repede cu putinţă”. El a răspuns că putea veni cu maşina până la Washington oricând în ziua următoare. Ofiţerul comandant a spus că nu: trebuia să se prezinte acolo într-o oră. Îl aştepta o maşină.

Cursa a fost scurtă. După sosirea la Pentagon, Flickinger a fost dus direct la secretar şi a fost informat pe scurt că un nou avion de recunoaştere pentru zboruri la înaltă altitudine era construit în regim de urgenţă pe Coasta de Vest.

După care secretarul i-a pus lui Flickinger întrebări legate de costumele presurizate. Ar fi putut costumele pe care forţele aeriene le utilizau la avioanele lor cu reacţie să

protejeze viaţa unui pilot în situaţia în care carlinga se depresuriza la o altitudine de 21.000 de metri? Ar putea, a spus Flickinger, atâta vreme cât pilotul cobora rapid la o altitudine de 3.000 de metri.

„Să presupunem că pilotul nu poate coborî de la altitudinea specificată de 21.000 de metri”, a rostit secretarul. „De ce nu?” a întrebat Flickinger.

„Pentru că sub el se află un teritoriu neprietenos, strict interzis”, a răspuns secretarul.

„De ce teritoriul îi este interzis pilotului?”

„Pentru că sub el e Uniunea Sovietică.”

Această discuţie a conferit o nuanţă nouă problemei şi întâlnirii. Flickinger a explicat că cele mai bune costume disponibile în acel moment erau cele care presupuneau o coborâre în siguranţă. Dacă ajungerea la sol nu era o opţiune, atât pilotul, cât şi avionul erau pierduţi. Dar *acest* rezultat nu constituia o opţiune, a remarcat secretarul. Cât de mult ar dura producerea unui costum mai bun? Între trei şi cinci ani, a spus Flickinger, în condiţiile asigurării fondurilor necesare. Secretarul s-a ridicat, a ocolit biroul şi a spus că nu avea la dispoziţie trei ani. Avea doar zece luni.

* * *

Piuneza fusese lăsată în Central Park de un bărbat care susţinea că era un fost fierar din Lapland. Era adevărat că locuise în Lapland şi că lucrase pentru scurtă vreme ca fierar, însă ar fi fost mai util pentru FBI (şi pentru Willie Fisher) să fi ştiut că el fusese totodată un alcoolic care îşi bătea soţia şi poate cel mai prost spion din istoria KGB. Acest bărbat a fost cel care, mai mult decât oricine, l-a pus pe Fisher într-o lumină favorabilă. Numele lui era Reino Hayhanen şi abia coborâse de pe vasul de croazieră *Queen Mary.*

În 1952, Hayhanen avea treizeci şi doi de ani şi lăsase în urmă cei mai buni ani ai tinereţii. Motivul pentru care unui

om cu rezultate atât de slabe i s-a încredinţat un rol central în colectarea de informaţii nucleare şi subminarea a ceea ce acum e cunoscut sub numele de securitate naţională a Statelor Unite rămâne un mister. Există explicaţii, dar niciuna nu e suficientă. Părinţii lui erau cetăţeni sovietici, dar de etnie finlandeză, astfel încât el vorbea finlandeza, iar în cele din urmă va trece drept finlandezo-american. A fost un şcolar silitor care îşi câştigase un loc la Institutul Pedagogic din Leningrad, de unde a fost racolat în rangurile inferioare ale NKVD, în vreme ce gradele superioare ale organizaţiei erau decimate în purificările îngrozitoare ce au ajuns să fie numite Teroarea. Poate cel mai important aspect, el a ajuns să fie cunoscut de noul şef al directoratului pentru agenţi ilegali din cadrul KGB, Aleksandr Korotkov. Un om de o ambiţie extraordinară, dar aparent lipsit de judecată, Korotkov a avut parte de propria ascensiune în ierarhia birocraţiei la doi ani după ce a supravegheat asasinarea troţkiştilor în Paris înainte de război şi şi-a renegat soţia evreică şi copiii pe durata purificărilor.

Hayhanen putea cel puţin să pretindă că îşi asumase câteva riscuri în misiuni secrete. Până la momentul în care se îmbarca pentru New York, el petrecuse doi ani de zile bătând fierul şi mituindu-şi vecinii în Finlanda de nord pentru a-şi elabora alibiul ca Eugene Maki, fiul unor emigranţi finlandezo-americani reîntorşi în ţară. A fost o dovadă suficientă pentru a obţine un paşaport american de la consulatul din Helsinki. S-a căsătorit apoi cu o tânără finlandeză pe nume Hannah Kurikka (fără să fi divorţat de prima sa soţie, pe care o lăsase în Rusia). A trecut totodată graniţa sovieto-finlandeză nedescoperit în portbagajul unei maşini KGB nu o dată, ci de trei ori. Nu era un laş.

A anunţat că sosise fără incidente. După cum fusese instruit, la o săptămână după ce debarcase de pe *Queen Mary,* el a făcut o plimbare până în partea de vest a Manhattanului şi a intrat în parcul de pe 79th Street. Acolo se afla restaurantul Tavern on the Green, exact locul în care i se spusese că va fi. A observat drumul pentru trăsuri şi

indicatorul de lemn vopsit în alb. Piuneza din buzunarul său, de asemenea albă, ar fi fost invizibilă pentru toată lumea cu excepţia unei persoane care ar fi căutat-o. A înfipt-o şi a continuat să meargă. Nimeni nu a observat.

Absolut nimeni. Vreme de şase luni, pe data de douăzeci şi unu a fiecărei luni, Hayhanen lua metroul către ieşirea spre Lincoln Road din staţia Prospect Park din Brooklyn. Fuma o pipă şi purta o cravată albastră cu dungi roşii. Dacă oricare oficial sovietic avea nevoie să stabilească un contact cu noul agent ilegal numărul doi din America de Nord, acesta era locul şi momentul în care să o facă. Dar nu s-a prezentat nimeni. Singurul răspuns la piuneza lui a venit într-o monedă de nichel goală pe dinăuntru lăsată la o locaţie secretă de livrare, a cărei amplasare, la fel ca cea a indicatorului, o memorase în perioada de instruire. Dar înainte ca Hayhanen să aibă şansa de a deschide moneda, el fie a cheltuit-o, fie a pierdut-o.

Vreme de şapte luni moneda goală din nichel a rătăcit prin economia oraşului New York. A fost găsită în după-amiaza unei vineri toride din vara următoare pe o scară circulară din Vanderveer Estates din Brooklyn, în faţa unui apartament ocupat de două profesoare, doamnele Donnelly şi Ash.

James Bozart, pe atunci în vârstă de treisprezece ani, blond şi pistruiat, aduna banii pentru ziarul *Brooklyn Eagle,* pe care îl livra în fiecare dimineaţă şi pentru care era plătit săptămânal. „Ziarul era treizeci şi cinci de cenţi pe săptămână, iar oamenii îmi ofereau diferite bacşişuri”, îşi aminteşte el. „Zgârciţii îmi dădeau monede de cinci cenţi, însă doamnele Ash şi Donnelly nu erau zgârcite. Ele ofereau cincizeci de cenţi – de obicei două monede de un sfert de dolar –, dar de această dată am primit o monedă de douăzeci şi cinci de cenţi, două de zece şi una de cinci.”

„Am luat banii şi m-am întors. Ele au închis uşa. La început nu m-am uitat la bacşiş – gestul ar fi fost nepoliticos. Am coborât scările. Nu era lumină şi mi-am prins călcâiul într-o treaptă, astfel încât m-am împiedicat şi am scăpat

moneda de cinci cenţi, iar ea a sărit de pe marginea unei trepte şi s-a rupt în două. Bâjbâi după ea pe întuneric şi în cele din urmă găsesc partea din spate a monedei, iar în interiorul ei se afla ceva mic, pătrat. Am mers la fereastră, am ţinut pătrăţelul la lumină şi mi-am zis: *ce naiba e asta?”*

Era o întrebare pertinentă. Cu doar câteva zile mai devreme, Ethel şi Julius Rosenberg fuseseră electrocutaţi la închisoarea Sing Sing, la 48 de kilometri în amontele fluviului Hudson. Liberalii îndureraţi de pe toate continentele credeau (în mod eronat) că soţii Rosenberg erau nevinovaţi de acuzaţia că ar fi spionat pentru Rusia, dar senatorul Joseph McCarthy i-a considerat vinovaţi. În ciuda celor mai mari eforturi ale lui Edward R. Murrow de a-l ridiculiza în emisiunea sa de televiziune de la CBS, McCarthy se bucura încă de prea multă popularitate pentru a fi renegat chiar şi de către Eisenhower, noul preşedinte republican. După câte ştia lumea din Vanderveer Estates, conspiraţia comunistă de a distruge America era reală şi devenea mai puternică cu fiecare monedă goală de cinci cenţi care se întâmpla să se desfacă în faţa ta.

Bozart avea o prietenă de la şcoală, Carolyn Lewind, al cărei tată era detectiv la Departamentul de Poliţie din New York. Când băiatul vânzător de ziare a terminat de strâns banii, el a trecut pe la Carolyn. Detectivul Lewind nu era acolo, astfel încât Bozart a păstrat moneda şi s-a dus acasă să i-o arate mamei sale. Ea plecase la biserică pentru partida de bingo de vineri seara, aşa că băiatul i-a arătat moneda tatălui său. După o discuţie neconcludentă, el a pus moneda în buzunar şi a ieşit afară să joace stickball.[1]

Mai târziu în acea seară, detectivul Lewind a ajuns acasă şi soţia i-a spus că tânărul Jim Bozart trecuse pe la ei cu ceea ce părea a fi un mesaj secret pe o bucăţică de microfilm. Adulmecând un caz de urgenţă naţională, detectivul i-a spus soţiei că a fost nebună să lase copilul să plece din casă. „Apoi tatăl meu se trezeşte cu detectivul

[1] Formă de baseball jucată cu o minge de cauciuc şi un băţ în loc de bâtă, precum cel făcut dintr-o coadă de mătură. (n.tr.)

Lewind şi cu colegul său la uşa casei mele întrebând unde sunt", îşi aminteşte Bozart, „iar tatăl meu se uită la el şi îi spune că joc stickball."

Ieşind din clădirea apartamentului lui Bozart, Lewind şi colegul lui au percheziţionat două furgonete care vindeau îngheţată în apropiere pentru cazul în care ar fi primit ca plată o monedă goală de cinci cenţi. După care au întrerupt jocul de bingo al doamnei Bozart şi au sechestrat toţi banii din biserică.

„Aşa că toată lumea e supărată pe mine", îşi aminteşte Bozart. „Apoi Lewind şi partenerul său mă văd jucând stickball şi aleargă spre mine."

* * *

Cazul monedei goale de cinci cenţi a avut un final fericit pentru tânărul vânzător al ziarului *Brooklyn Eagle.* El a predat moneda, dar a primit alta în loc – „ca să nu pierzi nimic", după cum s-au exprimat detectivii. După patru ani, îşi va întrerupe cursurile de la facultate pentru a depune mărturie în vestitul proces al unui spion rus cunoscut doar sub numele de Rudolf Abel. Un admirator anonim l-a recompensat cu o maşină nouă, un Oldsmobile 98, pe care a vândut-o, clădind pe baza sumei iniţiale o avere substanţială în industria divertismentului.

Cazul nu s-a terminat prost nici pentru doamnele Ash şi Donnelly, care au fost interogate, dar niciodată bănuite de o colaborare secretă cu inamicul. (Ele au presupus că primiseră moneda ca rest fie de la magazinul local AP, fie de la casa de bilete din metrou.) Dar pentru Fisher şi Hayhanen deznodământul nu a fost deloc unul fericit.

Mesajul din monedă consta din şiruri suprapuse de cifre, aranjate în grupuri de cinci şi reduse la dimensiunea unei floricele mici de porumb. Când a fost decodat, el s-a dovedit a fi mesajul oficial de întâmpinare a lui Hayhanen în New York. Fusese codificat, transferat pe microfilm şi ascuns în

monedă de Fisher. Fără să ştie că prima lor comunicare fusese interceptată şi transferată urgent către FBI, ambii bărbaţi s-au apucat de singurul lucru pe care l-au făcut vreodată cu certitudine – s-au îngropat tot mai adânc sub identitatea de acoperire. Fisher a fost mult mai bun la asta decât partenerul său. Abandonat de soţii Cohen şi, fără îndoială, alarmat de soarta înfiorătoare a cuplului Rosenberg, el a început să dea identităţii sale de acoperire – cea a unui lucrător într-un studio foto – o anumită consistenţă reală. S-a furişat de partea cealaltă a East River, departe de West Side, unde a închiriat un apartament cu o cameră şi a ieşit din nou la suprafaţă fără să facă prea multe valuri ca artist fără ambiţii sau talente mari, cu un studio într-un depozit reamenajat din Brooklyn.

Avea puţine de raportat Moscovei. În intervalul dintre 1952 şi 1953, doi ani critici pentru dezvoltarea bombei cu hidrogen americane, singura informaţie demnă de menţionat pe care principalul agent ilegal sovietic din Statele Unite a transmis-o superiorilor săi a fost un raport născocit în care afirma că devenise cetăţean american naturalizat.

„Nu am putut să-mi dau seama niciodată ce naiba făcea el acolo”, a spus mai târziu prietenul său Kiril Henkin. Se punea o întrebare reală: care persoană era mai autentică – ofiţerul KGB de carieră şi fostul expert radio din timpul războiului sau familistul separat de soţia şi fiica sa, care privea cum cariera sa intra în declin odată cu trecerea timpului? Şi există un răspuns evaziv, dar adecvat: într-un oraş care era destul de confortabil pentru escroci şi inadaptaţi, Fisher a adoptat comportamentele celor din jurul său.

Burt Silverman l-a întâlnit prima oară în 1954. Se aflau într-un lift vechi, ale cărui mecanisme huruiau, în clădirea de studiouri Ovington de pe Fulton Street, unde ambii aveau spaţii de lucru la etajul cinci. Urcau, în timp ce Silverman îşi citea corespondenţa, iar Fisher îl privea. „S-a uitat la mine într-o manieră foarte directă, a înclinat din cap şi m-a salutat, apoi nu a mai spus altceva. I-am răspuns la salut. Îmi

amintesc că întâlnirea a fost neobişnuită, pentru că erau o grămadă de oameni în acea clădire care nu salutau niciodată. Avea un anumit gen de îndrăzneală care era neobişnuită."

Silverman părăsise recent armata, după efectuarea stagiului militar, şi dorea să îşi câştige iarăşi traiul din pictură. Îl irita faptul că, la optzeci de kilometri mai la est, în Long Island, un alcoolic în blugi negri, pe nume Jackson Pollock, începea să domine piaţa. Făcea acest lucru prin stropirea la întâmplare cu vopsea a unor pânze uriaşe întinse pe podeaua unui şopron, iar acesta nu era stilul lui Silverman. Din punct de vedere politic, el înclina către stânga, dar în plan artistic era conservator. Voia să picteze lucrurile aşa cum erau ele şi îl considera pe Pollock un obiect de joacă al americanilor superficiali din Manhattan cărora le păsa doar de modă sau un escroc care îi prostise, ceea ce în final era unul şi acelaşi lucru. În privinţa lui Pollock, Silverman şi Fisher au împărtăşit aceleaşi păreri.

După aproximativ o săptămână de la întâlnirea lor din lift, Silverman îşi mătura studioul, când Fisher a bătut încet în uşa deschisă, a intrat şi s-a prezentat ca Emil Goldfus.

„Sunt ieşit la pensie", a spus cu un accent pe care Silverman l-a considerat a fi uşor scoţian. A adăugat că rămăsese cu destule economii după conducerea unui laborator fotografic pentru a renunţa la post şi a picta. A făcut ocolul încăperii, admirând pânzele lui Silverman şi arătând „ca o pasăre", după spusele bărbatului mai tânăr. Au discutat despre pictură. Silverman s-a lamentat de fenomenul Pollock şi Fisher a spus că lui îi plăcea Leviatan, realistul rus din secolul al XIX-lea. A fost o întâlnire autentică şi inteligentă, şi debutul unei relaţii destul de neobişnuite.

Următoarea lor întrevedere a fost de asemenea iniţiată de Fisher. Târziu într-o noapte, Silverman se relaxa în studioul său, pe jumătate dezbrăcat alături de o iubită al cărei portret începuse să-l picteze. S-a auzit o bătaie răsunătoare în uşă şi a apărut Fisher cerând o ceaşcă de terebentină. Silverman s-

a amuzat ulterior: „Nu sunt sigur unde s-a produs trecerea de la un tânăr iritat de apariţia unui bărbat mai în vârstă care cerea terebentină la o experienţă foarte caldă şi plăcută. Dar transformarea s-a produs destul de repede.”

Tatăl lui Silverman murise în anul precedent, iar Burt a găsit în „Emil” un fel de substitut. Fisher nu îşi mai văzuse propria familie de şase ani; el a găsit în Burt şi în prietenii acestuia interese comune şi un refugiu care să-l ferească de bănuieli. Povestea istorioare născocite despre experienţele sale de viaţă anterioare în calitate de contabil în Boston sau cherestegiu în Pacificul de Nord-Vest. A vorbit despre nopţi petrecute cântând marşuri în jurul focurilor de tabără alături de Big Bill Haywood, fondatorul sindicatului internaţional Industrial Workers of the World. Îl invita pe Silverman împreună cu iubita lui în studioul său la o „cafea din junglă” şi la conversaţii mărunte (şi uneori pentru muzică; el era interesat de sfaturi în domeniul picturii şi oferea cunoştinţe de chitară). Nimic nu era ascuns şi nimic nu părea mai excentric ca zecile de batiste albe de in pe care le fierbea şi le atârna afară la uscat – nu radioul de unde scurte marca Hallicrafters amplasat în capătul studioului, aparent pentru piese de schimb; nici colecţia lui amplă de echipamente optice făcute la comandă, ce includea un trepied în miniatură neobişnuit cu o fantă pentru o lentilă puternică de mărire; nici măcar grămezile de hărţi şi fotografii ale parcului Bear Mountain.

Nu toată lumea credea ceea ce Emil spunea despre el însuşi. Jules Feiffer, un dramaturg, prieten al lui Silverman, a hotărât că fusese „un vagabond”. Un alt prieten, ilustratorul Jerry Schwartz, care ştia câte ceva despre fotografie, nu putea crede că Emil făcuse bani din această activitate. Dar dacă era ceva în neregulă cu poveştile sale, asta nu însemna că era ceva în neregulă cu bărbatul. După cum s-a exprimat Schwartz: „Oamenii inventează poveşti despre identitatea şi despre viaţa lor.”

Privind în urmă, Silverman a ajuns să-l vadă pe Fisher ca pe câştigătorul norocos al unui permis de a hoinări şi de a

explora America pe cheltuiala guvernului sovietic, cu aşteptarea neoficială că el va transmite o parte din ceea ce a aflat la întoarcerea sa. E un rezumat fermecător şi foarte plauzibil al intenţiei reale a lui Fisher, deşi Silverman recunoaşte o anumită naivitate în graba cu care l-a acceptat pe „Emil” aşa cum părea să fie la prima vedere. „Pot fi păcălit la fel ca oricine”, mărturiseşte el.

„Dar, stând în acel studio ore întregi în compania lui, trăncănind despre o varietate de subiecte, pot spune că exista ceva la el dincolo de rolul de escroc.”

* * *

Artistul curtenitor care s-a făcut atât de îndrăgit de Silverman l-a băgat în sperieţi pe Reino Hayhanen.

Ei nu s-au întâlnit vreme de optsprezece luni – planificarea temporală a unor astfel de întrevederi a fost lăsată în seama Moscovei –, dar atunci când au ajuns faţă în faţă a fost clar cine era şeful. Până la începutul anului 1954, lui Hayhanen i se alăturase în New York a doua lui soţie. Ei se mutaseră în afara oraşului într-o casă cu verandă de pe malul unui lac în apropiere de Peekskill. Senzaţia de irealitate din primele luni petrecute de Hayhanen în America, creată de o absenţă totală a comunicării din partea superiorilor săi, s-a risipit în cele din urmă când un rezident „legal”, ataşat în cadrul delegaţiei sovietice de la Naţiunile Unite, l-a întâlnit la staţia de metrou Prospect Park şi l-a recunoscut după pipa sa.

Aceste întâlniri au continuat pe durata verii. Nu există indicii că ele ar fi avut urmări, altele decât să-i dea lui Hayhanen o scuză pentru a ieşi din Peekskill într-o maşină Studebaker cumpărată cu bani pe care el ar fi trebuit să-i cheltuie cu înfiinţarea unei afaceri din care să facă acoperirea sa. A colectat banii din locaţii de livrare pe care le învăţase în Moscova. Locaţia Numărul Unu a fost o gaură într-un zid din Bronx. Locaţia Numărul Doi a fost o pasarelă în apropiere de 95th Street din Central Park. Locaţia

Numărul Trei a fost sub un felinar în Fort Tryon Park, la nord de podul George Washington. El a ştiut la care să meargă după numărul de semne cu creta lăsate pe un zid în staţia de metrou din 80th Street şi din Central Park West.

Pe durata iernii banii au continuat să vină – câte cinci sute de dolari pe lună, pe lângă o tranşă unică de patru mii de dolari destinaţi creării acoperirii sale. După cum a recunoscut el însuşi, a cheltuit mare parte a sumei pe băutură. Între timp, întâlnirile au încetat. Bărbatul de la Naţiunile Unite i-a spus că, dacă oricine altcineva încerca să ia legătura cu el, acest lucru urma să fie făcut prin intermediul punctelor de livrare, după care a întrerupt contactul. Au urmat încă şase luni fără un singur mesaj de la angajatorul său. În rarele lui momente de luciditate, incapabil să se destăinuie nici măcar soţiei sale însingurate şi consternate, Hayhanen trebuie să se fi gândit că acesta era un mod ciudat de a pregăti cel de-al Treilea Război Mondial şi chiar un mod mai ciudat de a-şi câştiga traiul. Chiar şi aşa, la venirea primăverii, când cireşii au înflorit în Fort Tryon Park, el a cules mai degrabă cu groază decât cu entuziasm un mesaj în care i se cerea să se întâlnească cu un bărbat pe nume „Mark” la cinematograful RKO Keith’s din Queens.

Clădirea tristă a cinematografului RKO Keith’s se află acum în apropiere de aeroportul La Guardia. La acea vreme era un loc aglomerat, închinat fanteziei hollywoodiene.

Mark, în realitate Willie Fisher, era nerăbdător. Dosarul personal al lui Hayhanen era deja plin de remarci negative despre viaţa sa personală, însă Fisher nu îl citise şi nu putea înţelege de ce Moscova îl făcuse să aştepte atât de mult până când să-şi întâlnească asistentul. La instrucţiile lui, ei s-au întâlnit în toaleta bărbaţilor de la subsolul cinematografului, dar s-au mutat repede într-o cafenea situată la trei străzi depărtare. A trecut peste parole. „Ştiu că eşti cel cu care trebuie să mă întâlnesc”, a spus el. Dar mai ştia deja că Hayhanen nu era omul potrivit pentru sarcina pe care o avea de îndeplinit.

Hayhanen a purtat aceeaşi cravată cu dungi pe care o pusese în excursiile lui în Prospect Park, însă nu i-a fost de niciun folos. A fumat aceeaşi pipă, dar asta îl făcea să iasă în evidenţă ca un agent de proastă calitate la un rendez-vous. A comandat în engleză, numai că accentul său era groaznic. Îşi organizase afacerea care să-i servească drept acoperire? Nu. Fisher i-a spus să se ocupe de asta şi l-a avertizat că de atunci înainte se vor întâlni cel puţin o dată pe săptămână.

În săptămânile care au urmat, Fisher a trecut mai frecvent de la noua lui viaţă de artist la cea de spion, oferindu-i lui Hayhanen instruire în codul Morse, fotografie şi tehnica micropunctelor şi observând cu dispreţ că elevul său nu era interesat deloc de învăţătură. A fost cât se poate de nedumerit în privinţa motivelor pentru care Centrala din Moscova ar fi trimis un astfel de idiot stângaci într-o misiune de o importanţă atât de vitală (şi la fel de nedumerit a fost Vasili Mitrohin, dezertorul KGB care ulterior a văzut dosarul lui Hayhanen şi a putut concluziona doar că a fost păstrat în activitatea de spionaj de către KGB „cu orice preţ, în pofida indiciilor care arătau că nu se descurca” de teamă că, altfel, el ar fi putut trăda agenţi mai utili).

Nu că abilitatea profesională a lui Fisher ar fi fost fără cusur. Disperat, el l-a luat de două ori pe Hayhanen într-o magazie pe care o închiriase împreună cu studioul din Fulton Street, pentru a-i da un radio şi un aparat foto. În ciuda stării sale de confuzie, Hayhanen a fost în măsură să-şi amintească adresa, iar acest lucru avea să-i fie util.

Senatorul McCarthy avea dreptate, desigur. Existau comunişti sub pat; spioni profesionişti plătiţi de comunişti. Existau, mai precis, doi la număr. Apoi a rămas unul. În iunie 1955, Fisher a strecurat un bileţel pe sub uşa lui Silverman în care îl anunţa că va fi plecat câteva luni şi a dispărut.

* * *

A fost o vreme în care oamenii apăreau şi dispăreau în

ambele tabere ale Războiului Rece. Existau tot atât de multe motive pe cât existau proiecte secrete, iar Tony Bevacqua a făcut parte dintr-un asemenea proiect. În timp, proiectul îl va duce ca fulgerul peste Islanda cu o viteză de trei ori şi jumătate mai mare decât cea a sunetului. Îi va îngădui să citeze versetul modificat al Psalmului 23 pe care îl preferau piloţii din Regimentul de Recunoaştere Strategică 4080 al Forţelor Aeriene americane: „Chiar dacă ar fi să zbor prin valea umbrei morţii, nu mă tem de niciun rău, căci sunt la altitudinea de 25.000 de metri… şi urc în continuare.” Acelaşi proiect îl va îmbrăca în costume presurizate cu inele de titan la gât şi vizoare cu foiţe de aur translucide între straturile de sticlă ranforsată pentru a reflecta razele ultraviolete care îi loveau direct carlinga din spaţiul cosmic. În timp, proiectul îşi va dezvălui majoritatea secretelor, dar în primii ani ai erei bombei cu hidrogen, Tony Bevacqua nu era încă familiarizat cu cele mai importante dintre ele.

Era un pilot tânăr care promitea – suficient de mult, la douăzeci şi trei de ani, pentru a fi încheiat stagiul de instruire pe avioane de vânătoare la baza aeriană Luke din Arizona şi a fi transferat în Escadrila 408 a Regimentului 508 de la baza aeriană Turner din Georgia. Se afla în programul de pregătire ca pilot ce putea lansa arme nucleare asupra oricărei ţinte stabilite de Pentagon. De vreme ce nu existau suficiente bombe atomice pentru instrucţia tuturor piloţilor, sistemul implica demodatul foc de artilerie aeriană şi înlocuirea bombardamentului cu explozibili convenţionali şi cu avioane F-84F Thunderstreak. „Mergeai cât de jos voiai”, îşi aminteşte Bevacqua. „15 sau chiar 7,5 metri.”

Având grad de locotenent, putea părăsi baza oricând dorea. Dormitoarele ofiţerilor burlaci de la baza aeriană Turner erau atât de sinistre, încât el şi trei prieteni s-au hotărât să împartă o casă. Acei prieteni erau Victor Milam, Wesley Upchurch şi un alt pilot care era mai în vârstă cu un an decât restul şi cu un avans de un an în instrucţie; el era deja calificat să lanseze focoase nucleare, ceea ce însemna

că i se încredinţase oficial un anumit gen de secret.

Într-o dimineaţă de ianuarie a anului 1956, Bevacqua, Milam şi Upchurch au coborât la micul dejun şi au descoperit că prietenul lor plecase. Nu existase niciun avertisment. Ceea ce li s-ar fi părut mai ciudat, dacă ar fi ştiut, ar fi fost că în aceeaşi zi un bărbat tânăr care semăna cu prietenul lor s-a cazat într-un hotel din Washington sub numele de Francis Palmer. Era un nume de care ei nu mai auziseră.

* * *

24 mai 1956, Newark, statul New Jersey: la puţin timp după ora 8:30 dimineaţa, poliţia a răspuns la un apel de urgenţă efectuat de la adresa Bergen Street nr. 806, o casă cu trei niveluri dintr-un cartier decăzut, la jumătate de oră cu maşina de Manhattan. Un bărbat cu accent scandinav şi care spunea că numele lui e Eugene Maki suferise o tăietură profundă la picior şi fusese dus la spital unde i se puseseră trei copci.

Raportul superficial de poliţie nu a menţionat o băltoacă de sânge în faţa casei. Nu a menţionat nici dâra de sânge din hol până la uşa din spate sau stropii de sânge – în stilul picturilor lui Pollock – pe pereţii interiori. Poliţia a ales să creadă povestea relatată de bărbatul rănit, cum că se tăiase cu un cuţit în timp ce împacheta nişte lucruri. Vecinii lui ştiau mai bine. Ei văzuseră sticlele goale şi auziseră certurile tot mai zgomotoase într-o limbă europeană bizară. Nevasta bărbatului se săturase. Încă incapabilă să rostească mai mult de câteva cuvinte în engleză şi extrem de nefericită, Hannah Maki fusese cuprinsă de furie şi tăiase piciorul soţului ei până la os.

Nu era genul de viaţă sub acoperire pe care Fisher îl implorase pe Hayhanen să o ducă. Era implozia unei vieţi smulse din rădăcini şi căreia îi era refuzat orice scop real în afară de cel de a se ascunde. Ultima picătură a fost

înlăturarea faţadei de autodisciplină impusă cu forţa lui Hayhanen de şeful său rece şi dispreţuitor.

Cu puţin înainte de dispariţia lui Fisher în vara precedentă, cei doi bărbaţi au mers cu maşina în parcul Bear Mountain şi au îngropat cinci mii de dolari bani gheaţă lângă o cărare de munte izolată. Fisher i-a ordonat lui Hayhanen să revină la o dată ulterioară, să dezgroape banii şi să îi dea lui Helen Sobell, soţia lui Morton Sobell. (Un alt spion sovietic demascat, Sobell fusese găsit vinovat împreună cu soţii Rosenberg şi condamnat la treizeci de ani de închisoare, din care şaisprezece i-a petrecut la Alcatraz. Nu şi-a mărturisit vinovăţia până în 2008, la nouăzeci şi unu de ani.) Hayhanen a scos banii din ascunzătoare, dar nu i-a dat doamnei Sobell. I-a păstrat pentru el şi i-a folosit ca garanţie pentru clădirea plină de igrasie, deprimantă pe care a închiriat-o în toamna anului 1955 în Newark, New Jersey.

Ideea era să pună pe picioare un atelier de procesare fotografică a cărui funcţie reală ar fi fost cea de nod pentru o reţea nouă de spioni şi de curieri. Cuplul nefericit s-a mutat din Peekskill pentru a locui deasupra atelierului. În timp ce pregătea biroul din faţă, Hayhanen a uns fereastra principală cu ceară opacă pentru sticlă. Nu a curăţat-o niciodată. În schimb, el a folosit spaţiul pentru a depozita sticle goale de vodcă, mărturisind ulterior sub jurământ că golea câte una pe noapte.

Hayhanen a devenit cunoscut pe Bergen Street pentru faptul că avea bani, deşi nu lucra niciodată, şi pentru că-şi bătea fără milă frumoasa nevastă. „Ţipetele care se auzeau din acel loc în timpul nopţii erau îngrozitoare”, avea să declare un vecin unui detectiv particular trimis de un prestigios birou de avocatură din Brooklyn. „Oamenii chemau mereu poliţia. Am chemat şi eu poliţiştii într-o noapte, dar nu au putut să intre înăuntru.”

După o încăierare cu cuţite care l-a adus la spital, Hayhanen şi-a dat seama că atrăgea prea mult atenţia asupra sa. Lăsând clădirea din Bergen Street încuiată şi cu ceara încă pe geamuri, el şi-a luat soţia şi maşina

Studebaker înapoi în amontele fluviului Hudson la Peekskill. Maşina s-a dovedit încă o dată vitală în activitatea lui Hayhanen de verificare a punctelor de livrare din New York pentru a găsi sumele de bani, dar strategia a eşuat. Vecinii au observat că el s-a întors dintr-o călătorie fără o aripă din spate, dintr-o alta fără un far, iar dintr-o a treia fără apărătoarea din faţă. Când a fost în cele din urmă acuzat de conducere în stare de ebrietate şi i s-a luat permisul, nu i-a rămas decât să folosească taxiurile. Soţii Hayhanen au început să stea din ce în ce mai mult în casa lor cu verandă şi să se îngraşe.

* * *

A existat un motiv bine întemeiat pentru sârguinciosul Fisher să îl abandoneze pe Hayhanen viciilor sale. El îi spusese credulului Burt Silverman că pleca în California pentru a vinde drepturile de utilizare a unui dispozitiv inventat de el pentru producerea de copii color multiple cu un singur negativ fotografic. De fapt, el pleca acasă în concediu. Acest lucru a atras după sine o odisee incredibil de romantică cu trenul, automobilul şi Air France Constellation prin Ciudad de México, Paris şi Viena. Călătoria a produs fotografii picante pentru albumul familiei Fisher, în care poate fi zărit colonelul într-o cămaşă cu mâneci scurte, relaxându-se pe şezlonguri în afara Moscovei, împreună cu soţia şi prietenii lui. Şi aproape că l-a ferit de ceea ce urma să vină: probabil că superiorii lui Fisher s-au gândit să-l ţină la Moscova ca să predea metodele spionajului, mai curând decât să-l trimită înapoi la ceea ce se dovedise a fi o misiune neproductivă peste hotare.

În cele din urmă, Fisher a revenit totuşi în New York. L-a sunat pe Burt Silverman din senin într-o după-amiază de la începutul anului 1956 şi a spus că avusese parte de o călătorie plăcută în California. Pentru a-şi explica durata excursiei - fusese plecat vreme de şapte luni –, a adăugat ca

un gând întârziat că suferise un atac de cord în Texas. Ca întotdeauna, Silverman a renunţat la bănuielile sale şi l-a crezut pe cuvânt pe bizarul şi bătrânul Emil. A fost îngrijorat de atacul de cord, dar în rest a răsuflat uşurat. Prietenul său revenise, iar pentru cineva care tocmai păcălise moartea, el părea să aibă o dispoziţie remarcabil de bună.

Înapoi în Brooklyn, artistul cunoscut ca Emil s-a aruncat cu o încredere nouă în pictură şi în viaţa socială a studiourilor Ovington. A fost ca şi cum ciudata şi îndelungata lui absenţă îi confirmase statutul de bărbat cu faţete multiple, ce alesese în sinea lui care vor fi părţile pe care le putea discuta şi care vor fi cele pe care nu le putea destăinui. Se vaccinase împotriva bârfei şi a început să-şi testeze imunitatea. Într-o seară, când Silverman a glumit cu un prieten la telefon că el şi Emil „ascultaseră frecvenţa Moscovei" la un radio cu unde scurte, Fisher i-a spus încruntat să nu mai facă niciodată acea afirmaţie la telefon, nici măcar în glumă. Era un gest complet în afara caracterului său, dar un sfat bun date fiind vremurile. Incidentul nu a mai fost menţionat. Într-o altă seară, în timp ce schiţa un nud la un curs de artă cu o femeie ca model real, Fisher s-a înclinat către un coleg pe care se gândea că îl cunoaşte bine şi i-a şoptit: „Mamă, ce i-aş trage-o."

Renunţase oare complet la activitatea de spionaj? Tot ce e posibil. Stalin era mort de trei ani. Fisher ştia din lunga sa vizită acasă că Rusia era o ţară schimbată; mai puţin paranoică, mai puţin înclinată să împuşte un agent ilegal ineficient sau să-i trimită membrii familiei în Gulag. O ştia şi restul lumii. Discursul „secret" al lui Hruşciov din februarie 1956, în care a denunţat cultul personalităţii al lui Stalin, a ajuns departe peste hotare în decurs de o lună. El a îngăduit unui bolşevic îmbătrânit ca Fisher să spere că nebunia stalinismului ajunsese într-adevăr la capăt, dar totodată a dezvăluit acea nebunie simpatizanţilor occidentali care speraseră că nu a fost reală – inclusiv celor din Partidul Comunist American. Mulţi dintre prietenii lui Silverman erau membri de partid, dar nu ar fi putut exista un moment mai

nepotrivit pentru încercarea de a-i recruta.

„E destul de rău când rămâi pe dinafara lumii artistice”, a spus Silverman, privind în urmă. „Dar indivizii din grupul Ovington care erau oameni de partid au fost mereu uşor cinici în privinţa eficienţei Partidului Comunist în America, iar în celula lor de partid apartenenţa politică era o glumă.” Calitatea de membru devenise o scuză pentru ca oamenii „să se întâlnească şi să mănânce pizza. Revoluţia era amânată.”

Această situaţie i-a convenit lui Hayhanen. Dată fiind existenţa lui de ţărănoi alcoolic cu surse de venit misterioase, ultimul lucru de care avea nevoie era să fie monitorizat de fanatici. Totuşi, asta avea în minte Fisher pentru el. La întoarcerea sa de la Moscova, Fisher a aruncat o privire siluetei grăsune, îndesate şi convulsive care devenise între timp Hayhanen şi a trimis o telegramă la Centrală în care cerea ca acesta să fie chemat acasă de urgenţă. Iar lui Hayhanen i s-a ordonat să se întoarcă. Metoda preferată de KGB a fost să-l promoveze pe Hayhanen la gradul de locotenent-colonel şi să-i sugereze într-un limbaj ferm să-şi ia un concediu, dar mesajul a fost limpede chiar şi pentru destinatarul său.

Hayhanen s-a înfricoşat. A sfidat în mod repetat instrucţiile lui Fisher de a-şi cumpăra un bilet către Europa, spunând că era mereu urmărit de FBI şi se temea să nu fie arestat dacă încerca să părăsească ţara. Fisher a bănuit că Hayhanen căzuse la învoială cu agenţii federali. Înaintea uneia dintre ultimele lor întâlniri în Fort Tryon Park el s-a ascuns în tufişurile de lângă punctul de întâlnire înainte să se arate, temându-se de o capcană. De fapt, Hayhanen nu a fost urmărit niciodată de FBI. Agenţii habar nu au avut cine sau unde era până când, în sfârşit, el a plecat pe mare către Le Havre şi a intrat în ambasada americană din Paris. Era pe 1 mai 1957 şi purta cravata lui în dungi.

Capitolul 3

Pilotul

Se înserează în Turcia, la o zi de mers călare pe măgar de locul de naştere al Sfântului Pavel. În timp ce luna se înalţă din spatele munţilor Taurus, aceştia aruncă o umbră tot mai întunecată, iar străvechiul oraş Adana nu prea izbuteşte să împrăştie întunericul cu luminile sale firave. Suntem în anul 1960. Caravanele de cămile vin pe acest drum încărcate cu baloturi de lână vopsită din Kurdistan, iar tinerii sunt încă ucişi cu pietre pentru furt. Nu cu multă vreme în urmă, un presupus violator – martorului american nu i s-a spus niciodată adevărul – a fost aruncat de pe un pod peste râul Seyhan cu un capăt al funiei legat de gâtul său şi cu celălalt de balustradă. Trupul neînsufleţit i-a fost lăsat să atârne acolo o zi întreagă.

Valorile comune şi apropierea de graniţa Armeniei sovietice au dus la un pact de apărare reciprocă între Turcia şi Statele Unite. Unul dintre rezultate, la opt kilometri est de Adana, este o suprafaţă netedă de beton dur, cu o lungime de 2.740 de metri. E orientată dinspre nord-est către sud-vest. De-a lungul laturii ei sudice, cu faţa către munţi, se află un şir ordonat de barăci, hangare şi rulote. Întregul complex este înconjurat de un gard înalt din sârmă.

Într-una dintre rulote doarme un astronaut. De fapt, astronauţii proiectului Mercur nu au depăşit încă limitele spaţiului aerian al Statelor Unite[1]*, ci au fost pregătiţi pentru costumele lor spaţiale, iar această siluetă seamănă foarte mult cu unul dintre ei. Astronautul poartă cizme negre, grele şi un costum de zbor de culoarea măslinei, voluminos, dar în acelaşi timp strâns pe corp, cu tuburi pe jumătate ascunse şi*

[1] Primul zbor spaţial orbital american cu echipaj uman a fost realizat ulterior, pe 20 februarie 1962, în cadrul misiunii Mercur-Atlas 6, de către astronautul John Glenn. (n.tr.)

rânduri de cusături încrucişate în partea de jos a fiecărui triceps şi a fiecărui picior. Costumul e închis ermetic cu o cască ce lasă să se vadă doar ochii purtătorului ei în spatele unui geam ovoidal pentru faţă. Gura şi nasul îi sunt acoperite cu o mască ataşată la un tub pornit dintr-un recipient de oxigen pur, pe care l-a respirat în ultimele două ore.

Un bărbat intră în rulotă, îi face astronautului un semn şi ridică recipientul cu oxigen. Rămânând aproape unul de altul pentru ca tubul să atârne lejer, aceştia ies afară.

Îi aşteaptă o dubă. Ea îi duce într-un hangar aflat la jumătatea pistei de beton, în faţa căruia stă un avion vopsit în negru, cu trenul de aterizare atât de aproape de sol, încât un bărbat situat în capătul din faţă îl poate atinge ca pe un bot de cal. Aripile se îngustează rapid, devenind invizibile în întuneric, arcuindu-se către extremităţi, sub greutatea combustibilului pe care îl transportă.

Pilotul a mâncat un mic dejun întârziat compus din friptură de vită şi ouă. Există oameni staţionaţi aici care vor jura în anii următori că ouăle şi carnea nu erau disponibile în această zonă a Turciei în 1960, însă dovezile sugerează că astfel de produse ajungeau în regiune, transportate de avioanele de marfă C-47 ale Forţelor Aeriene americane de la baza Wiesbaden, din Germania, tocmai pentru a se asigura faptul că acestor bărbaţi în costume presurizate nu li se va face foame în aer.

Ieşit din dubă, dar conectat încă la recipient, pilotul ia o ultimă gură de aer şi îşi ţine respiraţia. Deconectat apoi de la oxigen, el urcă o scară scurtă cu trepte din metal şi intră în carlinga avionului negru, unde e reconectat imediat la oxigen pur din rezerva proprie a aeronavei. Începe iarăşi să respire, în vreme ce asistentul îi strânge curelele, fixându-l în scaun. Costumul îi îngreunează chiar şi cele mai mici mişcări, astfel încât asistentul efectuează majoritatea verificărilor de dinaintea zborului. Acoperişul transparent al cabinei se închide deasupra căştii pilotului. Motorul unic ce ocupă mare parte a spaţiului din spatele său demarează cu

un vuiet de frecvenţă joasă, a cărui intensitate urcă rapid la cea a unui urlet.

Turcia anului 1960 e o ţară liberă, cel puţin teoretic. Nu există nimic care să oprească pe cineva de la ambasada sovietică, situată la 480 de kilometri depărtare, în Ankara, să parcurgă drumul pitoresc prin munţi până la Adana cu un binoclu sau cu ochelari pentru vedere nocturnă în torpedou, prin care să privească ce se întâmplă în continuare.

Avionul nu foloseşte întreaga pistă de decolare. Nu foloseşte nici măcar a zecea parte din ea. În timp ce aripile se curbează sub efectul forţei ascensionale, stabilizatoarele aflate sub ele se retrag şi avionul pare să stea în coadă. De fapt, el urcă într-un unghi de cincizeci şi cinci de grade, dar poziţia e încă atât de abruptă, încât e nevoie de o înălţime de 3,2 kilometri până iese din perimetrul bazei şi de o altitudine de două ori mai mare decât cea a muntelui Mekinley[1] *înainte ca el să efectueze primul viraj la stânga deasupra periferiei Adanei. Pentru pilot, singura privelişte e cea a stelelor.*

Misiunea planificată pentru acest bizar avion negru, cu pilotul său tăcut, îmbrăcat în costum de astronaut, e un tur de peste 11.000 de kilometri al Eurasiei, care se va sfârşi tot aici, între munţi şi Marea Mediterană, într-un interval ceva mai lung de douăzeci şi patru de ore. În timp ce avionul e plecat, membrii personalului de la bază se vor abţine de la majoritatea ironiilor obişnuite şi poate chiar de la unele pahare de băutură. Ei vor cronometra timpul scurs până când avionul va reapărea ca o linie neagră deasupra orizontului estic. Doar că în acest caz el nu mai apare. După cincizeci de ani, fragmentele sale fac parte dintr-o expoziţie permanentă din cadrul Muzeului Forţelor Armate Ruseşti din Moscova, aflată alături de Marea Sală a Victoriei, unde mii de elevi încă mai contemplă an de an sacrificiile uriaşe făcute de bunicii lor pentru a înfrânge nazismul. Încăperea plină de aluminiu american contorsionat e mai mică; lecţiile care ar trebui învăţate sunt mai puţin clare. Ambele tabere

[1] Situat în Alaska, Mekinley (6.194 m) este cel mai înalt vârf montan din America de Nord. (n.tr.)

susţin că aceasta e o dovadă a victoriei. Fiecare are propriile sale motive. Dar considerate ca rămăşiţe ale unui moment, mai curând decât ale unei competiţii, tuburile de aer boţite din camera 20 sunt un monument ridicat aroganţei, momentelor de noroc şi de ghinion – nenumărate, bune şi rele, acumulate de-a lungul unor ani de politică agresivă, de asumare a unor riscuri maxime şi de gafe în epoca Războiului Rece. Aceste bucăţi de avion sunt totodată un semn de întrebare. Ce-ar fi fost dacă? Ce-ar fi fost dacă avionul – pe care producătorul l-a denumit oficial „Article 360" („Articolul 360") – ar fi rămas întreg şi nevătămat în aer, şi-ar fi încheiat misiunea conform planului şi ar fi îngăduit pilotului să-şi dezmorţească picioarele după crampele zborului şi să bea un martini lung în baraca de lângă pista de beton situată în afara Adanei, care avea destinaţia de club pentru ofiţerii americani? Chiar dacă abia îndrăznim să ne gândim la această întrebare, îi putem da un răspuns. Dacă Article 360 ar fi rămas în aer, s-ar fi păstrat şanse de ameliorare a relaţiilor dintre naţiuni la summitul superputerilor programat la mijlocul lunii mai din acel an la Paris.

Parisul primăvara; Eisenhower, Hruşciov, Macmillan şi de Gaulle erau cu toţii dornici să participe la această întâlnire, considerând-o ultima şansă de pace pentru superputeri. Existau motive în acea primăvară pentru un optimism tăcut cu privire la cursul evenimentelor internaţionale, dar pe 1 mai, la mare altitudine deasupra Rusiei, acel curs a fost modificat abrupt şi ireversibil. Unul dintre beneficiari a fost John F. Kennedy, în campania dusă împotriva lui Richard Nixon pentru preşedinţia Statelor Unite şi în încercarea lui de a convinge electoratul că deţinea experienţa necesară în sfera relaţiilor internaţionale. După cum s-a dovedit ulterior, pierderea avionului Article 360 a contribuit în mare măsură la erodarea încrederii în politica externă a lui Nixon, precum şi a lui Eisenhower, şi e posibil ca incidentul respectiv să fi fost un aspect decisiv într-o cursă electorală agonizant de strânsă. Dar existau şi alţii care aveau motive să fie

mulţumiţi de dispariţia acelui avion ciudat – spionii profesionişti care se bucurau de influenţa fără precedent conferită lor de cultul secretomaniei practicat pe durata Războiului Rece; ofiţerii superiori aflaţi în fruntea unor forţe armate ce consumau încă o zecime din produsul intern brut al naţiunii la şapte ani după sfârşitul Războiului din Coreea; şi mai ales producătorii de rachete – Convair, Douglas, Lockheed, Martin Company –, pregătindu-se toţi pentru o cursă a înarmărilor cu final deschis, prin care să-i întreacă pe sovietici în producerea de tehnologii ale unui sistem de apărare naţională nou şi exotic căruia doar Eisenhower părea a fi pregătit să-i ţină piept. Nu e de mirare că au fost multe persoane care au crezut că pierderea avionului Article 360 nu a fost un accident din partea americanilor; mai sunt încă oameni care cred asta.

* * *

Cu cinci ani mai devreme, un inspector de la Serviciul Poştal al Statelor Unite a primit o cerere neobişnuită din partea unui diriginte de poştă din Los Angeles.

Zeci de colete grele, unele de la contractanţi furnizori din sistemul de apărare naţională, erau trimise săptămânal către o căsuţă poştală pe numele companiei CJ Engineering din comunitatea rezidenţială Sunland, aflată la poalele munţilor San Gabriel. CJ Engineering nu apărea în nicio carte de telefoane, însă coletele erau ridicate regulat de o dubă neînregistrată. Era oare amabil inspectorul poştal să vină într-o zi şi să o urmărească? Inspectorul s-a conformat şi a intrat într-o ambuscadă. A urmărit duba pe drumul de la sud de Sunland către Burbank, în regiunea studiourilor de film de la intrarea în valea San Fernando. După care a cotit la stânga într-o zonă industrială de pe partea de est a Aeroportului Burbank. „Oamenii noştri de la securitate l-au înşfăcat chiar lângă fabrică şi l-au pus să semneze formulare de păstrare a unor secrete privind apărarea naţională până

când i-a amorţit mâna”, a scris ulterior Ben Rich.

Rich era la acea vreme un proiectant senior în cadrul companiei Lockheed. „Fabrica” nu exista oficial, dar e mai bine cunoscută acum sub numele iniţial de Skunk Works[1], adoptat de către angajaţii ei pentru că mirosul provenit de la o fabrică de materiale plastice din apropiere le amintea de sconcsul pe care Al Capp l-a numit Skonk Works în benzile sale desenate intitulate *Li’l Abner.* Compania Lockheed a fost – dacă legenda aproximează cât de cât realitatea – hipotalamusul vibrant al complexului industrial militar american, un loc de descătuşare a energiilor unor tineri cu şublere în mâini, muncind câte o sută de ore pe săptămână într-o atmosferă permanent îmbâcsită de transpiraţie şi fum, răpiţi din braţele iubitelor şi din mijlocul familiilor lor, aflaţi în serviciul unei cauze mai nobile.

Într-o sală de asamblare vopsită în bej, Skunk Works era punctul de intersecţie a tot ceea ce era ingenios, de nereprimat, patriotic şi strict secret în cei mai tensionaţi ani ai Războiului Rece. A fost locul de naştere a avionului invizibil, nedetectabil de radar, ca o alternativă la distrugerea reciprocă garantată; a bombardărilor inteligente, selective ca o alternativă la bombardarea sistematică intensivă; a fanteziei ca alternativă la realitate. A fost leagănul tehnologiei de absorbţie a frecvenţelor de radar, a avioanelor care puteau să traverseze Siberia la o viteză egală cu de trei ori viteza sunetului şi a albatrosului negru, bizar, parte avion cu reacţie, parte planor care, în lipsă de orice imaginaţie poetică printre inginerii care l-au construit, a ajuns să fie cunoscut sub denumirea de U-2. Kubrick[2] nu a lucrat în compania Skunk Works, şi nici

[1] Sintagma *skunk works* sau *skunkworks* e utilizată în prezent pe larg în afaceri, inginerie şi în domeniile tehnice pentru a descrie un grup în cadrul unei organizaţii căruia i se oferă un grad înalt de autonomie, neîngrădit de birocraţie, însărcinat cu lucrul la proiecte avansate sau secrete. (n.tr.)

[2] Regizor, scenarist şi producător american de film, autor, printre altele, al lungmetrajului *Dr. Strangelove,* satiră cu subiectul plasat în vremea Războiului Rece (n.tr.)

colonelul Dan Dare[3].

Producţia fabricii a fost legendară. La fel şi misterul din jurul ei. Kelly Johnson a fost geniul irascibil responsabil pentru ambele; bărbatul care ar juca rolul lui Q dacă istoria ar fi un film cu James Bond. Născut în Michigan din părinţi suedezi, el a câştigat primul premiu pentru proiectarea unui avion la vârsta de treisprezece ani. Ca şef al companiei Skunk Works, îi făcea plăcere să le spună potenţialilor angajaţi că dacă semnau contractul de muncă vor exista lipsuri în CV-urile lor pe care nu le vor putea completa niciodată. A încasat cecuri personale de peste un milion de dolari de la CIA pentru a ajuta agenţia să ascundă fluxul de fonduri către avionul pe care îl construia. El a fost iniţiatorul unui tip special de secretomanie, mai mult instinctivă decât învăţată, care părea la fel de naturală celor din cercul său pe cât era rock and roll-ul pentru cei din mediul artistic al lui Elvis Presley.

Oamenii de la CIA care au zburat în avioane U-2 din Adana se aflau pe orbita lui Johnson, şi la fel erau şi colegii lor din forţele aeriene care ocupau barăcile şi hangarele de la fiecare capăt al pistei de decolare. „În ceea ce privea restul angajaţilor din forţele aeriene, noi eram Escadrila Numărul Doi de Recunoaştere a Condiţiilor Meteo, iar asta le convenea, cel puţin majorităţii dintre ei”, îşi aminteşte superiorul care a reprezentat acolo agenţia. Un alt ofiţer de securitate spune că, deşi în bază mişunau angajaţi atât ai forţelor navale, cât şi ai forţelor aeriene, „nimeni nu punea întrebări” referitoare la avioanele negre care intrau şi ieşeau din hangarul din mijloc aparent la întâmplare. „Cineva i-a spus comandantului bazei: «Pur şi simplu, fără întrebări», şi nimeni nu a întrebat nimic.”

Piloţii instruiţi pe avioanele U-2 erau informaţi încă din start de Johnson în privinţa păstrării secretului. Chiar şi acum, la bătrâneţe, ei încă refuză să spună cât de sus au zburat. Când au fost confundaţi cu OZN-uri, oamenii le-au asigurat acoperirea. Ridicându-se deasupra Văii Morţii

[3] Personaj al unor benzi desenate americane din anii 1950 (n.tr.)

(Death Valley) şi deasupra localităţii Jackass Flats din statul Nevada la o altitudine de 21.000 de metri sau mai sus, pântecele argintii ale avioanelor U-2 (la început nu au fost vopsite în negru) reflectau razele soarelui cu mult după ce el apunea sub linia orizontului în raport cu avioanele de pasageri aflate la peste 11.000 de metri sub ele. Oamenii au observat fenomenul. În iarna dintre anii 1955 şi 1956, a crescut numărul de comentarii nedumerite către controlorii de trafic aerian ale piloţilor comerciali care priveau în sus în timp ce traversau zona de sud-vest a Statelor Unite. Aceste rapoarte erau transmise bazei aeriene Wright-Patterson din Ohio, unde erau colectate şi analizate informaţiile despre OZN-uri. Unei echipe asamblate la repezeală sub numele Operaţiunea Blue Book i s-a dat un număr de telefon din Washington la care să sune când nimic altceva nu mai putea explica un punct argintiu care se mişca pe cerul vestic. În Washington era consultat un jurnal de zbor şi cel mai adesea punctul luminos se dovedea a fi explicabil. Cei de la Operaţiunea Blue Book nu mai puneau alte întrebări şi inventau o poveste de acoperire.

Un loc pe care aceste poveşti nu l-au menţionat niciodată a fost Groom Lake, cunoscut de asemenea ca Watertown sau Aria 51. Primele două sunt nume legitime în lista de denumiri geografice din lumea secretă a lui Kelly Johnson. Al treilea nu este. Aria 51 a apărut pe hărţile părţii de sud a Nevadei, dar nu a fost niciodată utilizat oficial de armata Statelor Unite. Numele identifică utilizatorul ca fiind probabil o persoană care crede în extratereştri gelatinoşi şi în roiuri secrete de elicoptere. Mai mult decât orice altceva, e un loc din imaginaţia americană – deşi el există în realitate: o albie de lac dură, plată, mărginită de munţi complet arizi, aflată în deşert, la o distanţă de 120 de kilometri de Las Vegas, la limita unei călătorii cu maşina şi a vizibilităţii unui binoclu de mare putere. Zona a fost aleasă de şeful de testări al lui Johnson ca un teren experimental adecvat pentru avioanele U-2.

Willie Fisher ar fi trebuit să ştie de Groom Lake. Dacă ar fi

fost spionul experimentat care a fost instruit să fie, el ar fi trebuit să se întoarcă din misiunile sale în teren cu praful deşertului în panglica pălăriei şi cu imagini ale unor avioane de spionaj pe microfilmele din monedele sale goale. Nu există dovezi că a ajuns vreodată în apropierea acestui loc sau că a avut cea mai mică bănuială referitoare la ce s-a întâmplat acolo. În această privinţă, politica de discreţie a lui Johnson a făcut minuni. Dar adevărul e că Fisher, afabilul călător pe banii statului sovietic, nu era un spion prea sofisticat. U-2 era pe cât de secret putea fi un avion construit la zece minute de Hollywood. Era un secret american. Destul de repede, a devenit un secret pe care îl ştia toată lumea.

Primul zbor peste hotare al avionului U-2 a fost în Anglia, în anul 1956. În decurs de câteva zile, amatorii de avioane ce deţineau teleobiective lungi au fost atraşi treptat de gardul ce înconjura perimetrul bazei Lakenheath a Royal Air Force, din Suffolk. În decurs de un an, publicaţia londoneză *Daily Express* raporta, cu mai multă sau mai puţină acurateţe: „Un avion Lockheed U-2 de mare altitudine a zburat la o înălţime de 19.800 de metri, în afara razei dispozitivelor sovietice de interceptare, cartografiind regiuni largi din spatele Cortinei de Fier prin intermediul unor camere aeriene de luat vederi noi şi revoluţionare.” Imediat ce un detaşament U-2 a sosit în Germania, emisarii KGB în berline negre au venit pentru a-l urmări. Când detaşamentul a fost transferat în Turcia, posturile de ascultare şi staţiile radar din Caucaz au început să urmărească fiecare incursiune către graniţa sovietică. Avionul a penetrat prima dată spaţiul aerian sovietic pe 4 iulie 1956 şi, deşi publicaţia *Express* a avut dreptate când a spus că nu putea fi doborât, el a fost detectat imediat de radar.

O astfel de activitate nu se încadra în nicio definiţie anterioară a spionajului. În raport cu obsesia sovietică pentru o acoperire atent organizată, acţiunea era neobrăzată, mult prea făţişă. Era inteligentă, îndrăzneaţă, stăruitoare şi periculoasă, dar totodată extrem de simplă. Era chiar genul de spionaj care i se potrivea lui Francis Gary

Powers.

* * *

Când Jessica Powers-Hileman îşi aminteşte maniera în care fratele ei a fost primit în Statele Unite la întoarcerea sa din 1962, ea afirmă, după ceea ce pare a fi o pauză lungă: „Nu cred că s-a aşteptat să fie aşa. Cel puţin, presupun că nu s-a aşteptat să fie aşa cum a fost. Ştia câteva dintre lucrurile pe care bătrânul ziar *New York Times* le scrisese despre el în timp ce s-a aflat în închisoare, însă noi veneam dintr-o regiune a ţării unde aveai încredere în toată lumea. Nu încuiam uşile. Eram săraci, însă dacă aveai nevoie de un pat în care să dormi o noapte, noi te primeam în casă şi te ajutam să te simţi în largul tău. Nu avea importanţă cine erai."

Regiunea ţării din care provenea familia Powers era colţul sud-vestic extrem al Virginiei, la câteva mile de Cărarea Pinului Singuratic. Dâmburile împădurite ale munţilor Apalaşi se înalţă treptat către graniţa statului Kentucky, iar în pliurile dintre ele este amplasat oraşul Pound, cu o populaţie de 1.075 de locuitori, aflată în scădere. Pound e o localitate care are tendinţa să iasă în evidenţă pe plan naţional. Vreme de douăzeci de ani, până în 2001, reporterii de la Associated Press au efectuat periodic călătoria prin peisajele pitoreşti din Kingston, Tennessee, pentru a se întâlni cu cei care luau masa la Golden Pine şi a-i privi cum dansau, pentru că dansul era ilegal. (Interzicerea de către primăria oraşului a dansului în locurile publice a fost decretată ca fiind neconstituţională, dar, din respect faţă de bisericile locale, o ordonanţă solicită încă permise pentru dans.)

Gary Powers s-a născut şi a murit înainte de interzicerea dansului. Iar înainte de Gary fusese bunicul său, tâmplarul, care a călărit la o distanţă de opt kilometri pe dealurile din marginea estică a oraşului cu ceva vreme înainte de Primul

Război Mondial şi a găsit un petec de pământ neted pe care a decis că se va stabili familia sa.

Şi aşa s-a întâmplat, dar nu fără eforturi. „Oliver Powers a muncit toată viaţa lui pentru a plăti pământul ăla”, îşi aminteşte ginerele său, Jack Goff. Oliver a fost tatăl lui Gary. El a trebuit totodată să crească şase copii, printre care un singur fiu, despre care s-a jurat că nu va fi nevoit să muncească vreodată în mină.

Bătrânul Powers a muncit la mină – un aspect pe care mai târziu a descoperit că îl avea în comun cu prim-secretarul Partidului Comunist Sovietic. Dar, între timp, minele aproape l-au ucis. Un vagon de cărbune care a deraiat la mare adâncime sub Harman, Virginia, l-a zdrobit de tavanul unui tunel şi l-a lăsat pentru totdeauna cu un mers şchiopătat şi cu o motivaţie puternică de a-i asigura lui Gary o viaţă mai bună. „Oliver a dorit ca Gary să fie bogat; aceasta a fost motivaţia lui principală”, a spus Goff. În acest scop, Oliver a muncit pe brânci. Când singurele locuri de muncă erau în Harman, el s-a mutat împreună cu familia acolo, conducând iarăşi vagoane de cărbune în ciuda mersului său şchiopătat. Când munca la mină s-a împuţinat, el a deschis o cizmărie la care să lucreze soţia lui cât era el în mină. Când prea puţine perechi de pantofi au intrat în magazin, el a câştigat sume suplimentare ducând poşta. Când războiul a adus locuri de muncă mai bine plătite în Michigan, el s-a deplasat acolo cu familia. Când războiul a luat sfârşit, s-au întors în Pound.

Jack Goff a fost cel mai bun prieten al lui Gary Powers. Ca pentru a dovedi acest lucru, el a devenit ucenicul tatălui lui Gary, s-a însurat cu una dintre cele cinci surori ale lui Gary după război şi încă locuieşte cu ea pe Gary Powers Road, pe terenul cumpărat de Oliver Powers.

Cei doi s-au întâlnit în Harman într-o şcoală cu patru săli de clasă „şi au zburdat prin împrejurimi vreme de douăzeci de ani”, spune el. S-au jucat cu aceeaşi minge de fotbal din piele de cal după orele de şcoală, au vânat iepuri şi au explorat împreună peşterile vechi ale contrabandiştilor cu

alcool aflate sub Pine Mountain în apropierea Apalaşilor. Powers va spune ulterior despre el că era un singuratic deoarece crescuse ca unicul băiat între cinci surori. În realitate, el a crescut împreună cu Jack, care are o fotografie a prietenului său destul de diferită de multe în care Jack e pilot. Gary stă pe un bolovan de granit sus în munţii Cumberland, singur, cu excepţia lui Jack Goff şi a aparatului său foto, având pe chip o expresie de evidentă mulţumire.

Mai erau alţi băieţi în vale. Jessica Powers-Hileman deapănă povestea a doi dintre ei, care l-au convins pe fratele său, împotriva dorinţelor tatălui, să-i ajute să împingă un automobil Ford Model A ramolit pe drumul de ţară ce ducea înapoi către Pound. Direcţia s-a blocat. Maşina a ieşit de pe drum şi s-a prăvălit în vale, iar Oliver şi-a croit toţi cei şase copii cu o nuia de arţar, inclusiv pe tânăra Jessica, chiar dacă ea se aflase în pat dormind la momentul respectiv. „A fost singura dată când am mâncat bătaie şi a fost din vina lui Gary”, spune Jessica. Totuşi el era uşor de iertat. Era calm, tăcut, cu o fire bună şi o înfăţişare plăcută. Avea pielea netedă, un păr negru precum cărbunele şi „ochi visători”, în special în intervalul pe care prima lui soţie l-a numit „perioada lui înfloritoare, în care adora hamburgerii”. Întoarcerile lui acasă, de la facultate şi apoi de la forţele aeriene, erau evenimente însemnate. Acesta e primul şi ultimul lucru pe care îl menţionează sora lui atunci când îşi aminteşte de el: „Noi am avut un singur frate. Nu pot spune exact cum a fost. Nu pot exprima acest lucru, dar când el venea acasă eram toate fericite.”

Powers era atletic şi mândru de asta. Juca fundaş pe partea stângă în echipa de fotbal din liceu în Michigan şi participa la cursa de o sută de yarzi la facultate. Chiar şi acasă dădea dovadă de abilităţi sportive. Familia ţinea în cuşti veveriţe albinoase care odată i-au salutat întoarcerea acasă scăpând şi urcându-se în arţarii din care tatăl său rupsese nuiele pentru a-şi pedepsi copiii după pozna cu Fordul care a luat-o la vale. Astfel încât Gary s-a căţărat în copaci şi a recuperat toate veveriţele. „Ăsta era el”, îşi

aminteşte Jessica. „Asta îi plăcea să facă.”

Pentru o vreme a existat, de asemenea, un crocodil pe proprietatea lui Powers. A sfârşit în grădina zoologică din Knoxville, dar a fost chiar de pe atunci un indiciu al micilor excentricităţi ale lui Oliver Powers şi al încăpăţânării sale.

A dorit foarte mult ca fiul său să devină medic. „Tatăl meu a reuşit să facă doar patru clase, dar nu era uşor de prostit”, afirmă Jessica. „Când l-a trimis pe Gary la facultate, el a dorit să ocupe un post care îi va aduce un salariu gras. Ştia că medicii câştigă o grămadă de bani.”

Pe Oliver Powers îl aştepta o mare dezamăgire. Când nu se căţărau pe munţi şi nu-şi azvârleau unul altuia mingi de fotbal, fiul său şi Jack Goff erau copii autentici ai erei aviaţiei. Ei se jucau de-a „agenţii de trafic aerian”, colecţionând şi comparând forme de avioane confecţionate din cutii de floricele de porumb până când nu a mai fost avion care să fi trecut pe deasupra munţilor Cumberland şi pe care ei să nu-l fi identificat până la o altitudine de 9.000 de metri. Pe când avea paisprezece ani, Gary îl implorase pe tatăl său să-l lase într-un avion Piper Cub la un târg din West Virginia. Nu a mai coborât niciodată cu adevărat din el. A mers ascultător la şcoala de medicină după colegiu, dar a renunţat la cursuri, s-a înscris în forţele aeriene, iar până în primăvara anului 1954, cu un an înaintea lui Tony Bevacqua, se calificase pe avioanele F-84 şi primise permisiunea de a încărca şi a lansa o bombă nucleară de dimensiuni medii.

Mai târziu, i-a spus prietenului său Jack, într-o pauză de pe durata unei vânători de iepuri: „Dacă mi se va întâmpla ceva vreodată, aminteşte-ţi doar că am făcut ceea ce am crezut că e cel mai bine pentru majoritatea oamenilor.”

Era o expresie cât de poate de adecvată a altruismului utilitar la care te puteai aştepta din partea unui filosof, dar nu a unui pilot – şi nu există nicio îndoială că Gary Powers a fost ceea ce clienţii de la Golden Pine ar considera un om bun. Dar firea lui nu era atât de simplă. Putea să aibă toane. A fost extrem de gelos pe soţia lui, iar în felul său tăcut el era la fel de ambiţios ca tatăl lui.

Până la sosirea la baza aeriană Turner, în afara localităţii Albany, Georgia, Powers era, la douăzeci şi patru de ani, pilot de vânătoare cu diplomă, locotenent secund şi avea o viaţă promiţătoare înaintea sa. A fost impresionat la Milligan College în Kentucky de colegi boboci care îşi începeau studiile după ce luptaseră şi câştigaseră războiul din Pacific. A dorit să se înroleze şi să îşi facă stagiul militar în Coreea, dar a mers în schimb la Facultatea de Medicină pentru a-i face pe plac tatălui său. Coreea încă îi atrăgea pe tineri, când el s-a înscris la şcoala de artilerie din Arizona în 1953, dar de această dată a fost împiedicat de o apendicită. „Din nou, am simţit că am pierdut şansa de a lupta, de a demonstra ce pot”, a scris el.

În iulie 1954, Powers a fost promovat la gradul de prim-locotenent şi a primit o leafă lunară de patru sute de dolari. Pentru cineva care culesese bucăţi de cărbune de lângă şinele din Harman pentru bani de acadele, aceasta era o sumă considerabilă. Însă nu era salariul visat de tatăl său, iar el nu avea perspectivele unui medic. Nu e de mirare că atunci când numele lui a apărut pe o listă de bărbaţi cărora li se cerea să se prezinte la sediul regimentului de la baza aeriană Turner într-o dimineaţă de ianuarie a anului 1956, el i-a acordat atenţie.

* * *

Powers era pe cale să fie atras în cel mai îndrăzneţ spectacol de spionaj de la confruntarea decisivă din secolul al XIX-lea între imperiile britanic şi rus. Întreaga lui viaţă va deveni un secret, apoi îi va fi întoarsă pe dos şi îi va fi scuturată până nu va mai rămâne nimic din ea care să nu fie public. Va ajunge în locuri în care niciun fiu de miner din Virginia nu a ajuns vreodată, ridicându-se deasupra culmilor muntoase pe care imperiile britanic şi rus s-au înfruntat cu telescoape de alamă şi revolvere Enfield cu aproape un secol mai devreme.

La acel moment, motorul istoriei era pus în mişcare prin căutarea de către Rusia a unor frontiere naturale. În 1956, atitudinea fermă a Uniunii Sovietice de a le menţine închise era cea care conta.

Orice persoană destul de curajoasă, chiar şi acum, să urce spre nord către graniţa afghano-pakistaneză de la trecătoarea Khyber va observa o schimbare frapantă în mediul construit la aproximativ treizeci şi şase de grade nord şi şaptezeci şi două de grade est. Tadjikistanul intră în câmpul vizual de-a lungul coridorului Wakhan. Iar, spre deosebire de linia nepăzită dintre Afghanistan şi Pakistan, frontiera tadjikă este marcată cu un gard de sârmă ghimpată înalt de trei metri. Este o relicvă a trecutului sovietic pe care actualul guvern tadjik pune mare preţ. (El chiar a delegat sarcinile de patrulare trupelor ruse de frontieră care îi străbat întreaga lungime 365 de zile pe an purtând căciuli de blană sintetică care le apără de frigul muşcător al Pamirului, cu automate AK-47 autentice peste umăr.) Gardul tadjik are doar câteva sute de kilometri, dar face parte dintr-un efort epic de autoapărare rudimentară care delimitează fosta graniţă sovietică de-a lungul a aproape 10.000 de kilometri de teren sălbatic de la Marea Caspică la Oceanul Pacific.

Între acel gard şi Polul Nord, în 1956, se aflau peste 22 de milioane de kilometri pătraţi de teritoriu interzis – aproape de trei ori suprafaţa celor patruzeci şi opt de state americane continentale, situate însă la o latitudine mai joasă. În aceste întinderi vaste, un străin putea călători doar sub supravegherea strictă a KGB şi a filialelor sale, în caz că i se permitea accesul. La nord de gard sunt păduri a căror traversare cu trenul dura şapte zile şi râuri cu lungimea de aproape cinci mii de kilometri care se varsă pe sub gheţuri în Oceanul Arctic. Erau acolo lanţuri muntoase pe care omul nu pusese niciodată piciorul. Exista în scoarţa pământului o mare fisură plină cu apă, cunoscută sub numele de lacul Baikal, oceanul continental nesfârşit al stepei şi pustietatea îngheţată şi colosală a taigalei. Şi mai erau rampe de lansare, locuri de testare şi oraşe nucleare închise dedicate

în întregime conceperii şi fabricării instrumentelor Armaghedonului. Atât ştiau cei de la CIA din precautele zboruri de recunoaştere de-a lungul marginilor spaţiului aerian sovietic şi de la un mic grup de dezertori şi informatori. Dar nu era destul.

În august 1953, o explozie care a zguduit pământul la aproximativ 160 de kilometri de Semipalatinsk, în Kazahstan, a marcat intrarea Uniunii Sovietice în era superbombei - bomba cu hidrogen. Americanii deja detonaseră una. Ea a vaporizat atolul Eiwetok din apropiere de Bikini şi a produs o ciupercă atomică de 40 de kilometri înălţime, surprinsă într-un portocaliu glorios pe peliculă Tehnicolor pentru preşedinte. Americanii i-au spus Ivy Mike. Ruşii au numit-o pe a lor prăjitură în straturi sau *sloika:* s-a bazat pe „prima idee" a lui Saharov de a pune una peste alta fisiunea şi fuziunea în straturi, în căutarea celei mai mari explozii din istorie. Rezultatul nu a fost o bombă cu hidrogen în adevăratul sens al cuvântului, după definiţia unor purişti, dar a fost o bombă făcută în întregime de sovietici şi a avut o putere respectabilă, de treizeci de ori mai mare decât cea care a ucis 140.000 de oameni la Hiroshima.

În 1954, sovieticii au revenit la tipar şi au copiat modelul american al bombei. Putere: 1,6 megatone, sau o sută de bombe de la Hiroshima. Cursa înarmărilor lua viteză, iar stepa începea să trădeze costurile prin cratere gigantice şi arsuri concentrice. (Fetuşii deformaţi aveau să apară mai târziu, colectaţi de medicii din Semipalatinsk şi depozitaţi în secret în borcane.)

Nu doar stepa a fost cea care a avut de suferit. La 1.600 de kilometri către nord, după insula Novaia Zemlia, marina sovietică a încărcat un focos nuclear pe o torpilă şi l-a tras într-o flotă de peste treizeci de nave încărcate cu cinci sute de ou şi capre. Animalele au murit repede, iar distrugătorul aflat cel mai aproape de explozie s-a scufundat fără urmă. La timpul cuvenit, vestea noii locaţii nordice de testare s-a strecurat peste hotare, iar profilul munţilor ei glaciali înconjuraţi de nori albi a servit drept ţintă pentru

Regimentul de Bombardiere 843 al generalului Jack D. Ripper, dispărut în uitare în lung-metrajul *Dr. Strangelove.*

În film, preşedintele „Dmitri”, întrerupt în mijlocul unei diversiuni muzicale zgomotoase, este cel care generează surpriza la capătul estic al liniei telefonice prezidenţiale. În realitate, era vorba de Nikita Hruşciov, om de spectacol, războinic şi premier sovietic, în încercarea sa constantă de a nu fi depăşit de colegii săi mai agresivi din Politburo.

În noiembrie 1956, Hruşciov a găzduit o recepţie la Moscova, cu ocazia vizitei premierului polonez. Cu câteva săptămâni mai devreme, el ordonase tancurilor sovietice să zdrobească revolta maghiară de la Budapesta. Condamnarea occidentală încă era la intensitate maximă, iar diplomaţii vestici invitaţi la recepţie au avut grijă să nu fie prea recunoscători faţă de gazdele lor. Încurajat de vodcă, Hruşciov s-a oprit emfatic în mijlocul încăperii, a cerut să se facă linişte şi a ţinut capitaliştilor din încăpere o predică moralizatoare improvizată.

„Suntem bolşevici!” a început el. „Dacă nu vă place de noi, nu acceptaţi invitaţiile noastre şi nu ne invitaţi la voi! Indiferent dacă vă place sau nu, istoria e de partea noastră! Vă vom îngropa!” În rusă: *Mî vas pohoronim!* Acele trei cuvinte au fost pură fanfaronadă; o predicţie socioeconomică iluzorie, bazată pe adagiul marxist că proletariatul va fi groparul burgheziei. Dar oratorul era unul dintre cei doi oameni din lume care puteau ordona declanşarea unui cataclism nuclear. Cuvintele sale au fost interpretate greşit de multă lume ca sugerând îngroparea sub munţi de moloz radioactiv. Mai mult decât oricare altă ameninţare singulară, ele păreau să confirme că intenţia lui Hruşciov era să intensifice şi să câştige cursa înarmării cu arme termonucleare. Dar putea el să facă asta?

Era o singură cale de a afla. Fotografia aeriană din baloane fără echipaj uman fusese testată, însă baloanele fotografiau doar din locurile în care le purta vântul şi adesea cădeau pe teritoriul Rusiei. În 1953, Royal Air Force (RAF) a trimis un bombardier B-57 simplificat pe deasupra unei zone

de testare a rachetelor în apropiere de delta Volgăi, dar avionul a aterizat în Iran ciuruit de gloanţe şi s-a întors cu puţine fotografii utile. Rezultatul a fost un raport Naţional Intelligence Estimate din 1954 care afirma că nu deţinea nicio informaţie legată de raza de testare sau de producţia rachetelor şi, în consecinţă, nu a oferit nicio estimare. Nimeni din comunitatea americană de spionaj nu s-a gândit că soluţia la problemă ar fi fost un număr mai mare de spioni. Singura sugestie serioasă a fost cea a unui nou avion de spionaj. Aşa cum i-a spus generalul Philip Strong şefului său, Robert Amory, şeful departamentului de colectare a informaţiilor din cadrul CIA: „Trebuie doar să urcăm mai sus.”

Iniţial, reprezentanţii forţelor aeriene au insistat să preia conducerea proiectului. Ei au solicitat propunerea de schiţe pentru un nou avion de recunoaştere în 1953 şi au susţinut ideea frumoasă, dar fragilă, a unui avion cu două motoare gemene, avansată de unul dintre rivalii lui Kelly Johnson. A fost numit Bell X-16 şi nu a zburat niciodată. Apoi, charismaticul inventator şi întreprinzător Edwin „Din” Land, inventatorul milionar al camerei foto Polaroid, l-a sunat pe Allen Dulles, şeful CIA, şi l-a îndemnat să preia controlul. Într-o scrisoare trimisă în urma discuţiei dintre ei, el a insistat că venise vremea unei reinventări totale a jocului de spionaj.

„Nu sunt sigur dacă am transmis clar faptul că, după părerea noastră, există multe motive din care această activitate e potrivită pentru CIA”, a scris el. „V-am spus că nouă ni se pare că acesta e tipul de acţiune şi de tehnică adecvată unei versiuni moderne a CIA; o cale modernă şi ştiinţifică pentru o agenţie despre care se presupune că e mereu în căutarea unor mijloace noi pentru a-şi face datoria.”

Land a condus o subcomisie strict secretă, din cadrul unei comisii semisecrete, numită de preşedintele Eisenhower pentru a rezolva cea mai presantă problemă de securitate naţională a epocii – cum să fie prevenit un Pearl Harbor

nuclear. El a fost un Thomas Edison al vremii sale: un inventator promiscuu şi un întreprinzător înnăscut, ale cărui acţiuni în compania Polaroid l-au făcut multimiliardar în termenii secolului al XXI-lea şi ale cărui sprâncene negre imaculate l-au făcut să semene puţin cu Cary Grant. A ataşat la scrisoarea lui către Dulles un rezumat al argumentelor în favoarea recunoaşterii aeriene, rezumat care a reuşit să fie atât concis, cât şi deosebit de pompos: „Într-o perioadă în care Rusia are acces liber la geografia tuturor bazelor şi instalaţiilor noastre nucleare majore, precum şi la întreaga noastră economie militară şi civilă, noi nu avem o cunoaştere corespunzătoare a Rusiei… Din nefericire, Statele Unite sunt ţara mai matură, mai civilizată şi mai responsabilă care trebuie să poarte povara de a nu şti ce se întâmplă acolo.”

Land credea că modul matur, civilizat, responsabil de a purta această povară provenea din paginile revistei *Popular Mechanics:* „un planor dotat cu motor cu reacţie”, „un vehicul extraordinar şi neortodox” pe care bunul său prieten Kelly Johnson de la compania Lockheed deja îl concepuse şi se oferise să îl construiască într-o discreţie totală pentru a zbura deasupra Uniunii Sovietice la o altitudine de 21.000 de metri şi a fotografia în detaliu, pe parcursul fiecărei misiuni derulate în condiţii meteo prielnice, o fâşie din Rusia de 320 de kilometri lăţime şi 4.000 de kilometri lungime.

„Superplanorul Lockheed”, a continuat Land, avea să zboare „cu mult în afara razei de acţiune a mijloacelor de intercepţie ruseşti din prezent şi la o altitudine suficient de mare pentru a exista şanse bune de evitare a detecţiei”. Însă chiar şi dacă ar fi fost detectat, a declarat el cu tărie şi în manieră destul de eronată, el avea să fie „în mod evident atât de inofensiv şi de lipsit de utilitate militară, încât ar minimaliza afrontul adus ruşilor”.

Pentru un inventator, Land deţinea un nivel impresionant de cunoştinţe din sfera echilibrului strategic militar. El era, totodată, un agent de vânzări excepţional. Timpul trecea, a spus el: avioanele de vânătoare şi rachetele antiaeriene ruseşti zburau tot mai sus, ceea ce însemna că

„oportunitatea de a zbura în siguranţă deasupra lor ar mai putea dura numai câţiva ani. Prin urmare, noi recomandăm întreprinderea de acţiuni imediate prin canalele speciale ale comitetului de experţi de la CIA. Niciunul dintre programele pe care le-am văzut în domeniul planificării activităţii de spionaj nu poate să aducă informaţii vitale atât de repede, cu un risc atât de scăzut şi la costuri atât de mici”.

Scrisoarea a fost trimisă pe 5 noiembrie 1954. Peste două zile, un avion B-29 (altitudine operaţională maximă de 11.000 de metri) a fost doborât deasupra Mării Japoniei în vreme ce fotografia o bază sovietică din insulele Kurile. Pe 24 noiembrie, la ora 8:15 dimineaţa, Eisenhower s-a aşezat în Biroul Oval în vreme ce consilierii săi militari şi de spionaj de cel mai înalt rang, printre care şi Dulles, mâna lui dreaptă de la CIA, şi un general ranchiunos pe nume Nathan Twining, din forţele aeriene, au intrat unul câte unul şi au susţinut proiectul avionului U-2. La ora 8:30 ei ieşeau din birou, din nou unul câte unul. La ora 16:00 în acea după-amiază, Pentagonul l-a sunat pe Kelly Johnson în biroul său fără ferestre din Burbank. Se putea apuca să-şi construiască planorul.

* * *

În povestea de dragoste dintre Frank şi Barbara Powers, ambele personaje s-ar fi simţit ca acasă pe un afiş de film cu dimensiunile de 3x2,5 metri. El era pilotul pe avioane de vânătoare cu ochi visători, care a roşit până în vârful urechilor atunci când i s-a făcut cunoştinţă cu Barbara, la cantina cu autoservire de la baza forţelor aeriene, unde mama ei lucra în schimbul de noapte. Barbara era o secretară de optsprezece ani, care intra acolo aproape în fiecare seară când se întorcea acasă de la muncă. S-au îndrăgostit nebuneşte unul de celălalt, în pofida reputaţiei negative pe care ea o avea printre prietenii şi camarazii lui de zbor. Sau poate tocmai din această cauză.

S-au căsătorit în primăvara anului 1955 şi, cel puţin, prima noapte din noua lor viaţă a fost fericită. „Doamne, dar băiatul meu din Apalaşi se pricepe să facă dragoste, nu glumă!” avea să scrie Barbara (I-a recunoscut mereu performanţele deosebite din pat, chiar şi atunci când nu i-a recunoscut alte merite).

Dezamăgirea s-a făcut simţită curând. La nouă luni după o lună de miere de vis în insulele Bahamas, soţul ei a venit acasă pentru a-i spune că părăsea forţele aeriene – în ziua următoare. Iar, pentru moment, o părăsea şi pe ea. Urma să fie plecat trei ani, dar nu putea să spună unde şi de ce; doar că va zbura în continuare.

Amândoi îşi vor pleda cazul la curtea pentru divorţuri a opiniei publice. În povestea Barbarei, „bomba” e un fapt împlinit. După ce a lansat-o, soţul ei are chiar tupeul de a o acuza că îşi face griji mai întâi pentru cum îşi va plăti facturile. În versiunea lui Frank, lui i se oferă o „sarcină riscantă, dar patriotică” în afara forţelor aeriene, dar prima lui reacţie e să o refuze de dragul Barbarei. Se răzgândeşte doar atunci când ea subliniază faptul că nu le-ar strica banii în plus pe care i-ar aduce slujba respectivă: „Am plătit de curând un avans pentru o maşină nouă; restul de plată nu e încă achitat.”

E explicaţia raţională perfectă pentru spionul imperfect. Banii au fost mereu o preocupare pentru soţii Powers, iar surorii lui, Jessica, i s-a reamintit acest lucru când el a vizitat-o în Washington curând după ce şi-a început noua slujbă.

„Aveam nouăsprezece ani, munceam în Washington DC şi locuiam acolo împreună cu sora mea Janice”, îşi aminteşte ea. „El a trecut pe la noi ca să ne vadă şi singurul lucru pe care l-a menţionat vreodată despre munca lui a fost că: «Plătesc mai multe taxe decât banii pe care îi câştigi tu.» Şi m-am gândit că hei, ăsta e un post bun. Nu divulga nimic. Dar puteai să-ţi dai seama că era cumva mândru de munca lui sau mândru că făcea atât de mulţi bani.”

Sau, cel mai probabil, mândru de ambele. Powers era fiul

tatălui său, mânat de un sentiment al obligaţiei de a-şi susţine financiar familia. Dar în gândurile sale neexprimate, el era totodată un erou american pursânge, frate a cinci surori adorabile, o vedetă a pistei de alergare de la colegiul din Kentucky şi acum stăpân al unei bombe de aproape 3.200 de kilograme, pe care o putea lansa dintr-un avion Thunderstreak. Pe baza unui asemenea debut, realizările importante erau cu siguranţă posibile. Poate că la exterior el era un speolog amator cu vorba domoală, dar acest lucru ascundea un potenţial semnificativ.

Întâlnirea de la sediul regimentului de aviaţie de la baza aeriană Turner era la ora 8 dimineaţa. Apăruseră şi alţi piloţi. Un superior de la comandamentul regimentului a făcut un anunţ simplu. Pe baza calificărilor lor excepţionale ca piloţi şi a autorizaţiilor cu caracter strict secret pe care le deţineau, cei prezenţi erau invitaţi să candideze la posturi nespecificate, care nu aveau legătură cu sarcinile aeriene. Nu mai erau disponibile alte indicaţii, dar tuturor celor care voiau informaţii suplimentare li s-a spus unde şi când să meargă. Powers a dorit să ştie mai multe. La ora 19 în acea seară, el a bătut timid în uşa primei camere de la Radium Springs Motel, nu departe de baza Turner. După cum fusese instruit, purta haine civile şi a întrebat de domnul William Collins.

Domnul Collins nu era singur. El făcea parte dintr-un grup de bărbaţi tineri în haine civile îngrijite, care se cazaseră la motel ca şi cum s-ar fi prezentat la o convenţie a clonelor. Nu exista nimic remarcabil la niciunul, cu excepţia asemănării dintre ei şi a calmului lor profesional.

„Explicaţia pentru întâlnirea în afara bazei era asigurarea unui mediu în care pilotul să se poată simţi liber să vorbească, în cazul în care exprimă un interes faţă de renunţarea la activitatea lui normală din forţele aeriene”, spune unul dintre cei care au jucat din când în când rolul lui Collins. Poate. Dar mai existau încă două motive pentru acest loc ciudat de întâlnire: păstrarea secretului şi generarea unui anumit entuziasm. Cine naiba era Collins?

Ce voia să spună cu şansa de a face „ceva important pentru ţara voastră”? De ce acest decor cu paturi mari şi duşuri cu perdea?

Era de la CIA, a declarat Collins la o întâlnire ulterioară de a doua zi, ca şi cum acest lucru explica situaţia.

Într-un fel, chiar o explica. În 1956, Agenţia Centrală de Informaţii era încă un adevărat mister pentru toată lumea, cu excepţia celor care o conduceau, sau chiar şi pentru unii dintre ei. Aproape nimeni nu îi putea indica adresa pe hartă, de vreme ce sediul ei din Virginia încă nu fusese construit. Nimeni nu ştia cu siguranţă unde începeau responsabilităţile ei şi unde se terminau cele ale Pentagonului şi ale Departamentului de Stat, pentru că era pe cale să fure teritoriu de la ambele organizaţii. Şi nimeni nu o putea egala în privinţa aroganţei dezastruoase sau a spiritului de aventură extrajudiciară, pentru că Golful Porcilor era încă un petec frumos de natură puţin cunoscut, pe coasta de sud a Cubei. Pentru cei ca Gary Powers, agenţia nu exista decât ca un acronim şi ca un sentiment de bine pe care i-l inspira.

Agenţia construia un avion nou-nouţ, a spus Collins. El avea să zboare mai sus decât oricare alt avion pe care îl pilotaseră înainte. Urma să penetreze adânc teritoriul rusesc. Să fotografieze lucrurile pe care sovieticii le construiau acolo şi pe care domnul Hruşciov voia să le ţină secrete, şi avea nevoie de piloţi dispuşi să îl ducă până acolo pentru un salariu de 2.500 de dolari pe lună.

„Am rămas uimit”, a scris Powers mai târziu. „Şi foarte mândru, nu doar pentru că fusesem ales să particip la o astfel de întreprindere, dar, chiar mai mult, mândru de ţara mea… pentru că avea curajul şi îndrăzneala de a face ceea ce credea că este esenţial şi corect.” Aceste cuvinte au fost scrise în 1970, având în minte un public sceptic, dar ele par sincere. Putea uita de Coreea – aceasta era şansa pe care o aşteptase. Aceasta era chemarea care se potrivea ambiţiei sale tăcute, care avea să-l catapulteze din marea turmă a prim-locotenenţilor gata de luptă, dar netestaţi, în elita specialiştilor. Oportunitatea era reală. Discreţia din jurul ei o

făcea să fie autentică, pentru că discreţia era moneda de schimb în conflictul existenţial cu comunismul, care a adus metoda de supravieţuire numită „apleacă-te şi acoperă-te”[1] în şcolile din Minnesota şi ciuperci atomice tot mai mari în ediţiile de seară ale telejurnalelor. Powers avea să zboare într-un avion a cărui formă Jack Goff nu ar fi putut-o recunoaşte nici măcar dacă l-ar fi văzut, privind în sus din oraşul Big Stone Gap sau de oriunde muncea el în prezent. Iar salariul avea să fie de cinci ori mai mare decât cel pe care Frank îl câştiga la baza Turner. A fost de acord să participe la program. A spus asta atunci şi acolo, la Radium Springs Motel, deşi Bill Collins a insistat să mediteze peste noapte la decizie.

Şi astfel Francis G. Powers a părăsit baza aeriană Turner cu ordinele unei însărcinări temporare în afara bazei, iar Francis G. Palmer s-a cazat la hotelul Dupont Plaza din Washington. A mers în camera lui şi a aşteptat să sune telefonul.

A lăsat în urmă o soţie a cărei lume fusese complet dată peste cap. Dacă lui Powers i s-ar fi permis să dezvăluie soţiei lui mai multe detalii despre munca sa, poate că acest lucru ar fi ajutat căsniciei lor, dar Bill Collins i-a interzis să facă asta. El furnizase un număr de căsuţă poştală din California pentru soţiile care doreau să trimită scrisori şi un număr de telefon pentru urgenţe în Virginia. Totuşi, din câte ştia Barbara, soţul ei ar fi putut fi recrutat să transporte droguri din Caraibe. Era nefericită.

Acelaşi lucru era adevărat pentru mulţi dintre cei rămaşi în urmă, atât piloţi, cât şi rude. La scurtă vreme după dispariţia lui Powers, comandantul de zbor, locotenentul Jerry McIlmoyle, a revenit la postul de la Escadrila 515 Piloţi de Vânătoare de la baza aeriană Malmström din Great Falls, Montana. Fusese acasă în concediu. În absenţa sa, trei

[1] Duck and Cover a fost o metodă de protecţie personală faţă de efectele unei arme nucleare pe care guvernul Statelor Unite a predat-o unor generaţii întregi de elevi americani de la începutul anilor 1950 şi până în anii 1980. (n.tr.)

prieteni plecaseră. Locotenenţii Barry Backer şi Jim Barnes şi căpitanul Frank Grace demisionaseră şi dispăruseră fără să spună o vorbă nimănui.

„Pur şi simplu nu mi-au mai vorbit niciodată”, va scrie McIlmoyle. „Am crezut că Frank, Barry şi James îmi fuseseră prieteni buni şi apropiaţi. Luptaserăm împreună în Coreea; am fost împreună la petreceri, am jucat bridge şi am mers în excursii împreună. A venit Crăciunul şi nu am primit nicio felicitare, niciun telefon, absolut nimic din partea lor. Nu am înţeles cu adevărat de ce.” Au existat întâlniri întâmplătoare în deceniile care au urmat, „dar nu a fost camaraderie, ci doar o strângere de mână şi un zâmbet, fără conversaţii amicale.

Mi-am adus aminte de vechiul eufemism al Pentagonului: acei prieteni «se evaporaseră»."

Nimic nu stârneşte mai multe zvonuri decât destinaţia unui pilot după dispariţia lui. Când unul dintre ei a murit – el s-a dovedit a fi Frank Grace – acele zvonuri s-au intensificat. Lui McIlmoyle şi altora li s-a ordonat să piloteze patru avioane Thunderstreak în Texas pentru înmormântare. Ei au aflat pe drum că Grace lovise un stâlp de telegraf în vreme ce decola noaptea de pe o pistă neiluminată, dar li s-a ordonat să „nu pună întrebări despre accident, despre unde, ce, cum, când şi, mai ales, despre tipul de avion pe care îl pilotase”.

Prin urmare, *ce* pilotase? Natura umană cerea un răspuns. CIA a făcut eforturi eroice de a păstra secretul. Fără oraşe împrejmuite, garduri de 10.000 de kilometri, fără o cale de a pune botniţă presei şi fără ameninţarea reală a unui glonţ care ar executa fără alte întrebări pe cei bănuiţi de trădare, asta nu era o sarcină uşoară, acesta fiind motivul pentru care Powers era cazat la hotelul Dupont Plaza sub un alt nume, stând pe pat şi aşteptând să sune telefonul. S-a simţit „mai mult decât ridicol”. Când telefonul a sunat, era din nou Bill Collins, îndrumându-l către o altă cameră din acelaşi hotel, pentru o prezentare mai detaliată a misiunii şi o lecţie introductivă de spionaj rudimentar. Mai existau câţiva

recruţi în cameră. De fiecare dată când vorbea Collins, el ţinea radioul deschis. Când Powers l-a oprit pentru a auzi mai bine – lucru pe care l-a făcut o singură dată –, Collins a tăcut.

Întâlnirea de prezentare fiind încheiată, piloţii au fost invitaţi individual într-o cameră alăturată pentru a fi testaţi la detectorul de minciuni. Powers s-a supus până la capăt procedurii, deşi a considerat-o un afront impardonabil adus integrităţii sale. După care a fost trimis în New Mexico – prin Saint Louis, Omaha şi iarăşi Saint Louis, pentru ca potenţialii spioni să-i piardă urma.

La Clinica Lovelace din Albuquerque, colonelul Flickinger de la Comandamentul de Cercetare şi Dezvoltare Aeriană elaborase un examen medical pentru a testa forţa musculară şi sănătatea mentală a celor mai robuşti piloţi din aviaţie.

Asta era, desigur, în interesul lor – Flickinger depusese o muncă de pionierat în „medicina la mare altitudine” pentru a ajuta piloţii care transportau mărfuri pe deasupra munţilor Himalaya pe durata războiului. Numai că nu aceasta a fost senzaţia pe care au avut-o de data asta.

Testele au durat o săptămână. În memoriile sale, Powers le-a numit „incredibil de dure” şi s-a rezumat la această descriere, dar a recunoscut faţă de prietenul său, Jack Goff, că, după o verificare ulterioară, el a dat greş la un exerciţiu important şi a trebuit să zboare înapoi la Albuquerque pentru a-l reface. Era amăgitor de simplu: trebuia să stea pe un scaun într-o cameră fără zgomote vreme de două ore, dar a adormit.

Tony Bevacqua îşi aminteşte unele dintre testele mai puţin confortabile. „Trebuia să punem un braţ într-o găleată cu gheaţă până la limita rezistenţei şi ne cereau să hiperventilăm în mod intenţionat pentru a vedea dacă trecem printr-o criză sau printr-un atac de apoplexie. Sfârşeam cu braţele rigide încrucişate pe piept, ca nişte cadavre, iar apoi ei încercau să le deschidă iarăşi cu forţa.”

Erau mai multe teste. Piloţii erau rotiţi în centrifuge, uneori până leşinau. Aveau electrozi ataşaţi de scalp timp de

ore întregi şi bariu introdus în „toate locurile imaginabile”. Li se cereau chiar mostre de spermă. De ce? S-a dovedit că băieţii de pe avionul U-2 erau folosiţi drept cobai de laborator pentru examenele fizice ale astronauţilor din programul Mercury, deşi încă nu se ştie dacă numărul de spermatozoizi sau motilitatea lor a fost sau nu vreodată un factor în selecţia lui John Glenn.

Glenn a fost recompensat pentru privaţiunile lui de la Lovelace cu zboruri în spaţiu, o faimă de durată şi o carieră de senator american. Piloţilor U-2 li s-a cerut să sufere în tăcere. Doar un pilot din grupul lui Powers a fost eliminat în acest stadiu. Celorlalţi li s-au dat bilete de avion şi li s-a ordonat să se prezinte la un producător de lenjerie intimă pentru doamne aflat cu două fusuri orare mai la est.

Biletele i-au dus, rând pe rând, la compania David Clark în Worcester, Massachusetts. Domnul Clark încă mai producea lenjerie intimă. El fabrica totodată costume presurizate.

Ca parte a instruirii lor, piloţilor li se va arăta de ce. Ei au fost plasaţi într-o cameră de depresurizare din laboratorul aeromedical de la Wright Field purtând un costum presurizat şi ţinând un prezervativ umplut cu apă. Pe măsură ce pilotul respira oxigen pompat şi costumul se umfla treptat, aerul era aspirat din încăpere pentru a simula o altitudine crescătoare. La aproape 17.000 de metri, apa din prezervativ începea să fiarbă. La 21.000 de metri, depresurizarea bruscă a carlingii ucidea un pilot neprotejat în zece secunde, iar depresurizarea subită se producea mereu în avioanele U-2: sursa de curent pentru presurizarea carlingii era motorul, iar opririle motorului cauzate de întreruperea combustiei, datorată aerului rarefiat, erau practic la ordinea zilei.

De unde vizita colonelului Flickinger la Pentagon în anul precedent. Modelul era potcoava calului regelui Richard al III-lea din bătălia de la Bosworth din 1485; fără o potcoavă, acesta şi-a pierdut regatul. Fără un costum de presurizare decent pentru CIA, Războiul Rece se putea încinge. Mizele nu erau mai mari decât cele ale lui Kelly Johnson, dar ele

erau încă importante. Fiindu-i oferite zece luni atunci când el a spus că avea nevoie de cel puţin trei ani, primul număr de telefon pe care l-a format Flickinger a fost cel al lui Clark.

Pe atât de modest pe cât era de încăpăţânat, David G. Clark se lăsase de şcoală la vârsta de cincisprezece ani fără vreo altă calificare în afara unui interes profund faţă de ştiinţe. El a canalizat acest interes în afacerile cu ţesături elastice şi tricotaje. Rezultatele au inclus şase brevete de invenţii şi o fabrică prosperă, ce producea genul de lenjerie intimă pentru femei care era la mare căutare în anii îmbelşugaţi ai lui Eisenhower. Începând din anii războiului, Clark a clădit, de asemenea, o afacere de nişă în cadrul căreia producea costume antigravitaţionale pentru piloţii avioanelor de vânătoare. Însă, după cum îi spusese Flickinger secretarului nerăbdător al forţelor aeriene, cel mai bun costum presurizat pe care Clark sau oricine altcineva îl produsese până atunci aparţinea categoriei costumelor de coborâre; o vestă de salvare pentru zburătorul de mare altitudine, strict pentru urgenţe.

Noua specificaţie a fost pentru un costum care putea fi purtat fără să fie umflat vreme de douăsprezece ore şi care să furnizeze toate cele necesare supravieţuirii pilotului vreme de patru ore. El urma să se umfle când presiunea din carlingă cobora sub echivalentul a 8.500 de metri (aproximativ înălţimea vârfului Annapurna).

Primul costum al lui Clark fusese bazat pe un prototip conceput de un anume dr. James Henry de la University of South California. Prototipul a fost testat de însuşi dr. Henry în cadrul unor sesiuni îndelungate din camera de joasă presiune de la Wright Field. Masochismul lui a avut o trăsătură distinct victoriană, pe care Clark a descris-o cu o atenţie maximă la detalii: „Câţiva dintre noi am privit prin geamurile încăperii în vreme ce dr. Henry a demonstrat cum funcţionează costumul la variate altitudini simulate de până la 27.000 de metri”, a scris el.

A rămas la 20.000 de metri mai bine de jumătate de

> oră. Costumul a fost evident intenţionat să stea strâns pe corp şi îi ajungea până sus pe gât. „Casca” a fost concepută pentru a se suprapune cu costumul la gât, dar acest lucru nu prea s-a întâmplat. Pe măsură ce dr. Henry urca la altitudini mai mari, carnea lui ieşea în afară cât oul de găină, iar apoi îşi reducea dimensiunile.

„Casca” nu era o cască în sensul modern al termenului. Mai curând,

> ea consta din plexiglas curbat cu o închidere etanşă gonflabilă din cauciuc negru la margini pentru a acoperi ochii, nasul şi gura doctorului Henry... Un material textil strâns croit îi acoperea bărbia şi ceafa. Creştetul capului şi urechile nu-i erau acoperite. În timp ce se mişca, scalpul lui se ridica, în mod clar, cu până la 2,5 centimetri. Dr. Henry nu a părut să observe acest fenomen. Nici ceilalţi spectatori nu l-au menţionat.

Piloţilor U-2 trebuia să li se îngăduie să-şi păstreze scalpul. Pentru ei, Clark a folosit un material elastic pentru a crea o închidere etanşă între costum şi cască. Însă ideea de bază a doctorului Henry de utilizare a oxigenului comprimat pentru a aplica o presiune directă asupra întregului corp prin intermediul unor tuburi gonflabile a supravieţuit. Când toate celelalte mergeau prost la altitudinea de 21.000 de metri, piloţii puteau fi destul de siguri că beneficiau de o presiune de un kilogram pe centimetru pătrat corp de la gât în jos, 200 de grame pe centimetru pătrat corp la nivelul capului şi o rezervă stabilă de oxigen respirabil.

Supravieţuirea în stratosferă se făcea cu preţul confortului. Singura cale de a înghiţi ceva era printr-un pai introdus printr-o gaură autoetanşă în capătul de jos al vizorului căştii. Secreţia şi excreţia erau chiar mai dificile. Dacă un pilot trebuia să stea în soare mai mult de câteva minute înainte de decolare, indispensabilii lui se îmbibau cu sudoare pe toată durata zborului. Dacă trebuia să urineze, ei bine, trebuia să urineze. Şi aşa mai departe. După cum

spune Tony Bevacqua, savurând nişte ouă Benedict la un mic restaurant de lângă locuinţa lui din California: „Se mai întâmplă şi rahaturi de-astea.”

Forma a urmat funcţiei. Tuburile ieşeau inevitabil în afara costumului. A fost principiul utilizat mai târziu de arhitecţii Renzo Piano şi Richard Rogers când au decorat exteriorul Centrului Pompidou din Paris cu piesele sale interioare. În ambele cazuri, efectul a fost spectaculos de modern. Nu sunt mulţi oamenii care au văzut piloţii de avioane U-2, dar cei care i-au văzut ştiau că aveau în faţă o imagine a viitorului.

Pentru cazul în care ruşii supravegheau fabrica lui Clark din Worcester, urmărind intensificări ale producţiei de lenjerie intimă sau alte indicii, membrii personalului ei fuseseră înştiinţaţi cu privire la măsurile de securitate. Ei au fost instruiţi să nu fraternizeze cu piloţii care vizitau întreprinderea şi nici măcar să nu arate că îi recunoşteau. Asta însemna că măsurătorile dimensiunilor corporale puteau fi epuizante. După cum îşi aminteşte Jerry McIlmoyle la multă vreme după ce fusese în cele din urmă admis în program, camera costumelor presurizate era accesată pe la parterul de tip open space al fabricii, plin cu femei care coseau lenjerie intimă şi corsete şi care aveau grijă să evite contactul vizual. O scară de lemn ducea de acolo într-un coridor care se termina cu o uşă verde. Dincolo de uşă se afla departamentul obişnuit al costumelor de zbor, iar după el exista o uşă neagră ce dădea într-o altă cameră, unde i s-a spus să se dezbrace complet şi să stea pe un podium de lemn cu înălţimea de 60 de centimetri.

„Un bătrân adus din umeri şi zbârcit” a intrat în încăpere şi a măsurat fiecare centimetru – „şi nu exagerez când spun fiecare centimetru” – al corpului său, folosind o cupă pentru a determina volumul organelor sale genitale.

Întâlnirea s-a încheiat cu: „Bine, am terminat. Revino mâine dimineaţă.” După care oamenii lui Clark au muncit peste noapte pentru a finaliza două costume presurizate care se mulau perfect pe corpul pilotului. Un reprezentant al companiei i-a înmânat apoi alte bilete de avion. În loc să se

întoarcă direct la baza aeriană Malmström, lui McIlmoyle i s-a ordonat să petreacă un sfârşit de săptămână în Manhattan pe cheltuiala contribuabililor, „ca şi cum ai fi un turist”. Dacă ideea a fost păcălirea unor oameni precum Fisher şi Hayhanen, ea ar fi funcţionat. Însă după toate dovezile disponibile, ei nu ar fi putut fi mai puţin interesaţi.

* * *

Dacă programele de fidelizare ale companiilor aeriene ar fi existat în 1956, Powers ar fi fost campionul lor.

Îmbrăcat în costum şi îndoctrinat cu metodele agenţiei, el şi-a dat demisia formal din postul său în forţele aeriene şi a zburat pe Coasta de Vest pentru a se prezenta, în calitate de civil, la baza aeriană March de la poalele munţilor San Bernardino. Alţi cinci foşti piloţi pe avioane de vânătoare făcuseră aceeaşi călătorie: bărbaţi tineri, competenţi, în cămăşi cu modele, cu tunsori scurte şi genţi grele de umăr oferite gratuit de compania lui David Clark. Au urcat într-un avion Douglas C-47 cu geamuri fumurii şi au zburat spre nord-est către ceea ce urma să devină cel mai celebru fund de lac din istoria teoriilor conspiraţiei.

Fâşia Watertown de la Groom Lake mai fusese utilizată înainte pentru aterizări de urgenţă de către piloţii stagiari în timpul războiului. A fost redescoperită după zece ani de Tony Levier, pilotul-şef de testări al companiei Lockheed. Ordinele primite de el au fost să ia avionul Beecheraft al companiei şi să caute spaţii larg deschise în Nevada, în care să fie testat un avion secret.

De fapt, nu era nimic deschis în zona Groom Lake, iar asta nu doar din cauza munţilor care mărgineau fostul lac. Spaţiul aerian de deasupra sa era închis traficului aerian din cauza locului de testări nucleare situat imediat la vest. Acest lucru va complica instrucţia pilotului U-2, deoarece întreaga operaţiune trebuia să fie evacuată în Phoenix de fiecare dată când se desfăşura un test la Jackass Flats. Dar, pentru

moment, albia lacului arăta perfect. În primul său zbor de recunoaştere, Levier a trecut la joasă altitudine şi a lansat o minge de şapte kilograme pe fereastra carlingii sale. Mingea a săltat. La scurtă vreme după, el a revenit împreună cu Johnson şi cu un pasager înalt şi cu mină aristocratică. Era îmbrăcat în pantaloni chino, pantofi de tenis şi un sacou sport cu pătrăţele, iar Johnson îl numea Domnul B.

„B" venea de la „Bissell" – Richard Bissell –, dar fi putut la fel de bine să vină de la „sânge albastru"[1]. Fiul unui mogul de asigurări din Connecticut care crescuse în casa în stil victorian a lui Mark Twain din Hartford, Bissell era un economist de clasă mondială căruia îi plăcea să afirme despre sine că era un rechin ce devora oameni atunci când se confrunta cu sistemul birocratic. Aceasta era prima sa călătorie la Groom Lake, dar în niciun caz primul drum în vest legat de afacerea privind avionul U-2. El era omul pe care Allen Dulles, directorul CIA, prefera să-l însărcineze cu rezolvarea problemelor, iar Bissell împărtăşea fascinaţia şefului său faţă de operaţiuni guvernamentale secrete într-o societate liberă. Fusese însărcinat să conducă departamentul intern de forţe aeriene al agenţiei din momentul în care Eisenhower aprobase planul avionului U-2 în 1954.

În acest stadiu al carierei sale, Bissell semăna destul de mult cu tânărul Donald Rumsfeld. Era genial, arogant, iconoclast, amuzant şi un om de succes. Avea totodată tendinţa de a împinge lucrurile puţin prea departe. Bissell a fost găsit vinovat, pe merit, pentru dezastrul din Golful Porcilor. Au existat şi înainte persoane care l-au criticat, printre care un pilot senior de avion U-2 pe care l-a disperat orbirea lui Bissell faţă de problemele de moral şi de securitate tot mai mari apărute la 6.500 de kilometri depărtare, în Turcia. „Bissell a refuzat să accepte sfatul meu sau al altcuiva", a scris Harry Cordes cu amărăciune.

[1] În original *blue blood,* sintagmă utilizată pentru a desemna un membru al aristocraţiei, nobilimii sau pe cineva provenind dintr-o familie cu un important statut social. (n.tr.)

„Credea că le ştie pe toate.” Dar au fost anumite lucruri pe care le-a ştiut mai bine decât oricine altcineva în guvern, iar unul dintre ele era cum să rezolve problemele. Numărul său de telefon era singurul pe care Johnson avea nevoie să-l ştie pe întreaga Coastă de Est, iar fără acest număr avionul U-2 ar fi putut să nu mai fie construit niciodată.

Nu a rămas nicio fotografie a lui Bissell, Johnson şi Levier păşind din avionul lor Bonanza în căldura uscată a primăverii din Nevada şi discutând liniştit despre cum puteau să construiască un aeroport inexistent. Dar dacă ar exista astfel de imagini, ele şi-ar merita un loc în panteonul Războiului Rece.

Văzut din aer, şi-a amintit Bissell, Groom Lake „avea aproximativ 5-6,5 kilometri în diametru şi era neted ca o masă de biliard”. În timp ce Levier a coborât cu avionul, ei au văzut conturul vechii piste aeriene terminându-se în marginea de sud a lacului. Fiindcă îşi făcuse temele dinainte, Levier a aterizat pe albia lacului, nu pe fosta pistă. „Odată ajunşi jos, am mers la pista aeriană pentru a vedea dacă e viabilă”, a spus Bissell. „Cu cât ne apropiam de ea, cu atât ne afundam mai mult în solul moale, acoperit cu pelin. Dacă am fi încercat să aterizăm pe vechea pistă, cu siguranţă ne-am fi prăbuşit.”

Totuşi, Bissell a fost de acord că acesta era locul potrivit. Au zburat înapoi la Los Angeles (pe deasupra unei bombe atomice cocoţată pe o schelă şi amorsată pentru a exploda peste nouă ore), iar Bissell s-a întors la Washington. El a vorbit cu Dulles, care a discutat cu Eisenhower, care într-o singură şedinţă din Biroul Oval a căzut de acord să adauge lacul şi împrejurimile sale la regiunea învecinată a testărilor. Johnson avea acum cutia lui secretă cu nisip. Bissell a denumit zona Watertown, în cinstea locului de naştere al lui Dulles din nordul statului New York. Johnson a numit-o Paradise Ranch.

În următoarele trei luni, un contractant furnizor care credea că lucra pentru CJ Engineering a pavat pista aeriană, a acoperit o fântână de pe marginea ei şi a ridicat trei

hangare, o popotă şi spaţii simple de locuit pentru două sute de oameni, toate pentru suma de 800.000 de dolari. Muncitorii şi materialele de construcţie au fost transportate pe calea aerului din Burbank.

Majoritatea clădirilor au fost poziţionate pe o suprafaţă de teren proaspăt pavată de la capătul nordic al pistei de decolare, în apropiere de albia lacului, unde exista, de asemenea, loc pentru a parca avioanele care aterizau. Aici, în mai 1956, la poalele aridului lanţ muntos Belted Mountain, Powers a văzut primul său U-2. În memoriile sale îl descrisese astfel: „Era un aparat de zbor cu aspect bizar, diferit de tot ceea ce văzusem înainte… un avion cu reacţie, dar cu forma unui planor. Deşi era un hibrid, avea totuşi un aspect unic, cu o frumoasă simetrie.”

Jerry McIlmoyle a fost mai entuziasmat: „Ce am simţit când am văzut primul U2? Am simţit o exaltare desăvârşită, nestăpânită. Cum era să decolezi şi să urci până la 21.000 de metri? Era o euforie totală; am fost încântat până în adâncul sufletului, într-o stare de concentrare absolută şi completă asupra a ceea ce făceam.”

Marty Knutson, ale cărui isprăvi vitejeşti în avioanele U-2 au devenit legendare, „aproape că a murit de dezamăgire” când l-a văzut prima oară. „M-am uitat în carlingă şi am văzut că drăcovenia avea manşă… A fost picătura care a umplut paharul. Fie zburai cu o manetă, ca un pilot militar care se respectă, fie erai un şofer amărât de bombardier – ceva de ocară, la naiba.”

Adevărul e că U-2 nu era atrăgător pentru orgoliul masculin al unui pilot militar sau pentru simţul său estetic interior. Nu era ultimul răcnet. Nu era drăguţ sau sexy. Nu ar fi aterizat pe un transportor, cel puţin nu în această formă, şi nu ar fi trecut niciodată de bariera sunetului. Arăta ca un avion desenat de un copil, cu aripi de dimensiuni exagerate şi o coadă universală, care ar fi putut fi adăugată la urmă, ca un gând întârziat. Era totodată un proiect în dezvoltare.

Privind înapoi în timp, impresia despre avionul U-2 este

una favorabilă, pentru că el s-a achitat de sarcina pentru care fusese construit. Dar când a fost livrat prima oară la Lake Groom şi a rulat pe uşile unui camion dublu Globemaster în iulie 1955, arăta ca o cocoaşă împachetată în laude şi acoperită de o prelată.

La fel ca Burt Rutan, proiectantul rebel de avioane din Mojave care a câştigat Premiul X pentru zboruri cosmice private cu un vehicul spaţial alimentat cu gaz ilariant, Kelly Johnson a trăit pe baza reputaţiei, precum şi a isteţimii sale. El ajutase la proiectarea avionului de pasageri Electra şi a celui de vânătoare F-104 Starfighter în cadrul companiei Lockheed, astfel că, atunci când i-a spus generalului Philip Strong că ar fi o treabă uşoară să pună „aripi ca un cort" pe corpul unui Starfighter, intuiţia a căpătat substanţă. Când s-a lăudat că putea produce un prototip U-2 în fix opt luni şi mai multe versiuni operaţionale într-un an şi jumătate, oamenii de pe Coasta de Est au avut încredere în el. Însă acea încredere nu era bazată pe organigrame şi scheme ale procesului tehnologic. Era bazată pe experienţa lui Kelly în motivarea inginerilor de a depune eforturi maxime sub presiunile unui război „fierbinte" şi pe cutezanţa sa intimidantă. Când aripile şi fuzelajele dezasamblate ale primelor avioane U-2 au ajuns în Watertown, nu exista nicio garanţie că ele vor zbura, ca să nu mai vorbim de faptul că o vor face pe o distanţă de 6.500 de kilometri, la o altitudine de 21.000 de metri. Acel miracol urma să se producă. Primul miracol consta în faptul că exista un prototip.

Johnson e vestit pentru faptul că a produs primul plan detaliat al avionului U-2 *după* ce a obţinut contractul, nu înainte.

A fost un document de douăzeci şi trei de pagini conceput în şapte zile, care a servit drept schiţă pentru trei duzini de proiectanţi care vor lucra câte o sută de ore pe săptămână, în schimburi, zi şi noapte, pentru a se încadra în termenul de opt luni. Membrii echipei lui Johnson erau toţi bărbaţi, toţi de rasă albă şi toţi fumători înrăiţi. De vreme ce oamenilor de serviciu nu le era permis accesul la Skunk Works,

proiectanţii trebuiau să-şi cureţe singuri toaletele şi să-şi golească singuri scrumierele în timp ce salvau lumea liberă. Iar pentru că femeile nu erau prezente în carne şi oase, fotografii în care ele nu purtau prea multe haine erau lipite pe pereţi.

Problemele de proiectare aveau toate de-a face cu altitudinea. Regula de aur a lui Johnson era că fiecare 450 de grame în plus costau 30 de centimetri din înălţime, aducând avioanele mai aproape de rachetele antiaeriene sovietice. El a insistat să folosească aluminiu cu o grosime de până la două treimi mai mică decât de obicei şi titan acolo unde era posibil. Ampenajul a fost ataşat cu ajutorul a trei bolţuri de mici dimensiuni (o decizie de inginerie care urma să aibă un impact spectaculos asupra cursului evoluţiei omenirii). Existau doar două roţi de aterizare, forţând piloţii să oprească la sol avioanele U-2 ca pe o bicicletă cu anvergura aripilor de aproape 25 de metri. În scopul de a reduce greutatea şi de a elibera spaţiul pentru camerele foto, nu existau lonjeroane centrale care să unească cele două roţi prin fuzelaj. Aripile erau pur şi simplu fixate cu bolţuri, dar fiecare dintre ele trebuia să susţină greutatea a aproape 2.300 de litri de combustibil. Lungimea şi fragilitatea lor creau un pericol serios odată ce se aflau în zbor. Inginerii au numit fenomenul divergenţă aeroelastică, el putând duce la un eşec catastrofal. Alţii i-au spus fluturarea aripilor până la desprinderea lor. De unde rezultă însemnarea din jurnalul lui Johnson pe data de 20 iunie 1955: „Suntem foarte ocupaţi pentru că mai avem doar 650 de ore până la momentul finalizării avionului. Ne chinuim îngrozitor cu aripa.” Însă trei săptămâni era un interval lung la Skunk Works. „Avionul e în mare parte terminat” a scris Johnson pe 15 iulie. „Ore groaznic de lungi. Toată lumea aproape moartă de oboseală.”

În final, singura soluţie realistă la problema dezintegrării în aer a fost ca piloţii să nu forţeze avionul şi să rămână deasupra oricărei turbulenţe atmosferice. Dar rezolvarea unei categorii de probleme de altitudine crea o alta. Cu cât

U-2 zbura mai sus, cu atât mai rarefiat era aerul prin care îi treceau aripile şi care îi intra în motor. Asta însemna un decalaj din ce în ce mai scurt între turaţia critică[1] şi „şocul Mach[2]” , precum şi o şansă tot mai mare ca motorul să moară, blocându-se. Acestea erau riscurile meseriei, cu care piloţii trebuiau să se obişnuiască.

Powers a făcut exact acest lucru. Se simţea în largul lui în avionul U-2. Spre deosebire de Marty Knutson, el nu s-a plâns niciodată de manşă. A ajuns la capătul celor două luni ale sale la fermă fără niciun incident (şi cu laude speciale pentru hrană care, pentru moralul piloţilor, era „excepţională”). Mai târziu a scris despre o „singurătate specială” în carlingă, care părea să se potrivească temperamentului său. Au existat neplăceri suportate în schimbul calităţii de membru al elitei U-2, ce au inclus ore lungi petrecute în costumul presurizat şi respirarea de oxigen pur înaintea fiecărui zbor pentru a elimina azotul din corp, ca o măsură de protejare împotriva stării de rău provocate de o eventuală depresurizare. Dar le-a îndurat cu uşurinţă, mi-nunându-se în schimb de extraordinarele privelişti ale Vestului american pe care i le oferea altitudinea de 21.000 de metri. Pe durata unui zbor, când periscopul i-a arătat fluviul Colorado străbătând sub el statul Arizona, a putut zări în faţa lui curbura de aproape 1.000 de kilometri a Coastei de Vest, de la peninsula Monterey şi până la Baja California.

Instruirea pentru zbor a fost dură. Trebuia să fie. Singurul aspect uşor la pilotarea avionului U-2 era decolarea, despre care Tony Levier a descoperit cu ocazia primului zbor că se producea automat la şaptezeci de noduri[3] (el nu intenţionase să se desprindă de la sol). Urcuşul iniţial era spectaculos, dar dacă pilotul uita să îşi tempereze unghiul de atac la

[1] Viteza minimă necesară, astfel încât aripile să producă suficientă portanţă pentru a ridica avionul (n.tr.)

[2] Mach – unitate de măsură pentru viteză, utilizată în aerodinamică şi în tehnica rachetelor, egală cu 340m/s (n.tr.)

[3] 130 kilometri/oră (1 nod1,85 km/oră) (n.tr.)

altitudinea de 10.600 de metri, avionul risca să explodeze din cauza dilatării combustibilului din aripile sale. La 21.000 de metri, uriaşul motor Pratt Whitney, care ocupa marea parte a fuzelajului, funcţiona la doar şapte procente din capacitatea cu care se mândrea la nivelul mării. La o astfel de înălţime, marja dintre pierderea de viteză şi descentrarea (pendularea) avionului datorată vitezei nu era mai mare de cinci noduri, ceea ce însemna că, într-un unghi drept, extremitatea unei aripi putea oscila dintr-un motiv, iar extremitatea celeilalte din alt motiv, fapt simplu comparativ cu aterizarea. U-2 se încăpăţâna să nu piardă altitudine. A fost conceput să aibă o rază de planare de 400 de kilometri în eventualitatea unei defecţiuni de motor, iar unii piloţi au descoperit că pot să dubleze această distanţă. Aproape de sol, în special de solul fierbinte din Groom Lake, avionul sfida legile lui Newton. Un pilot putea fi la trei metri de sol şi să nu aterizeze. Chiar şi cu motorul oprit, albatrosul domnului Johnson plutea lin peste albia lacului cu excepţia cazului în care era forţat să coboare. Johnson a presupus că metoda prin care putea fi realizat acest lucru era prin înclinarea mai întâi a botului, dar prototipul aproape că s-a dezintegrat când Levier a încercat acest lucru. Levier a reuşit în cele din urmă să facă aterizarea să pară uşoară cu o abordare mai convenţională de coborâre mai întâi a roţii din spate, dar chiar şi atunci era o manevră delicată, necesitând o numărătoare inversă dintr-o maşină care urmărea avionul şi o reducere treptată a vitezei, apropiată de perfecţiune. Pentru el, ca şi pentru cei care au urmat, nu exista simulator, copilot sau scaun care se catapultează.

În cele din urmă, fiecare pilot a trebuit să se descurce singur cu avionul U-2. Putea fi o treabă periculoasă. Într-o după-amiază, Bissell se afla în biroul său din Washington când cei de la Groom Lake au sunat pentru a-i spune că pilotul U-2 raportase că îi murise motorul deasupra statului Tennessee şi că avionul plana către o bază aeriană din apropiere de Albuquerque.

„Credea că putea ajunge la bază în aproximativ jumătate

de oră cu o planare lungă", şi-a amintit Bissell. „L-am sunat pe comandantul bazei din Albuquerque şi i-am spus că în aproximativ 30-40 de minute ar trebui să se aştepte la aterizarea unui avion special, un U-2; avea ordin să îl mute într-o zonă îndepărtată a bazei cât mai repede cu putinţă, să îl învelească cu o prelată pentru a-i camufla forma şi să pună un paznic lângă el. Pot doar să-mi imaginez surpriza lui când a primit un telefon de la CIA, dar după 45 de minute telefonul a sunat şi el a raportat că avionul a aterizat într-adevăr… şi că pilotul putea vorbi cu mine."

Când Bissell a zburat la Groom Lake pentru a inspecta motorul defect, el a scos de la capătul cozii rămăşiţele unei lame de compresor care se cristalizase şi se dezintegrase în frigul extrem de la 21.000 de metri altitudine.

Powers a fost norocos. Nu a înregistrat riscuri de coliziune cu alte avioane în zbor în timpul instruirii şi fără îndoială că era capabil să planeze până la sol şi să-şi repornească motorul dacă acesta se bloca deasupra Statelor Unite. Ceea ce nu îi dădea pace era cum ar trebui să procedeze dacă incidentul avea loc deasupra Rusiei, dar aceasta era o întrebare pe care nimeni nu o adresa – sau la care nimeni nu răspundea.

Fiecare grup care a trecut pe la Paradise Ranch a petrecut o săptămână la o unitate CIA în est, din care o parte fusese convertită pentru a semăna cu un post de frontieră sovietic. Piloţii au învăţat să se strecoare pe sub un gard şi să meargă pe un teren arat fără să lase urme de paşi, dar nu se referea nimeni la situaţia în care graniţa s-ar fi aflat la 1.600 de kilometri depărtare. Powers a concluzionat că exerciţiul era mai mult în scopuri psihologice decât practice. Avea cu siguranţă dreptate. Şi ar fi fost la fel de sigur tulburat să ştie că atât Bissell, cât şi Dulles îl asiguraseră pe Eisenhower că era „ceva de la sine înţeles" că niciun pilot nu ar fi supravieţuit unei prăbuşiri pe teritoriul sovietic.

Până la sfârşitul perioadei sale de la Watertown, la CIA ajungeau rapoarte în care se vorbea de testarea de către sovietici a unui motor monstruos de rachetă conceput să

genereze o forţă de 450 de tone – suficient pentru a arunca un focos termonuclear 8.000 de kilometri prin spaţiu. Un post de ascultare al Agenţiei Naţionale de Securitate (NSA) situat în Iran, în munţii din apropiere de Mashhad, receptase semnale ale testelor de rachete derulate adânc în inima teritoriului sovietic nepopulat şi mai departe către est decât zona cunoscută de testare de la Kapustin Iar. Nu mai era timp pentru a afla unde.

Grupul lui Powers a primit un concediu de două săptămâni, apoi a fost trimis în Turcia. El s-a dus în Pound şi a evitat întrebările legate de munca lui, dar nu a reuşit să domolească bănuielile tatălui său. Când a sunat de la aeroport pentru a-şi lua un ultim rămas-bun, Powers seniorul a spus că îşi dăduse seama că Frank lucra pentru FBI. Sora lui, Jessica, a fost mai puţin suspicioasă, deşi a avut mai multe dovezi la dispoziţie. Frank i-a făcut şi ei o vizită. „Aveam o canapea extensibilă şi l-am întrebat dacă dorea să rămână”, spune ea. „El a zis că da şi s-a dezbrăcat de cămaşă, iar mie mi s-a părut că puteai să joci dame pe spatele lui. Nu am întrebat – ar fi putut fi vorba de o încăierare. Dar cred acum că urmele erau de la acel costum.”

* * *

Plecarea lui Powers în străinătate a avut un efect bizar asupra prietenilor şi familiei sale. Mulţi dintre ei l-au urmat. Jessica se va număra printre aceştia, în împrejurări greu de crezut şi care încă i se par ireale. Dar înaintea ei a fost soţia fratelui său.

Barbara Powers avea multe în comun cu socrul ei, inclusiv o spontană antipatie reciprocă. La fel ca el, ea muncea pe brânci, era temperamentală, în mare parte autodidactă şi nu se lăsa uşor intimidată. Întocmai lui, ea compensa lipsurile din educaţie cu o intoleranţă feroce faţă de oricine ar fi putut ascunde ceva de ea. În categoria aceasta intra Frank,

dar şi întreaga organizaţie blestemată pentru care el lucra. Era o agenţie care nu ţinea morţiş să audă de ea.

În departamentul de forţe aeriene al lui Richard Bissell, negarea era totul. Avionul său zbura fără marcaje. Piloţii lui zburau fără plăcuţe de identificare. Lenjeria lor intimă nu avea etichete, iar numele de firmă erau şterse de pe fermoarele costumelor lor presurizate. Sediul său din Washington era în câteva birouri vechi amplasate deasupra unui bordel de pe E Street, iar afacerea lui, în caz că întreba cineva, era meteorologia.

Povestea de acoperire pe care a aprobat-o pentru primul său detaşament de avioane U-2 şi piloţi trimişi peste hotare a fost că ei urmau să adune date meteorologice la mare altitudine pentru Comitetul Consultativ Naţional pentru Aeronautică (NACA). O declaraţie de presă neclasificată anunţa că, prin înţelegere cu Serviciul Meteorologic din cadrul Forţelor Aeriene ale Statelor Unite, avioanele aveau să studieze curenţii de aer, norii convectivi şi efectele razelor cosmice la altitudinea de 16.700 de metri. Aceeaşi poveste a fost utilizată şi pentru detaşamentul lui Powers, Detaşamentul B, care urma să-şi aibă baza în „Grecia”. NACA a acceptat explicaţia şi la fel au făcut familiile majorităţii piloţilor.

Dar nu şi Barbara. Abandonată de soţul ei, ea a părăsit baza aeriană Turner şi a plecat acasă la Milledgeville, Georgia, pentru a locui împreună cu mama sa. Planul fusese să stea liniştită şi să încaseze câştigurile neverosimile ale lui Frank pentru un avans la o casă. Acest plan s-a risipit repede. Frank era plecat de trei luni, când ea a sunat la numărul pe care el i-l lăsase pentru urgenţe şi a anunţat un agent surprins că urma să ia avionul a doua zi către Atena pentru a-şi căuta bărbatul.

Agentul a încercat să o oprească, dar era prea târziu. Biletele erau cumpărate: Air France prin Paris.

„Bine, atunci”, i-a spus el. „Ai instrucţiuni să mergi la hotelul King George imediat după sosire.”

Ulterior în ziua respectivă, după fusul orar turcesc,

Powers a coborât dintr-un U-2 după un zbor de antrenament, cu indispensabilii năclăiţi de sudoare şi ameţit de hărţile tactice de pilotaj ale graniţei sovietice, când i s-a înmânat un bilet de către un comandant de detaşament nervos, un colonel pe nume Perry. Powers nu a priceput de la început despre ce e vorba, astfel încât colonelul Perry i-a explicat pe îndelete: Barbara era în drum spre el.

Până la urmă, a fost timp destul. La câteva ore după decolarea din Washington, Barbara s-a trezit şi a constatat că două dintre cele patru motoare ale avionului companiei Air France Constellation au luat foc. A rămas izolată în Newfoundlands vreme de cinci zile.

În final s-a întâlnit cu soţul ei, după cum fusese instruită, la cel mai luxos hotel din Grecia – un cuplu tânăr care s-a bucurat de priveliştile fără pereche ale Acropolei şi de toate libertăţile Pax Americana. Ei s-au bucurat totodată de compania reciprocă, până când Frank i-a dezvăluit că baza lui nu se află în Grecia; şi nici nu îi putea spune de unde venise cu avionul.

Barbara a fost descurajată, dar nu înfrântă. El zburase o dată în Grecia. Putea să o facă încă o dată. Ea avea să rămână în Atena.

Agenţia pare să îşi fi dat curând seama că ar fi fost contraproductiv să se împotrivească redutabilei doamne Powers. Prin unele aranjamente discrete i s-a găsit un post de secretară la un procuror militar al forţelor aeriene staţionat în Atena, un căpitan pe nume Reuben B. Jackson. A fost un aranjament plin de omenie, care s-a transformat în scurt timp în ceva mai mult. Căpitanul Jackson, a cărui soţie împreună cu cei trei copii se săturaseră de viaţa de expatriaţi şi se întorseseră acasă, a rugat-o pe Barbara să joace rolul de gazdă la petrecerile lui. Ea s-a conformat; el s-a îndrăgostit.

Barbara a pretins ulterior că nu a avut deloc habar de sentimentele nutrite pentru ea de căpitanul Jackson până când acesta a uluit-o cu o scrisoare în care îi spunea că divorţează. Frank a dorit să o creadă, dar prietenii lui care o

cunoşteau nu puteau. „Cum să îi spui prietenului tău”, comentează Tony Bevacqua, „că nevastă-sa e o beţivancă?”

* * *

Powers pilotul a încercat să-şi separe viaţa de Powers soţul, măcinat de conflicte interioare. Nu a fost atât de uşor. În primele sale trei luni petrecute în Turcia, nu a avut mare lucru de făcut în afară de a participa la instruiri, a juca poker şi a aştepta unda verde din partea Washingtonului pentru tipul de misiune pentru care avionul U-2 fusese construit. Hrana era îngrozitoare, şi-a amintit el. Exista mica problemă a Crizei Suezului care trebuia monitorizată, iar faptul că Eisenhower nu a fost informat dinainte de mişcările de trupe britanice în apropiere de Canalul Suez, când piloţii de pe U-2 puteau să le vadă destul de clar din aer prin periscop, a adăugat cu siguranţă tensiune relaţiei dintre preşedintele american şi Sir Anthony Eden, prim-ministrul britanic. Dar iluziile de grandoare postimperiale ale Europei nu priveau în realitate proiectul U-2. Avioanele negre cu aripi înclinate de la Adana se aflau acolo pentru a penetra teritoriul unui gen de imperiu mai nou şi mai înspăimântător.

Emiterea ordinului a fost doar o chestiune de timp. Pe 4 iulie, încadrat în buget, la termen şi de Ziua Independenţei, vânătoarea armelor de distrugere în masă a lui Richard Bissell a demarat cu vuietul unui motor J-45 şi un plan de zbor de o impertinenţă monumentală. Pilotul desemnat să zboare a fost Harvey Stockman din prima Escadrilă de Recunoaştere Meteo a NACA.

Mai puţin de zece oameni din întreaga lume ştiau cu exactitate încotro se îndrepta Harvey Stockman şi de ce, şi niciunul dintre aceştia nu se afla la Casa Albă. Singurii oameni cu adevărat în cunoştinţă de cauză erau Bissell, un grup mic de planificatori de zbor de pe E Street, comandantul de detaşament al lui Stockman şi Stockman

însuşi.

Unda verde a constat într-o telegramă codificată de un singur rând trimisă prin linii securizate ale CIA către o încăpere de comunicaţii atent păzită de la baza aeriană Wiesbaden din Germania. Zborul era autorizat de Eisenhower, dar ruta şi ora exactă au rămas în seama lui Bissell. Acesta a lansat misiunea la scurtă vreme, pe 3 iulie, după miezul nopţii, ora Washingtonului. În Germania, avionul lui Stockman a fost alimentat cu 4.542 de litri de cherosen, special modificat pentru a nu îngheţa la temperaturile subarctice de la 21.000 de metri.

Stockman a decolat de la Wiesbaden în zori, fortificat, ca de obicei, cu friptură, ouă şi oxigen pur. În timp ce a ridicat botul avionului până la unghiul de ascensiune absurd de cincizeci şi cinci de grade şi a stabilit cursul către Poznan, probabil că nu a meditat la semnificaţia istorică a momentului. Totuşi, aceasta era considerabilă. Ţinut laolaltă de costumul elastic al lui Dave Clark, pe jumătate ascuns în spatele căştii şi al măştii cu oxigen, închis într-o capsulă presurizată din titan şi îndreptându-se către platforma de observaţie ameţitoare din stratosfera superioară, el întruchipa încrederea de sine şi totodată ipocrizia americană; încrederea că nu era problemă care să nu poată fi depăşită prin ingeniozitate şi muncă trudnică, şi ipocrizia spionului al cărui preşedinte profita de reputaţia lui pentru deschidere şi sinceritate în relaţiile sale cu o lume de altfel duplicitară.

Stockman a zburat către nord-vest peste Polonia şi Minsk înainte de a vira la stânga către Leningrad. În spaţiul de încărcătură utilă, o cameră foto Hycon B de dimensiunea şi greutatea unei sobe mărişoare, încărcată cu 1.830 de metri de film Mylar ultrasubţire pe două role contrarotative, a fotografiat în voie trei baze pentru bombardiere cu rază lungă de acţiune din apropierea oraşului. După care şi-a îndreptat atenţia asupra unei serii de şantiere navale de pe coasta baltică, ce erau extinse cu repeziciune pentru a construi submarine nucleare. În timp ce Stockman revenea

acasă, ambasadorul american din Moscova îi oferea lui Hruşciov un grătar tradiţional de 4 iulie la reşedinţa sa oficială. Hruşciov nu a fost informat de incursiunea aeriană în vreme ce era oaspetele americanilor, dar a aflat destul de curând.

Nici măcar Dulles nu a ştiut că Stockman s-a îndreptat către Leningrad. Când Bissell a păşit tacticos în clădirea sediului de pe atunci al CIA de pe H Street în dimineaţa zilei de 5 iulie şi i-a spus, Dulles s-a albit ca varul. „Prima oară e cel mai sigur”, l-a calmat Bissell.

Era atitudinea unui echilibrist pe sârmă care e atât de încrezător în forţele proprii, încât evoluează fără plasă de siguranţă. U-2 era o mostră uluitoare de improvizaţie aeronautică ce îşi depăşise de mai multe ori propriile recorduri de altitudine pe durata zborurilor de antrenament din Watertown şi a înfuriat pe cei câţiva ofiţeri superiori ai forţelor aeriene care ştiau de avion, dar nu au putut să pună mâna pe el. Dar încrederea de sine a lui Bissell contrazicea realitatea. El nu ştia dacă radarul sovietic va detecta sau nu avionul. Ceea ce ştia *în mod sigur* era că, dacă lui Stockman îi murea motorul, deasupra Leningradului, preţul avea să fie usturător de scump.

Stockman nu a avut probleme cu motorul. După opt ore şi patruzeci şi cinci de minute petrecute în aer, el s-a întors la Wiesbaden şi a ieşit clătinându-se din carlingă, în vreme ce tehnicienii au transferat cele două role mari de film din camera sa fotografică într-un avion aflat în aşteptare, care a decolat imediat către Washington.

În vreme ce Stockman a recuperat timpul pierdut la clubul ofiţerilor, un alt pilot încerca să doarmă. Carmine Vito a fost următorul. În zorii zilei de 5 iulie, el era introdus în costum, i se strângeau bine curelele în scaun şi era expediat la Moscova. A fotografiat Kremlinul, instalaţiile de apărare aeriană ale oraşului şi un loc de testări pentru motoare de rachetă aflat în suburbia de nord-vest cel mai bine cunoscută în prezent pentru magazinul ei de mobilă IKEA.

Avioanele U-2 au continuat să zboare, fiecare dintre ele

fiind un enorm risc calculat, fiecare fiind o expresie a curiozităţii de nestăpânit a lui Bissell. Pe 9 iulie, Marty Knutson, care fusese dezgustat de manşa avionului U-2, a trecut peste obiecţiile sale şi a zburat într-o misiune istorică pe deasupra coastei baltice şi peste o bază aeriană de la sud-est de Leningrad. A identificat-o ca aerodromul Engels. De atunci, a fost confundată de istorici cu o altă bază aeriană Engels din apropiere de Saratov pe Volga. Cea pe care a văzut-o Knutson i-a rămas întipărită în memorie din cauza a ceea ce a observat, prin periscopul care ieşea în exteriorul tabloului său de bord, pentru a oferi o imagine a teritoriului situat direct sub el. Scânteind în lumina soarelui la 21 de kilometri mai jos se aflau treizeci de bombardiere Bison cu rază lungă de acţiune, aşezate lângă pista de decolare.

„Aur curat” şi-a numit Knutson fotografiile pe care le-a făcut în acea zi, dar era o descoperire alarmantă. Bison era un bombardier cu o înfăţişare răuvoitoare, o rază de acţiune de 8.000 de kilometri şi loc în cală pentru douăzeci şi patru de tone de armament nuclear. La un zbor de antrenament pe deasupra Pieţei Roşii, de Ziua Muncii, pe 1 mai 1955, jurnaliştii şi ataşaţii militari occidentali au privit în sus cu uimire cum zeci de astfel de aeronave au trecut tunând peste ei. În realitate, un număr mic trecuseră de mai multe ori peste oraş, însă şiretlicul a fost suficient pentru a-i înspăimânta pe strategii responsabili cu securitatea naţională de la Washington în privinţa unui „decalaj al bombardierelor” între Statele Unite şi Uniunea Sovietică, ce era neglijat de un preşedinte prea încrezător în măsurile sale de securitate.

Senatorul Stuart Symington, magnat din industria oţelului inoxidabil şi membru democrat al Comitetului Forţelor Armate din Senatul Statelor Unite, a acuzat oficial administraţia că „induce în eroare poporul american. În legătură cu forţa militară relativă a Statelor Unite în raport cu comuniştii”. În calitate de fost secretar al forţelor aeriene, el era cu deosebire vexat de decizia lui Eisenhower de a încetini producţia de Big Ugly Fat Fella (Tipu’ Mare,

Urât şi Gras), cum era cunoscut de admiratorii săi bombardierul american cu rază lungă de acţiune B-52.

Fotografiile lui Knutson au părut să confirme că sovieticii aveau, într-adevăr, o mulţime de bombardiere Bison. Însă acestea au fost singurele depistate în cele nouă zboruri U-2 peste Rusia europeană în acea lună de iulie. Mai mult, se aflau la vedere şi era improbabil ca ele să fi fost expuse la o bază şi ascunse la celelalte. Concluzia se impunea de la sine: dacă acestea erau toate bombardierele pe care le aveau sovieticii, ele erau mai puţin de o treime la număr decât susţinuseră Symington şi prietenii săi de la forţele aeriene. În fix cinci zile, U-2 eliminase decalajul din sfera bombardierelor.

Filmele din avioanele întoarse din misiune au fost duse urgent la Washington şi analizate deasupra unui atelier auto din apropiere de Mount Vernon Square. După care, cele mai bune fotografii au fost trimise la Casa Albă, prinse pe panouri de 1,5 metri lăţime şi prezentate preşedintelui.

Acesta a fost fascinat. Dulles a spus ulterior că el şi Eisenhower s-au concentrat asupra imaginilor împrăştiate pe podeaua Biroului Oval „ca doi copii care asamblează un trenuleţ de jucărie”. Aveau în faţa lor inamicul, după cum le fusese promis, dezbrăcat de emfaza lui Hruşciov, în alb şi negru.

Nu doar locaţiile militare au fost cele care i-au fascinat. După cum a scris Herb Miller, un oficial superior al CIA, într-un memorandum entuziast după primul zbor peste Uniunea Sovietică: „Nu mai depindem de o «estimare» sau de o «evaluare» a situaţiei. Dispunem acum de o secţiune transversală a unei părţi din întregul vieţii sovietice de la acest moment - sistemele lor militare, fermele lor, sistemele lor de irigaţii, fabricile lor, reţeaua electrică ce le alimentează fabricile, clădirile de locuinţe pentru oamenii care lucrează în fabricile lor, activităţile lor de recreere, reţeaua lor de căi ferate şi mărimea traficului feroviar.”

Imaginile au dezvăluit totodată că, deşi radarul sovietic supraveghea în permanenţă avioanele U-2, „aeronavele de

vânătoare de la cinci dintre cele mai importante baze acoperite de radar erau adunate în şiruri ordonate, ca pentru inspecţie oficială înaintea paradei". Bombardierele nu erau dispersate pentru propria lor protecţie. Tunurile antiaeriene nu erau îndreptate către avioanele altcuiva de pe cer. Ele erau pe loc repaus, la orizontală. „Acestea sunt doar câteva exemple ale multora dintre lucrurile care ne fac cunoscute intenţiile, obiectivele şi calităţile reale ale Uniunii Sovietice, pe care noi trebuie să le înţelegem şi să le apreciem pe deplin dacă dorim să negociem cu succes o pace durabilă în lume", a concluzionat Miller.

În termeni financiari, imaginile valorau miliarde, la propriu: Congresul ceruse cel puţin patru miliarde de dolari pentru modernizarea forţelor aeriene împotriva ameninţării apocaliptice susţinute de cei care făceau lobby pentru decalajul bombardierelor. După ce a văzut fotografiile realizate din U-2, preşedintele a îngăduit alocarea unei sume mai mici de un miliard. Mai mult, ei scăpaseră fără să piardă vreun avion sau pilot. Willie Fisher şi coordonatorii lui din Moscova nu visaseră niciodată să adune informaţii pe o scară atât de largă, cu rezultate atât de rapide şi de palpabile.

Asta era vestea bună. Vestea proastă era că, spre deosebire de Fisher, acoperirea avionelor U-2 fusese spulberată din momentul în care ele deveniseră operaţionale.

Protestul oficial a fost înmânat personal Departamentului de Stat de către ambasadorul sovietic la Washington, pe 10 iulie. Nu era precis în fiecare detaliu, dar era destul de aproape. Înregistrase momentul intrării lui Stockman în spaţiul aerian est-german la ora 8:18 dimineaţa, pe 4 iulie, şi i-a trasat ruta peste Grondo, Minsk, Vilnius, Kaunas şi Kaliningrad.

Avioanele de vânătoare care s-au străduit să intercepteze intrusul nu reuşiseră să se apropie de el la o distanţă mai mică de 4.500 de metri din altitudinea sa de croazieră, dar CIA ştia de la radioreceptorii montaţi pe U-2 că radarul

sovietic îl urmărise tot drumul. La fel s-a întâmplat cu toate zborurile ulterioare. La un moment dat, pe parcursul incursiunii lui către Leningrad, Knutson a numărat în periscopul său cincisprezece MIG-uri urcând către el şi căzând apoi, pe măsură ce suprafeţele lor de control au pierdut priza în aerul rarefiat.

Pe 19 iulie, Eisenhower l-a chemat pe Dulles în biroul său şi i-a reamintit că fusese asigurat în privinţa faptului că U-2 era practic nedetectabil. Chiar mai mult decât golful, lui Ike îi plăcea ideea de a lăsa moştenire în urma mandatului său o pace adusă lumii de superputerea americană. Din start, programul U-2 i s-a părut a fi un potenţial distrugător şi, totodată, un creator al acelei păci. A admis că, dacă o putere ostilă încerca să piloteze avioane deasupra Statelor Unite, el ar considera gestul un act de război. Cu mult după ce era prea târziu, a scris în memoriile sale: „Am fost mereu singurul care a declarat în mod constant că, dacă unul dintre avioane s-ar fi prăbuşit vreodată pe teritorul sovietic, lumea ar fi fost cuprinsă de un val al frământărilor care s-ar fi apropiat de intensitatea panicii.”

Hruşciov trebuie să se fi simţit extrem de stânjenit că a fost nevoit să trimită acea notă de protest, întrucât prin ea recunoştea în mod implicit că nu izbutise să doboare avionul U-2. Dar el va reuşi destul de curând acest lucru, după cum subliniase Edwin Land în discursul său iniţial de promovare a „superplanorului.” („Oportunitatea unui zbor în condiţii de siguranţă pe deasupra Uniunii Sovietice va dura probabil numai câţiva ani”, a avertizat Land, „pentru că ruşii vor dezvolta radare şi interceptoare sau rachete teleghidate pentru altitudinea de 21.000 de metri. Prin urmare, recomandăm întreprinderea de acţiuni imediate.”)

După doi ani, Eisenhower i-a spus lui Dulles că deja nu mai era încântat de programul U-2. De acum încolo el urma să aprobe personal fiecare zbor. Nu vor mai exista autorizaţii de acoperire a domnului Bissell şi nici alte zboruri, decât în situaţia în care beneficiile erau în mod clar mai mari decât costurile potenţiale. Iar în acel punct

programul ar fi putut muri, dacă nu ar fi fost tendinţa lui Hruşciov de a-şi supraaprecia forţele proprii.

Pe 5 noiembrie 1956, în timp ce Barbara Powers îşi pierdea vremea în Atena, iar soţul ei în Adana, trupele sovietice au zdrobit revoluţia maghiară, ucigând douăzeci de mii de civili şi înregistrând ele însele o mie cinci sute de victime. Hruşciov a agonizat timp de două săptămâni înainte să decidă că alternativa la invazie era colapsul imperiului sovietic. „Trebuie să acţionăm", a spus el celui mai apropiat aliat al său. „Nu există o altă linie de conduită." Peste două săptămâni, a compensat ezitarea de mai devreme prin lansarea celebrei sale ameninţări că va îngropa capitalismul. Către finalul discursului său emfatic, ţinut în faţa diplomaţilor occidentali, aceştia au început să părăsească încăperea, dar cuvintele sale le-au răsunat în urechi şi au fost imprimate pe telegramele trimise în capitalele ţărilor lor. Acesta era conducătorul de stat care mai devreme în anul respectiv afirmase că era „destul de sigur că vom avea în curând o rachetă teleghidată armată cu o bombă cu hidrogen care ar putea lovi orice punct din lume".

Kremlinul era condus de un sălbatic, nu încăpea vorbă.

Eisenhower era mai atent decât oricine altcineva să nu-l provoace. Dar ştia totodată mai bine ca majoritatea în ce măsură politica externă a lui Hruşciov era o cacealma şi cât de mult aveau nevoie Statele Unite să cunoască realităţile din spatele ei.

Bissell a răspuns prompt la vestea că preşedintele era nemulţumit că forţele sale aeriene secrete fuseseră detectate atât de rapid. El trimisese Detaşamentul B în Turcia. De acolo, a susţinut el, avioanele U-2 aveau să întâlnească staţii radar mai adormite şi mai puţine escadrile de avioane de vânătoare decât grupul din Wiesbaden. Eisenhower a avut atunci o altă presimţire rea, dar era furios pe călăul Budapestei şi încrezător pe plan politic, de vreme ce abia fusese reales la Casa Albă. S-a lăsat convins.

Powers şi ceilalţi şapte piloţi dormeau câte doi într-o rulotă. Clubul ofiţerilor era o baracă Quonset cu un singur

bec atârnând din tavan. Agenţia procesa o cerere pentru schiuri de apă şi o barcă cu motor, însă ele nu sosiseră, iar vara fusese fierbinte. Jocurile de poker ale piloţilor se puteau lungi câte trei zile. Adana era un Watertown fără hrana de calitate.

Pe 18 noiembrie sau în jurul acestei date, Powers s-a întâmplat să se plimbe pe lângă unitatea criptografică securizată a bazei, la care erau trimise ordinele din Washington. Comandantul de detaşament l-a zărit. „Ţi-a venit rândul, Powers”, a spus el. În situaţia în care condiţiile meteo o permiteau, el urma să facă primul zbor din Turcia. Fiul de miner din Virginia urma să fie primul american care arunca o privire dincolo de Rusia europeană, în spaţiile pustii în care unii oameni spuneau că era câştigată cursa înarmărilor.

Agenţia încă nu îi spusese cum ar fi trebuit să procedeze în cazul în care era doborât. Existau doar indicii, aluzii. Trusa de supravieţuire plasată sub scaunul pilotului includea mai multe ceasuri din aur pentru bărbaţi şi femei, echipament de vânătoare în condiţii de iarnă grea, două duzini de napoleoni din aur, un mesaj în peste douăsprezece limbi în care pilotul cerea ajutor şi promitea să nu rănească persoanele pe care le întâlnea şi o armă de calibrul 22, manevrabilă cu o singură mână, pentru cazul în care mesajul nu era înţeles.

Lui Powers i s-a oferit totodată o pilulă L. „L” era iniţiala de la letală. Era o capsulă din sticlă plină cu cianură, pe care trebuia să o zdrobească între dinţi dacă dorea să se sinucidă, iar el nu era în niciun caz primul american căruia i se oferea această opţiune. Membrilor echipajului B-29 care au lansat bombele atomice asupra oraşelor Hiroshima şi Nagasaki li s-au dat pilule L pentru cazul în care ar fi fost capturaţi şi torturaţi pentru aflarea de informaţii legate de armele din compartimentele bombelor. Agenţilor americani din Războiul din Coreea li s-au oferit, de asemenea, adesea pilule cu cianură pentru cazul torturilor. Un manual CIA din acea epocă afirma că, după ce zdrobea pilula, un pilot trebuia să

inspire aer pe gură. Manualul continua: „Se estimează că nu va fi resimţită nicio durere, dar poate apărea o senzaţie de contractare în zona pieptului. Va urma decesul.”

Recent, în 2007, s-a susţinut într-un studiu, de altminteri influent, despre cursa timpurie a înarmărilor, că piloţii U-2 erau „instruiţi să nu supravieţuiască”. De fapt, singurul aspect potenţial ameninţător al acestor zboruri, în privinţa căruia CIA exprima un mesaj cât se poate de clar, era că luarea pilulei L în călătorie – ca să nu mai vorbim de îngerarea ei – era strict opţională.

Joe Murphy a fost ofiţer de securitate CIA la Adana, atunci când s-a aflat acolo şi Powers, în 1956 şi apoi în 1958. El declară: „Aceşti băieţi nu au fost niciodată instruiţi să-şi ia viaţa. Ei aveau posibilitatea de a face asta dacă se aflau într-o situaţie de tortură, dar nu a fost dată niciodată o astfel de instrucţiune.”

Pentru acest zbor, Powers nici măcar nu a luat cu el pilula. Pe 20 noiembrie, a decolat din Adana, a virat către est şi a intrat în Iran. Apoi, în timp ce soţia, surorile sale şi majoritatea lumii libere dormea, el a verificat periscopul, şi-a înclinat cu mare grijă manşa către stânga şi s-a îndreptat spre nord, prin mijlocul Mării Caspice, afundându-se în necunoscut.

Capitolul 4

Inocentul

Machu Picchu, situat la mare altitudine în Anzii peruvieni, atrage ambele categorii de călători occidentali – turiştii şi hoinarii. Ei îi explorează precauţi zidurile străvechi. Se recunosc unii pe alţii după pantofii sport şi după cizme. Pot uita pentru scurtă vreme cine sunt, răpiţi de priveliştea magnifică a munţilor şi a râului Urubamba, dar vin şi pleacă aproape întotdeauna pe drumuri diferite. Doar ocazional călătoresc împreună.

În vara anului 1955, doi fraţi gemeni în vârstă de douăzeci şi doi de ani din Mansfield, Ohio, au zburat la Lima şi au parcurs itinerarul spectaculos până la Cuzco şi oraşul pierdut al incaşilor într-o călătorie finanţată de tatăl lor, cu ocazia recentei absolviri a facultăţii. Erau băieţi de care puteai să fii mândru: înalţi şi chipeşi, dar totodată tăcuţi, curioşi şi de o politeţe deosebită. Aveau amândoi simţul umorului, unul dintre ei mai pronunţat decât celălalt. Ambii beneficiaseră de o educaţie costisitoare. Numele lor erau Millard şi Frederic Pryor.

După câteva zile pe munte ei au plecat, Millard îndreptându-se spre casă.

„Gata”, a spus el. „Am o treabă de făcut.”

„Urma să fie asistentul unui preşedinte de companie mică, ceva legat de afaceri”, îşi aminteşte Frederic. „Fratele meu era un burghez tradiţional foarte muncitor, care câştiga o grămadă de bani.”

Cât despre Frederic, el s-a îndreptat către sud. Avea un rucsac în spate, dar nicio idee legată de ce voia să facă cu viaţa lui şi fără vreo bănuială că drumul avea să-l ducă surprinzător de repede într-un loc mult mai neliniştit şi mai neliniştitor decât America de Sud. A luat un tren cu care a străbătut platoul înalt bolivian şi a coborât din regiunea muntoasă în direcţia Paraguayului, unde îşi imagina că va

găsi utopia transformată în realitate.

Dictatura generalului Alfredo Stroessner, „El Excelentísimo”, abia dacă împlinea un an, şi capitala Asunción era plină de parade militare pe care Pryor nu era interesat să le privească. În vreme ce rătăcea pe străzile dosnice ale oraşului, a văzut un indicator pe care scria SOCIEDAD DE HERMANOS.

„Aşa că am bătut la uşă.”

„Was wollen Sie?”

Tânărul american studiase ceva germană la facultate. *„Ich will mit Ihnen arbeiten”,* a spus, privind în sus. Vreau să lucrez cu voi. I s-a dat voie înăuntru, a primit îndrumări, iar a doua zi a prins un bac în amontele fluviului Paraguay către Rosario. Era un drum de 130 de kilometri, străbătut peste noapte.

„De la Rosario mai erau 80 de kilometri până la *sociedad,* în mare parte prin pădure”, spune Pryor. „Mi-au zis unde să cobor de pe vas, mi-au arătat direcţia în care să mă îndrept şi am rămas pe cont propriu. Am început să merg pe la nouă dimineaţa şi am ajuns acolo în jur de zece dimineaţa a doua zi. 80 de kilometri nu e o distanţă mare când nu ai altceva de făcut.”

„M-am rătăcit de două ori pe drum, a doua oară destul de aproape de comunitate, după cum s-a dovedit în cele din urmă. Iar în timp ce mă rătăcisem a doua oară, am văzut această fetiţă blondă plimbându-se prin pădure. Am întrebat-o în germană dacă ştia unde era Sociedad de Hermanos, iar ea s-a uitat la mine cu o privire inexpresivă. Astfel încât am încercat în spaniolă, apoi în franceză. În cele din urmă ea a spus: «Vorbiţi engleză?»”

Sociedad de Hermanos a fost întemeiată sub numele de Bruderhof într-o Germanie devastată de Primul Război Mondial. A fost un vis al predicatorului anabaptist Eberhard Arnold de a crea o frăţie creştină „care să deţină toate proprietăţile în comun, să privească munca tuturor ca având o valoare egală, să afirme cu tărie o credinţă radicală în pace, însoţită de refuzul categoric de a participa la vreun

război… să practice o viaţă simplă, să fie guvernată prin consimţământul unanim al membrilor fiecărei comunităţi şi să fundamenteze calitatea de membru pe unitatea credinţei în Hristos, indiferent de rasă, clasă sau naţionalitate”.

Societatea Bruderhof a fost prea comunistă pentru nazişti, care i-a expulzat pe membrii ei din Germania în 1937. Era prea germană pentru britanici, care au îngăduit membrilor refugiaţi să întemeieze o comunitate în Cotswolds, dar i-a ameninţat cu lagărul de concentrare atunci când a izbucnit războiul. Ea a fost bine primită în mod necondiţionat – aşa cum vor fi înşişi naziştii ulterior – doar în Paraguay.

Fred Pryor citise despre amestecul bizar din Paraguay al enclavelor utopice pe când era student la Oberlin, Ohio. S-a specializat acolo în chimie, dar cel mai important lucru pe care l-a învăţat a fost că nu voia să devină chimist. Nu era oare cu mult mai fascinantă, într-o lume altminteri bipolară capitalist-comunită, ideea anarhiştilor, menoniţilor şi anabaptiştilor cu perspectivă ecumenică, punându-şi cap la cap viziunile paradisiace în inima întunecată a Americii de Sud? „Cum puteau trăi împreună aceşti oameni? De ce nu se destrămau lucrurile?”

Destul de curând ele s-au destrămat, dar pentru o vreme, la mijlocul anilor 1950, Societatea Fraţilor din pădurea paraguayană a prosperat şi a crescut, primind în sânul ei pe aproape oricine ajungea la casele sale cu verandă, curate şi albe.

Fetiţa blondă l-a dus pe Pryor acolo şi el a găsit de lucru ca văcar. „Au întrebat dacă ştiam să călăresc, iar eu ştiam”, spune el. „Au mai întrebat dacă ştiam să mânuiesc lasoul, iar eu ştiam. Dar ce nu m-au întrebat a fost dacă ştiam să călăresc şi să arunc lasoul în acelaşi timp, ceea ce nu ştiam.” A fost dat jos de pe cal şi pus la văruit casele. A stat trei luni, minunându-se de activitatea de la spitalul Societăţii, care trata câte zece mii de indieni paraguayeni anual în mod gratuit şi era finanţat în întregime prin vânzarea de jucării din lemn, şi adaptându-se fără dificultăţi prea mari la realităţile proprietăţii comune şi ale vieţii simple. Acestea au

inclus folosirea în comun a gramofoanelor printr-o rotaţie strictă, pentru că societatea deţinea doar şase bucăţi.

După care Pryor a făcut autostopul înapoi spre Asuncion, alături de un fermier menonit, care i-a dat să mănânce ceva despre care el a spus ulterior că i-a provocat o hepatită gravă. Dar înainte ca boala să pună stăpânire pe el, a călătorit la Buenos Aires, şi-a lăsat barba să crească şi a luat un vas către Anglia, câştigându-şi accesul la bordul navei *Ovington Grange* după ce l-a convins pe căpitan că deţinea cunoştinţe legate de motoare: „Deşteptul de mine, i-am spus că am studiat termodinamica, ceea ce era adevărat.” Vasul transporta seminţe pentru păsări. Din câte şi-a dat el seama, căra destule seminţe cât să hrănească toate păsările din Marea Britanie pentru următoarea sută de ani.

La Oberlin, Pryor şi-a câştigat o reputaţie de clovn intelectual. Un contemporan care a lucrat în câteva administraţii prezidenţiale spune despre el că a fost un student „neserios” (deşi va deveni „extrem de serios” ca profesor). Alţii spun poveşti – neadevărate, susţine el – despre cum odată a petrecut o vară testând colaci de toaletă pentru compania Dow Chemical, şi despre episodul în care a încercat să demonstreze că alegerea de către studenţii de sex masculin a cabinei de toaletă în băile din campus depindea de dispoziţia lor afectivă şi de nivelul de încredere în sine pe care îl posedau.

Bolnav de icter, Pryor s-a întors în America în primăvara anului 1956. Încă nu avea planuri ferme. Ştia doar că voia să se însănătoşească şi să-şi demonstreze sieşi – şi posibil fratelui şi tatălui său – că putea fi serios. Descoperea deja că „umorul din facultate nu merge la adulţi” şi era nerăbdător să arate că, deşi părea să fi moştenit întreaga plăcere pentru călătorii din familie, el încă putea să găsească un loc de muncă decent. A dat şi a luat un examen de funcţionar public şi a petrecut câteva luni examinând brevete din domeniul chimiei la Federal Trade Comission în Washington. De fapt, aproape că a pierdut postul înainte să se prezinte la lucru, din cauza unor reduceri de buget, dar a fost salvat de

o întâlnire întâmplătoare cu fiica unui oficial superior de la Civil Service Commission, care a intervenit în favoarea lui.

Oricum, brevetele îl plictiseau. În septembrie, încă fascinat să afle ce anume făcea o comunitate paraguayană să funcţioneze în timp ce alta se dezmembra, el a mers la Yale pentru a demara un program de doctorat în economie.

În acest punct al peregrinărilor sale, Carolyn Cooper, o prietenă din Oberlin, îl descria pe vechiul ei coleg de clasă ca având „o anumită naivitate… o anumită lipsă de precauţie, o anumită credulitate". Un alt contemporan din facultate, care i-a rămas apropiat timp de multe decenii, îl descrie ca fiind unul dintre cei care a simţit că o „neprihănire fundamentală a inimii" îl va proteja de ambuscadele vieţii.

Pryor a urât Yale. De la început, el a considerat universitatea sufocantă şi extenuantă. S-a dovedit că economia tradiţională îl plictisea aproape la fel de mult ca brevetele din domeniul chimiei, iar pentru că nu o studiase aproape deloc ca student, se străduia să ţină pasul cu economiştii pursânge ale căror doctorate urmau să îi catapulteze pe înălţimile posturilor de conducere ale capitalismului. S-a ţinut de materie vreo doi ani şi jumătate, dar când a venit vremea să aleagă o temă pentru teza sa, a vrut să se retragă. „Pur şi simplu am ales o temă care să mă ducă cât mai departe cu putinţă de New Haven, Connecticut", spune el.

A ales Berlinul.

* * *

Nu era greu să te înscrii ca student american la Universitatea Liberă din Berlinul de Vest către sfârşitul anilor 1950. Universitatea fusese înfiinţată de generalul Lucius Clay, eroul Podului Aerian al Berlinului, în prima zi a blocadei oraşului în 1948. La fel ca blocada, universitatea a fost o expresie a sfidării americane, finanţată în mare parte

de contribuabilii americani, vest-berlinezii rămânând profund recunoscători pentru ambele. Taxa era de cincizeci de dolari pe semestru pentru toţi cei înscrişi.

Pryor nici măcar nu a telefonat înainte. „Am plecat la Berlin. M-am prezentat la birourile lor de admitere. Am fost primit pe loc”, spune el. Probabil l-a ajutat faptul că era încă doctorand la Yale cu o teză pe tema comunismului, dar el şi-a abandonat subiectul ales pentru teză imediat după sosire pentru a se specializa în comerţul exterior al blocului sovietic. Va şti în curând mai multe decât oricine altul în lume despre cum fixau preţurile de export guvernul est-german şi cel sovietic, iar acest lucru îi va crea probleme. Dar mai întâi el trebuia să-şi îmbunătăţească germana. S-a înscris la un curs rapid pentru începători. „Am citit zilnic în germană. Am mers la cursuri în germană. Am depus un efort colosal, memorând zece sau douăzeci de cuvinte pe noapte şi uitând jumătate din ele până a doua zi”, povesteşte el.

Revista *Time* a vizitat universitatea în timp ce el se afla acolo şi a concluzionat că cei unsprezece mii de tineri din corpul studenţesc alcătuiau „un grup fericit, înclinat spre jazzul şi blugii americani”. Totuşi, în pofida întregii lor deschideri către America şi a efortului său de a le învăţa limba, primul an al lui Pryor la Berlin a fost unul singuratic. Nu existau cămine, astfel că el locuia într-o cameră închiriată din apropiere de centrul oraşului. Studenţii care nu se cunoşteau între ei se adresau unul altuia în manieră politicoasă cu formalul „Sie”. Când se ridica într-un amfiteatru de prelegeri pentru a discuta în contradictoriu cu un profesor ale cărui remarci despre Blocul Estic el le considera ridicole, colegii săi se grăbeau să-l apere pe profesor, iar germana lui precară îi îngreuna contraargumentarea.

Totuşi, şi-a păstrat buna dispoziţie. „Germana nu e greu de învăţat”, a hotărât el, când tehnica celor douăzeci de cuvinte pe noapte a început să dea roade. Pe măsură ce a devenit mai încrezător, a început să sune la telefon profesori universitari est-germani de la Hochschule fur Planökonomie,

creierul economiei planificate şi administrate de stat, despre care Hruşciov încă mai credea că va cuceri lumea. A început să ceară să fie primit pentru a realiza diferite interviuri. Cei de la Ministerium fur Staatssiccherheit (Ministerul Securităţii Statului) – pe scurt „Stasi” – nu dispuneau de reguli în această privinţă. Nici celei mai meticuloase forţe poliţieneşti din lume nu i se mai întâmplase ca simpla curiozitate să îndemne un occidental să deschidă cartea de telefon şi să înceapă să întrebe cum funcţiona economia centralizată, care nu era bazată pe principiile economiei de piaţă. Oamenii erau nerăbdători să-i spună. (S-a dovedit, de pildă, că preţul pe care Germania de Est îl plătea pentru grâul sovietic nu era scos din burtă, ci bazat pe preţul de pe piaţa mondială, stabilit la Newport News, Virginia.) Unii dintre oamenii pe care i-a întâlnit Pryor i-au devenit prieteni pe viaţă. În total, el a realizat treizeci şi cinci de interviuri cu economişti est-germani, care slujeau ca mari preoţi ai planificării cincinale, iar interviurile au constituit baza tezei sale.

Intrarea în Berlinul de Est era uşoară. „Pur şi simplu săreai în metrou şi ajungeai”, spune el. „Ori în S-Bahn.” Sau mergeai cu maşina până acolo, iar forţa dolarului făcea neobişnuit de simplu şofatul chiar şi pentru un student. În 1960, Pryor a cumpărat un Volkswagen Karmann Ghia de un roşu aprins şi s-a mutat la o adresă mai atrăgătoare într-o veche clădire de apartamente pe Viktoria-Luise-Platz. Existau din belşug cluburi de noapte în insula de libertate care era Berlinul de Vest, însă Pryor nu era genul petrecăreţ. După o zi lungă de transcrieri ale opiniilor legate de stabilirea preţurilor din economia planificată, el prefera să asculte Brahms sau Bach la Hochshule für Musik, iar acolo se cânta destulă muzică clasică.

Pe măsură ce paginile tezei sale au început să se înmulţească, el a publicat un anunţ într-un ziar studenţesc prin care căuta o persoană care să i-o scrie la maşină. La anunţ a răspuns o studentă pe nume Eleonora, iar cei doi au dezvoltat un interes reciproc care a mers dincolo de

economie, deşi nu s-a ajuns chiar până la căsătorie. Singurătatea lui a devenit o amintire. Una peste alta, a spus el, „am avut o viaţă plăcută”. Dar fericirea nu avea să dureze.

PARTEA a II-a

Vânători de spioni

Capitolul 5

Supravegherea

„Sunt locotenent-colonel în serviciul de spionaj sovietic. În ultimii cinci ani am operat în Statele Unite. Acum am nevoie de ajutorul vostru.”

Când Reino Hayhanen a intrat în ambasada americană din Paris şi a început să vorbească, în mai 1957, Stalin era mort de patru ani. Lagărele sovietice de prizonieri se animaseră pentru scurtă vreme în urma zvonurilor că dezgheţul politic de după moartea dictatorului va aduce cu sine amnistii în masă. Dar zvonurile s-au risipit şi lagărele au continuat să existe. Era încă destul loc în Gulag pentru un spion ratat.

Hayhanen o ştia. Nu ducea lipsă de motive pentru care să dezerteze. Îl detesta pe Willie Fisher, superiorul său direct, şi îi era teamă de el. Displăcea sistemul pe care Fisher îl reprezenta, care nu îi oferise un post respectabil în cadrul unei ambasade. Dar era totodată timid; încrederea în sine a mai tânărului kaghebist, care trecuse de mai multe ori graniţa sovieto-finlandeză în portbagaje de maşină, fusese erodată de alcool şi perioade de şomaj. Doar cunoaşterea faptului că drumul său către Moscova se putea încheia în Siberia ar fi putut să îl oblige să întreprindă pasul extrem de riscant al trădării KGB.

Era un bărbat slab aflat într-o situaţie disperată, iar tensiunea se vedea pe chipul lui. Când s-a prezentat la ambasada de pe Avenue Gabriel în dimineaţa zilei de 4 mai, părea a fi beat. Când cererea lui de a-l vedea pe ambasador nu a fost satisfăcută imediat, s-a înfuriat.

Faţa lui umflată şi felul de a vorbi gâtuit nu au fost convingătoare. Nici mirosul respiraţiei sale sau paşaportul său american fals pe numele de Eugene Maki. Astfel încât a scos din buzunar o monedă finlandeză de cinci mărci falsificată.

A desfăcut moneda cu un ac cu gămălie şi a scos la iveală un microfilm ca cel pe care tânărul Jimmy Bozart îl găsise cu patru ani mai devreme pe o scară circulară a unei clădiri din Brooklyn, iar americanii au început în sfârşit să îl ia în serios. L-au lăsat să vorbească, iar el a turuit o săptămână: despre instrucţia sa, despre trecerea lui în America şi despre viaţa sa alcoolică şi pătată de sânge de acolo. În fiecare seară, detaliile mai însemnate erau trimise prin telegrame la Washington, iar majoritatea dintre ele erau verificate. A cerut azil politic şi i s-a spus că s-ar putea să-l obţină dacă continua să coopereze. E posibil ca abia atunci să fi văzut adevăratul preţ al alegerii pe care o făcuse. Fie asta, fie îi era teamă să zboare cu avionul, iar perspectiva l-a adus mai aproape de vechea sa prietenă, sticla de vodcă nocturnă. Când a fost escortat la bordul unei aeronave Constellation pentru a se întoarce în Statele Unite pe 11 mai, el a încercat să spargă geamul cu piciorul.

Hayhanen vorbise destul la Paris pentru ca vestea dezertării sale să fie transmisă lanţului de comandă până aproape de vârf. Allen Dulles („incompetentul Dulles”, cum l-a numit Kim Philby) a luat avionul către New York pentru a fi prezent la sosirea cursei transatlantice şi pentru a-l preda pe Hayhanen celor de la FBI. Trebuie să fi fost o călătorie plină de satisfacţii pentru el: CIA descoperise un nou cerc sinistru de spionaj sovietic, dar, de vreme ce opera pe teritoriul american, el era problema FBI.

Oamenii lui Hoover s-au pus pe treabă. L-au sechestrat pe Hayhanen într-un hotel şi l-au supus unui interogatoriu sever timp de încă şapte zile. El le-a oferit toate informaţiile de care aveau nevoie, începând, pe 12 mai, cu adresa casei sale din Peekskill. La ora 12:25 în acea zi, el şi-a dat acordul de a-i fi percheziţionată casa. Pe la ora 17, agenţii speciali Edward F. Gamber şi John T. Mulhern se aflau la proprietate, dezvăluindu-i lui Hannah Maki faptul că soţul ei era spion sovietic.

Doamna Maki bea când au sosit agenţii şi a băut ceva mai cu sete după ce ei au plecat, deşi nu a fost lăsată singură.

Din acel moment ea va trebui să îndure prezenţa permanentă a gărzilor de corp ale Biroului, desemnate pentru a o proteja de braţul lung şi în mod presupus criminal al răzbunării sovietice.

Agenţii Gamber şi Mulhern au dorit să afle nume, nu doar adrese. Fără ele, nu ar fi existat un „cerc”. Şi în această privinţă, Hayhanen şi-a dat toată silinţa. Prima sa persoană de contact sovietică în New York se numise „Mihail”, a spus el. Mihail era între două vârste, de constituţie medie, avea un nas lung şi părul negru. Când i s-au arătat fotografiile cu toţi oficialii sovietici ce se potriveau acelei descrieri şi care fuseseră rezidenţi legali în Statele Unite între anii 1952 şi 1954, Hayhanen l-a ales pe vechiul său coordonator, Mihail Svirin. Însă chiar în clipa în care cercul părea că urmează să se extindă, el s-a contractat din nou. Svirin era demult plecat. El se întâlnise într-adevăr cu Hayhanen o dată sau de două ori la staţia de metrou din Prospect Park, dar se afla la Moscova de doi ani.

Agenţii federali au continuat investigaţia. Cine a venit după Svirin? Trebuie să fi fost cineva.

A fost. Numele său era „Mark”, a mărturisit Hayhanen. Acesta era singurul nume pe care îl putea oferi, pentru că era unicul pe care Moscova sau Fisher i-l dăduse. Dar s-a dovedit mai util atunci când a fost vorba de locaţia aproximativă a lui Fisher. Ştia de studio şi de magazia închiriată pe Fulton Street, în Brooklyn, deoarece odată Fisher, exasperat, îl dusese acolo pentru a-i da un radio pe unde scurte şi un aparat foto. Hayhanen, în schimb, i-a adus cu el pe Gamber şi Mulhern. Pe 16 mai sau în jurul acestei date, agenţii FBI s-au mutat în două camere de la hotelul Touraine, aflat peste drum de Studiourile Ovington. Dotaţi cu bani de cafea şi binocluri 10x50, ei s-au pus pe aşteptat.

Discursul oficial al FBI în privinţa arestării lui Rudolf Abel - chiar şi acum – descrie evenimentul ca fiind punctul culminant al unor eforturi triumfătoare de patru ani de a decoda mesajul găsit de Jimmy Bozart în moneda scobită pe dinăuntru. Nici pe departe. Mesajul a fost într-adevăr

descifrat, dar numai cu ajutorul lui Hayhanen; el a oferit propria sa parolă, „snegopad” (ninsoare), care a dezlegat cifrul şi a dezvăluit nouăsprezece rânduri dezamăgitoare de la Moscova, în care era felicitat pentru sosirea sa la New York şi era asigurat că „pachetul a fost livrat personal soţiei tale”. Mesajul se sfârşea cu: „Salutări de la tovarăşi. Numărul 1. 3 decembrie.” O identificare pozitivă a maşinii de scris folosite la versiunea codificată a înlesnit condamnarea lui „Abel”, dar nu a avut nimic de-a face cu arestarea sa.

Adevărul e că Willie Fisher, superspion sovietic, a fost prins pentru că el a fost predat oficialilor americani pe tavă şi a ales să rămână pe tavă în loc să dispară.

* * *

În dimineaţa zilei de 26 aprilie 1957, într-o vineri, Fisher era ocupat. A plecat de la un hotel ieftin de pe Broadway, unde stătuse în acea săptămână sub numele de Martin Collins, a plătit în avans chiria pe două luni pentru studioul lui din Brooklyn şi a spus prietenilor săi de pe Fulton Street că mergea în sud la recomandarea medicului pentru o vacanţă lungă. A dat vina pe sinusuri. După care a revenit în Manhattan pentru a prinde trenul Silver Meteor de la Penn Station spre Florida.

Ce a avut de gând? Sarcinile lui iniţiale nu prea îi justificau călătoria. Pregătirile pentru al Treilea Război Mondial se îndepărtaseră mult de agenda sovietică de la sosirea lui Hruşciov la Kremlin. Şi nimeni nu se aştepta în mod serios la un progres subit al lentului agent Mark – cum era numit Fisher de angajatorii săi – în recrutarea unei reţele noi de informatori nucleari.

Ne putem imagina că el spera să stabilească legătura cu mediul revoluţionar cubanez, aflat în ilegalitate, care urma să preia puterea în Havana peste doi ani. Sau această călătorie ar fi putut fi o vacanţă reală. Unul dintre motivele

principale pentru care Fisher s-a întors la New York după lungul său concediu, în pofida unor afecţiuni bronhice care se înrăutăţeau (din cauza obiceiului său de a fuma), a fost să facă ordine în harababura creată de Hayhanen. Acest obiectiv a părut să fie îndeplinit. Scăpase în sfârşit de jalnicul finlandez, care se afla de două zile pe Atlantic la bordul navei franceze de croazieră *Liberté.* El urma să intre în posesia unor acte noi la Paris, care să-l ducă la Moscova prin Cehoslovacia, iar apoi avea să primească ceea ce merita.

Probabil că Fisher pur şi simplu şi-a pus întrebarea: *acum încotro?* Un lucru pe care îl putea face era să picteze, iar el şi-a împachetat într-adevăr pensulele pentru călătoria în sud.

Dacă şederea lui în America se apropia de sfârşit, această excursie era perfectă ca ultim capitol. Începuse cu o lungă călătorie în California, privind îndelung către Pacific în vreme ce număra transporturile militare suspecte de la Long Beach către China naţionalistă. Urma să-şi încheie itinerarul admirând priveliştile Atlanticului.

Şi-a rezervat cu siguranţă timp pentru aceste privelişti. După ce s-a cazat la hotelul Plaza din Daytona Beach pe 28 aprilie, el şi-a montat şevaletul, iar în următoarele trei săptămâni a pictat un peisaj marin de mari dimensiuni, care i-a plăcut suficient de mult încât să-l ia cu sine înapoi la New York. Acesta e singurul lucru pe care a recunoscut vreodată că l-a făcut în Florida şi e posibil ca asta să fi fost tot ce a făcut, în afară de a sta şi a fuma. Însă viaţa lui de până atunci – firea lui meticuloasă – ne spune că e ceva în neregulă cu această explicaţie; o indolenţă prea mare chiar şi pentru semipensionatul povestitor cunoscut lui Burt Silverman şi prietenilor săi ca Emil Goldfus. Iar întâmplarea face că există o altă explicaţie pentru lunga sa vacanţă. Eliberat de plecarea lui Hayhanen şi energizat de evenimentele mondiale, e posibil ca Fisher să fi întreprins cu adevărat unele activităţi de spionaj.

În luna decembrie cu un an înainte, o rachetă gigantică, având o înălţime de şapte etaje, fusese culcată într-o poziţie

orizontală într-un hangar special construit în San Diego şi împachetată într-o prelată albă. Apoi a fost încărcată într-un camion şi tractată la 4.000 de kilometri către est. Fisher ar fi ştiut asta – nu din investigaţiile sale de spion, ci din lectura revistei *Time.* Devora presa. Dat fiind cât de mult dezvăluiau publicaţiile şi cât de puţine erau celelalte lucruri pe care le avea de făcut, rumegarea presei reprezenta o mare parte a muncit sale. După cum a scris Matthew Brzezinsky într-un studiu al programului spaţial sovietic inspirat din activitatea sa de corespondent la Moscova pentru *Wall Street Journal:* „Pentru sovietici era uluitoare cantitatea de informaţii pe care americanii, în naivitatea lor, o lăsau la îndemâna agenţilor KGB.”

Articolul principal din ediţia de pe 1 aprilie a revistei *Time* a dedicat opt pagini triumfului apropiat al rachetelor balistice asupra bombardierelor drept cel mai bun mod de a ajunge la un holocaust nuclear. Un progres major fusese realizat cu cinci ani înainte prin bomba cu fuziune: raza exploziei unui focos nuclear era atât de mare în raport cu cea a unei bombe atomice demodate, încât rachetele nu mai trebuiau să fie foarte precise pentru a-şi distruge ţintele. Dintr-odată, greutatea, dimensiunea şi complexitatea sistemelor de teleghidare ale rachetei balistice intercontinentale păreau uşor de administrat. Sistemele de combustibil încă scăpau oxigen lichid, iar conurile vârfurilor de rachetă încă ardeau la reintrarea în atmosferă, dar, prin comparaţie, acestea erau provocări minore. Odată ce erau depăşite, niciun loc de pe pământ nu mai avea să se afle la o distanţă mai mare de douăzeci de minute de apocalipsă.

Articolul din *Time* a identificat racheta de sub prelată ca fiind prima rachetă balistică intercontinentală Atlas. Destinaţia sa era Centrul de Testare a Rachetelor de la Cape Canaveral. „Curând, într-una din aceste zile”, observa plin de speranţă articolul, „poate la sfârşitul lui aprilie, poate la începutul lui mai, «Pasărea» va pleca în primul ei zbor. De pe o rampă de lansare în formă de seceră din apropierea unui staţiuni de vacanţă însorite de pe litoral, «Pasărea» va

fi trimisă, fără focosul ei nuclear, într-un test pe o distanţă de 2.900 de kilometri, către sud-est peste insule tropicale şi într-o porţiune de mare nepopulată”.

Fisher citea, de asemenea, *New York Times.* Deşi condiţionat ideologic să-i dispreţuiască valorile, el cumpăra ziarul zilnic şi i-a cerut avocatului său să-i facă abonament când s-a aflat ulterior în închisoarea din Atlanta. E improbabil ca el să fi ratat un articol de cinci mii de cuvinte scris de Richard Witkin pe 7 aprilie, începând de pe prima pagină şi continuând cu opt coloane în interiorul publicaţiei, cu titlul „Un program pentru construcţia de rachete diminuează amploarea proiectului primei bombe atomice – Statele Unite vor cheltui peste 4 miliarde de dolari pentru dezvoltarea a cinci arme balistice”.

Time a oferit reportaje utile pe tema progreselor înregistrate de programele Atlas şi Titan, cealaltă rachetă balistică intercontinentală, care mai avea încă un an până la primul ei test. A furnizat descrieri detaliate ale rachetelor cu rază medie de acţiune Thor şi Jupiter, care erau mai avansate: una dintre ele (Thor) chiar a decolat. În primul ei test din ianuarie, ea a atins o altitudine de 15 centimetri înainte să se prăbuşească înapoi pe rampa de lansare şi să explodeze. În cele din urmă, publicaţia a menţionat racheta Polaris, lansată de pe submarin, care prezenta neajunsul unei lansări dificile de pe mările agitate.

La prima vedere, articolul conferea siguranţă unui cititor rus. Oriunde ar fi ajuns programul rachetelor sovietice – şi doar o mână de oameni de pe întreaga planetă ştiau acest lucru –, americanii nu erau prea avansaţi. Nu era de mirare că fusese alocat un buget de patru miliarde de dolari pentru a grăbi dezvoltarea programului american.

Însă orice reasigurare era strict superficială. Aceste rachete erau totodată nave spaţiale. Cursa pentru producerea uneia care să plaseze un satelit pe orbită fusese declarată prin intermediul provocărilor pe care superputerile şi le fixaseră pentru Anul Geofizic Internaţional, o iniţiativă ciudată bazată pe Anii Polari

Internaţionali din deceniile trecute, însă cu interese politice întemeiate pe forţă mai mult decât pe cooperare ştiinţifică. Anul Geofizic Internaţional nu era, la propriu, un an calendaristic – el a început în iulie 1957 şi a ţinut până în decembrie 1958 –, şi a avut puţine de-a face cu geofizica. El a dobândit o semnificaţie complet disproporţionată în raport cu ţelurile sale iniţiale, deoarece a oferit civililor o scuză convenabilă pentru a construi nenumărate prototipuri de rachete balistice intercontinentale şi a le testa puterea de distrugere. Ambele superputeri şi-au luat angajamentul să lanseze sateliţi „ştiinţifici" pe durata Anului Geofizic Internaţional – Rusia pentru a studia radiaţia solară, iar America atmosfera. Când James Hagerty, secretarul de presă al Casei Albe, a făcut anunţul în numele lui Eisenhower, niciunul dintre bărbaţi nu ştia cum urma să fie atins obiectivul. Consiliul Naţional de Securitate hotărâse că „miza de prestigiu implicată face din această cursă una pe care nu ne putem permite să o pierdem".

După doi ani, încă nu exista un vehicul de lansare cu o funcţionalitate dovedită în arsenalul american. Ruşii erau cu un pas în faţă prin colosala lor rachetă R-7, însă acest lucru nu l-a oprit pe proiectantul lor şef, maniacul Serghei Koroliov, să nu se îngrijoreze profund că americanii vor face subit saltul în spaţiul cosmic.

Amanta lui Koroliov – o interpretă de la biroul său de proiectare – l-a aprovizionat cu traduceri ale fiecărui articol publicat conţinând ştiri pe tema programului spaţial american. Litania de eşecuri a acestui program nu l-a convins. Adversarul său, la urma urmei, era Wernher von Braun, specialistul german în rachete adus în Statele Unite după război, a cărui rachetă V-2 fusese punctul de plecare pentru saltul către spaţiu al lui Koroliov. Dacă von Braun a putut lovi Londra cu o rachetă teleghidată peste Canalul Mânecii în 1944, el putea pune cu siguranţă o minge de baschet în spaţiu în 1957.

De fapt, bănuielile lui Koroliov erau bine întemeiate. Racheta Redstone ar fi putut aproape sigur să câştige cursa

sateliţilor dacă ar fi fost adaptată acestui scop. Însă Redstone era o armă militară. Von Braun era un angajat al armatei, iar Eisenhower dorea să menţină cursa către spaţiu cât mai mult posibil ca pe o întreprindere ştiinţifică. În acest fel, în situaţia şi la momentul în care un avion U-2 era doborât, sateliţii puteau să preia în manieră destul de inocentă sarcina de importanţă vitală a spionării Uniunii Sovietice.

În 1956, revista *Naţional Geographic* prezisese încrezătoare că primul satelit artificial va fi lansat la bordul rachetei Vanguard construită de compania Glenn Martin. *New York Times* confirma acea veste. Dacă ştirea era exactă, Koroliov încă mai avea timp. Primul test al rachetei Vanguard era abia în decembrie. Dar de ce era prelata trasă peste Atlas când atâtea alte detalii legate de programul american de construcţie a rachetelor erau atât de făţişe? Urma oare „Pasărea" să facă un ou pe orbită, câştigând cursa spaţială în cursul acestui proces? Pentru Moscova, era o întrebare care necesita un răspuns mult mai urgent decât cea referitoare la ce aveau de gând Castro şi prietenii lui, şi e greu de imaginat că subiectul nu a fost abordat în telegramele codificate recepţionate de radioul cu unde scurte al lui Willie Fisher.

Pe tema separată, dar încă supărătoare a securităţii sovietice, *Time* observa că ritmul de producţie a rachetei balistice Thor cu rază medie de acţiune (2.400 de kilometri, concepută să lovească ţinte ruseşti din Marea Britanie) se înteţea. „Deplasarea rachetelor Thor în zona de lansare de la Cape Canaveral e mai simplă decât transportarea rachetelor balistice intercontinentale", a scris îndatoritorul Witkin. „Arma de rază medie încape într-un C-125 Globemaster al Forţelor Aeriene."

A fost un lucru bun că Fisher şi-a împachetat pensulele. Aveau să existe multe lucruri după care se putea uita un pictor.

Pe 19 aprilie, o rachetă Thor a decolat de la Cape şi a zburat vreme de treizeci şi cinci de secunde în direcţia

greşită înainte să fie distrusă de la sol.

În cazul în care Fisher nu îşi făcea deja bagajele, ar fi aflat citind presa din dimineaţa zilei de 21 aprilie despre construcţia „unei platforme uriaşe capabile să supună rachetele balistice cu rază medie de acţiune la aceleaşi mişcări prin care ar trece dacă ar fi lansate de pe mări agitate”. Articolul avea sub el un desen simplificat, copilăresc, al unei rachete Thor amplasate deasupra unei maşinării înfricoşătoare cu patru picioare într-un siloz fortificat cu înălţimea a zece oameni. Locaţia: Cape Canaveral.

Pe data de douăzeci şi patru, Associated Press a relatat că o rachetă Lockheed X-17 lansată de la Cape atinsese o viteză maximă de 15.000 de kilometri pe oră la revenirea ei pe pământ. Zborul s-a încheiat cu o prăbuşire în apă, dar Fisher îi va fi cunoscut semnificaţia: pentru a le testa toleranţa la temperaturi extrem de ridicate, forţele aeriene experimentau cu vârfuri conice de rachete la viteze apropiate de cele atinse de rachetele balistice intercontinentale la reintrarea în atmosferă.

Niciun spion sovietic care se respecta nu putea să citească această ştire şi să rămână în Brooklyn zdrăngănind la chitară. Rolul de portal către spaţiu al Cape Canaveral nu va fi dezvăluit până în decembrie, însă motelurile cu teme inspirate de rachete începeau deja să apară în apropiere. Restaurantele organizau petreceri pe plajă sincronizate în aşa fel încât clienţii să poată închina paharul în cinstea luminii strălucitoare a motoarelor de rachete care săgetau cerul în noapte. Nu avea să-i fie greu unui bărbat cu pălărie de paie să se amestece în mulţime.

La două zile după zborul X-17, o altă rachetă a zdruncinat bungalourile aflate de-a lungul Cocoa Beach, de această dată în prezenţa secretarului apărării Charles E. Wilson. Iar Willie Fisher s-a îndreptat spre locuri mai însorite.

Dacă ar fi vrut să contacteze cubanezi, ar fi rămas în Silver Meteor tot drumul până la Miami. În schimb, el a coborât din tren la 400 de kilometri nord de Miami, la o mică

distanţă cu autobuzul de tribuna naturală pe care plajele de pe Space Coast o ofereau pentru urmărirea celui mai mare spectacol tehnologic de pe pământ. Într-un fel, urma să beneficieze de companie. Cu o zi înainte de plecarea lui Fisher din New York, senatorul Styles Bridges, republican din New Hampshire şi membru al Comitetului Forţelor Armate, a declarat la un prânz oficial de la American Legion că „în jur de o duzină" de submarine sovietice erau bănuite că stau ascunse în apele de mică adâncime dintre Cape Canaveral şi insulele Bahamas. „Povestea nu e confirmată prin dovezi concrete", a recunoscut el, „dar noi ştim că ruşii nu precupeţesc niciun efort pentru a afla ce facem".

* * *

Dosarul KGB al lui Fisher nu a fost niciodată pus la dispoziţia oamenilor de ştiinţă. Teoria că în aprilie 1957 el s-a dus să privească cu palma streaşină la ochi către cerul însorit la rachetele spaţiale e bazată pe ceea ce a citit, pe locul în care a mers şi pe momentul în care a plecat acolo. Ea explică o excursie care altfel ar nedumeri – deşi ea nu va fi mai enigmatică decât ceea ce i s-a întâmplat lui Fisher în continuare.

Burt Silverman probabil că s-a apropiat de adevărul privind capturarea lui Fisher la fel de mult ca oricine altcineva. „În intervalul de timp în care l-am cunoscut, a existat ceva autentic la el", spune Silverman. „Chiar şi atunci când a fost demascat, a avut o atitudine de genul «Oh, am dat-o-n bară»".

Allen Dulles l-a abordat pe Fisher şi pe cei ca el cu mult mai multă seriozitate, nu în ultimul rând pentru faptul că agenţia lui depindea de luarea în serios a spionilor. „Impresia mea e că ofiţerul de spionaj sovietic reprezintă specia Homo sovieticus în forma sa cea mai pură şi mai reuşită", a scris el în *The Craft of Intelligence,* o lucrare caracterizată ocazional de unele opinii valoroase, dar, în

mare parte, de o infatuare considerabilă. „E ca şi cum ofiţerul de spionaj sovietic a fost un tip de produs final şi extrem al sistemului sovietic... El manifestă o dedicare orbească şi necondiţionată faţă de cauză, cel puţin la început. A fost complet îndoctrinat cu credinţele politice şi filosofice ale comunismului." Se supune constant unei discipline rigide, a continuat Dulles (uitând de Hayhanen). „Pe de o parte, el aparţine unei elite şi deţine privilegii şi puteri foarte speciale. Pe de alta, nici rangul, nici vechimea, nici rezultatele din trecut nu îl vor proteja în cazul în care comite o greşeală."

Dulles nu a ştiut niciodată cât de ineficient a fost în realitate Fisher. Odată a spus: „Aş vrea să avem vreo trei sau patru ca el la Moscova." FBI era, de asemenea, impresionat de el doar din descrierea lui Hayhanen. Agenţia nu se aştepta la greşeli din partea lui. Când Fisher a revenit în cele din urmă din Florida şi a aprins lumina în studioul său, treizeci de agenţi se ocupau de cazul lui. Unul dintre ei, Neil Heiner, se afla peste drum, la etajul al doisprezecelea al hotelului Touraine, cu ochii în patru.

Heiner a marcat sosirea lui Fisher la ora 22:45. L-a urmărit mai bine de o oră. „O lumină a fost aprinsă în studio", a mărturisit el. „Puteam să văd o siluetă masculină mişcându-se prin cameră. Din când în când revenea în lumina aprinsă." Heiner a descris bărbatul ca fiind chel şi între două vârste. „Avea păr grizonant pe marginile capului. Purta ochelari." Cu un minut înainte de miezul nopţii şi-a pus pe cap o pălărie de paie închisă la culoare, cu o bandă de un alb strălucitor, şi a stins lumina. Heiner a transmis acest lucru prin radio. La 00:02 un bărbat cu aceeaşi pălărie a ieşit din clădirea cu numărul 252 de pe Fulton Street şi a luat-o la dreapta. Agentul Joe MacDonald aştepta în umbra unui mic parc de pe partea opusă. L-a urmărit, pe Clinton Street şi până în staţia de metrou Borough Hall.

Era o noapte de joi spre vineri. În capătul platformei se afla un mic grup de persoane care se întorceau în Manhattan. Fisher şi MacDonald s-au alăturat grupului, dar,

în timp ce trenul oprea în staţie, Fisher s-a îndepărtat şi a urcat în antepenultimul vagon. MacDonald l-a urmărit din ultimul vagon. Amândoi au ieşit din metrou la primărie şi au urcat la nivelul străzii, unde Fisher a prins un autobuz către nord, pe Broadway, spre 27th Street. MacDonald l-a urmărit cu taxiul, dar când Fisher a coborât din autobuz şi a început să meargă, MacDonald l-a pierdut din ochi.

Aceasta a fost prima întâlnire de aproape dintre FBI şi Fisher. Ar fi trebuit să fie şi ultima. Trecuseră trei săptămâni de la dezertarea lui Hayhanen. Chiar dacă se admitea posibilitatea foarte reală ca el să fie mort de beat sau să cedeze tentaţiilor de la Place Pigalle, ar fi trebuit să ajungă demult la Berlin, să treacă în sectorul sovietic şi să se prezinte la sediul european al KGB din Lichtenberg. Când nu a mai apărut, s-a declanşat o alarmă. Conform documentelor KGB văzute de Vasili Mitrohin, dezertorul KGB, Moscova a pus răul în faţă şi l-a rechemat pe Fisher în mai sau la începutul lui iunie. Mitrohin susţine că Fisher pur şi simplu nu s-a supus ordinului, însă fuga era complicată. Dacă exista un pericol ca el să fi fost compromis în calitate de „Mark”, exista totodată un pericol ca şi celelalte identităţi ale sale să aibă aceeaşi soartă. Nu putea risca să părăsească ţara ca Martin Collins, Emil Goldfus sau chiar ca acel lituanian, Andrew Kayotis, demult uitat. Centrala – sediul moscovit al KGB – a ezitat să acţioneze. Cu ajutorul Partidului Comunist Canadian şi al rezidentului KGB din Ottawa, serviciul a organizat procurarea a două paşapoarte noi pentru Fisher pe numele de Robert Callan şi Vasili Dzogol. Însă procesul avea să ia timp. Fisher trebuia să aştepte.

Există alte teorii. Conform uneia dintre ele, Fisher s-a lăsat prins pentru a testa loialitatea celebrului Aleksandr Orlov, marele hoţ al rezervei de aur spaniole şi şantajist al lui Stalin. După ce dezertase în 1938, Orlov locuia acum în Michigan, fiind singura persoană care cunoştea identitatea reală a lui Fisher. Dacă Fisher era arestat, iar fotografia lui apărea în ziare, Orlov urma să o vadă şi avea şansa de a dezvălui totul. Dacă se folosea de ocazie, trădarea lui urma

să fie completă. Dacă nu, Centrala va şti că, în adâncul sufletului său, el îşi păstrase credinţa. Aşa sună teoria. E extraordinar de încâlcită şi presupune un Înalt Comandament al KGB obsedat de personalităţi şi de trecut, iar în această măsură e o teorie plauzibilă. Dar ea presupune totodată că Moscova era dispusă să îl sacrifice pe Fisher pentru rezolvarea, în mare parte inutilă, a unui conflict mai vechi, şi ignoră faptul concret al rechemării lui la vatră.

O altă teorie susţine că Fisher a şovăit în New York din cauza banilor – nu ai săi, ci banii ascunşi pe numele lui în seifuri şi conturi de economii de prin oraş, alocaţi pentru plătirea informatorilor KGB. Dar nu există dovezi că el ar fi avut vreun informator, nici că ar fi depus vreun efort pentru a distribui banii. S-a sugerat că printre norocoşii beneficiari avuţi în vedere s-au numărat Morris Cohen şi Kim Philby. Ambii erau spioni sovietici care petreceau timp pe Coasta de Est, însă erau plecaţi de mai bine de cinci ani – Cohen la Londra, Philby prin Londra la Beirut.

Fără îndoială, Fisher ştia că trebuia să fugă. Pe 21 mai, la trei zile după întoarcerea sa din Florida, el a trecut pe la cabinetul doctorului Samuel Groopman, din hotelul său (Latham, la intersecţia străzilor 28th şi Fifth) pentru o vaccinare împotriva variolei. Dacă ar fi plănuit să rămână în New York, nu ar fi avut nevoie de un astfel de vaccin – ultimul caz cunoscut de variolă în Statele Unite fusese în 1949. Fisher era pregătit să plece, probabil pe o rută pe care variola era endemică. Îşi aştepta doar paşaportul.

FBI aştepta şi el. După ce îl pierduse undeva între Broadway şi Fifth Avenue, nu avea încotro.

Echipa de supraveghere a rămas la hotelul Touraine în Brooklyn: studioul 505 din clădirea Ovington de peste drum era încă singura adresă a lui „Mark” pe care o avea Biroul. Pe 28 mai, agenţii au văzut un bărbat care semăna cu el în parc, unde agentul MacDonald se ascunsese cu zece zile mai devreme. Bărbatul arăta agitat, au declarat agenţii. Se scula din când în când de pe bancă şi se plimba prin jur, ca şi cum căuta pe cineva, şi a plecat pe jos la ora 18:50, neurmărit.

Timp de încă două săptămâni, Fisher a aşteptat. În vreme ce CIA trimitea avioane de spionaj în Rusia la o altitudine de 21.000 de metri, KGB a încercat să trimită un paşaport la un hotel din Manhattan. Paşaportul nu a ajuns niciodată.

Camera lui Fisher de la etajul opt al hotelului Latham costa douăzeci şi opt de dolari pe săptămână. Avea o baie cu geamul orientat către vest pe pervazul căruia el atârnase o antenă extinsă pentru radioul lui cu unde scurte. Avea sisteme de codificare de unică folosinţă pentru descifrarea mesajelor provenite de la Moscova şi o rezervă impresionantă de şuruburi goale pe dinăuntru şi de creioane pentru trimiterea răspunsurilor sale prin intermediul locaţiilor secrete de livrare. Dar, în cele din urmă, i-a trebuit un anumit lucru sau a decis că spaţiul său închiriat peste East River avea nevoie de curăţenie sau pur şi simplu se săturase să stea în camera lui. Deşi ştia aproape sigur că fusese urmărit din Brooklyn după ultima sa vizită şi că studioul se afla încă sub supraveghere, el s-a întors totuşi acolo.

„Orele lungi de aşteptare ale agenţilor au fost răsplătite în noaptea de 13 iunie 1957”, menţionează relatarea FBI. Agentul Heiner era din nou la pândă în hotelul Touraine. MacDonald fie era în alt schimb, fie fusese retras din caz. Intrarea clădirii cu numărul 252 de pe Fulton Street era urmărită de agentul Ronald Carison, nu din parc, ci dintr-un oficiu poştal din apropierea sa, care găzduia, totodată, sala de judecată unde se va desfăşura procesul lui Fisher.

Lumina s-a aprins în studio la ora 22:00 şi s-a stins la 23:52. Purtând aceeaşi pălărie căreia îi luase urma MacDonald şi un sacou sport uşor, Fisher a apărut pe Fulton Street cu câteva minute înainte de miezul nopţii şi s-a îndreptat către metrou. Carison l-a urmat. De această dată, urmărirea lui Fisher a fost uşoară. A stat în staţia de metrou către 28th Street şi l-a dus pe Carison direct la hotel.

FBI a organizat o a doua echipă de supraveghere şi a continuat să aştepte. Fisher nu le-a pus nicio problemă. El a rămas la hotelul Latham, cu excepţia unor plimbări

ocazionale în care a purtat pălăria lui de paie. Hayhanen era cel care le cauza agenţilor probleme. Dorea azil politic, cazier curat, dar protectorii săi insistau ca el să depună mărturie împotriva bărbatului pe care acum îl numeau Collins (numele pe care Fisher îl dăduse la hotel). Hayhanen a refuzat. L-au mutat din Manhattan înapoi în Peekskill alături de soţia lui nedumerită, dar tot a refuzat.

Chiar şi în condiţiile unei cooperări a lui Hayhanen, nu exista garanţia unei condamnări pentru spionaj a lui Fisher. Fără această cooperare nu exista nicio speranţă pentru o condamnare. O bucăţică de microfilm descoperită în casa din Peekskill a condus FBI-ul la singurul alt martor potenţial în proces, un fost sergent responsabil cu mentenanţa autovehiculelor la ambasada americană din Moscova, pe nume Roy Rhodes. Rhodes era un individ fără scrupule: un trădător de cea mai joasă speţă, care îşi vânduse ţara după ce căzuse într-o capcană întinsă de o domnişoară tânără şi atrăgătoare de la KGB. Plăţile cu bani lichizi începuseră să se deplaseze într-o direcţie, iar plicurile de manila burduşite cu informaţii secrete despre mişcările membrilor de rang inferior ai ambasadei în cealaltă direcţie. Înregistrările tribunalului urmau să confirme toate aceste detalii ruşinoase. Problema, din punctul de vedere al procurorilor, a fost că nu exista nimic care să-l lege pe Rhodes de Fisher, cu excepţia lui Hayhanen.

Biroul Procuraturii Federale din Washington a trimis doi procurori care să-l ia cu vorba bună pe beţivanul Hayhanen. Ei au petrecut zilele de 18 şi 19 iunie cu el, fără să ajungă la niciun rezultat; se temea pentru soarta mamei şi a rudelor lui, aşa cum se temuse pentru pielea lui în Paris. Procurorul federal William F. Tompkins a decis că nu exista decât o singură cale. Îl aduseseră pe Al Capone în faţa justiţiei ca evazionist. Îl vor aduce şi pe Martin Collins ca agent ilegal străin.

Era un şiretlic legal, dar a părut justificat. Vremurile nu erau blânde. Collins sau Goldfus sau oricine era el avea să rămână nevinovat până îi era dovedită vinovăţia, de vreme

ce acesta era modelul american, dar între timp era treaba lui Tompkins şi a celor de la FBI, în pofida absenţei oricăror dovezi concrete, să ia foarte în serios ideea că această siluetă umană gârbovită, asemenea unei păsări, şi care purta pălărie cu panglică, fura secretele termonucleare ale Americii şi îi sabota rachetele. Sau, cel puţin, cineva părea să facă asta. Mostrele atmosferice culese de avionul U-2 de deasupra Alaskăi şi a insulelor Aleutine au arătat că sovieticii detonau bombe cu hidrogen tot mai mari, aproape câte una pe săptămână. Şi toată lumea ştia cât de prost mergeau lucrurile la Cape. La mai puţin de o săptămână după întoarcerea lui Fisher de la Daytona Beach, următorul test al rachetei Thor s-a terminat aproape înainte să înceapă cu o minge de foc pe rampa de lansare, „luminând cerul în zorii unei zile la ţară şi slobozind un muget ca tunetul de-a lungul plajelor”. Iar voinicul Atlas, adus cu camionul de la San Diego, cu suta lui de tone de combustibil şi cele peste 160 de tone forţă? Decolase pe 11 iunie şi explodase după un urcuş de un kilometru şi jumătate. „Întregul spectacol nu a durat mai mult de un minut”, a spus cineva unuia dintre zecile de reporteri care s-au întrecut să ajungă la faţa locului.

Târziu, în seara zilei de 20 iunie, cinci bărbaţi s-au întâlnit în birourile de la Serviciul de Imigrări şi Naturalizare (INS) de pe Columbus Avenue din New York. Trei erau din oraş. Doi veniseră cu avionul de la Washington. După miezul nopţii, s-au deplasat în centrul oraşului, la biroul local al FBI şi au petrecut două ore cumpănind operaţiunea planificată pentru mai târziu în acea dimineaţă.

A fost o noapte înăbuşitoare de la sfârşitul unui val de căldură care a durat o săptămână. Dinspre ocean nu a venit nici o alinare, pentru că singura briză provenea dinspre uscat, şi nu exista aer condiţionat pentru Fisher la hotelul Latham. Nu era acel gen de hotel. A dormit dezbrăcat – în caz că a reuşit să pună geană pe geană. Echipa de supraveghere îl înconjurase. Acum începea să semene cu un asediu: opt bărbaţi de la FBI la etajul opt pândind cu rândul

coridorul şi ascultând din camera 841, aflată lângă cea a lui Fisher.

Cu puţin înainte de ora şapte dimineaţa, bărbaţii de la INS au sosit la hotel. Instrucţiile lor erau să aştepte în camera 841 până erau chemaţi. FBI urma să deschidă procedura.

La ora 7 fix, agentul Ed Gamber a bătut la uşa camerei 839 şi a întrebat de domnul Collins. Fisher s-a trezit şi a spus că el era. Nici măcar nu îşi purta dinţii falşi. Nu a opus rezistenţă şi nici nu a fugit. După ce a răspuns la câteva întrebări simple despre el (ca Martin Collins), a amuţit. Gamber l-a privit stând gol pe patul dublu, care aproape că umplea camera, şi i-a observat mărul lui Adam ridicându-se şi coborând involuntar în gât.

Capitolul 6

Justiţie americană

În tratatul său despre „Homo sovieticus”, Allen Dulles a scris: „De vreme ce abordarea sovietică împământenită a problemelor vieţii şi politicii e conspirativă, nu e de mirare că această abordare îşi găseşte împlinirea supremă în activitatea de spionaj. Când un astfel de bărbat se trezeşte în cele din urmă la realitate, după cum s-a întâmplat, dezamăgirea lui e copleşitoare.”

Vremea ca Fisher să se simtă copleşit a venit în acea dimineaţă, în acel pat. Nouă ani. Petrecuse nouă ani în această ţară, ascunzându-şi propria identitate în adâncul minţii şi întrupând oamenii imaginari creaţi pentru el de Centrala din Moscova într-un mod atât de desăvârşit, încât nimeni nu l-a auzit măcar şoptind în somn numele soţiei sale. Soţia, o harpistă dintr-o orchestră de copii din Moscova, se obişnuise cu viaţa unei mame singure. Fiica ei, o adolescentă atunci când el o părăsise, crescuse şi se măritase. Urmase ordine. Călătorise de-a lungul şi de-a latul Adversarului Principal, încercând să reînvie reţelele de spioni din anii războiului. Eşuase, dar acest lucru nu prea era din vina lui şi nu a fost învinuit. Stăpânirea de către el a metodelor spionajului fusese perfectă – nici măcar o singură livrare secretă descoperită sau vreo telegramă interceptată –, iar acoperirea lui a fost la fel de profundă şi de incontestabilă ca oricare alta din istoria agenţilor ilegali. Era un erou de război, un comunist devotat şi un colonel în KGB. Fusese decorat, la fel ca Stalin şi Jukov înaintea lui, cu Ordinul Steagul Roşu. După care i-a fost trimis Reino Hayhanen, care cedase nervos şi îl trădase. Având nevoie de un paşaport fals, el fusese lăsat să aştepte acest moment într-o cameră dintr-un hotel ieftin din New York, unde singurele sale opţiuni erau să-şi păstreze speranţa şi să plătească

preţul sau să cedeze el însuşi.

„Colonele, am primit informaţii referitoare la implicarea ta în activităţi de spionaj”, a spus agentul Gamber.

Fisher şi-a păstrat încrederea. Utilizarea de către Gamber a cuvântului „colonel” confirma că informaţiile au venit de la Hayhanen, de vreme ce nimeni altcineva din afara Rusiei nu cunoştea gradul lui Fisher. Dar el nu avea să se alăture deplorabilului Vik – Hayhanen – în acel cerc special al iadului rezervat trădătorilor. Nu va admite nimic, nu va dezvălui nimic, nu va oferi niciun fel de informaţii. Acesta era modelul cekist, iar Fisher îl înţelegea perfect.

Urma să fie arestat dacă nu coopera, a spus Gamber. Fisher, acum în lenjerie intimă, pur şi simplu a stat acolo. A părut pasiv, dar a fost cea mai mare, mai inspirată decizie din viaţa sa. Din acel moment, legenda maestrului spion a început să ia amploare; îşi descoperise vocaţia de spion care refuza să colaboreze.

De fapt, nu a fost o decizie dificilă. Parte a raţionamentului lui Fisher a fost că toată această încurcătură jenantă ar putea face parte dintr-un plan de convertire a lui Hayhanen, un individ altfel inexplicabil, în agent dublu. În pofida a toate, el încă avea încredere în angajatorii săi; când avocatul lui a sugerat ulterior că Rusia renunţase la el, Fisher a răspuns răstit că nu credea asta şi că era ofensat de idee. A fi abandonat şi a fi sacrificat pentru cauză erau lucruri foarte diferite.

Dar mai existau totodată familia lui Fisher şi respectul lui de sine. „Cooperarea” cu FBI era singura cale garantată de a nu-şi mai vedea niciodată soţia şi fiica. Dacă păstra tăcerea exista şansa, oricât de slabă, ca în anii următori să fie schimbat cu cineva pe care americanii îl doreau înapoi. În plus, dacă nu dădea niciun fel de informaţii, nimeni nu afla că el nu are aproape nimic de dezvăluit. Americanii nu puteau decât să-şi imagineze ceea ce nu ştiau.

După douăzeci şi trei de minute în care l-a privit ţintă pe Willie Fisher şi i-a urmărit mărul lui Adam fără să scoată nimic de la el, agentul Gamber şi un alt agent s-au sfătuit în

şoaptă într-un colţ. I-au chemat înăuntru pe cei de la INS, ca să facă arestul, şi gata. Cea mai secretă armă a Kremlinului fusese reţinută în virtutea articolului 242 din Legea privind imigraţia şi naţionalitatea. De pe poziţia pe care se afla Fisher, situaţia părea atât de defavorabilă, încât nu mai putea decât să se îmbunătăţească, şi chiar aşa s-a întâmplat.

A reuşit să-i păcălească pe cei de la INS aproape imediat după arestare, sau aşa a pretins peste ani într-un interviu acordat ziarului Moskovskii Komsomoleţ din Moscova. Amintin-du-şi că lăsase o foaie de hârtie potenţial incriminantă dintr-o cheie unică de decodare pe o masă sub fereastră, el a întrebat dacă putea să pună în ordine unele vopsele şi alte materiale aflate deasupra ei pe pervaz. Ei au spus că poate, astfel încât şi-a curăţat paleta cu foaia de hârtie, după care a aruncat-o la closet şi a tras apa. Odată cu ea a dispărut şi ultimul său mesaj de la Moscova.

I s-a spus să se îmbrace şi să îşi plătească factura, apoi a fost dus la biroul INS pentru a fi înregistrat, fotografiat şi pentru a i se pune mai multe întrebări. A părut iritat, dar dezinvolt în fotografia lui de cazier, la fel ca un reporter înfuriat.

Timp de şapte ore, în vreme ce valul de căldură s-a estompat în cele din urmă afară, i s-au oferit motive şi oportunităţi de a coopera. Timp de şapte ore el le-a refuzat, ceea ce a însemnat că statutul lui a rămas neschimbat. Categorii improvizate de acuzaţii, precum cea de „combatant inamic”, urmau să apară în viitor. Fisher era un agent ilegal străin suspectat şi supus unor proceduri bine stabilite. La căderea nopţii, el a fost dus cu maşina peste Hudson şi urcat într-un avion DC-3, care a decolat şi s-a îndreptat către sud prin sud-vest, avându-l la bord doar pe el împreună cu doi ofiţeri INS. Fisher a vrut să ştie unde era dus, dar nimeni nu i-a spus, astfel încât şi-a dat seama singur. A urmărit stelele şi a făcut estimări legate de timpul petrecut în aer şi de viteza de deplasare. Când avionul s-a oprit pentru a realimenta la ora 23, el a spus: „Suntem în Alabama”, şi avea dreptate. Au continuat zborul peste Golful

Mexic spre Brownsville, Texas, apoi au mers cu maşina prin întuneric până la Meallen, la 16 kilometri de Rio Grande.

După plecarea din New York, Fisher a dispărut din toate înregistrările oficiale vreme de cinci zile. Era aceasta o pronunţare a unei sentinţe înainte de a fi judecat? Avocatul său a încercat să folosească aspectul respectiv la procesul său, dar judecătorul n-a fost impresionat. Fisher a fost lovit în faţă în timp ce era interogat în Meallen, dar nu a fost niciodată legat la ochi, drogat sau torturat. Aceste metode urmau şi ele să aparţină viitorului. Adevărul a fost că cei de la INS aplicau procedurile de manual: Meallen a fost locul în care era amplasată Închisoarea Federală pentru Străini, iar Fisher a fost ţinut acolo vreme de şase săptămâni.

În acel timp, speranţele sale au crescut pentru scurtă vreme când şi-a dat seama că majoritatea colegilor săi deţinuţi erau deportaţi în Mexic. În Mexic! Ultimul refugiu al lui Troţki era prima alegere a rutei de evadare pentru orice spion sovietic care intra în bucluc în America. Dacă Fisher putea ieşi din detenţia solitară, el era practic în stare să înoate până acolo.

A ajuns la Meallen într-o sâmbătă şi a fost interogat în schimburi de-a lungul sfârşitului de săptămână de către cei de la INS care zburaseră împreună cu el, şi de către Gamber şi agentul special Paul Blasco de la FBI, care au ajuns în urma lor. Nu le-a dezvăluit nimic. Apoi, în dimineaţa zilei de luni, i s-a înmânat o foaie cu drepturile unui agent ilegal străin, care includea o audiere de deportare promptă. Fisher a schimbat tactica; a spus o poveste.

„M-am decis să fac cunoscut faptul că numele meu real era Rudolf Ivanovici Abel”, a scris el într-o declaraţie dată sub jurământ, „că eram cetăţean rus; că găsisem o sumă mare de dolari americani într-un bloc de locuinţe în ruine din Rusia; că apoi am cumpărat în Danemarca un paşaport american falsificat, iar cu acest paşaport am intrat în Statele Unite prin

Canada în 1948".

După două zile, el s-a prezentat la audiere şi şi-a depănat

din nou povestea. Nimeni nu a crezut-o. Numele a prins, dar nimic altceva nu a convins, deoarece până în acest moment FBI găsise în camera de hotel din New York a lui Fisher patru mii de dolari în bancnote de douăzeci împachetate în hârtie maronie; o cutie de abanos ce conţinea o carte de coduri ruseşti de 250 de pagini; un creion scobit pe dinăuntru plin cu mesaje codificate pe microfilm; şi cheia către un seif burduşit cu încă cincisprezece mii de dolari. Agenţii luaseră totodată două bucăţele de hârtie pe care Fisher încercase să le ascundă în mâneca jachetei înainte să fie ridicat. Pe fiecare dintre ele erau îndrumări pentru întâlniri din Ciudad de México, dintre care prima ar fi trebuit să aibă loc în faţa unui cinematograf, situat pe Avenida Oberón, în care rula filmul Balmora, şi ar fi debutat cu un dialog prestabilit:

I: E interesant filmul?
L: Da. Doriţi să-l vedeţi, domnule Brandt?
(L fumează o pipă şi are o carte roşie în mâna stângă.)

Povestea cu blocul comunist putea explica banii, dar nu îndrumările şi microfilmul. Lui Fisher i-a fost refuzată deportarea. Timp de încă o lună, Blasco şi Gamber au încercat să-l facă să se răzgândească. I-au oferit hrană mai bună şi băutură în schimbul cooperării sale, apoi o cameră de hotel, aer condiţionat şi o slujbă în cadrul guvernului plătită cu zece mii de dolari pe an. Nimic nu a funcţionat. Maestrul spion era curtenitor şi răbdător, dar cu o fermitate de sfinx. „Nu puteai să nu-l admiri”, a spus Gamber.

Nimeni nu-l prea admira pe Hayhanen – chiar şi atunci când s-a răzgândit. În prima săptămână din august, el a fost de acord să depună mărturie împotriva şefului său. În Washington, procurorul-adjunct federal William Tompkins şi-a schimbat brusc strategia şi a înlocuit acuzaţia de prioritate ridicată că Fisher ar fi agent ilegal străin cu cea de o prioritate chiar mai ridicată că el ar fi spion. Pe 7 august, Fisher a fost adus cu avionul înapoi la New York pentru a

răspunde incriminării. De această dată presa îl aştepta, iar bărbatul care îşi spunea Rudolf Abel a privit direct spre aparatele de fotografiat.

* * *

Burt Silverman – artist, ilustrator, fost soldat şi liberal de stânga din Brooklyn – pleca la Roma. Mergea şi în alte părţi ale Europei, dar Roma avea să fie începutul şi sfârşitul unui mare traseu turistic în stil vechi, şi din vechile motive, anume că Lumea Veche o zămislise pe cea Nouă şi încă avea ceva de oferit spiritelor iscoditoare.

Călătoria va fi, printre altele, şi luna sa de miere. Pe 27 martie, Silverman se căsătorise cu Helen Worthman, iubita lui de multă vreme, alături de care „Emil" îl găsise pe jumătate dezbrăcat pe un divan din studioul lui Silverman cu trei ani în urmă, când i-a cerut o ceaşcă de terebentină. Emil se numărase printre invitaţii la petrecerea de la hotelul Bolivar din Central Park West, dinainte de ceremonie, şi plecase ultimul. A fost o nuntă evreiască. Bărbaţilor li s-a cerut să poarte *kippe,* iar mirele a spus după nuntă că Fisher arăta „ca un ţap, adept al hasidismului, în zi de sărbătoare".

De atunci fusese plecat multă vreme. Mai întâi a fost vorba de cura prelungită pentru sinusuri în Florida. Apoi abia dacă-şi arătase faţa în clădirea Ovington înainte să dispară din nou. Pe durata celei de-a doua absenţe, Silverman şi câţiva dintre prietenii lui au fost vizitaţi de agenţii FBI. Dave Levine, un alt pictor, a primit o scrisoare de la Emil pe data de 24 iulie, în care îl ruga: „Ajută-mă să arunc tot ce mai rămâne în studioul meu de pe Fulton Street nr. 252." Scrisoarea era plină de mister în stilul caracteristic al lui Emil, dar nu a încăput îndoială că el avea probleme. „Nu am vreo dorinţă specială, vreau doar ca tu să treci în revistă picturile mele şi să le păstrezi pe cele care crezi că merită păstrate până când voi fi în măsură să le recuperez – în caz că va fi posibil." Nu exista nicio explicaţie referitoare

la adresa expeditorului – o firmă de avocaţi din Meallen, Texas.

Cât despre Silverman, cei de la Birou l-au contactat într-o seară fierbinte de iulie, când acesta s-a întors acasă după o zi de muncă în Manhattan la *New York Post.* Au fost doi agenţi, ca întotdeauna. Ei i-au oferit opţiunea de a discuta în studioul său sau în maşina lor. Silverman a ales maşina şi s-a trezit pe mijlocul banchetei din spate fără posibilitatea de a ieşi prea repede, răspunzând la întrebări despre Goldfus şi un complice misterios („Ai văzut vreodată un grăsan care adormea în timp ce vorbea?") şi adresând el însuşi unele întrebări. Nu a primit răspunsuri satisfăcătoare. Agenţii spuneau doar că era o chestiune care ţinea de „cel mai înalt nivel de securitate naţională". Primul gând al lui Silverman a fost că FBI se folosea de Emil pentru a ajunge la altcineva. Nebunia lui McCarthy atinsese apogeul, dar câţiva dintre prietenii lui erau membri ai Partidului Comunist – chiar dacă numai pentru întâlnirile cu pizza –, iar activitatea Comisiei pentru Cercetarea Activităţilor Antiamericane se desfăşura încă în forţă. Nu i-a trecut prin minte că însuşi Emil ar putea fi o problemă de securitate naţională. Fisher se pricepuse să-şi acopere urmele, care fuseseră oricum destul de slabe.

Silverman nu mai călătorise peste hotare de când se întorsese din armată. Pentru a pleca la Roma, el şi Helen aveau nevoie de paşapoarte, acesta fiind motivul pentru care se aflase din nou în Manhattan pe 8 august, trecând pe lângă chioşcul de ziare şi dându-şi brusc seama că se petrecuse ceva bizar şi derutant.

„I-am văzut chipul pe prima pagină din *New York Times,"* spune el. „I l-am recunoscut imediat. I-l schiţasem şi i-l pictasem de multe ori, ore în şir. Trăsăturile sale erau atât de frapante şi clar sculptate. Nu am cumpărat ziarul – nici măcar nu i-am citit titlul. M-am întrebat: «De ce apare Emil în presă?»"

Silverman a sunat-o pe soţia lui, care a ieşit şi a cumpărat un exemplar. Şi l-au văzut pe Emil din albumul lor cu fotografii şi schiţe, desprins din amuzanta lor lume privată a

picturii şi redat într-un alb-negru granular sub titlul „Colonel rus acuzat că e spion la vârf în Statele Unite”. Purta un sacou închis la culoare, o cămaşă albă încheiată până la gât, fără cravată şi cu familiarii lui ochelari grei. Ochii din spatele lor erau neliniştiţi, cu sprâncenele curbându-se către centrul frunţii.

Mildred Murphy de la *New York Times* nu a fost de acord cu Silverman în privinţa înfăţişării lui Fisher. Ea l-a numit (paragraful unu, primul rând): „Un omuleţ cu înfăţişare normală”, al cărui chip obişnuit era cu atât mai extraordinar în raport cu acuzaţia care i se aducea de „cel mai important spion sovietic prins vreodată în Statele Unite”.

Nu i-a pus la îndoială identitatea sau originea: „E Rudolf Ivanovici Abel, de 55 ani, cetăţean născut la Moscova, Uniunea Sovietică.” A calificat drept afirmaţie nedovedită minciuna lui William Tompkins că „Abel” se aflase sub investigare timp de un an, dar l-a citat fără comentarii în privinţa a ceea ce se presupunea că reprezintă Abel – „o operaţiune la fel de profesionistă şi de complexă ca şi celelalte la care am lucrat până acum”. Legenda maestrului spion devenise un fapt acceptat de public, punctul de pornire pentru tot ceea ce va urma.

Silverman a venit acasă cu metroul, cuprins de o uluire care într-un fel nu s-a risipit nici până în prezent. Avea un răspuns la enigma lui Emil, dar era răspunsul altora, un răspuns anunţat de oameni care nici măcar nu îl cunoşteau. „Discrepanţa dintre imaginea publică şi cea privată a fost extrem de dureroasă”, spune el după aproape cincizeci de ani. „De fapt, încă percep acest aspect ca pe o poveste pe care cineva a născocit-o despre viaţa mea, un capitol complet neadevărat.”

* * *

Desigur, poveştile închipuite erau toate ale lui Fisher. Cea mai recentă dintre ele – cea pe care a spus-o anchetatorilor

săi despre găsirea unei sume de bani ascunse într-un bloc de locuinţe din Moscova – a fost parţial intenţionată ca un semnal pentru Moscova că, deşi fusese prins, el nu dezvăluia nimic. Ea a oferit totodată ambasadei sovietice la Washington o şansă să îl recunoască ca cetăţean sovietic pribeag şi să ceară deportarea lui. Această şansă nu a fost utilizată. Soarta sa de agent ilegal urma să nu-i fie recunoscută atunci când lucrurile luau o turnură proastă, iar când asta s-a întâmplat, el a fost renegat.

Avea nevoie de noroc sau cel puţin de un avocat decent. Roţile justiţiei americane s-au mişcat şi i-au găsit unul.

Jim Donovan a fost sunat la reşedinţa sa de vară din Adirondacks la două săptămâni după incriminare. Telefonul a fost dat de un coleg, dar la îndemnul celor de la Brooklyn Bar Association, a căror sarcină era să se asigure că toţi inculpaţii din oraş beneficiau de o apărare adecvată. Asociaţia era folosită în scopul de a găsi avocaţi pentru Mafie, mai puţin pentru spioni. Însă preşedintele comitetului ei ales era un vecin de-al lui Donovan de pe Prospect Park West şi îi cunoştea cariera. Alegerea a părut evidentă.

James Britt Donovan era un stâlp al societăţii din Brooklyn şi al instituţiilor legale newyorkeze. Înalt şi corpolent, avea faţa unui bărbat care boxase în facultate, dar s-a mulţumit să se oprească acolo. Prima sa diplomă era de la Fordham University, unde colegii săi de clasă l-au votat ca fiind „cel mai bun la toate”. După absolvire, a dorit să lucreze în presă, astfel încât l-a rugat pe tatăl său, un chirurg irlandezo-american înstărit, să îi cumpere un ziar. Tatăl său a fost de acord cu condiţia ca el să obţină mai întâi o diplomă în drept, astfel încât a urmat Facultatea de Drept la Harvard. Visul lui Donovan de a deveni un mogul media s-a năruit odată cu declanşarea războiului, timp în care a fost consilier general în cadrul Biroului de Servicii Strategice (OSS), precursor al CIA. În 1946, el a asistat la procesul lui Göring şi al lui Hess de la Nürnberg, prezentând curţii materiale video sfâşietoare din lagărele de concentrare eliberate. Prin urmare, avea multe în comun cu bărbatul pe

care era cerut să-l reprezinte. Amândoi fuseseră spioni în tabăra corectă împotriva fascismului. După care amândoi fuseseră atraşi către Brooklyn, „Abel” aparent pentru a sabota capitalismul, iar Donovan pentru a-l susţine. (El avusese foarte mare succes în activitatea privată şi îşi petrecuse marea parte a anului 1957 apărând o companie de asigurări de viaţă împotriva unor acuzaţii aduse de guvernul polonez.)

Ar fi putut să refuze cazul lui Abel. Soţia şi cei patru copii ai săi cu siguranţă şi-au dorit ca el să îl fi refuzat, iar antrenorul său de golf de la clubul din apropiere de Lake Placid a fost de părere că ar fi trebuit să o facă.

„De ce naiba ar vrea cineva să-l apere pe acel om de nimic?” a vrut să ştie antrenorul în vreme ce clientul său a încercat simultan să cumpănească întrebarea şi să execute o lovitură. Donovan i-a reamintit că potrivit Constituţiei americane „fiecare om, oricât de dispreţuit, are dreptul la consiliere legală şi la un proces cinstit”.

Lui Donovan îi plăcea să facă parte din grupuri şi asociaţii. Existau clubul de golf, Montauk Club, cu incinta lui somptuoasă în Park Slope din Brooklyn, Muzeul Brooklyn (era guvernator), New York City Art Commission (era membru) şi Rembrandt Club, „una dintre cele mai vechi societăţi din Brooklyn”, ai cărui membri, toţi bărbaţi, se întâlneau lunar în casa unuia dintre ei pentru prelegeri culturale însoţite de o cină cu şampanie. Era un club în care se purta cravată neagră, a observat el, „şi extrem de plăcut într-o manieră discretă”.

Omul bun la toate de la Fordham şi Harvard avea uneori un comportament rigid, dar aparenţele pot fi înşelătoare. Era obsedat de muncă, iar micul său dejun, după ce lucra o noapte întreagă, era alcătuit din cafea neagră şi apă cu gheaţă, însoţite de o ţigară. Era un negociator neînfricat, care ulterior a eliberat aproape zece mii de cubanezi şi americani din Havana, făcând ordine după aventura din Golful Porcilor. În pofida loialităţii sale faţă de Brooklyn, experienţa lui din Europa înainte şi după război îl

transformase într-un autentic cetăţean al lumii. Nu era orb la meritele lui Fisher din cauza ideologiei. De fapt, el a devenit un admirator devotat al său, ignorând torentul de abuzuri care a venit odată cu preluarea apărării în ceea ce un judecător superior a numit cel mai puţin popular caz legal de la cel al căpitanului Preston din Masacrul din Boston, în 1770. Donovan avea o părere foarte bună despre el însuşi, dar nutrea un respect chiar mai mare pentru lege. După cum a spus avocaţilor acuzării într-o conferinţă dinaintea procesului: „Vrem ca toate celelalte ţări să recunoască faptul că nu există o justiţie mai nobilă decât cea din tribunalele americane."

După runda sa de golf, Donovan s-a deplasat cu maşina în satul Lake Placid şi a apelat la biblioteca unui avocat local. Răsfoind prin statutele privitoare la spionaj, el a descoperit că, de la cazul soţilor Rosenberg, spionarea în numele unei puteri străine devenise o infracţiune capitală chiar şi în vremuri de pace. Poate că Abel sperase să fie deportat, dar risca în schimb să moară în scaunul electric.

Donovan a cinat împreună cu soţia, după care a prins un tren de noapte către New York. „Am stat singur în vagonul-restaurant, cu un pahar de whisky scoţian în faţă", a scris în jurnalul său. „Înainte ca trenul să ajungă în Utica, pe la ora 1 dimineaţa, m-am hotărât să preiau apărarea colonelului Abel."

* * *

Pentru FBI nu a fost o mare onoare să fi găzduit fără să ştie un colonel KGB vreme de nouă ani. Din punctul de vedere al imaginii şi al relaţiilor publice, nu a ajutat nici faptul că el nu ar fi fost prins niciodată fără ajutorul lui Hayhanen.

Biroul s-a prefăcut că e ocupat. Dovezile erau analizate în detaliu, pistele erau urmărite, martorii potenţiali erau localizaţi şi interogaţi. Lucrurile din camera lui Fisher de la

hotelul Latham, din studioul său şi din magazie au fost aşezate pe douăzeci şi cinci de mese de la sediul FBI din Manhattan. Ele au inclus un pămătuf de bărbierit gol pe dinăuntru, un set complet de tabele cu coduri pe folie de argint comestibilă, un strung, trei perechi de ochelari de citit, un tezaur de echipamente fotografice specializate, o mică bibliotecă ce includea *The Ribald Reader* şi un volum despre armele termonucleare, zeci de cutii de bomboane de tuse Sucrets şi o cutie pe jumătate goală de prezervative marca Sheik. (Femeile cu care Fisher făcea sex, în caz că a existat vreuna, rămân un mister. Odată, când se plimba împreună cu unul dintre prietenii lui Burt Silverman, el a tresărit cu uimire la salutul unei femei pe care a pretins că nu o cunoştea, dar nu a fost niciodată văzut să invite pe cineva în studioul lui sau să facă propuneri modelelor de sex feminin care se dezbrăcau ocazional în orele de artă din clădirea Ovington, oricât de mult i-ar fi plăcut acest lucru. E posibil, desigur, ca el să fi plătit pentru serviciile unor dame de companie profesioniste în altă parte, dar niciuna nu s-a prezentat atunci când el a fost demascat. Sau era o fire de ascet, aşa cum a părut a fi, şi a folosit prezervativele pentru a menţine uscaţi banii în livrările din locaţiile secrete ale lui Hayhanen.)

Agenţii au găsit toate persoanele identificate de Hayhanen şi pe multe dintre cele neidentificate de el. Au mers în Colorado şi în Atlantic City. L-au interogat pe administratorul clădirii Ovington şi pe doamnele Donnelly şi Ash de la Vanderveer Estates, care au dat odinioară o monedă goală de cinci cenţi unui băiat care livra ziare.

În cei patru ani în care moneda goală a stat nedescrifrată, James Bozart crescuse. În vara anului 1957, el era încă un roşcat pistruiat, dar avea şaptesprezece ani şi plecase de acasă. După ce a absolvit liceul din Brooklyn, a fost admis la Rensselaer Polytechnic Institute din Troy, New York, unde se înscrisese pentru a studia ingineria. Venea acasă în weekenduri, întorcându-se luni cu trenul personal la Albany, de unde lua un autobuz spre Troy. Trenul pleca la ora unu

noaptea din Grand Central şi sosea la şase dimineaţa, iar el călătorea adesea singur în vagon.

Într-o vineri, curând după începerea cursurilor la Rensselaer, el a venit acasă şi a găsit doi reporteri de la *Daily News* aşteptându-l să-i pună întrebări despre moneda de cinci cenţi şi despre un spion rus. Le-a spus ce a ştiut despre monedă; nu i-a putut ajuta în privinţa spionului. În dimineaţa din lunea următoare, el s-a trezit la sosirea în Albany şi a văzut că avea companie – o altă pasăre de noapte moţăind într-un scaun din colţ, sperând să nu rateze oprirea. Au coborât amândoi la Albany; amândoi au luat autobuzul spre Troy.

„Nu m-am gândit la nimic”, spune Bozart. „Dar acest lucru s-a întâmplat de două ori, iar a doua oară trenul a avut întârziere şi am ratat autobuzul. Cursul începea la nouă şi jumătate. Eram stresat. Prin urmare, tipul din tren vine la mine şi mă întreabă dacă totul e în regulă. «Mă aflu aici pentru a fi sigur că nu ţi se întâmplă nimic”, zice el. Îşi arată insigna, sună la Departamentul de Poliţie din Albany şi am ajuns la curs cu o maşină de poliţie."

În vinerea următoare acelaşi bărbat era în trenul de întoarcere spre New York, iar în dimineaţa următoare era într-o maşină din faţa casei lui Bozart de pe Avenue D în Brooklyn. Păzit de FBI *şi* student la a treia şcoală de inginerie din ţară, era greu de imaginat cum ar fi putut deveni mai bună viaţa lui. Bozart s-a întâlnit cu nişte prieteni pentru a merge la Lynbrook în Long Island şi le-a spus despre agentul FBI cu insignă. „ «Hai să scăpăm de el», am spus şi l-am făcut să ne piardă urma pe linia coastei. Dar mă aştepta când am ajuns acasă.”

Procurorul-adjunct federal William Tompkins hotărâse că Jimmy Bozart era un martor de importanţă vitală în cel mai mare caz al carierei sale şi nu a vrut să-l piardă în timp ce se juca de-a şoarecele şi pisica pe Long Island Railroad. Bozart a primit citaţie şi i s-a ordonat să nu părăsească oraşul în vreme ce îşi aştepta rândul în boxa martorilor. „Am stat şi am aşteptat o lună”, îşi aminteşte Bozart. „Tribunalul mi-a

aranjat participarea la cursurile de la Brooklyn Polytechnic, unde am rămas.” Locul său de la Rensselaer a fost acordat altcuiva.

* * *

Burt şi Helen Silverman au luat vaporul către Europa pe 12 august. Având în vedere apropierea lui Burt de spionul sovietic de rang înalt din America de Nord, el nu a fost deranjat prea mult. A primit un telefon de la un reporter de la *New York Times,* care a vrut să îi confirme că „Abel” participase la nunta lor, iar FBI i-a făcut o a doua vizită, de această dată pentru a ridica o maşină de scris Remington portabilă, pe care el o împrumutase de la suspectul lor. În rest, nimic altceva.

Proaspeţii însurăţei doreau să nu le fie întrerupt marele tur al Europei. Avea să dureze trei luni şi jumătate, au transmis ei Biroului. Ştiau cu aproximaţie încotro se îndreptau, dar nu făcuseră prea multe rezervări la hotel. „Bine”, a spus agentul care a venit să ia maşina Remington. „Drum bun.”

Erau plecaţi de şase săptămâni, când cineva le-a înfipt un ac în cauciucul unei maşini închiriate. Incidentul a făcut ca intrarea în Roma să fie mai puţin triumfală: şi-au dat seama că aveau pană în timp ce treceau pe lângă Forul Roman. În timp ce Burt încerca să fixeze în şuruburi roata de rezervă, geanta lui Helen a fost şterpelită de pe scaunul din dreapta de un hoţ pe un scuter Vespa, iar odată cu ea şi-au pierdut atât paşapoartele, cât şi banii. Dacă n-ar fi fost acel ac, itinerarul lor turistic ar fi continuat mai mult sau mai puţin conform planului, iar procesul lui Rudolf Abel ar fi putut lua o turnură foarte diferită. În schimb, soţii Silverman au fost nevoiţi să ceară ajutor de la oficialităţi.

„A trebuit să mergem la consulat pentru a obţine paşapoarte noi, bani cu împrumut şi alte lucruri”, îşi aminteşte Burt. „Ne simţeam destul de jalnic.”

După două zile, un vizitator de la consulat a întrebat de ei la hotelul în care se cazaseră. Burt era cât pe ce să rămână impresionat de rapiditatea cu care Departamentul de Stat le eliberase paşapoarte noi. „Iar tipul ăsta vine şi spune că nu, sunt un ataşat special de la Departamentul de Justiţie american şi încerc să vă găsesc de trei săptămâni.”

Trebuie să fi fost trei săptămâni plăcute. Braţul lung al Biroului Procuraturii Federale îi urmărise pe soţii Silverman spre est de-a lungul Coastei de Azur de la Nisa la Monaco, iar de acolo la Veneţia, Florenţa şi acum la Roma, unde reprezentantul său petrecuse patru zile colindând hotelurile fără să-i treacă prin minte să verifice registrul de la biroul American Express. Dacă ar fi făcut acest lucru, el ar fi localizat imediat nefericitul cuplu, de vreme ce proaspeţii însurăţei sperau să se întâlnească cu prietenii şi, după cum a subliniat Helen iritată, „ar fi pus să fim urmăriţi”.

Ataşatul a exprimat un avertisment vag că Burt ar putea fi solicitat să se prezinte la procesul în desfăşurare al lui Abel şi a plecat. A revenit cu un telefon la ora două noaptea în sâmbăta următoare. Cu sau fără paşaport, Silverman avea rezervat bilet în avionul de a doua zi către New York, unde urma să aştepte instrucţiile tribunalului.

„Şi dacă nu mă duc?” a întrebat Silverman.

„Vom obţine un mandat. Te vom aresta.”

Luna de miere se sfârşise.

* * *

În vreme ce soţii Silverman se frământau în dormitorul lor din Roma, lumea se schimba în jurul lor cu 29.000 de kilometri pe oră. Mai devreme în acea noapte, o rachetă sovietică R7, scurtată pentru a-i reduce greutatea şi pentru a-i maximiza viteza, s-a învăluit în flăcări albe în timp ce părăsea platforma de lansare din adâncul Kazahstanului, de unde proiectantul-şef, Serghei Koroliov, jurase să câştige cursa spaţială cu orice preţ.

R7 era un monstru gras şi brutal, un con gigantic plin cu oxigen lichid şi kerosen ce hrăneau cinci motoare principale de rachetă şi încă doisprezece propulsoare direcţionale. La decolare, pompe turbo au împins combustibil în motoare la o rată de aproape jumătate de tonă pe secundă *per motor*. Cu oxigenul lichid răcit până la -183°C, pompele şi ţevile de combustibil puteau să îngheţe bocnă într-o clipă, dacă nu erau curăţate mai întâi cu azot presurizat. Pentru o maşină concepută mai presus de orice să fie funcţională, existau foarte multe aspecte care puteau merge prost.

După opt secunde de zbor, la doar 300 de metri deasupra stepei, dispozitivele de măsurare ale rachetei au raportat o eroare într-unul dintre cele patru motoare auxiliare de patruzeci şi două de tone. Timp de aproape două minute, Koroliov şi echipa lui epuizată au urmărit în tăcere datele generate şi cerul nocturn. Patru dintre ultimele lor şase lansări de testare se terminaseră dezastruos, iar motorul auxiliar care dădea rateuri putea distruge racheta în orice clipă.

Dar răul nu s-a produs. Primele staţii de monitorizare de pe traseul de zbor al rachetei, ciorchine de antene parabolice îndreptate spre cer pe lângă vechiul drum imperial către Samarkand, au raportat rate de ascensiune şi accelerare care se încadrau în marjele de eroare ale lui Koroliov. La 315,3 secunde şi 402 kilometri deasupra Siberiei, conul din vârful rachetei s-a deschis şi o sferă din aluminiu polizat a ţâşnit în afară.

În momentul în care soţii Silverman au primit telefonul nedorit de la ataşatul special al Departamentului de Justiţie, *Sputnik* se afla la al şaselea ocol al planetei Pământ. Koroliov aşteptase prima orbitare completă până să îi telefoneze lui Hruşciov şi o a doua până să informeze restul Politburoului. Dar până la 2 dimineaţa în Roma – ora 20 la Washington –, triumful sovietic era public şi oficial, iar implicaţiile sale curgeau ca adrenalina prin fiecare redacţie de ştiri din lume. Serviciul de ştiri oficial sovietic a difuzat detalii despre traiectoria neregulată, ca un dans, cu altitudini ce variau

între 240 şi 800 de kilometri. Reţelele de televiziune au marcat traseul satelitului *Sputnik* de-a lungul emisferei nordice, iar milioanele lor de telespectatori au alergat afară pentru a scruta orizontul vestic în căutarea unui punct argintiu iute ca săgeata.

Eisenhower a mimat nepăsarea. Nu a convocat o întâlnire pentru a discuta despre satelitul *Sputnik* decât la trei zile după lansarea lui şi a mai aşteptat o zi până să răspundă la întrebările presei pe tema respectivă. A recunoscut că ruşii obţinuseră o „mare putere de propulsie la rachetele lor", dar a insistat că, din punctul de vedere al securităţii, satelitul „nu îmi stârneşte neliniştea".

Problema era că *Sputnik* neliniştea restul lumii. Lyndon B. Johnson a spus că atunci când şi-a ridicat privirile, el a văzut un cer care dintr-o dată „părea aproape străin". A cerut depunerea unor eforturi supreme pentru construirea unei rachete cu o putere de propulsie care să depăşească 450 de tone. Senatorul Stuart Symington s-a folosit de satelitul *Sputnik* pentru a lansa argumentul că sovieticii marcaseră un decalaj al rachetelor care era mai de temut decât orice decalaj anterior al bombardierelor. Symington nu se ridica deasupra unui discurs de paradă, prin care să impresioneze audienţa, dar a înţeles perfect că *Sputnik* a fost, după cum s-a exprimat un administrator NASA peste o jumătate de secol, „un moment de ruşine aproape inimaginabilă pentru Statele Unite".

Toată lumea care citea presa ştia că în spatele mesajului alarmist al senatorului de Missouri se afla un fapt brut: racheta care lansase satelitul *Sputnik* era în esenţă o rachetă militară. De fapt, motorul propulsor de stadiu doi adăpostit în miezul rachetei R7, şi care i-a transportat încărcătura, a urmat satelitul *Sputnik* prin spaţiu vreme de câteva săptămâni. Nu emitea semnale, dar era acolo, nava-mamă iniţială, de aproape 30 de metri lungime şi călătorind la nouăzeci de secunde în spatele progeniturii sale cu o viteză de douăzeci şi trei de ori mai mare decât cea a sunetului. (Pentru oricine se îndoia de acest lucru,

astrofizicianul britanic Sir Bernard Lovell a realizat un truc. Alături de o echipă de asistenţi de la Manchester University, el a lucrat non-stop vreme de patruzeci şi opt de ore pentru a transforma radiotelescopul Jodrell Bank, de 76 de metri – pe atunci cel mai mare din lume – într-un scaner radar. L-a îndreptat către cer şi a captat ecoul rachetei transportoare ca o linie lungă pe un tub catodic, în vreme ce aceasta a trecut cu o viteză ameţitoare peste English Lake District.)

În încercarea de a limita daunele, Eisenhower a pretins că, dacă i-ar fi permis lui Wernher von Braun să pună un satelit în-tr-una dintre rachetele lui militare Redstone, Statele Unite ar fi câştigat cursa spaţială. Probabil că acest lucru era adevărat. Însă era un mare „dacă” şi, oricum, stilul lui de argumentare „dacă şi cu parcă” nu s-a potrivit fostului comandant suprem al forţelor aliate în cel de-al Doilea Război Mondial. Ike a cumpănit totodată dacă ar fi bine să dezvăluie că, spre deosebire de Uniunea Sovietică, Statele Unite îşi puteau spiona adversarul în siguranţă din avioanele de recunoaştere de mare altitudine. A respins ideea.

Cert a fost că inclusiv avioanele U-2 nu reuşiseră să alerteze Washingtonul cu privire la lovitura de maestru a lui Koroliov. Unul dintre ele zburase pe deasupra staţiei de lansare de la Tiuratam într-o perioadă de intense pregătiri la sfârşitul lui august, dar lansarea satelitului *Sputnik* a fost, totuşi, o surpriză totală.

* * *

Odată ce agenţii FBI au stabilit statutul lui Fisher ca presupus spion mai curând decât imigrant ilegal, ei l-au mutat înapoi în Brooklyn. Acolo l-a întâlnit prima oară pe James Donovan. Şi-a privit avocatul în ochi şi a spus: „Presupun că m-au prins cu pantalonii în vine.” Asta a simţit marea parte a publicului american la începutul procesului lui Fisher, iar satelitul *Sputnik* a constituit unul dintre motivele principale. Cu sateliţi care se plimbau pe deasupra lor şi

colonei KGB care trăiau în secret printre ei, juraţilor potenţiali de la proces li se putea ierta faptul că îşi aminteau de Fratele cel Mare. El era, dintr-o dată, cu mult mai mult decât un opresor îndepărtat şi un constructor maniac al bombelor cu hidrogen. Era un intrus, mai aproape de duşmanul din interior care îl obseda încă pe Joseph McCarthy. Iar acum era judecat. Procurorul federal William F. Tompkins simţea că nu îşi putea permite să piardă acest proces.

S-a desfăşurat în octombrie 1957, la patru luni după arestarea lui Fisher, şi a durat unsprezece zile. Tompkins s-a lăudat lui Donovan dinainte că era un proces cu un verdict de la sine înţeles, dar el nu mai acuzase un presupus spion înainte, iar martorii săi cheie erau totodată punctele slabe ale acuzării.

Hayhanen era o epavă umană. Era supraponderal şi la limita coerenţei, în pofida nenumăratelor ore de instruire din partea acuzării. A fost atât de îngrozit să depună mărturie, încât a făcut acest lucru deghizat, însă chiar şi camuflajul a fost cumva patetic. A purtat ochelari negri şi şi-a vopsit într-un negru-închis părul alb, sprâncenele şi o mustaţă special crescută. Ziarele l-au numit durduliu. Donovan, căruia i s-a îngăduit să-l viziteze în Peekskill înainte de proces, a spus că prezenta o asemănare remarcabilă cu regele Farouk al Egiptului, care a fost mazilit. Era, după cum a amintit Donovan juriului, un bigam, un beţiv, un mincinos profesionist, un trădător al ţării sale şi „cel mai stupid, mai autodistructiv şi mai ineficient spion pe care l-a trimis vreodată orice ţară în orice fel de misiune imaginabilă”.

Roy A. Rhodes a fost chiar mai impresionant. Era un fost sergent responsabil cu mentenanţa autovehiculelor în cadrul ambasadei americane din Moscova, care a recunoscut la interogarea încrucişată a apărării că până la sfârşitul perioadei în care s-a aflat el acolo, Hayhanen era beat în fiecare zi. I se dăduse de urmă cu ajutorul unei adrese de pe un microfilm descoperit în casa din Peekskill, dar a spus că nu îi întâlnise niciodată pe Hayhanen, „Abel” sau pe oricare

alt rus care avea legătură cu cazul.

Dacă au existat alţi membri presupuşi ai reţelei de spioni organizată de Rudolf Abel, acuzarea nu a reuşit să-i găsească. În final nu a mai contat. Tompkins a avut un juriu dispus să creadă tot ceea ce a spus improbabilul martor-vedetă şi să condamne un acuzat care nu a scos un cuvânt. El îi avea totodată pe Bozart şi pe Silverman. În a doua zi de luni a procesului, Bozart a fost chemat să îşi spună din nou povestea şi să identifice moneda scobită de cinci cenţi. Mesajul pe care îl conţinea pentru Hayhanen a fost citit ca să fie înregistrat de grefier. Mai devreme în ziua respectivă, Silverman depusese mărturie.

„M-am uitat către masa apărării unde era aşezat şi am schimbat o privire", a spus el. „El a înclinat din cap către mine şi a fost ca şi cum ceva din acel gest ar fi spus «E în regulă. Ştiu de ce te afli aici.» Nu a fost defel un gest explicativ sau emoţional. Dar a fost acea privire. El a încuviinţat din cap: «E în regulă.»"

După care Silverman a identificat maşina de scris marca Remington ca fiind a lui Fisher. A fost pe cât de vag a putut să fie, dar o legătură doveditoare a fost stabilită cu mesajul codificat şi Hayhanen. Dacă erai convins că Hayhanen e spion, îţi era greu să nu crezi că „Abel" nu era şi el unul.

Înainte de proces, Donovan a dezarmat reporterii printr-o conferinţă de presă informală organizată în apartamentul duplex din Prospect Park, servind băuturi şi răspunzând la întrebări până după miezul nopţii. În sala de tribunal, el şi-a îmbrăcat clientul ca pe un bancher („unul din departamentul de împrumuturi mici") şi a încercat să-l reinventeze ca pe opusul oamenilor de nimic care depuneau mărturie pentru acuzare - un bărbat care „îşi servea patria într-o misiune extraordinar de periculoasă. Pe scurt, un om de familie excepţional, de tipul celui pe care îl avem în Statele Unite".

Nu i-a mers. Efectul obţinut a fost cel de amplificare a legendei maestrului spion care lua deja amploare mulţumită numeroaselor articole din presă în ultimele două luni şi a celor douăzeci şi cinci de mese pline cu echipamente de

spionaj aduse ca probe de către acuzare. Odată cu bilanţul lui William Tompkins, legenda a înflorit chiar mai mult.

Tompkins contrasta bine cu Donovan. Avea părul bogat negru, în vreme ce părul lui Donovan se împuţina şi albea. Era combativ, în vreme ce Donovan era manierat. Îşi câştigase reputaţia acuzând afacerişti veroşi din New Jersey, în timp ce Donovan câştigase bani apărând afacerile necinstite ale industriei de asigurări.

Tompkins ştia că exista un risc ca unii dintre juraţi să refuze să vadă o conspiraţie gravă într-o monedă goală de cinci centi şi s-a decis să pună accentul pe acest aspect. „Articolele de faţă au fost prezentate ca nişte jucării", a spus el. „Nu cred că există cineva care să le numească jucării pentru amuzament. Doamnelor şi domnilor, acestea sunt instrumente pentru distrugere, pentru distrugerea ţării noastre… Instrumente pentru distrugere, credeţi-mă!"

Iar bărbatul care le-a folosit? Păi, a manifestat „viclenia unui profesionist. A unui maestru spion. A unui expert autentic. Cunoaşte regulile jocului şi nu are dreptul la milă."

Nereuşind să dovedească faptul că Fisher sustrăsese sau transmisese cu adevărat măcar un singur secret de orice fel în cei nouă ani în care se plimbase liber prin Statele Unite, Tompkins a continuat: „Nu fac decât să spun următorul lucru - aceasta e o infracţiune gravă. E o infracţiune îndreptată către însăşi existenţa noastră, iar prin noi împotriva lumii libere şi a civilizaţiei. Guvernul e îndreptăţit să se apere pe sine atunci când descoperă oameni ce conspiră pentru a comite o infracţiune. Nu suntem neajutoraţi. Nu trebuie să aşteptăm să apară un cadavru înainte de a căuta un criminal."

O infracţiune îndreptată către însăşi existenţa noastră… Nu suntem neajutoraţi. Cu aceste cuvinte răsunându-le în urechi, membrii juriului s-au retras pentru o dezbatere de trei ore şi jumătate, şi au revenit în sala de judecată în după-amiaza toridă a zilei de 25 octombrie pentru a-l declara pe Fisher vinovat de toate capetele de acuzare. El îşi petrecuse procesul mâzgălind pe foile unui carneţel, înclinându-se

pentru a face în şoaptă remarci amuzate membrilor echipei sale de apărare, iar uneori, din câte şi-a dat seama Donovan, visând cu ochii deschişi „într-o lume a lui”. Când verdictele au fost rostite cu voce tare, el nu a reacţionat. După trei săptămâni, când judecătorul i-a cruţat viaţa, dar l-a condamnat la treizeci de ani într-o închisoare federală, el a înţeles că era posibil să nu-şi mai revadă niciodată soţia şi fiica. Şi totuşi nu a tresărit. Acesta era, la urma urmei, momentul lui; clipa în care toate iţele unei vieţi revoluţionare se împreunau într-un singur punct şi îl dezvăluiau ca pe un specimen autentic, triumfător al rasei *Homo sovieticus.* Nu realizase nimic util după război, dar nimeni din lumea liberă nu ştia acest lucru. Ceea ce conta era că el se afla aici, un socialist-realist enciclopedic, încă extrem de misterios pentru cei de la Curtea Federală din Districtul de Est al New Yorkului, trădat şi condamnat, dar neînfrânt şi destul de posibil omniştient. Era întruparea voinţei de fier, ameninţarea în carne şi oase, un fel de *Sputnik* uman.

În faţa tribunalului, preşedintele juriului a spus că acesta fusese „cel mai important caz de spionaj care a existat vreodată”. Tompkins a afirmat că spionajul sovietic primise o lovitură gravă. Dar spionul însuşi a părut să se afle pe culmile gloriei. După încheierea procesului, el a renunţat la masca sa de impasivitate şi a devenit „neobişnuit de afabil” cu reporterii, în timp ce era scos din sala de tribunal. Donovan l-a găsit într-o celulă de detenţie de la subsol, fumând o ţigară şi plănuindu-şi recursul.

Toată lumea îl admira – Dulles, Gamber, chiar şi Tompkins a afirmat acest lucru. Donovan l-a numit extraordinar şi genial, posedat de o „sete intelectuală mistuitoare”.

Ca prizonier cu numărul 80016-A în Penitenciarul Federal din Atlanta, Fisher şi-a ocupat timpul. A învăţat imprimarea pe mătase şi a jucat şah cu un coleg spion condamnat, Morton Sobell (cel pe a cărui soţie Hayhanen o escrocase de cinci mii de dolari, pe care i-a păstrat pentru sine). A scris tabele logaritmi ca pentru a se distra şi a predat limba

franceză unui coleg de celulă, Vincent „Jimmy” Squillante, un fost rege al gunoiului din New York şi finul de botez al unui cap mafiot din familia Gambino.

Dar faptul că îşi găsise diverse preocupări nu însemna că era şi mulţumit. Probabil că îi lipsea Rusia. Şi, cu siguranţă, îi era dor de familie. Voia să plece acasă.

Nici Fisher, şi nici avocatul său nu şi-au pierdut vreodată cu adevărat speranţa că vor găsi o cale de a se asigura că el nu va muri în închisoare. Amândoi ştiau că exista cel puţin o probabilitate teoretică a unui schimb de spioni cândva în viitor. Donovan a menţionat acest lucru în argumentarea sa scrisă împotriva pedepsei capitale, înaintată judecătorului procesului înainte de pronunţarea sentinţei. Fisher a menţionat aspectul în 1958, când a auzit că Donovan urma să-l viziteze pe Dulles în numele său. Dar exista o problemă: acum era în mod oficial un maestru spion. Un schimb cinstit ar fi necesitat doi spioni ca el, iar după cum Fisher însuşi a observat ulterior, nu exista nimeni ca el în închisorile din Rusia. Această situaţie nu se va schimba. Nu a existat nimeni de calibrul lui Fisher în Rusia în întreaga perioadă a Războiului Rece. Ceea ce s-a schimbat a fost sosirea în afara Moscovei a unui echivalent: un spion vedetă de un gen diferit.

Cealaltă strategie de eliberare a lui Fisher, în afara trocului uman, era să facă recurs. Tot ceea ce ţinea de procesul iniţial – de la unanimitatea verdictului la ceea ce Donovan a numit satisfacţia resimţită de publicul american la pronunţarea sentinţei – sugera că recursul nu era posibil. Însă procesul se desfăşurase rapid. Donovan abia dacă apucase să-şi dreagă glasul, cu atât mai puţin să demonstreze lumii de ce era în stare. Şi chiar de la început el văzuse o slăbiciune în argumentarea acuzării, care i s-a fixat în minte şi i-a ofensat simţul dreptăţii.

Era un detaliu, însă unul care ajungea până în inima Constituţiei. Fisher fusese arestat şi incriminat de ofiţeri de la imigrare, însă numai după ce FBI intrase în camera sa, o perchiziţionase, ridicase probele şi îl interogase în lipsa

oricărui tip de mandat. Strategia constase în forţarea unei intrări şi încercarea de a-l intimida pe Fisher pentru a coopera. Abordarea eşuase, iar procedura încălcase drepturile la protecţie împotriva percheziţiei şi confiscării neîntemeiate garantate de al Patrulea Amendament constituţional. Donovan a susţinut că acest lucru a făcut ca percheziţia să fie ilegală şi că toate dovezile prezentate la proces nu ar fi trebuit să fie acceptate în sala de judecată. Când a exprimat acest argument la proces şi la primul recurs al lui Fisher, el a fost respins imediat. Apoi a făcut recurs la Curtea Supremă a Statelor Unite, care l-a luat mai în serios.

Pe 5 februarie 1959, îmbrăcat la patru ace, Donovan le-a adresat tuturor celor nouă judecători ai Curţii Supreme o întrebare: „Care e apărarea noastră naţională într-o epocă a rachetelor intercontinentale, a bombelor cu hidrogen şi a sateliţilor artificiali?... Va fi ea oare stocul nostru de bombe atomice? Descoperirea de către noi a unui gaz otrăvitor sau a unor radiaţii letale? Sau va consta ea în faptul că noi am întreţinut cu un curaj tăcut o credinţă fermă în adevărurile libertăţii care i-au îndemnat pe strămoşii noştri să emigreze pe acest pământ?”

Preşedintele tribunalului i-a mulţumit generos pentru eforturile sale „altruiste” şi după o lună a mărturisit că tribunalul încă nu se hotărâse. Dorea ca procesul să fie rejudecat. De această dată, Donovan s-a cazat pe picior mare la hotelul Hay-Adams şi şi-a făcut timp să arunce o privire pe ziarele de dimineaţă înainte să se îndrepte către tribunal. Abel era din nou subiectul fierbinte al naţiunii. Cazul său furniza ceea ce *Washington Post* şi *Times-Herald* au numit „un spectacol rar al protecţiei legale oferite unui acuzat, oricare ar fi infracţiunea sa, de către Declaraţia Drepturilor.”

Tabăra de detenţie temporară X-Ray[1] şi deţinuţii ei în salopete portocalii largi se aflau încă la două generaţii în

[1] Tabără din cadrul centrului de detenţie de maximă securitate de la Guantanamo Bay, Cuba, aparţinând Statelor Unite ale Americii (n.tr.)

viitor. Însă un călător în timp ar fi fost interesat să observe că, în toate recursurile lui Fisher, nu a existat niciodată vreo îndoială că drepturile la protecţie prevăzute în Constituţie i-au fost aplicate ca unui străin.

Înapoi în faţa judecătorilor de la Curtea Supremă, Donovan s-a inspirat din revoluţie. Reuşise să se convingă că arestarea lui Fisher sub pretexte false amintea de hărţuirea secesio-niştilor americani de către britanici în anii 1770. Când hărţuirea a fost denunţată într-un tribunal deschis, „independenţa americană s-a născut atunci şi acolo”, după cum se exprimase preşedintele John Adams.

De la independenţa americană la dreptul unui spion sovietic epuizat de a nu dezvălui nicio informaţie era o cale cam lungă, dar în mod clar un argument dătător de speranţă. Donovan s-a simţit încrezător în discursul lui din acea zi. A împărţit o sticlă de whisky cu prietenii pe tren înapoi spre Boston şi i-a spus lui Fisher într-o scrisoare că judecătorilor de la Curte „le este extrem de dificil să respingă argumentele noastre legale”.

Vreme de patru luni, judecătorii au cugetat. Pe 28 martie 1960, ei au optat cu un vot de cinci la patru în favoarea menţinerii condamnării. Fisher a auzit rezultatul la postul de radio din Atlanta şi l-a sunat imediat pe Donovan să-l întrebe dacă votul strâns însemna că putea face din nou recurs. Din păcate, nu. Însemna că urma să rămână în închisoare pentru încă douăzeci şi şapte de ani, doar dacă bizara lui carieră nu-i mai rezerva vreo surpriză.

După o lună, Frank Powers era doborât de pe cer.

Capitolul 7

O cădere de la mare înălţime

„Nu există accidente şi defecţiuni fatale la aparatele de zbor; există doar piloţi lipsiţi de îndemânare.”
Tom Wolfe, *The Right Stuff*

„Era o zi frumoasă, cu cer senin”, spune Nikolai. „M-am sculat ca de obicei la ora şapte şi am ieşit afară. Cerul era limpede, fără niciun nor. Mă pregăteam să mă prezint la post când am auzit sirena.”

Nikolai Batuhtin încă mai locuieşte la câteva minute de mers cu maşina de baza de rachete unde a fost staţionat în primăvara anului 1960. De la cea mai apropiată autostradă şi chiar dinspre drumul de acces baza e camuflată de păduri dese; niciuna dintre clădirile ei nu se ridică deasupra vârfurilor copacilor.

Iarna anului 1960 fusese aspră, „mai geroasă ca niciodată”. Ca locotenent, lui Batuhtin îi fusese repartizat un *domik* – o cabană din lemn cu sobă –, dar bărbaţii înrolaţi stătuseră în corturi din februarie. În această zi cu soare zăpada se topise în sfârşit. Soarele încălzea, iar ziua se anunţa lejeră pentru toată lumea, de vreme ce era 1 Mai, Ziua Primăverii şi a Muncit, o zi de sărbătorire a tovărăşiei pentru socialiştii de pretutindeni. Se va scrie ulterior că un tânăr pe nume Boris Elţân s-a aflat printre cei care au mărşăluit sub steagul partidului în apropiere de Sverdlovsk.

Rachetele nou-nouţe erau pe loc repaus, aproape la orizontală în lansatoarele lor. Existau şase în total, câte una pentru fiecare lansator, poziţionate într-un hexagon ordonat şi conectate între ele prin şine tăiate printre copaci, care formau o Stea a lui David atunci când erau văzute de sus. Fiecare stătea într-o zonă defrişată proprie, care se deschidea într-o poiană centrală mai largă, cu o cabină de

control pe roţi amplasată în mijloc. Cabina şi lansatoarele erau vopsite în culoarea pădurii, un verde-închis şi încă strălucitor, aşa cum veniseră din fabricile unde fuseseră produse în grabă la ordinul personal al secretarului general. Rachetele erau cenuşii. Batuhtin nu era un om uşor de impresionat, dar se mândrea cu Dvina – acesta era numele de cod al rachetei. Se spunea că în testele de la Sari Şagan, ea întrecuse toate aşteptările, iar lumea se aşteptase la o rachetă ce putea lovi un intrus care călătorea cu 1.600 de kilometri pe oră la o altitudine de peste 24.000 de metri. Aripioarele ei de rechin şi corpul lung, subţire aveau o frumuseţe letală. Tovarăşul proiectant Pavel Gruşin se întrecuse pe sine.

Proaspăt livrate din fabrică, niciuna dintre rachetele din bateria lui Batuhtin nu fusese încă trasă, nici măcar la instrucţie, şi, deşi nu exista nimic mai patriotic ca apărarea patriei-mamă, erau puţine şanse ca ele să fie trase de Ziua Muncii.

„Sirena a sunat curând după ora opt”, îşi aminteşte el. „A părut să fie o alarmă obişnuită de antrenament, dar asta nu conta. Din partea noastră erau aşteptate aceleaşi acţiuni. Am avut la dispoziţie şase minute în care să alergăm la posturile noastre şi să ne verificăm echipamentul. Acesta era intervalul-limită fixat de guvernul nostru. Cei de acolo credeau că o perioadă mai mare de şase minute ar fi permis intrusului să scape. „Ne-am verificat echipamentul, apoi am aşteptat. Nu s-a întâmplat nimic. Am stat acolo în cabină şi nimeni nu a rostit o vorbă. Nu am auzit nimic de la comandant, astfel încât am stat acolo în tăcere preţ de aproape o oră. După care cei din Celiabinsk ne-au furnizat coordonatele şi am pornit radarul de fixare a ţintei. La ora nouă comandantul nostru ne-a spus că exista un avion inamic pe cer."

* * *

O altitudine de 21.000 de metri e greu de imaginat. Dacă ai putea să şofezi până acolo, ar fi punctul terminus al unui drum de 21 de kilometri, care pleacă de pe planeta Pământ. 21.000 de metri înseamnă cinci vârfuri montane Matterhorn sau patruzeci şi patru de zgârie-nori Sears Tower, iar acolo aproape că nu există nimic; atât de puţină atmosferă pentru a absorbi şi reflecta razele soarelui, încât piloţilor le va fi cald printr-un costum presurizat chiar dacă în afara avionului temperatura poate coborî până la -160°C; o presiune atât de mică, încât trupul uman are nevoie de la fel de multă protecţie ca atunci când s-ar afla într-un vid perfect. Priveliştea e o chestiune diferită. Puţinii oameni care au văzut-o spun că, privind în sus, au admirat un cerc de albastrul cel mai pur adâncindu-se până aproape de negru, în vreme ce panorama de jos e sublimă şi totodată misterioasă. E vastă– 645 de kilometri în orice direcţie –, dar, în acelaşi timp, ea dezvăluie forma curbată, intimă a planetei.

De la 21.000 de metri înălţime, chiar şi uriaşii nori cumulonimbus sunt cu un întreg munte Everest mai jos sub avion şi arată ca vata de zahăr. Singurii nori mari de la această altitudine sunt cei ai bombelor cu hidrogen. Aici eşti deasupra condiţiilor meteo, deasupra curenţilor de aer, aproape deasupra oricărui vânt, de vreme ce vântul e aer. E încă o cădere liberă rapidă înapoi pe Pământ – în jur de şase minute, de vreme ce primii 12.000 de metri vor fi într-adevăr foarte rapizi – şi încă o cale lungă până în spaţiul extraterestru. Dar o altitudine de 21.000 de metri e în mod implacabil ostilă vieţii. E cu aproape 9.000 de metri mai sus de punctul în care fluidele din corpul uman încep să fiarbă de la sine.

Una e să ajungi acolo lent într-un balon, dar chiar şi această întreprindere s-a dovedit a fi atât de presărată cu surprize, încât a ucis o serie de pionieri neînfricaţi care au încercat să parcurgă călătoria în prima jumătate a secolului XX. Iar alta e să mergi acolo într-o carlingă presurizată cu o viteză de înaintare de 833 de kilometri pe oră, de vreme ce,

în situaţia în care carlinga crapă sau dacă geamul cabinei sare, bula de gaz de dimensiunea carlingii pe care aceasta o conţine va dispărea într-o fracţiune de secundă, moleculele sale fiind smulse violent şi instantaneu una de alta şi redistribuite în stratosferă la o densitate prea mică pentru a putea fi măsurată, în vreme ce pilotul, în cazul în care e conştient, va resimţi o scădere a temperaturii şi a presiunii mai bruscă decât cea care poate fi simulată de orice maşină de pe pământ. Mai mult, orice s-ar întâmpla în continuare, se va întâmpla repede. Ar putea cădea în spirală, ar putea leşina în urma hipoxiei, ar putea să-i fie retezat capul de un eleron din apropiere ori ar putea, pur şi simplu, să intre în panică. Sau ar putea să fie norocos şi să supravieţuiască în primele secunde, după care ar avea la dispoziţie câteva momente în care să înceapă să gândească.

Din momentul în care i-a aprobat construcţia, preşedintele Eisenhower a fost bântuit de ideea unei prăbuşiri în Rusia a avionului U-2. A anticipat în mod foarte clar că, dacă acest incident ar urma să se producă în toiul negocierilor dintre superputeri, avionul „ar putea fi expus la Moscova şi mi-ar putea compromite imaginea”. Susţinătorii avionului insistau că, inclusiv în situaţia în care acest lucru se întâmpla, el putea să nege că ar şti ceva despre el, pentru că pilotul nu ar supravieţui căderii. Dacă printr-un miracol acesta ar supravieţui accidentului, au lăsat ei să se înţeleagă, el ar avea, cu puţin noroc, decenţa de a se sinucide sau de a se lăsa executat, aceasta fiind probabil opţiunea inamicului, în buna tradiţie a eroului american revoluţionar Nathan Hale, spânzurat pentru spionaj împotriva britanicilor în 1776.

S-au înşelat în toate privinţele. Nu unul, ci doi piloţi au arătat că poţi supravieţui unei posibile catastrofe în aer a avionului U-2. Într-un zbor de antrenament din 1956, rezerva de oxigen a lui Bob Ericson s-a diminuat din cauza unei scurgeri, lăsându-l hipoxic şi ameţit în timp ce zbura pe deasupra Arizonei la întoarcerea la Groom Lake. Cu mintea înceţoşată, el a uitat că avionul U-2 prefera să fie pilotat cu vârful uşor în sus pentru a i se controla viteza. L-a plasat

într-o coborâre uşoară, avionul a prins o viteză prea mare, iar pilotul şi-a redobândit conştienţa când avionul s-a dezintegrat spontan în jurul lui la altitudinea de 8.500 de metri. Nu s-a ejectat, de vreme ce nu mai exista nimic din care să se ejecteze, iar paraşuta i s-a deschis automat la 4.500 de metri.

Într-un alt zbor de antrenament, de această dată deasupra Texasului, colonelul Jack Nole s-a ejectat la 16.000 de metri şi a supravieţuit. Era în septembrie 1957, o lună de defilare a avioanelor U-2 pe deasupra Rusiei şi una fierbinte în Texas, deşi nu la altitudinea de 16.000 de metri, unde, pe durata verificărilor de zbor obişnuite, flapsurile lui Nole fie au îngheţat, fie s-au blocat complet, extinse ca pentru aterizare. Acest lucru l-a plasat într-o cădere aproape verticală, ca după prima pantă a unui montagnes russes monstruos, dar fără un deznodământ optimist. A raportat că-şi pierduse coada şi i s-a ordonat să abandoneze avionul, lucru pe care deja încerca să-l facă, deşi ceea ce a urmat nu a fost genul de ejectare îndrăgită de piloţii avioanelor de vânătoare. Tot ceea ce trebuiau să facă era să ia o decizie importantă şi să tragă o dată cu forţă de un inel dintre picioarele lor. Nole a fost nevoit să-şi desfacă tubul cu oxigen şi firul de radio cu nişte mănuşi rigide, groase, complet umflate pentru a împiedica pielea şi vasele de sânge de pe dosul palmei sale să se întindă ca o gumă de mestecat. După care a trebuit să se strecoare afară din curelele care-l fixau în scaun, cu trunchiul strâns ca în menghină de costumul presurizat, şi să îndepărteze geamul cabinei cu mâna. Ar fi fost o manevră ciudată la nivelul solului. La 15.000 de metri şi în cădere s-a instalat acea veche slăbiciune a pilotului din forţele aeriene – faptul de a cădea pradă unui panici mortale.

Nole nu s-a lăsat totuşi cuprins de panică. S-a eliberat din avion, iar pentru câteva secunde a căzut pe lângă el, cu vizorul de la cască acoperindu-se cu chiciură de la frigul siberian care l-a învăluit brusc, cu membrele rigide, în ciuda curentului de aer tot mai dens, meditând. Trebuia să facă o

alegere în privinţa paraşutei sale. Dacă trăgea coarda de la paraşută, oxigenul începea să-i alimenteze casca dintr-o rezervă pentru urgenţe montată pe scaunul lui. Dar dacă ea se deschidea corect, paraşuta i-ar fi redus totodată viteza de coborâre cu aproximativ 160 de kilometri pe oră, iar el se afla încă atât de sus, încât risca să îngheţe bocnă pe durata unei coborâri atât de lente. (Cine putea să ştie? Nimeni nu se mai ejectase anterior de la o asemenea altitudine.) Alternativa era să menţină căderea în gol, dar fără oxigen respirabil. A tras coarda paraşutei.

Nole nu a îngheţat, dar s-a balansat violent în aer şi a vomitat. Supravieţuirea sa, la fel ca în cazul lui Ericson, a tins să indice faptul că moartea nu era un fapt „de la sine înţeles” în situaţia unei dezintegrări a avionului U-2. Ca un aspect mai particular, ea a arătat că o cădere atât de lungă îi lăsa, cel puţin pilotului care-şi păstra sângele rece, destul timp pentru o recapitulare raţională a opţiunilor sale, şi confirma faptul că David Clark fabricase costume presurizate care au fost pe măsura aşteptărilor iniţiale – cel puţin la o altitudine de 15.000 de metri.

Dar 15.000 de metri nu erau 21.000 de metri. Avea să reziste costumul în situaţia celui mai defavorabil scenariu? Cei de la forţele aeriene erau nerăbdători să afle. Ei nu făcuseră să zboare avionul U-2 până la altitudinea sa operaţională maximă în scopul expres de a se dezmembra, dar au trimis totuşi o serie de baloane din voal, umplute cu heliu şi botezate cu numele de cod Excelsior I, II şi III, care l-au dus pe căpitanul Joe Kittinger la marginea spaţiului extraterestru.

Kittinger avea multe în comun cu Gary Powers. Se luase la trântă cu crocodilii în adolescenţă şi participase la concursuri de bărci rapide în Florida când era tânăr. În cadrul forţelor aeriene el a dat dovadă de stăpânirea de sine necesară când a urcat în cărămizile zburătoare care înlocuiau avioanele de vânătoare la începutul Războiului Rece, dar a manifestat totodată o vulnerabilitate umană în momente de mare stres.

În Excelsior I, în noiembrie 1959, el a urcat până la 22.860 de metri deasupra statului New Mexico, apoi a sărit. A leşinat în căderea liberă, învârtindu-se în gol, dar a ajuns în siguranţă la sol. În luna următoare a sărit iarăşi de la 22.550 de metri şi a rămas conştient până jos. În august 1960 a stabilit un record care a rămas până în prezent, paraşutându-se de la 31.000 de metri; aproape de patru ori înălţimea vârfului Everest - într-un costum de protecţie cu atâtea straturi, încât arăta ca un urs de pluş. La ascensiune aproape că s-a pierdut cu firea, când vederea unui strat gros de nori dedesubt, care l-a separat de echipa de sprijin, l-a „confruntat cu un sentiment dezolant şi înnebunitor de singurătate”. Dar în curând era iarăşi întruparea nonşalanţei. A declarat revistei *Time* că în prima parte a căderii sale a stat pe spate privind în sus la un cer înstelat (era ora 7 dimineaţa) cu „o senzaţie de nemişcare în vreme ce balonul se îndepărta repede de mine”. De fapt, el a accelerat până la o viteză de 988 de kilometri la oră, de cinci ori mai mare decât viteza maximă din stratul inferior al atmosferei.

La fiecare zbor, coborârea lui Kittinger s-a presupus a fi controlată printr-o secvenţă ingenioasă de paraşute: ancora, pilotul, paraşuta principală, pilotul de rezervă, paraşuta principală de rezervă. În primul zbor, patru dintre ele i s-au încâlcit în jurul gâtului, al corpului şi între ele. La a treia săritură, mănuşa dreaptă a costumului său presurizat s-a defectat, iar mâna i s-a umflat până la dublul dimensiunii normale. Dar aspectul cel mai important verificat în toate cele trei sărituri, pentru oricine e interesat de soarta probabilă a unui pilot forţat, ca măsură extremă, să se ejecteze din avion la mare altitudine, a fost că stratul principal al costumului său presurizat, protectorul elastic al creierului şi al organelor sale vitale, a funcţionat perfect de fiecare dată. Şi de fiecare dată, la insistenţa lui Kittinger, a fost vorba de o ediţie standard fabricată de David Clark. Garanţia „sigură” a lui Eisenhower – pilotul mort şi mut de avion U-2 – a fost meticulos înlăturată de oameni bine

intenţionaţi de sub comanda sa, care au presupus în mod rezonabil că sarcina lor principală era să îi ţină pe piloţi în viaţă.

Cât despre scenariul sinuciderii, nimeni nu l-a cumpănit pe îndelete. Totodată, nimeni nu a discutat cu adevărat despre sinucidere cu preşedintele, pentru că au avut la dispoziţie atâtea eufemisme – eufemisme reamintite de Eisenhower în memoriile sale: „Am fost asigurat că tinerii piloţi care plecau în aceste misiuni făceau acest lucru cu ochii larg deschişi”, a scris el, „motivaţi de un înalt grad de patriotism, de o bravadă de aventurieri şi de unele stimulente materiale”.

Patriotismul era cuvântul-cheie, desigur – o justificare nepreţuită, nemăsurabilă, suficientă pentru aproape orice. Dar, în afară de faptul că, după cum a subliniat Joe Murphy, nu a existat „niciodată un ordin” ca piloţii să se sinucidă, nu a fost clar în ce împrejurări un pilot ar putea alege să facă acest lucru din patriotism. Ar putea să înghită pilula L ca o alternativă la tortură, dar asta era o situaţie diferită. S-au aşteptat într-adevăr cei care au invocat cazul lui Nathan Hale ca un pilot de avion U-2 doborât să ia pilula înainte de contactul cu solul? În vreme ce se afla în carlingă, poate, dar după ce a setat cronometrul la încărcătura de explozibil de aproape un kilogram din spatele scaunului său pentru a se asigura că aparatul foto sau filmul nu ajunge în mâinile duşmanilor? Sau după ejectare în acea lungă cădere spre Pământ, unde seninătatea cerurilor şi aerul rece, rarefiat al troposferei s-ar îmbina pentru a revela alegerea corectă bunului american, care apoi ar introduce mâna înmănuşată în strâmtul buzunar exterior al costumului presurizat, ar scoate pilula şi ar înghiţi-o cumva, trăgând în piept ultima suflare, netulburat de instinctele de supravieţuire care ar urla în trupul lui sau fără să se întrebe ce s-ar putea de fapt întâmpla dacă ar ateriza viu? Nici atunci? Probabil că nu. Cu siguranţă, ordinele exprese pentru ofiţerii americani în cel de-al Doilea Război Mondial şi de atunci încoace le cereau acestora să încerce să evadeze în situaţia în care erau

capturaţi. Sinuciderea ar exclude această opţiune. Ar irosi totodată instruirea şi familiarizarea pilotului la „ferma” CIA din Maryland cu scenariul simulat al graniţei sovietice. Poate că pilula era menită să fie ţinută la îndemână împotriva momentului îngrozitor al recapturării pe durata unei încercări de evadare, când tortura şi execuţia ar fi urmat cu siguranţă una după alta. Dar ce se întâmpla dacă, de fapt, el era capturat, dar nu era torturat, aşa cum a fost Hale? Din această perspectivă, pilotul şi-ar îngădui treptat să spere că ar putea supravieţui. În ce moment din procesul de zămislire a acestei speranţe se aştepta din partea lui ca el să lase optimismul la o parte şi să-şi pună ţara pe primul loc? În ce moment trebuia el să respingă în sfârşit, în mod irevocabil, gândul că ar putea fi capabil să ascundă de cei care l-au capturat orice informaţie pe care aceştia ar putea-o folosi împotriva ţării sale şi, în acelaşi timp, să rămână în viaţă? În ce moment trebuia el să respingă acea posibilitate şi să se sinucidă? Erau multe aspecte care-ţi dădeau de gândit dacă erai invitat să meditezi la „cel mai prost scenariu”, dar piloţilor de U-2 nu li s-a cerut niciodată acest lucru. Nici cei care au dat ordinele nu s-au sinchisit să analizeze în locul lor aceste aspecte.

* * *

Când Gary Powers a decolat în noiembrie 1956 din Turcia în primul zbor pe deasupra teritoriului sovietic, el nu a ştiut de incidentul prin care trecuse Ericson deasupra Arizonei sau de cel al lui Nole deasupra Texasului sau de săriturile lui Kittinger; ele încă nu se produseseră. Dar ştia ce se întâmplase *înainte.* Era ofiţer de siguranţă a zborului pentru singuraticul Detaşament B şi, deşi agenţia nu le furnizase încă piloţilor schiurile de apă sau barca cu motor, agenţii i-au trimis lui Powers rapoartele accidentelor de avion U-2 de oriunde şi oricând se produceau ele, în speranţa că detaşamentul ar putea învăţa ceva din greşelile altora.

Astfel încât Powers ştia mai bine decât majoritatea piloţilor de U-2 ce anume ar putea funcţiona greşit. Ştia, de pildă, că bunului său prieten Marty Knutson i se blocase motorul la 6.000 de metri, că s-a rotit prin aer într-un zbor de antrenament deasupra zonei Groom Lake şi că nu se ejectase doar din cauză că i se blocase geamul de la carlingă. (Knutson a reuşit să redreseze avionul.) Ştia că un pilot care îl urmase la fermă murise acolo încercând să dea jos de pe vârful aripii unul dintre stabilizatoarele detaşabile ale avionului U-2, după ce acesta nu se desprinsese automat. (Specialiştii de la Lockheed au decis că o cantitate prea mare de combustibil trebuie să fi fost împinsă către un vârf de aripă la un viraj strâns prin aer, făcând imposibilă echilibrarea avionului.) Ştia despre decesul lui Frank Grace, petrecut tot la fermă, şi, spre deosebire de prietenii lui Grace din Malmström care au zburat la Texas pentru a asista la înmormântare, lui i s-a permis să afle cum se produsese accidentul. (Grace a urcat prea abrupt la decolare după căderea întunericului şi i s-a blocat motorul la 15 metri de sol. Vârful aripii sale stângi s-a înclinat şi a agăţat albia lacului, aruncând avionul într-o rostogolire care s-a încheiat atunci când aparatul de zbor a atins un pilon.) Şi mai ştia de Howard Carey. Powers şi Carey se antrenaseră împreună la Watertown, însă Carey fusese trimis în Germania, în loc de Turcia. El se întorcea dintr-un zbor peste Europa de Est, când o staţie de avertizare timpurie cu personal canadian din Franţa l-a depistat la înălţime deasupra Poloniei centrale. Canadienii l-au considerat intrus şi au mobilizat patru dintre avioanele lor de vânătoare CF-86 Sabre Jet pentru a-l intercepta. Carey a fost o pradă uşoară: uşurat să se afle iarăşi în spaţiul aerian occidental, el a coborât repede către Wiesbaden. Două avioane Sabre Jet s-au poziţionat în dreptul vârfurilor aripilor sale, iar un al treilea în spatele său. Vizitatorul era nemarcat, neidentificabil şi nu a răspus atunci când i s-a cerut să se identifice. Locotenentul de aviaţie John McElroy şi-a armat mitralierele, dar nu a mai apucat să tragă; avionul U-2 deja se dezmembrase în

turbulenţa creată de avioanele de vânătoare Sabre Jet.

Au fost oferite şi alte explicaţii pentru moartea lui Carey, însă aceasta e cea mai completă şi mai plauzibilă. Richard Bissell, cel mai înfocat admirator al avionului U-2 de la Washington, nu ar fi afirmat niciodată că a considerat acest lucru liniştitor, dar totuşi l-a citat în 1960 ca dovadă că U-2 ar avea „şanse destul de bune să se dezmembreze la o avarie".

Cunoaşterea atât de intimă a punctelor slabe ale avionului U-2 ar fi paralizat un pilot plin de imaginaţie. Nimeni nu l-a acuzat vreodată pe Powers de faptul că ar fi avut o imaginaţie prea bogată. Când a văzut primele dâre de combustibil ars ale MIG-urilor, privind prin periscopul său în timp ce zbura peste Baku în dimineaţa zilei de 20 noiembrie 1957, el a avut încredere în faptul că acestea nu vor reuşi să-l atingă şi şi-a continuat zborul. (A numărat cincizeci şi cinci de avioane sovietice de vânătoare pe cer sub el în acea zi.) Când circuitele sale electrice s-au defectat deasupra Erevanului, el a schimbat calm ruta către casă pe direcţia muntelui Ararat, renunţând la un ocol prin Tbilisi. De această dată a ajuns în Adana întreg şi nevătămat şi şi-a savurat paharul de martini.

* * *

În Turcia piloţii au băut martini cu gin, uitând de moda lansată de actorii din grupul Rat Pack[1] şi de predilecţia lor pentru vodcă. Turcia nu era Las Vegas. Magazinul militar din Adana vindea sticle de gin englez Beefeater aduse cu avionul de la Wiesbaden, fără vreo altă ofertă mai bogată în departamentul spirtoaselor, iar băieţii de pe U-2 au dezvoltat o anumită loialitate faţă de el.

Aveau timp liber berechet. Primul zbor al lui Powers a fost

[1] Grup de actori, format din Frank Sinatra, Dean Martin, Sammy Davis Jr., Peter Lawford şi Joey Lewis, care au apărut împreună pe scenă şi în filme la începutul anilor 1960 (n.tr.)

singurul zbor autentic pe deasupra teritoriului sovietic realizat de către Detaşamentul B în primele sale luni petrecute la Adana. Dacă ar fi ştiut, contribuabilii americani şi-ar fi exprimat, poate, mult mai devreme indignarea faţă de salariile anuale de 30.000 de dolari pe care le primeau piloţii avioanelor U-2 – şi e adevărat că tariful primit de Power, de cincisprezece dolari pe fiecare milă operaţională zburată pe durata celor nouă luni, dădea o sumă frumuşică în raport cu orice standarde. Chiar şi aşa, privind în urmă, e greu de susţinut că el nu şi-a meritat banii.

Dintre membrii celor trei elite aeriene militare ale epocii, cei mai vestiţi – astronauţii din cadrul programului *Mercury* - şi-au riscat vieţile şi au întreprins misiuni cu adevărat istorice, dar nu au zburat la propriu. După cum s-a exprimat Tom Wolfe, ei au stat în vârful unor petarde uriaşe şi au aşteptat ca cineva să aprindă fitilul. Piloţii de pe avioanele de vânătoare au zburat ei înşişi, dar niciodată în bârlogul ursului; spre deosebire de personajul Slim Pickens din filmul *Dr. Strangelove,* ei nu s-au aflat într-o situaţie de confruntare directă cu rusnacii.

Doar piloţii de pe U-2 au făcut ambele lucruri. Nu au cerut ei să taie frunză la câini pe asfaltul din jurul Adanei şi nici nu le-a plăcut prea mult să facă asta. Trei dintre ei au fost trimişi acasă pentru că şi-au exprimat dorinţa să li se dea ceva de făcut, iar cei care au rămas în urmă au început să spună că baza exista pentru că lumea avea nevoie de o clismă. Lună de lună ei au decriptat mesaje de la sediul central al proiectului în care li se spunea „pe loc repaus” sau acelaşi lucru în exprimări diferite. Pe durata Crizei Suezului au existat destule zboruri operaţionale pe deasupra Orientului Mijlociu, dar după asta majoritatea zborurilor de la Adana au fost zboruri de testare pe deasupra Turciei sau „curse de dihori” de-a lungul coastei nordice a Mării Negre, pentru a testa reacţiile sovieticilor. „Nimeni nu s-a gândit că operaţiunea va dura mult”, spune John Murphy. Adevărul e că nimeni nu ştia cât va dura, dar Richard Bissell şi-a propus să n-o lase să eşueze, acesta fiind unul dintre motivele

pentru care Jim Cherbonneaux s-a trezit trăgând frenetic de fermoarul frontal principal al costumului său presurizat în după-amiaza arzătoare a zilei de 22 august 1957.

Cherbonneaux a fost unul dintre cei cărora li s-a ordonat să rămână la bază. Se antrenase cu Powers, fusese mobilizat alături de Powers în Turcia, şi, dintr-o dată, fusese pus la pachet şi trimis din nou cu detaşamentul către un hangar împrumutat din afara oraşului Lahore în Pakistan. Când avionul său negru a coborât tăcut prin aburul acelei după-amiezi, cu flapsurile întinse la maximum şi compresoarele nemişcate în aerul fierbinte şi umed, Cherbonneaux depăşise deja limitele disperării. Fusese în aer timp de nouă ore, iar vezica plină îl înnebunise în ultima oră şi jumătate. Şi-ar fi dat drumul demult în indispensabili, dar când a încercat, a simţit doar spasme agonizante. În timp ce avionul s-a îndreptat către un punct de oprire dintr-un colţ izolat al aerodromului, doi tehnicieni au venit cu o scară mobilă pentru a deschide cupola carlingii şi a ajuta pilotul să iasă. Dar el era deja afară, ţâşnind din carlingă de parcă ar fi luat foc. A trebuit să treacă prin trei straturi de haine – costumul exterior, costumul presurizat şi indispensabilii. Câteva momente mai târziu, el i-a spus lui Ben Rich: „Fără să mai ţin seama de intimitate, am stabilit un nou record mondial pe pista de aterizare.”

A fost o uşurare în mai multe privinţe. După nouă luni de inactivitate şi de moral scăzut, Detaşamentul B îşi demonstrase valoarea printr-un zbor spectaculos. Speriat de nota de protest rusească din iulie 1956 şi de abilitatea radarului sovietic de a depista avioanele U-2 deasupra Caucazului, Eisenhower suspendase zborurile în luna noiembrie a acelui an. A permis reînceperea lor în vara următoare, cu trei zboruri într-o singură zi, pentru că cei de la Skunk Works micşoraseră radical amprenta radar a avionului U-2 cu un strat gros de vopsea cu ferită; pentru că Pakistanul îngăduise utilizarea bazei din Lahore în schimbul unei creşteri substanţiale a ajutorului american; pentru că radarele de apărare sovietice păreau să aibă performanţele

cele mai slabe în Asia Centrală; şi pentru că Asia Centrală părea să ascundă dezvoltarea unei superarme cu adevărat înfricoşătoare.

Cu o zi înainte ca Cherbonneaux să aterizeze pe pista din Lahore, enorma rachetă R7 a lui Serghei Koroliov a încheiat în sfârşit un zbor reuşit de testare pe o distanţă de 8.000 de kilometri de la Tiuratam şi până în peninsula Kamceatka, presărată cu vulcani, din Pacific. Măcar atât ştiau cei de la CIA, deoarece partenerii lor de la Agenţia Naţională de Securitate puteau trage cu urechea la comunicaţiile militare sovietice, care încă mai utilizau relee radio învechite pentru a acoperi cele opt fusuri orare ale ţării. Dar ce fel de focos putea transporta R7? Unde erau testate focoasele şi cu ce grad de succes? Testul reuşit al rachetei R7 a fost un noroc întâmplător sau urma să devină regulă în viitor? Era iminent un alt test? Acestea erau întrebări la care doar U-2 putea să răspundă.

La nivelul solului, ruta lui Cherbonneaux ar fi fost visul oricărui drumeţ. L-a dus peste K2, al doilea vârf montan ca înălţime din lume, apoi către nord-vest peste câmpurile de bumbac şi plantaţiile de tutun din luxurianta vale Fergana a Uzbekistanului şi adânc în nordul Kazahstanului. Deasupra oraşului Karaganda (la acea vreme încă un nod important al Arhipelagului Gulag), planul său de zbor îi cerea să facă un viraj strâns la dreapta şi o cursă directă spre est cu aparatele foto deschise. Nu a ştiut de ce; era o rută compilată de analiştii de spionaj din Washington. A descoperit ce îi interesa după primele trei ore ale misiunii, la mare altitudine deasupra stepei estice, în apropiere de regiunea în care începe să fuzioneze cu pajiştile Mongoliei. În zona în care hoarda lui Genghis-Han s-a împrăştiat cu şapte secole în urmă în căutarea unor aşezări pe care să le cucerească şi să le pună la pământ, Cherbonneaux a văzut în periscopul său un model familiar de cratere şi de pete şterse. Fiecare pată era legată de celelalte printr-o reţea de drumuri de ţară, dar ceea ce crease craterele măturase complet deşertul din jurul lor. Modelul era similar cu cel de

la zona de testări nucleare din Nevada. Cherbonneaux a mărit la maximum imaginea din periscop şi s-a uitat lung, cu sufletul la gură, la un obiect de mari dimensiuni din vârful unui turn improvizat. Găsise zona sau poligonul de testări de la Semipalatinsk şi o armă aparent amorsată să explodeze. Dar când? Cine-ar fi putut şti? Acesta nu era genul de scenariu pentru care te pregăteau la Clinica Lovelace. Dacă ar fi fost, el ar fi putut da greş din cauza tendinţei pulsului său de a urca în momente de anxietate acută. A fost pilotul de U-2 care a ajuns cel mai aproape de starea de panică, strigând prin vizorul său la ruşi să nu tragă.

Bomba de pe turn a fost detonată în luna următoare, dar o explozie separată, de o jumătate de tonă, s-a produs deasupra zonei la cinci ore după traversarea ei de către Cherbonneaux, mai mult sau mai puţin în momentul în care urina pe pista din Lahore.

După o săptămână, un alt pilot din Detaşamentul B a găsit Tiuratamul, locul cel mai sfânt din complexul industriei spaţiale sovietice, la 160 de kilometri est de Marea Aral. Într-un fel, fotografiile de mare contrast făcute în acea zi de E.K. Jones au confirmat cele mai mari temeri ale agenţilor de la CIA. Ele au dezvăluit un complex uriaş de lansare, cu mult mai mare decât cel de la Cape Canaveral, ca şi cum ruşii se deciseseră să câştige cursa spaţială chiar înainte ca ea să înceapă, prin trimiterea unui cosmonaut pe Marte.[1]

Rampa de lansare nu era de fapt o rampă. Era un grătar de oţel cu o suprafaţă de cincizeci de metri pătraţi, fixat cu ajutorul a şaisprezece grinzi de pod din beton peste capătul mai lat al unui puţ uriaş de forma unei retorte de laborator chimic. Trenurile cu combustibil şi echipament aveau acces

[1] Unul dintre inginerii care au construit ansamblul, neştiind iniţial care îi era rostul, susţine că a aflat întrebându-l pe Koroliov dacă putea opri excavaţiile pentru că ele provocau inundaţii. Proiectantul-şef i-a spus să continue săpăturile, dezvăluindu-şi în mod nechibzuit marele secret prin a explica că avea nevoie de un puţ de aprindere cu adâncime egală cu cel puţin jumătate din înălţimea rachetei sale. „Vom zbura şi pe Marte?” a întrebat inginerul uluit. „Bine-nţeles, şi chiar mai departe”, a răspuns Koroliov. (n.a.)

direct la grătar de-a lungul unei linii ferate terminus desprinsă din linia principală spre Moscova. Acest portal către cosmos era uriaş şi cât se poate de serios, dar ceea ce a confirmat avionul U-2 a fost că era singurul de acest fel. Poate că ruşii urmau să ajungă pe Marte din Tiuratam, însă ei nu erau pe cale să îl folosească pentru a lansa o salvă preventivă, de avertisment, de rachete balistice intercontinentale. Aceste cunoştinţe se vor afla la baza rezistenţei manifestate de Eisenhower, în următorii trei ani, faţă de lobby-ul făcut în favoarea programului rachetelor intercontinentale.

* * *

La Washington, ambasada sovietică nu a mai trimis nicio notă de protest. Reuşise oare vopseaua cu ferită să ascundă avionul U-2 de radarul sovietic? Nu prea. Vopseaua era atât de grea, încât îl obligase pe Cherbonneaux să se furişeze în spaţiul aerian sovietic pe deasupra Pamirului cu mult sub altitudinea normală a avionului, la 17.680 de metri. Pur şi simplu prinsese reţeaua de radare sovietice într-un moment în care era adormită, dar cel puţin unul dintre celelalte zboruri efectuate în acea zi din Lahore a fost detectat, iar un MIG a fost mobilizat dintr-o escadrilă a apărării aeriene din Andijon, în valea Fergana, pentru a confirma că era vorba de un intrus. Când comandantul escadrilei a transmis Moscovei că în spaţiul aerian al Asiei Centrale sovietice mişunau obiecte zburătoare neidentificate, comandantul tuturor regimentelor de vânătoare ale apărării aeriene sovietice, general-colonelul Evgheni Savitski, a venit personal cu avionul pentru a-l lua la întrebări pe pilotul MIG-ului. Savitski a decis că pilotul avusese vedenii şi a ordonat să fie transferat pe alt post.

Forţele de apărare aeriană sovietice erau împărţite în regimente de radar şi de vânătoare, pe de o parte, şi regimente de specialişti în rachete, pe de alta, iar aceştia din

urmă erau probabil cei mai conştienţi de ameninţarea reprezentată de avionul U-2, pentru că Hruşciov insistase personal ca ei să-l doboare. În acest scop, o rachetă promiţătoare, concepută de Pavel Gruşin pentru apărarea Leningradului, pe nume S-75, a fost introdusă imediat în producţia de masă pentru apărarea întregii patrii-mamă.

La fel ca Serghei Koroliov (care servise opt ani în Gulag), Gruşin avea şcoala dură a rachetelor teleghidate. A fost un domeniu căruia i s-a acordat cea mai înaltă prioritate de către Stalin şi Beria, care au oferit KGB control direct asupra sutelor de savanţi şi ingineri care munceau cot la cot cu colegii lor germani prizonieri de război în condiţiile de muncă forţată din perioada de după război.

Racheta S-75 a lui Gruşin a fost bunica tuturor rachetelor antiaeriene sovietice moderne. În următoarele patru decenii, vor apărea variante diferite ale ei din Cuba şi Vietnam până în Siria şi Irak, dar S-75 a fost lansată prima oară în noiembrie 1957. Generalul Iuri Votinţev, strănepotul unei căpetenii cazace din războiul de pe Don, a fost delegat să o aducă pe scenă în cadrul unui spectacol impresionant, ce includea un număr total de şaizeci şi două de rachete.

„Pe 7 noiembrie, la ora 08:00, coloana şi-a ocupat poziţia pe locul desemnat în Piaţa Manejului la nord de Piaţa Roşie," şi-a amintit el. „Toate ferestrele de la hotelul Metropol erau deschise, iar teleobiectivele lungi ale camerelor foto şi de filmat erau scoase pe geam. Coloana de rachete a fost plasată în coada paradei. Când am ajuns în Piaţa Roşie, totul a îngheţat în jurul nostru pentru o clipă. Au început să se audă ovaţiile din tribune. După ce am traversat piaţa, coloana s-a întins de-a lungul barajului de demarcare, iar soldaţii au început să acopere repede rachetele… Primele şiruri de spectatori din piaţă deja apăruseră. Oamenii au format un cerc solid în jurul coloanei, s-au căţărat pe vehicule şi au îmbrăţişat soldaţii şi ofiţerii."

* * *

Bărbaţii din Detaşamentul B au zburat înapoi în Turcia, iar acolo li s-au alăturat soţiile. Ideea era ca viaţa în Adana să fie făcută mai tolerabilă pentru piloţi. Rezultatul a fost un avanpost al imperiului american, unic pe durata Războiului Rece.

Barca cu motor a sosit în sfârşit. Piloţii au făcut schi pe apa unui rezervor din apropierea bazei. Pentru cei care au preferat să se bălăcească sau să stea la soare în zilele fierbinţi, liniştite - şi au fost destule astfel de zile –, plajele de lângă Mersin erau izolate şi spectaculoase. Se puteau vedea ruinele unui castel al cruciaţilor la aproape 200 de metri în larg, abandonat acolo de marea care a părut să fi crescut cu câţiva metri din secolul al XII-lea. Piloţii l-au numit castelul de pe mare şi au început să-l îndrăgească, la fel cum ar fi putut să se ataşeze de nisipurile de la Cocoa Beach sau Mission Bay, în cazul în care carierele lor ar fi evoluat doar puţin diferit. Mergeau acolo în maşinile lor Buick importate, cu cauciucuri albe pe interior, şi se hârjoneau în bermude viu colorate sub supravegherea superiorului lor de la Agenţie, care avea un ten mai palid şi era mai slab decât ei.

Mersin se afla la o mică distanţă cu maşina de Adana. Nu era greu să te întorci înapoi la cocktailul dintre orele 18 şi 20. Soţiile aflându-se în oraş, luau cina de obicei acasă la unul dintre ei, preparată de gazdă sau ocazional încropită din alimentele găsite la îndemână.

Piloţii erau acum cazaţi în principal în afara bazei şi în camere închiriate, mai curând decât în rulotele de burlaci belgiene pentru două persoane care îi întâmpinaseră în 1956. Condiţiile de locuit erau simple comparativ cu cele din camerele pentru cupluri căsătorite din majoritatea bazelor americane din jurul lumii, şi de-a dreptul primitive în raport cu locuinţele diplomatice, un aspect care poate părea nedrept având în vedere că nicio ambasadă din lume nu deţinea atâta putere de a influenţa cursul istoriei omenirii ca această comunitate mică a piloţilor de recunoaştere meteo.

Dar existau compensaţii care ar fi meritat să fie menţionate în scrisorile trimise acasă, dacă acestea nu ar fi trebuit să treacă mai întâi de cenzorii Agenţiei. Compensaţii cum ar fi mai mult timp liber decât aveau nevoie şi un avion C-47 Gooney Bird care le stătea oricând la dispoziţie pentru a-şi ocupa acel timp. Prânz şi cumpărături în Germania de Vest? Înapoi acasă prin Roma şi Napoli? Acestea erau lucruri care puteau fi aranjate de Agenţie.

Barbara Powers era deschizătoarea de drumuri în această privinţă.

După ce fusese stenografă pentru un procuror militar, căpitanul Reuben Jackson, vreme de şase luni, comuniştii au înscenat o lovitură de stat în Atena. Femeile erau violate pe stradă – aşa i se spunea Barbarei –, iar americanii nu mai erau bine-veniţi în leagănul democraţiei. A fost transferată la baza aeriană Wheelus, în afara oraşului Tripoli. Peste douăzeci şi nouă de ani, un grup de bombardiere cu aripi mobile din Lakenheat, Anglia vor lumina noaptea din Tripoli cu explozibili puternici, pentru a-l învăţa minte pe colonelul Gadhafi să nu mai sponsorizeze terorismul, dar în epoca lui Eisenhower – la doar cincisprezece ani după victoria Aliaţilor în Africa de Nord –, armata americană era încă un oaspete de onoare în Libia.

În timpul zilei, Barbara stenografia documente dictate de un alt procuror militar. Îşi petrecea nopţile la bază într-un pat de cazarmă, chinuită de muşte, pe care localnicii refuzau să le extermine deoarece erau îngrăşământ pentru curmali.

Gary zbura până la ea atunci când putea într-un T-33 Thunderbird, cam o dată pe lună. Nu telefona mereu înainte. Într-o zi a găsit-o pe Barbara încuiată în cameră, spunând că va fi gata într-o clipă, părând speriată. După relatarea ei, el a intrat cu forţa şi, văzând-o că ţinea în mână o poşetă, a cotrobăit prin ea până a găsit o scrisoare în care căpitanul Jackson îşi declara iubirea care i-o purta şi îi spunea că divorţează. O implora să facă acelaşi lucru.

Gary nu a scris niciodată despre acest episod, deşi a recunoscut că mariajul său scârţâia. Barbara şi-a amintit

apoi că poliţia militară l-a luat pe sus pe Gary şi că el a depus o plângere formală împotriva lui Jackson (care a murit la scurtă vreme după episod într-o coliziune aeriană).

Într-o altă vizită, înfuriat de un coleg ofiţer care voia să-i fure soţia, Powers l-a azvârlit pe bărbat peste barul din Clubul Ofiţerilor de la baza Wheelus. De această dată, Barbara a fost impresionată în sinea ei.

Vestea surprinzătoare că ea va putea locui împreună cu soţul ei la misteriosul său loc de muncă a venit către sfârşitul toamnei anului 1957, în timp ce *Sputnik* se rotea în jurul globului, iar Burt şi Helen Silverman ajungeau la capătul turului lor european, în mod nepoliticos întrerupt de procesul lui Rudolf Abel. Barbara nu era proastă. Ştia să citească o hartă şi începuse să bănuiască faptul că baza lui Gary se afla în Turcia. Ideea de a locui acolo a captivat-o – totuşi, a scris ea, s-a trezit la realitate când Gary a curăţat o movilă de excremente din faţa noii lor locuinţe.

Din partea tuturor celor asociaţi cu detaşamentul de forţe aeriene al lui Richard Bissell se aştepta un grad înalt de autonomie personală, ca şi de discreţie, iar Barbara şi Gary Powers erau cu siguranţă capabili să aibă grijă de ei. Gary a cumpărat o puşcă de vânătoare (pentru raţe, gâşte, prepeliţe, porci mistreţi). A achiziţionat totodată un Mercedes 220SE cenuşiu, decapotabil, cu scaune din piele roşie, şi un câine poliţist ieşit la pensie, pe nume Eck von Heinerberg. Barbara a cumpărat covoraşe pentru casă. Au început să facă plimbări cu maşina în interiorul Anatoliei, cu părul în vânt, cu o armă şi cu un câine pe bancheta roşie din spate. A fost o viaţă pe care un reporter ar fi descris-o ca fiind extrem de încântătoare dacă i s-ar fi permis accesul într-un perimetru de măcar 160 de kilometri de Adana. Dar era o viaţă trăită într-un bulă creată de Agenţie, libertatea fiind un lucru complex. Apărătorii ei nu au putut practica întotdeauna ceea ce au predicat.

Curând după sosirea soţiilor, acestora li s-a îngăduit să arunce în sfârşit o privire la avioanele în care bărbaţii lor primeau salarii atât de generoase pentru a studia vremea. „E

o bijuterie”, i-a spus Gary dinainte Barbarei. „Merge şase kilometri şi jumătate cu un galon de combustibil şi atinge o viteză de zece ori mai mare decât cea a unui camion. Nu-i rău deloc!” Barbara nu a fost extrem de impresionată. I-a spus că, după părerea ei, planorul motorizat arăta „ca o cioară uriaşă”. Dar avionul nu a avut în viaţa lor de cuplu rolul important pe care l-a avut în istorie. Gary aproape că nu vorbea niciodată despre el cu ea şi nu părea nici să zboare în el prea des.

În septembrie 1958, toţi piloţii detaşamentului au dispărut din Turcia timp de două săptămâni. Soţiilor nu li s-a spus unde şi ar fi fost greu de ghicit că destinaţia fusese nordul Norvegiei. Scopul mutării taberei a fost fotografierea unei fâşii de teritoriu rusesc nu departe de Cercul Arctic, unde se zvonea că sovieticii ar construi buncăre pentru rachete balistice intercontinentale suficient de aproape de Statele Unite, pentru a-i lovi pe americani cu o rachetă trasă direct peste Polul Nord. Piloţii au mâncat pe săturate şi şi-au făcut unul altuia fotografii îmbrăcaţi la patru ace, pe fundalul unor munţi întunecaţi. Dar nu au făcut nicio fotografie a presupusei baze noi de rachete; pătura de nori de deasupra regiunii a refuzat să se risipească.

Înapoi la Adana, baraca destinată comunicaţiilor a rămas tăcută. Timp de luni de zile nu au primit nicio undă verde de la Washington; nici vorbă de vreo misiune de genul acelora despre care piloţii ar dori să le povestească nepoţilor. În schimb, a sosit un nou tip de rulotă. Barbara l-a numit supercasă mobilă (cunoscută şi sub denumirea de rulotă dublă). Avea aproape 17 metri lungime şi trei dormitoare, câte unul pentru fiecare ofiţer căsătorit. Aranjate în două rânduri ordonate, superrulotele au adus toată lumea înapoi în bază. Nimeni nu mai trebuia să plece nicăieri noaptea, iar petrecerile de la Detaşamentul B au căpătat o nouă intensitate.

„Mi-a plăcut să beau, nu zic nu”, a recunoscut Powers.

„Au fost multe petreceri cu băutură”, spune Joe Murphy, aflat până acum la al doilea său tur în Turcia, „dar nu mi s-a

părut niciodată că s-a întrecut măsura”.

Maiorul (ulterior general) Harry Cordes, un pilot pe U-2 al forţelor aeriene, care nu avea o părere prea grozavă despre administrarea de către Bissell a oamenilor, a spus mai târziu: „Am întrevăzut posibile incidente internaţionale cu automobile şi neveste şi am încercat să-l avertizez pe Bissell cu privire la pericolul de a compromite proiectul.”

Noile rulote erau un răspuns la astfel de avertismente, iar ele chiar au redus riscul ca un pilot de U-2 să ajungă într-o închisoare turcească pentru şofatul în stare de ebrietate. Dar ele nu au împiedicat un ofiţer – „un bărbat frumos, clădit ca un fotbalist” – să investească prea multă energie într-un dans acordat de frumoasa Barbara într-o noapte zgomotoasă din primăvara anului 1960. Ea a căzut, şi-a rupt piciorul şi i s-a spus să declare că fusese un accident de schi în caz că întreba cineva.

Barbara s-a plâns că pe Gary nu l-a preocupat piciorul ei rupt. În schimb, la fel ca pe Cordes, îl punea pe gânduri riscul de a compromite proiectul. „Cât de multe ştiu de fapt ruşii despre operaţiunea noastră?” s-a întrebat el ulterior. „Discutând problema cu ofiţerul de spionaj, am concluzionat că ei ştiau probabil foarte multe. Era o unitate neobişnuită, care ieşea în evidenţă, şi ai cărei piloţi conduceau aparate de zbor uşor de identificat. Spionajul era o profesie străveche în Turcia. Dacă spionajul rusesc era la fel de bun ca al nostru, aşa cum ne-au spus în mod repetat specialiştii noştri, era probabil ca ei să ştie nu doar câte avioane aveam, ci şi câţi piloţi, plus numele noastre.”

Ruşii vor afla şi numele lui destul de curând.

* * *

Ce căutau acolo soţiile piloţilor? De ce să dublezi numărul oamenilor care văzuseră „cioara uriaşă” de aproape? De ce să triplezi (cel puţin) cantitatea de bârfe despre petrecăreţii din Adana care nici măcar nu făceau parte din forţele

aeriene? Răspunsul a avut legătură cu Cape Canaveral şi cu o dimineaţă friguroasă de decembrie a anului 1957.

De această dată, Willie Fisher nu a putut fi prezent. Era deţinut la închisoarea federală West Street din New York, aşteptându-şi recursul. Însă următoarea etapă din călătoria către stele a Americii nu avea să treacă neobservată. Câteva sute de reporteri şi fotografi erau îngrămădiţi pe o dună de la Cocoa Beach. Reţelele de radio şi televiziune îşi eliberaseră programul pentru transmisii în direct. Obiectul atenţiei lor era o rachetă Vanguard înaltă, subţire, de pe rampa de lansare 18A, ce conţinea primul satelit al lumii libere. Avea să explodeze după două zile. Vremea fusese îngrozitoare. O valvă de oxigen lichid îngheţase şi se blocase, iar numărătoarea inversă fusese amânată. Dar pe şase fusese cald. Venise clipa. Americanii aveau să se răzbune pe Sputnik.

Agenţia Associated Press a pregătit în avans un articol pentru abonaţii ei în eventualitatea unei lansări reuşite. El începea astfel:

MICA LUNĂ CE ÎNCONJOARĂ PĂMÂNTUL EMIŢÂND SEMNALE RADIO ESTE RĂSPUNSUL DAT DE STATELE UNITE RUSIEI, CĂ ŞI AMERICANII SUNT CAPABILI SĂ AJUNGĂ LA FRONTIERA SPAŢIULUI.

Vanguard era echivalentul unei maşini Citroën în categoria rachetelor: inteligentă, dar fragilă. Era totodată o rachetă a marinei, iar puţini militari din armată ar fi ezitat să spună despre ea că e inutilă. Conceptul din spatele ei era extrem de ambiţios, cu sisteme nou-nouţe de ghidaj şi propulsie, celule solare pentru a furniza o parte din energia electrică şi circuite imprimate pentru a-i micşora componentele interne. Motoarele ei abia generau a patruzecea parte din puterea rachetei R7 a lui Koroliov – 12.247 de kilograme forţă în raport cu cele 453.592 de kilograme forţă ale celei sovietice, fapt care poate face ca

generaţia Hummer[1] să pară de-a dreptul neamericană. Dar dacă planul funcţiona, el putea, cu puţin noroc, să compenseze cu vârf şi îndesat umilinţa adusă de *Sputnik* prin virtutea purei sale sofisticări.

Avea să funcţioneze? Era o întrebare bună. Lansarea anterioară a rachetei Vanguard fusese abandonată de cinci ori din cauza unor probleme tehnice. Aceasta era netestată la nivelul cel mai fundamental: al doilea şi al treilea motor auxiliar nu mai fuseseră niciodată aprinse într-un zbor real. Wernher von Braun, care nu avea nimic de-a face cu dezvoltarea ei, dar ştia câteva lucruri despre rachete, a spus că nu avea nicio şansă. Un inginer de la rampa de lansare a spus unui reporter de la *Time:* „Vom fi mulţumiţi dacă ajunge pe orbită. Nu vom fi dezamăgiţi dacă nu ajunge.” Publicaţia *Pittsburgh Sun-Telegraph* a fost mai optimistă. „LUNA – CÂTEVA MINUTE PÂNĂ LA LANSARE”, anunţa titlul ei principal, referindu-se la miniluna, de dimensiunea unui grepfrut, despre care secretarul de presă al preşedintelui promisese că va fi plasată pe orbită.

La ora 11:44, ultimul furtun ce conecta racheta de macaraua ei de susţinere s-a desprins, iar motoarele ei au împroşcat primele flăcări. Până la 11:45, totul se sfârşea. După cum sună înregistrarea lansării: „… doi… unu… zero… foc… prima aprindere… EXPLOZIE!”

Mingea de foc a fost pe atât de mare şi urâtă pe cât de suplă şi frumoasă a fost racheta, dar tot nu a reuşit să acopere momentele jenante prin care a trecut Vanguard. Înainte ca fumul şi flăcările să învăluie întregul complex de lansare, telespectatorii au văzut racheta pur şi simplu oprindu-se în aer la câţiva metri de sol şi căzând înapoi ca şi cum s-ar fi decis că nu merita să urce până pe orbită. În timp ce se prăbuşea, conul din vârf a căzut ca o pălărie nepotrivită de pe capul unei vrăjitoare.

Chiar dacă ar fi să nu admitem unele scuze, accidentul a fost absolut de înţeles. Proiectului Vanguard i-a fost refuzată constant finanţarea militară şi expertiza lui von Braun în

[1] Maşini puternice şi mari consumatoare de combustibil (n.tr.)

scopul de a păstra explorarea spaţiului cosmic în domeniul civil şi de a onora spiritul Anului Geofizic Internaţional. A fost monitorizat de un astronom, nu de un general. Nu a existat niciun imperativ strategic de a reuşi, nicio presiune asiduă din partea guvernului, nicio ameninţare cu exilul într-un lagăr de muncă forţată în eventualitatea unui eşec şi nicio intimitate în care să poată fi făcute greşelile timpurii inevitabile care bântuiau orice program nou de rachete. Conform secretarului delegat al apărării, Donald Quarles, explozia nu a fost decât „un incident în perfecţionarea sistemului de sateliţi Vanguard”.

Dar America nu avea chef de scuze. Vreme de două luni democraţii şi mass-media se abţinuseră să exprime o judecată finală cu privire la Pearl Harborul tehnologic reprezentat de *Sputnik,* în baza faptului că Pentagonul (sau cine conducea programul american de rachete – nu era deloc clar) avea un drept la replică. În cele două luni, sovieticii plasaseră pe orbită un al doilea satelit, de această dată cu un câine în el. Hruşciov se lăudase că putea să mai pună încă douăzeci „mâine” şi că producea rachetele pe bandă rulantă, „asemenea cârnaţilor”. Nivelul de popularitate al lui Eisenhower în sondajele de opinie scăzuse cu douăzeci şi două de procente. Acum urma insuccesul rachetei Vanguard. Replica la *Sputnik* era un Eşecnik.[1] Popularitatea preşedintelui a mai scăzut cu opt procente. Au existat voci care l-au invitat să demisioneze, iar el a cumpănit serios această variantă. În perioada stresantă de după lansarea *Sputnik*-ului, el suferise un mic atac cerebral. În incriminările de după incidentul Vanguard exista un protest naţional salutar împotriva excesele consumerismului, care părea să fi fost promovat în dauna securităţii naţionale. Dar exista totodată o reevaluare integrală a ameninţării sovietice – supremă din punct de vedere tehnologic şi mânuită acum

[1] Ziarele din Statele Unite au publicat articole ample de prima pagină care au surprins eşecul şi au inclus jocuri de cuvinte ironice inspirate de numele satelitului rus *Sputnik,* cum ar fi „Flopnik”, „Kaputnik”, „Oopsnik” şi „Stayputnik”. (n.tr.)

de pe poziţii de superioritate morală, de vreme ce *Sputnik* era rezultatul experimentelor din cadrul Anului Geofizic Internaţional, nu al focoaselor militare. Pentru prima oară în cariera sa, Eisenhower s-a întrebat dacă era pe măsura adversarului.

Un lucru de care nu se îndoia a fost că laudele lui Hruşciov erau, încă o dată, o cacealma. Zborurile avioanelor U-2 din august 1957 aduseseră cu ele o mulţime de informaţii, mare parte liniştitoare. Analiza detaliată a platformei de lansare de la Tiuratam a sugerat că, deşi R7 era o rachetă spaţială de mare putere, ca rachetă militară era extrem de ineficace, având nevoie de zile întregi pentru alimentare şi fiind greu de ascuns. Zborurile pe deasupra oraşelor nucleare împrejmuite, situate de-a lungul căii ferate transsiberiene, au dezvăluit o activitate intensă de îmbogăţire a materialelor radioactive, dar nu producerea în masă a unor focoase nucleare, care era o întreprindere mult mai dificilă.

Pentru moment, lumea putea face faţă „cârnaţilor" domnului Hruşciov. Dacă erai familiarizat cu roadele impresionante ale imaginilor curate ca lacrima surprinse de U-2 din înaltul cerului, măcar atât era limpede. Dar dacă nu cunoşteai aceste detalii, lucrurile nu erau clare şi aproape nimeni nu dispunea de aceste informaţii. Senatorii Symington şi Johnson nu ştiau de ele, acesta fiind motivul pentru care ei s-au simţit atât de îndreptăţiţi să se autoflageleze şi să chinuie administraţia cu apariţia aşa-zisului decalaj al rachetelor militare. Joe Alsop nu era informat, şi de aceea a început să utilizeze cuvântul letal care începe cu „N" – neputincios – cu atâta încredere în editorialele sale influente din 1958. Chiar şi autorii Raportului Gaither, o examinare presupus competentă a capacităţilor de apărare ale Statelor Unite autorizată de Eisenhower şi publicată la sfârşitul anului 1957, nu aveau deloc habar de avioanele U-2 atunci când o copie a raportului a fost trimisă în secret ziarului *Washington Post.* Raportul a făcut apel la un program urgent de construire a

rachetelor, o reţea naţională de adăposturi nucleare şi o suplimentare cu treisprezece miliarde de dolari a bugetului anual pentru apărare. Raportul a concluzionat că ţara se afla în „cel mai mare pericol din istorie”.

Acestea au fost cele şase cuvinte din raport pe care *Washington Post* a ales să le citeze cu litere de-o şchioapă atunci când a obţinut copia. A fost o ştire senzaţională, care a ridicat decalajul rachetelor militare la statutul de fapt comun acceptat, când în realitate el nu era departe de o iluzie paranoidă. Acesta a fost contextul politic al dezastrului Vanguard – deşi nu trebuia să fii nebun ca să deduci pe baza dărâmăturilor de la Cape Canaveral că programul de rachete al Statelor Unite întâmpina totuşi unele probleme.

Mai devreme sau mai târziu, Eisenhower a fost nevoit să ia o decizie în privinţa programului U-2. Va face el cunoscut lumii lucrurile pe care avionul i le dezvăluise lui şi celor din cercul său, sau va strânge din dinţi, va suporta acuzaţiile de mulţumire de sine şi delăsare, şi va păstra secretul avionului pentru ca acesta să îşi continue munca extraordinară? Nu a făcut niciuna, nici alta. În cele din urmă a tăinuit existenţa avionului U-2 şi, în mare parte a anilor 1958 şi 1959, l-a ţinut la sol.

Când Richard Bissell a cerut permisiunea de a efectua mai multe zboruri la scurtă vreme după *Sputnik,* Eisenhower a spus nu. Când secretarul de stat John Foster Dulles şi generalul Nathan Twining, preşedinte al Statului Major Interarme – o pereche formidabilă de petiţionari – au cerut iarăşi permisiune în ianuarie 1958, răspunsul a fost din nou negativ. Lui Ike nu îi plăcea deloc ideea de a viola spaţiul aerian sovietic. Îşi preţuia reputaţia de preşedinte cinstit şi ştia că pătarea ei ar fi fost cea mai mică dintre daune, în cazul în care un avion U-2 s-ar fi pierdut deasupra Rusiei. Ca un aspect mai special, el credea că încrederea în sine tot mai mare a sovieticilor nu scădea, ci sporea probabilitatea unei reacţii exagerate la incursiunile avionului U-2. Acest lucru ar fi putut însemna un război nuclear, iar prioritatea sa ca preşedinte a fost să menţină pacea nucleară.

În următoarele decenii, Bissell a lăsat să se înţeleagă că avioanele U-2 continuaseră să zboare peste Rusia în anii 1958 şi 1959. De fapt, au existat trei zboruri în acel interval de doi ani. Dintre acestea doar unul a implicat un pilot american deasupra Rusiei centrale. (Dintre celelalte două, unul a fost efectuat de un pilot britanic, iar în celălalt au fost fotografiate părţi ale Extremului Orient sovietic, începând din şi terminând în Japonia.)

Bolnav, prudent cu Hruşciov şi aproape la fel de precaut cu propriii şefi ai apărării, Eisenhower ajunsese să perceapă avionul U-2 ca pe o problemă mai mare decât beneficiile pe care le oferea. De nenumărate ori, experţii săi s-au adunat în Biroul Oval cu profiluri de misiuni, liste cu ţinte şi priorităţi urgente de spionaj. Şi de fiecare dată el le-a spus că nu era momentul potrivit. Multora li s-a părut a fi o politică timidă. În realitate era o politică extrem de moderată.

Eisenhower chiar a sugerat preluarea întregului program de către forţele aeriene, fapt care ar fi pus capăt în mod eficient zborurilor peste teritoriul sovietic, de vreme ce ele nu ar mai fi fost civile sau contestabile. Bissell deja lăsase selecţia şi instruirea de piloţi noi pentru U-2 în seama forţelor aeriene. Proaspeţii recruţi erau examinaţi la o bază texană izolată a forţelor aeriene, nu la fermă, şi erau folosiţi în principal pentru zboruri de frontieră şi prelevarea de mostre atmosferice. Acum Bissell nu mai voia să cedeze nici în ruptul capului. L-a implorat pe ajutorul apropiat al preşedintelui, generalul Andrew Goodpaster, să i se îngăduie păstrarea statutului activ, restrâns, autonom şi secret al operaţiunilor de zbor. Generalul a fost de acord, dar, pentru a-şi menţine programul în forma pe care o dorea, el trebuia să-şi păstreze piloţii angajaţi iniţial - veteranii de la Watertown şi Dupont Plaza şi din locuri lesne uitate precum Radium Springs Motel. Şi trebuia să-i menţină mulţumiţi, ceea ce nu era uşor în condiţiile unor zboruri atât de rare. Ei erau civili, la urma urmei, şi îşi puteau da demisia. Pe măsură ce primul contract i s-a apropiat de final, Gary Powers chiar avea în minte să facă asta, şi nu era singurul. A

scris mai târziu: „Câţiva alţi piloţi căsătoriţi se hotărâseră că o separare de optsprezece luni de familiile lor le fusese de ajuns. Fără prea multe opţiuni la dispoziţie, Agenţia a capitulat.” Le-a trimis soţiile.

* * *

La sediul central al proiectului, Bissell şi susţinătorii încăpăţânaţi ai avionului U-2 s-au gândit îndelung la cum puteau să aducă aparatul înapoi pe cerul Rusiei, unde îi era locul. Au încercat totul.

Un memorandum secret al CIA de la începutul anului 1959, declasificat în 2003, narează o parte a poveştii. Intitulat „Teste de vulnerabilitate a avionului U-2”, în memorandum se afirmă:

> Vulnerabilitatea avionului U-2 a fost testată în raport cu avioanele de interceptare F-102 şi F-104 la baza aeriană Eglin în decembrie 1958. Testele s-au desfăşurat în condiţii de control maxim al mediului de la sol şi aerian pentru pilotul atacant (mai precis, piloţi de performanţă, spaţiu aerian izolat, vreme ideală, punct de interceptare preselectat etc.). F-104 nu poate rămâne la altitudini de peste 18.300 de metri, dar posedă o capacitate de a converti viteza în altitudine şi de a obţine coaltitudinea avionului U-2 pentru un interval mai mic de 30 de secunde.

Era o confesiune. Sub pretextul inexpugnabil al apărării naţiunii şi discreţia totală oferită de CIA, băieţii de pe avioanele de vânătoare aveau în sfârşit o şansă improbabilă de a duce silueta neagră a avionului U-2 sus, în stratosferă, unde credeau că le era locul. Şi cum făcuseră ei acest lucru, dată fiind altitudinea operaţională maximă de 18.300 de metri? Prin „convertirea vitezei în altitudine”, a energiei cinetice în energie potenţială. Prin aprinderea propulsoarelor auxiliare şi menţinerea lor aprinse până la epuizare, în timp ce realizau acea manevră idioată care

sfidează suprafeţele de control şi transpune avionul dintr-o vrie plată în ascensiune maximă.

Ascensiunea maximă e replica pilotului de vânătoare la săritura cu schiurile, cu deosebirea că un olimpic finlandez cu figură placidă şi cască fără bărbie, în costumul spongios pentru sărituri, nu va urca niciodată mai sus de locaşul său îngust din vârful turnului de 120 de metri, pentru că, imediat ce se desprinde de el, singura lui forţă de propulsie e gravitaţia. Aceasta îl va duce până la o viteză de aproape 130 de kilometri pe oră în primele secunde şi va crea impresia că zboară dacă îşi sincronizează explozia musculară a săriturii chiar la buza trambulinei, dar de fapt el nu face decât să cadă mereu.

Pilotul unui avion de vânătoare se foloseşte de gravitaţie, dar totodată şi de kerosen. Îşi începe cursa la, să zicem, o altitudine egală cu o dată şi jumătate înălţimea muntelui Everest, într-un plonjon superficial, străpungând bariera sunetului şi continuând să accelereze până la viteza maximă pe care o poate menţine fără să rişte dezintegrarea avionului său atunci când îi ridică botul. După care îi ridică botul.

Cu „piloţii excelenţi” şi „vremea ideală” de la baza aeriană Eglin, amplasată pe limba de uscat a Floridei, aparatele de zbor selectate pentru a se lua la întrecere cu U-2 la sfârşitul anului 1958 puteau să stea în coadă chiar şi la nivelul solului imediat după decolare. Scopul ascensiunii maxime era ca ea să fie realizată atunci când avioanele zburau deja la limitele de viteză şi de altitudine la care fuseseră proiectate să zboare, să le împingă la extremă, în condiţiile unui „spaţiu aerian izolat” suficient sub ele pentru a repara eventualele probleme care puteau apărea. Undeva în jurul altitudinii de 18.300 de metri, motoarele unui Starfighter F-102 sau F-104 tind să obosească din lipsă de combustibil sau de aer, sau din lipsa ambelor, dar acest lucru nu înseamnă că avionul cade brusc spre pământ. În acest punct, el ţâşneşte către înălţimi, asemenea unui glonţ sau a unei rachete, iar dacă pilotul a ales unghiul de atac corect, el are la dispoziţie câteva secunde de calm imponderabil, ajungând în punctul

maxim al ascensiunii sale, în care poate să localizeze orice avioane de recunoaştere la altitudine superioară cu radarul său aeropurtat, să le ia în vizorul rachetelor sale aeriene şi să le doboare. (Dacă totul a funcţionat bine, el îşi va reporni motorul în timp ce planează înapoi către pământ.)

Pentru piloţii nesatisfăcuţi de ghiontul în rărunchi aplicat de un motor Pratt Whitney J-57 sau de un General Electric J79 la putere maximă, exista în meniu o senzaţie viscerală chiar mai intensă, care putea fi oferită de pilotarea avioanelor cu reacţie. Cu doi ani înainte de testele Eglin, Iven Kincheloe, un as al Războiului din Coreea cu o bărbie cât o nicovală şi un record nedepăşit de patru MIG-uri doborâte în decurs de şase zile, urcase într-o ascensiune maximă până la o altitudine uluitoare de 38.400 de metri deasupra bazei aeriene Edwards din California într-un Bell X-2 care nu a depins de aerul din atmosferă, ci de oxigenul lichid din rezervoarele sale. Chuck Yeager, regele piloţilor de testare, a legat mai târziu un rezervor de rachetă de un Starfighter şi a urcat până la 31.700 de metri, unde chiar şi el a pierdut controlul şi aproape că şi-a pierdut viaţa. (Avionul i-a căzut 29.565 de metri în vrie înainte să se ejecteze la 2.133 de metri cu jumătate din cap acoperit de flăcările combustibilului de rachetă aprins, provenit din rezerva propriului său scaun ejector.)

Băieţii de la Eglin nu au avut rezervoare de rachetă şi nu au pus prea multe probleme avionului U-2.

„Radarul de la bordul avionului F-104 s-a defectat la altitudini mari”, a afirmat raportul privind testul de vulnerabilitate. „Pilotul acestui avion de vânătoare nu a putut să fixeze vizual ţinta în timp util pentru a rezolva problema de control a tragerii.” F-102 s-a comportat mai bine, dar ar fi putut doborî avionul U-2 doar dacă avea rachete aeriene mai bune pe care, credea Agenţia, nu le deţineau nici sovieticii. Concluzie: „Interceptarea reuşită a avionului U-2 de către piloţii de vânătoare din apărarea sovietică în următoarele câteva luni e improbabilă.”

După un sfert de secol, locotenentul de zbor Mike Hale din

cadrul RAF a susţinut că ar fi ajuns la acelaşi nivel cu un U-2 aflat la altitudine de zbor susţinut după o ascensiune maximă într-un avion English Electric Lightning –, dar acest lucru se întâmpla cu un sfert de secol mai târziu.

* * *

La sfârşitul anului 1958, la Adana a sosit un nou comandant de detaşament. Numele său era colonelul Stan Beerli, iar până ca America să fie atrasă în cel de-al Doilea Război Mondial el visase la o carieră de schior profesionist. I s-ar fi potrivit de minune. Părinţii săi erau elveţieni şi el crescuse în Oregon City, la poalele muntelui Hood, acoperit cu ninsori bogate.

În timp ce furtunile s-au pornit dinspre Pacific pentru a marca începutul iernii în luna decembrie a anului 1941, Beerli avea douăzeci şi unu de ani şi i se oferise un loc de muncă. Pleca la Sun Valley, staţiunea turistică pe care Averell Harriman o pornise de la zero şi o presărase cu celebrităţi în munţii Sawtooth din Idaho. Beerli urma să înveţe vedetele să schieze şi să practice el însuşi în timpul liber puţin schi profesionist, dar japonezii au atacat Pearl Harbor. S-a înrolat în Forţele Aeriene ale armatei Statelor Unite, s-a instruit ca bombardier şi navigator şi a pilotat treizeci şi opt de misiuni deasupra Italiei în avioane B-17 în al doilea grup de bombardiere al Regimentului 15 din cadrul 15th Air Force. După război, a asistat la testele nucleare timpurii din atolul Bikini, tot dintr-un B-17 şi s-a antrenat ca pilot de vânătoare. S-a înrolat în CIA în 1956.

Beerli era prea contemplativ şi prea slab pentru a fi pilot pe avioane de vânătoare. A chelit aproape complet după treizeci de ani şi se simţea destul de bine cu pălăria neagră care se potrivea cu costumul închis la culoare pe care cei de la Agenţie tindeau să-l poarte, fie iarnă, fie vară, la muncă sau în timpul liber. Dar nu şi-a uitat instruirea din forţele aeriene şi nu era de părere că U-2, în care a zburat destul de

mult el însuşi, era greu de adus la sol. „Asta e o prostie”, spune el întors în vecinătatea muntelui Hood în cel de-al optzeci şi nouălea an al vieţii lui. „Mare gogomănie.”

Pe tura lui Beerli la Adana nu au existat maşini de ghidare. Dacă erai pilot de U-2, aterizai drăcovenia tu însuţi, aşa cum procedai cu oricare alt avion.

Aghiotantul lui Beerli, răspunzător pentru securitatea Detaşamentului B, era un bărbat mai tânăr, mai corpolent, simpatizat de soţiile piloţilor pentru că le organiza excursiile la cumpărături în Germania. Numele lui era John Perengosky.

La începutul verii, în 1959, Beerli şi Perengosky au lăsat detaşamentul pe cont propriu timp de câteva zile şi au zburat la Teheran. S-au cazat într-unul dintre hotelurile mai bune din oraş şi au stabilit contactul cu şeful staţiei CIA, care le-a pus la dispoziţie un avion cu motoare gemene C-47, cu marcaje şterse şi cu rezervoarele pline. În ziua următoare au plecat să caute un aerodrom.

„Bine-nţeles că şahul era încă la putere şi nimeni nu-şi băga nasul în treburile noastre”, spune Beerli. „Era o misiune simplă, de a vedea ce putea fi utilizat din ceea ce aveau la dispoziţie pakistanezii. Dar noi căutam în mod special o bază care să fie izolată.”

Au găsit una la peste 1.100 de kilometri de Teheran, în aridul Baluchistan, unde nu părea să mai fi aterizat niciun avion după război şi fără nicio aşezare omenească pe distanţa unei zile de mers pe cămilă în orice direcţie. Graniţa afghană era în apropiere. Nu existau hangare, turnuri, fântâni, copaci – doar o pistă aeriană şi o staţie radio care se ascundeau într-o potcoavă alcătuită de munţii bruni. Beerli şi Perengosky şi-au aterizat avionul C-47 pentru a se asigura că pista suporta încă greutatea unui avion, după care au decolat din nou. Cel mai apropiat oraş de orice dimensiune se numea Zahedan, şi s-au oprit acolo.

După o lună, liniştea deşertului a fost întreruptă iarăşi de zgomotul unui avion care se apropia. De această dată era un C-130 Hercules, care ar fi constituit o privelişte familiară în

orice bază NATO şi ar fi putut fi implicat în orice sarcină NATO banală şi monotonă. A aterizat în jurul amiezii. Din el au ieşit doisprezece oameni, majoritatea civili. Au rostogolit pe rampa de încărcare a avionului în jur de o duzină de butoaie cu ulei, apoi au aşteptat. În jurul orei 15:00, ei au recunoscut silueta neagră a unui U-2 care a apărut deasupra munţilor din nord-estul pistei aeriene, aflat deja în ultimele secunde ale lungii sale coborâri de la altitudinea de 21.000 de metri. A aterizat în grabă – fără întrebări din carlingă, fără ocoluri pentru a inspecta solul. Din el a coborât Marty Knutson, epuizat, dar încântat.

Pentru prima oară în aproape doi ani, un U-2 fotografiase Tiuratamul. Ike fusese convins să acorde permisiunea pentru zbor datorită unei intensificări a activităţii legate de rachetele balistice intercontinentale la Cosmodrom şi pentru că Dulles şi Bissell îi povestiseră despre sistemul nou şi inteligent al lui Stan Beerli de a intra în Rusia şi de a ieşi de acolo neobservaţi.

Agenţia a numit procedura Quickmove. Pakistanul era încă singura ţară care nu avea nimic împotriva zborurilor U-2 care porneau de la bazele sale, însă după cum spune Beerli: „Erai cât se poate de conştient că dacă ruşii ştiau care erau bazele pe care le utilizam, ei ar fi trimis oameni acolo.” Scopul procedurii Quickmove a fost „să le lăsăm cât mai puţin timp cu putinţă pentru a ne intercepta şi a şti că desfăşuram o operaţiune”. Asta însemna să încarce tot personalul şi echipamentul de susţinere de care avea nevoie un U-2 în avioane C-130 banale care nu ar fi atras atenţia. Însemna ca zborurile să fie efectuate noaptea de câte ori era posibil şi mai însemna eliminarea zborurilor circulare din şi către Pakistan.

Procedura Quickmove necesita ca un Hercules să zboare din Adana la Peshawar, în nordul Pakistanului, transportând combustibil, oxigen şi un pilot pentru misiunea principală. El urma totodată să transporte specialişti de la Lockheed şi compania David Clark, care să aibă grijă de U-2 şi de costumul presurizat. Un alt Hercules zbura în ziua

următoare la Zahedan cu mai mult combustibil şi un alt pilot U-2 pentru segmentul final al călătoriei înapoi la Adana.

„Era un echipaj complet”, spune Beerli, „dar cu numărul minim de persoane care să se ocupe de sarcina de a pregăti în grabă un avion”.

Puţini oameni ar fi văzut avioanele C-130; aproape nimeni nu ar fi zărit un U-2.

„Operaţiunea a fost organizată în aşa fel încât noi ajungeam la Peshawar după-amiaza târziu, când majoritatea oamenilor plecau de la bază. Mergeam într-un hangar şi stăteam acolo. Avionul nu ieşea din el. Prima oară Knutson a fost cel care a pilotat în misiune, dar Powers a adus avionul din Adana. A ajuns la miezul nopţii. A aterizat, noi l-am realimentat, l-am plantat pe Marty în el şi a decolat înainte ca oamenii să se întoarcă la muncă în Peshawar.”

În timp ce Knutson se îndrepta spre Kazahstan, Powers a prins o cursă către casă în primul Hercules, iar spionii NSA din nordul Iranului s-au străduit să asculte orice discuţie radio a apărării aeriene sovietice referitoare la un intrus aflat la mare altitudine. Din câte îşi aminteşte Beerli, agenţii nu au auzit mai nimic.

„Cineva raporta că au văzut un punct luminos sau un bip pe monitoare, dar nu exista niciun răspuns coerent, niciun avertisment, nicio plângere din partea ruşilor. Era ca şi cum nu se întâmplase nimic.”

Knutson a decolat în acea zi cu aproape cinci mii de litri de combustibil în aripile avionului. A aterizat la Zahedan cu 75 de litri – suficienţi pentru încă zece minute de zbor după nouă ore petrecute în aer. Cineva i-a dat o bere rece şi l-a întrebat dacă vrea să trimită un mesaj în cod Morse la Adana, pentru a le da de ştire celor de acolo că aterizase; nimeni din echipa Quickmove nu ştia Morse. Knutson s-a conformat.

„Stăteau acolo în soarele orbitor, în costumul presurizat, sorbind dintr-o bere cu o mână şi cu alta bătând punctele şi liniile Morse”, şi-a amintit el mai târziu. (A susţinut, de asemenea, că i s-ar fi spus să abandoneze aterizarea şi să se

ejecteze dacă vedea fum ridicându-se de pe pistă, pentru că acesta ar fi un semn că securitatea ei fusese compromisă. Remarca l-a iritat pe Beerli. „Dacă ar fi existat vreun indiciu al opoziţiei, noi nu am fi aterizat niciodată acolo”, a spus el.)

Un al treilea pilot din Detaşamentul B, care venise în al doilea Hercules, a dus grabnic avionul U-2 realimentat înapoi în Turcia. Knutson a fost ajutat să iasă din costum. Butoaiele de ulei goale au fost rostogolite înapoi pe rampa de încărcare, iar în timp ce soarele apunea peste Zahedan, al doilea Hercules a decolat, lăsând pista în seama vântului şi a cămilelor.

Ultimul avion s-a întors în Turcia după cincizeci şi patru de ore de la plecarea primului, şi încă nu se auzea nimic în radiourile ruşilor.

* * *

Informaţiile culese cu prilejul zborului efectuat de Knutson au fost sintetizate într-un document strict secret cu textul la două rânduri, care purta pe copertă ca titlu cuvântul „talent”, tipărit pe verticală cu majuscule uriaşe. Pe lângă acesta, în caractere mai mici, cititorii erau avertizaţi că informaţiile conţinute afectau apărarea naţională a Statelor Unite şi erau protejate de legile ţării privind spionajul. Prin urmare, America dispunea de talent, încă de pe atunci. S-a întâmplat ca acesta să fie cuvântul de cod pentru fotografiile culese de U-2.

Era „complet neaşteptat” că exista încă o singură instalaţie de lansare la Tiuratam, se afirma în raport. Dat fiind numărul de lansări detectate recent şi declaraţia lui Hruşciov că ar produce în serie rachete balistice intercontinentale, asta însemna două lucruri. Mai întâi, era clar că ruşii lucrau la scurtarea intervalelor de timp dintre lansările de rachete la Tiuratam, iar în doilea rând, Tiuratamul era evident doar un teren de experimentare. Centrul operaţional principal al sovieticilor pentru rachetele

balistice intercontinentale – care trebuie să existe pentru că altfel nu s-ar putea vorbi de un decalaj al rachetelor militare – trebuia să se afle în altă parte. Nu pentru prima oară, analiştii Agenţiei s-au aplecat peste hărţile Rusiei centrale, căutând căi ferate care nu duceau nicăieri. Nu pentru prima oară ei s-au oprit asupra Uralilor de Nord, unde o linie terminus care se desprindea din ruta principală de la Moscova către lagărele de muncă forţată de la Vorkuta se termina la est în munţi, la optzeci de kilometri nord de Cercul Arctic. Acolo trebuia să fie.

„Desfăşuraţi zboruri suplimentare de înaltă prioritate cât mai curând şi cât mai des posibil”, era concluzia raportului. În special, „recomandăm investigarea mai întâi a liniilor de cale ferată din zona POLIARNII URAL, ca fiind cea mai probabilă locaţie pentru prototipul sovietic al instalaţiei operaţionale de lansare a rachetelor balistice intercontinentale.”

U-2 îşi demonstrase din nou valoarea. El oferea răspunsuri la cele mai mari întrebări cu care se confruntau Statele Unite în meciul lor imaginar de box cu comunismul şi punea şi mai multe întrebări. Cu siguranţă, Ike înţelegea acum acest lucru. Cu siguranţă, vânătoarea armelor de distrugere în masă putea, în sfârşit, să intre într-o viteză superioară.

Dar Eisenhower avea alte probleme pe cap: trebuia să se pregătească pentru o vizită a tovarăşului Hruşciov. Liderul comunismului mondial şi cel mai puternic dictator de pe planetă venea în America. Mai mult, spre surprinderea tuturor, el venea cu un plan de a pune capăt Războiului Rece.[1]

[1] Timp de decenii întregi după eveniment, aceasta nu a fost o opinie îmbrăţişată de majoritate, niciuna care să fie susţinută prin dovezi disponibile în Occident. Hruşciov a fost un lider temperamental al Războiului Rece, suficient de nebun pentru a risca al Treilea Război Mondial prin plasarea de rachete nucleare în Cuba, iar oricine i-ar fi atribuit intenţii mai pacifiste – inclusiv Eisenhower – era un ignorant. Însă cercetările de după Războiul Rece au demontat în mare parte acest stereotip. În special scrierile lui Serghei, fiul lui Hruşciov, şi documentele de la Kremlin văzute de Aleksandr Fursenko, tatăl

La fel ca în cazul majorităţii relaţiilor dintre superputeri în epoca de dinaintea liniilor telefonice directe între preşedinţi, invitaţia fusese un accident. Timp de nouă luni, diplomaţia internaţională fusese agitată pe fondul unui ultimatum prin care Hruşciov cerea trupelor occidentale să părăsească Berlinul, dar orice limitare a libertăţii Berlinului de Vest era un lucru pe care Eisenhower nu putea să-l conceapă.

Încă de la începutul crizei, Hruşciov bătuse apropouri că vrea să viziteze America, şi că dacă era invitat şi ascultat cu suficient respect, afacerea nefericită cu Berlinul urma să fie dată uitării. În sfârşit, pe 8 iulie, Ike a prins ideea sau aşa a părut. El i-a spus secretarului de stat că o invitaţie ar putea fi „o modalitate de a depăşi impasul”. Membrii personalului de la Departamentul de Stat au început să redacteze ciorne, în mod presupus pe baza acordului iniţial că orice invitaţie urma să fie condiţionată de cooperarea sovietică în privinţa Berlinului. Mai precis, cele două părţi trebuiau să facă suficiente progrese pentru a garanta un summit în toată regula al marilor puteri în primăvara următoare.

O invitaţie a fost trimisă fără condiţii preliminare de către Robert Murphy, subsecretarul de stat pentru afaceri politice, lui Frol Kozlov, un membru superior din Politburo, care s-a întâmplat să fie în New York pentru a inaugura o expoziţie sovietică.

Hruşciov a primit-o la vila lui de la ţară, în spiritul unei răzbunări triumfătoare, şi a acceptat. Urma să vină la Camp David, oriunde ar fi fost acest loc – nimeni de la Kremlin nu ştia. De vreme ce preşedintele fusese atât de bun încât să se ocupe personal de aranjamentele necesare, el avea să facă, de asemenea, turul ţării.

Eisenhower a auzit vestea pe 22 iulie şi s-a înfuriat. Planul său funcţionase perfect – pentru Hruşciov. Ike l-a chemat pe Murphy, care a spus că nu ştia nimic despre condiţiile pe care se presupunea că ar fi trebuit să le ataşeze la invitaţie

---

ministrului educaţiei pe durata celui de-al doilea mandat prezidenţial al lui Vladimir Puţin, dezvăluie un Hruşciov chiar mai nerăbdător să anuleze cursa înarmărilor decât însuşi Eisenhower. (n.a.)

şi a demisionat mai târziu în acel an.

Perspectiva de a-i fi gazdă lui Hruşciov l-a deprimat pe Eisenhower. Din câte îşi dădea el seama, corespondentul lui sovietic era un rebel educat numai pe jumătate, cu un temperament sălbatic, un stomac de fier, un arsenal nuclear în dezvoltare şi cu ceea ce un subaltern a numit un „complex de inferioritate supercolosal.” Şi nu existau nici indicii că ar juca golf. Însă dacă Eisenhower ar fi ştiut ce planuri îndrăzneţe se zămisleau în mintea neliniştită a lui Hruşciov, poate ar fi fost mai optimist.

Chiar înainte ca premierul sovietic să păşească pe teritoriul american, el ştia că avea să piardă Războiul Rece. S-a lăudat sus şi tare cu privire la puterea sa nucleară, dar adevărul era că nu deţinea nici măcar o singură rachetă balistică intercontinentală care să fie operaţională. Când Richard Nixon a vizitat Rusia în acea vară şi a cerut să vadă câteva dintre fabuloasele rachete ale lui Hruşciov, el a fost refuzat pentru că, după cum a scris Serghei Hruşciov, „nu exista încă nimic de acest fel”. Când platforma de lansare de la Tiuratam a devenit tăcută cu lunile în anii 1958 şi 1959, spionii americani au presupus că asta era din cauză că racheta R7 trecuse toate testele. De fapt, proiectanţii ei se chinuiau să construiască un vârf de con care să poată proteja un focos nuclear de căldura dogoritoare generată de reintrarea în atmosferă. Între timp, Hruşciov ştia că adversarul său principal avea destule bombe gravitaţionale şi bombardiere cu rază lungă de acţiune pentru a rade de pe faţa pământului orice ţintă sovietică importantă în decurs de câteva ore. Mai ştia, totodată, că America întrecea Uniunea Sovietică în producţia de frigidere, aragaze, automobile, tractoare şi chiar porumb, şi că deţinea mai multe drumuri şi locuinţe.

Hruşciov era conştient că trebuia să schimbe regulile. După ce a ascultat o prezentare în primăvara anului 1959 despre cum Siberia putea fi acoperită cu o reţea de rampe de lansare a rachetelor R7 la un cost de jumătate de miliard de ruble pentru fiecare instalaţie în parte, el i-a spus fiului

său: „Dacă suntem obligaţi să facem asta, rămânem toţi fără pantaloni.”

Capitularea nu era o opţiune. Nu era posibilă nici vreo recunoaştere a slăbiciunii; rivalii săi din Politburo încercaseră să-l mazilească în 1957 şi aveau să-l încolţească iarăşi. Soluţia sa, pe care nu le-o putea împărtăşi lor, era demilitarizarea integrală a Războiului Rece.

Hruşciov avea să călătorească în America având pregătit în buzunar cu un discurs banal pe tema dezarmării totale, dar cu idei serioase despre cum să iniţieze această dezarmare. Va dezbate aceste idei cu preşedintele dacă şi când se ivea momentul potrivit. Iar apoi – cine ştie? — poate că urma să-şi anuleze chiar ultimatumul său referitor la Berlin. Un lucru pe care Hruşciov l-a ştiut cu siguranţă a fost că, dacă voia să aibă o şansă reală de a înregistra progrese, trebuia să negocieze de pe o poziţie de forţă. A pus mâna pe telefon şi şi-a sunat cel mai bun specialist în rachete.

* * *

Sâmbătă, 12 septembrie, a fost o zi splendidă de sfârşit de vară în nordul Angliei. Cricketul rural era încă în plin sezon, iar Bernard Lovell avea un meci de jucat. Era serios în privinţa cricketului. Ulterior va fi preşedinte al Clubului de Cricket din Lancashire County şi nu a ratat niciodată ocazia de a juca pentru Lower Withington dacă a putut. Era, de asemenea, serios în privinţa astronomiei, iar în acea dimineaţă de sâmbătă a mers, ca de obicei, peste câmpurile dintre casa lui şi biroul situat sub giganticul radiotelescop Jodrell Bank, care ulterior îi va purta numele. După ce a petrecut în mod plăcut o oră, două absorbit de datele oferite constant de telescop pe măsură ce acesta asculta şoaptele slabe ale spaţiului cosmic, el şi-a strâns hârtiile şi s-a pregătit să plece.

A sunat telefonul. Legătura nu era bună, nici nu era o voce pe care să o recunoască, dar accentul era în mod clar

rusesc. Vocea de la celălalt capăt al firului aparţinea unui savant ataşat programului sovietic de rachete lunare Luna 2, sau aşa pretindea proprietarul accentului rusesc. Era domnul Lovell amabil să verifice traiectoria şi impactul?

Lovell a fost amabil, dar vag. Se obişnuise cu farse telefonice de când succesul pe care-l înregistrase în depistarea rachetei care a transportat satelitul *Sputnik* îl adusese pe el şi telescopul său în lumina reflectoarelor cu doi ani în urmă. A pus receptorul în furcă şi s-a îndreptat către meciul său de cricket, care a durat toată după-amiaza. Când s-a întunecat şi porţile au fost scoase, el şi-a amintit de telefonul bizar şi s-a întors în biroul său, unde a găsit maşina telex recepţionând „şiruri de coordonate de la Moscova". A înţeles imediat ce indicau datele respective şi şi-a fixat telescopul asupra Lunii.

Până în momentul respectiv, ruşii aveau propriile reţele de radar, capabile să depisteze sondele pe orbită şi să vadă chiar mai departe, dar ştiau că Washingtonul ar putea alege să nu creadă un anunţ sovietic cum că una dintre rachetele lor câştigase ultima rundă a cursei spaţiale. Era o problemă de neîncredere reciprocă pe care ambele părţi s-au gândit să o rezolve prin trimiterea unei arme nucleare care să explodeze pe Lună, astfel încât nimeni să nu se îndoiască de „succesul" lor. Serghei Koroliov se hotărâse, în schimb, să apeleze la Lovell.

Încorporată în vârful conic al unei rachete R7 adaptate, cu motoare auxiliare în trei timpi, sonda Luna 2 s-a deplasat exact pe cursul stabilit prin 386.242 de kilometri de vid şi s-a prăbuşit în Mare Serenitatis la 7:30 dimineaţa, ora Londrei, luni, 14 septembrie. Lovell a urmărit-o tot drumul. Când a fost întrebat, a confirmat că racheta se comportase întocmai cum declarase Moscova. S-a întâmplat ca încă două rachete R7, dotate cu focoase nucleare, să fie în acel moment pregătite în sfârşit pentru lansare în apropierea satului Pleseţk din nordul Rusiei.

În ziua următoare, Hruşciov a aterizat la baza aeriană Andrews în cel mai mare avion din lume – acelaşi Tupolev

care îl transportase pe Frol Kozlov înapoi de la New York cu două luni în urmă. La prima lui vizită în Biroul Oval, el i-a oferit lui Eisenhower o machetă a sondei Luna. „A părut un dar ciudat”, a reflectat preşedintele ulterior. Era ciudat, dar nu la fel de ciudat pe cât se va dovedi călătoria de descoperire reciprocă în care cei doi erau pe cale să se îmbarce.

Parada lui Hruşciov prin America a fost un vis febril de două săptămâni al ciocnirii dintre prejudecăţi şi o iluminare brută, remarcabilă. A rămas blocat într-un lift din hotelul Waldorf-Astoria (o „defecţiune capitalistă”) şi a fost insultat regeşte de un primar plin de sine al Los Angelesului. S-a întâlnit cu Shirley Maclaine şi Marilyn Monroe şi şi-a pierdut cumpătul când i-a fost refuzată o vizită la Disneyland din teama pentru siguranţa lui. S-a oprit la un prieten vechi din Iowa, miliardarul producător de porumb Roswell Garst, şi a izbucnit în hohote de râs când Garst a început să arunce cu ştiuleţi în jurnaliştii care îl urmau pas cu pas. Nu au fost făcute vizite la bazele de bombardiere nucleare ale generalului Curtis Lemay, dar au existat câteva drumuri atent plănuite prin suburbiile americane şi dovezile lor necontenite de prosperitate. Lui Hruşciov nu i-au plăcut aceste părţi ale itinerarului său, dar nu putea nega progresul pe care îl vedea cu ochii lui. Către final, a mâncat un mic dejun compus din friptură şi ouă la Aspen Lodge din baza Camp David şi s-a domolit în privinţa Berlinului. Nu s-au făcut menţiuni referitoare la avioanele U-2 şi la progresele din sfera dezarmării, dar asta putea să aştepte. Eisenhower îi oferise respectul pe care îl aşteptase şi îşi exprimase sincer dorinţa de pace. Promisese să organizeze un summit la care să participe cele patru superputeri şi să viziteze Rusia în primăvară.

Hruşciov a revenit la Moscova un om schimbat. În discursurile sale de la aeroport şi, imediat după, de la Stadionul Central Lenin, el a spus că îl credea pe Eisenhower atunci când acesta spunea că „doreşte sincer ca Războiul Rece să ia sfârşit” şi că, împreună, „ei puteau face

multe în privinţa păcii”. Şi-a încheiat fiecare adresare cu o urare de bine pentru prietenia sovieto-americană care ar fi fost de neimaginat cu un an înainte. Oraşele şi satele din întreaga ţară au început să se dichisească şi să se primenească pentru cazul în care Eisenhower – căruia i se spusese că avea garantat accesul în întreaga Rusie – se decidea să le onoreze cu vizita. „Puteai simţi un moral ridicat la Moscova”, a scris Serghei Hruşciov. „Era ca atmosfera dintr-o casă care se pregăteşte de sosirea unui oaspete drag şi mult aşteptat.”

Optimismul a crescut. Unii ruşi au îndrăznit să numească primăvara anului 1960 primăvara americană. Biograful lui Hruşciov, William Taubman, a scris că ţara se afla în pragul unei „dezertări ideologice masive, spontane”.

Nu s-a ajuns niciodată la asta, dar fenomenul a fost real şi a avut la bază una dintre cele mai îndrăzneţe decizii ale carierei lui Hruşciov. În ianuarie 1960, el a redus dimensiunile forţelor armate sovietice cu 1,2 milioane de soldaţi. Eisenhower a concluzionat că prietenul său de la Kremlin era serios în privinţa dezarmării.

* * *

Totuşi, nu toată lumea a fost de acord. Unul dintre sceptici era un alt fost pilot de vânătoare, colonelul Thomas Lanphier Jr. (pensionat), fără a cărui muncă neobosită Gary Powers probabil că nu şi-ar mai fi efectuat niciodată ultimul zbor peste Rusia.

Spre deosebire de Powers, Lanphier a avut şansa să îşi demonstreze valoarea în al Doilea Război Mondial şi a profitat de ocazie. În aprilie 1943, el a fost staţionat la Henderson Field, o bază aeriană tactică (de realimentare) a Statelor Unite de pe insula Guadalcanal, în Pacificul de Sud. Era deja un pilot excelent şi prolific, cu patru avioane japoneze doborâte, printre care trei într-o singură zi din acea lună. La miezul nopţii pe data de 17, el a fost chemat la

o cabană folosită de amiralul Marc Mitscher, comandantul tuturor forţelor aeropurtate americane din Insulele Solomon, pentru a i se spune că urma să atragă într-o ambuscadă un convoi aerian japonez care era aşteptat să ajungă în raza de acţiune în dimineaţa următoare. Mitscher primise informaţiile despre convoi direct de la secretarul marinei într-un document top secret care se încheia astfel: „TREBUIE SĂ-L INTERCEPTĂM ŞI SĂ-L DISTRUGEM CU ORICE PREŢ. PREŞEDINTELE ACORDĂ O IMPORTANŢĂ EXTREMĂ MISIUNII.”

Lanphier era deştept, neînfricat, vorbăreţ şi un pilot excepţional de talentat. Născut în zona Canalului Panama în 1915, era fiul unui alt pilot militar, Thomas Lanphier Sr., printre ai cărui prieteni apropiaţi s-a numărat Charles Lindbergh, pionierul aviaţiei. O diplomă de la Stanford împodobea CV-ul juniorului Lanphier, dar zborul cu avionul îl avea în sânge.

Fortificat cu Spam, ouă deshidratate şi cafea, el a decolat din Henderson Field la 7:00 dimineaţa, pe 18 aprilie, într-o formaţie de atac alcătuită din patru avioane cu motoare duble P-38 Lightning, însoţite de încă douăsprezece avioane Lightning pentru acoperire. Toate cele şaisprezece avioane au zburat vreme de două ore către punctul lor aşteptat de întâlnire cu inamicul, la altitudine joasă, aproape de valuri, pentru a evita detectarea pe radar. O formaţiune de bombardiere japoneze şi avioane de luptă care le escortau au apărut deasupra lor exact aşa cum li se spusese, zburând spre sud-vest, către insula Bougainville. Lanphier a luat altitudine, a vânat unul dintre bombardiere spre interiorul insulei şi l-a doborât cu o rafală lungă de mitralieră, care i-a distrus o aripă. „Avionul s-a prăbuşit în flăcări”, afirma mai apoi un raport militar. Printre victime a fost amiralul Isoroku Yamamoto, cel care plănuise atacul de la Pearl Harbor.

Peste ani, alţi piloţi care participaseră la raidul împotriva convoiului în care se aflase Yamamoto au început să conteste versiunea lui Lanphier asupra evenimentelor, dar el şi-a menţinut declaraţiile cu încăpăţânarea pilotului de

vânătoare care era. După război, a lucrat pentru scurtă vreme în presa din Idaho, dar a păstrat o loialitate dârză faţă de forţele aeriene şi apărarea naţională. Când a fost invitat la Washington pe un post de asistent special al secretarului forţelor aeriene, nu a mai stat pe gânduri. Noul său şef era Stuart Symington, viitorul senator. Au lucrat împreună în mod oficial doar doi ani, însă au păstrat legătura. Pe la sfârşitul anilor 1950, Lanphier, care locuia acum în California de Sud, reprezenta una dintre cele mai valoroase surse ale lui Symington în domeniul decalajului rachetelor militare. Menţinuse contacte excelente în cadrul serviciilor de spionaj ale forţelor aeriene şi a primit un post mai bun: între 1951 şi 1960 a fost vicepreşedinte al Convair, producătorul puternicei rachete Atlas, pe care Willie Fisher e posibil să o fi văzut transportată pe ultimii kilometri spre Cape Canaveral de la San Diego, sub o prelată enormă.

Sintagma „conflict de interese” descrie prea puţin din abordarea înverşunată a lui Tom Lanphier în activitatea de consiliere a unuia dintre cei mai puternici aliaţi din Congresul SUA ai complexului militar-industrial american. Totuşi, el se afla într-o companie bună. Serviciile de spionaj ale forţelor aeriene erau ticsite cu analişti competenţi, care credeau că se aflau într-un joc de sumă zero[1] nu doar cu ruşii, ci şi cu armata şi cu marina. Dacă puteau oferi credibilitate teoriei referitoare la decalajul rachetelor militare, America trebuia să răspundă cu un program propriu de rachete balistice intercontinentale. Dominaţia celor de la Comandamentul Aerian Strategic în ierarhia militară americană avea să fie completă – iar Convair urma să obţină profituri grase din afacere. Nu e de mirare că informaţiile date de Lanphier lui Symington şi de Symington fiecărui politician şi jurnalist dispus să-l asculte erau competente, alarmante şi totodată complet, dezastruos de greşite.

Proiecţia „publică” a lui Symington cu privire la forţa

[1] Situaţie în care cineva trebuie să piardă pentru ca altcineva să câştige (n.tr.)

nucleară sovietică, oferită în cadrul audierilor din Senat pe tema decalajului rachetelor militare la sfârşitul anului 1959, a fost că până în 1962 ruşii vor avea trei mii de rachete balistice intercontinentale. Numărul real a fost de patru rachete. Estimarea lui Symington era o presupunere absurdă, o extrapolare bazată pe alte extrapolări ale generalilor forţelor aeriene, care credeau că singura atitudine responsabilă era să-l crezi pe Hruşciov pe cuvânt când, de pildă, le-a spus jurnaliştilor din Moscova că o singură fabrică sovietică producea 250 de rachete pe an, cu tot cu focoase.

Symington ştia ce face. Voia să devină preşedinte şi credea, pe bună dreptate, că discursul alarmant cu privire la decalajul rachetelor militare îi ajutase pe democraţi să ocupe aproape cincizeci de locuri în Congres la alegerile din 1958. Însă toată lumea specula pe această temă. Raportul Naţional Intelligence Estimate[1] din 1958 anticipase o sută de rachete balistice intercontinentale sovietice până în 1960 şi cinci sute până în 1962. În ianuarie 1960, Allen Dulles, care ar fi trebuit să ştie mai bine, pentru că era mai informat, i-a spus lui Eisenhower că, deşi avionul U-2 nu înregistrase nicio dovadă a producţiei în masă de rachete, ruşii încă puteau să producă, într-un fel sau altul, două sute de bucăţi în optsprezece luni. În tabăra politică a stângiştilor, un fost asistent din Congres, pe nume Frank Gibney, a scris un articol de fond de cinci mii de cuvinte, fără niciun suport real, pentru revista *Harper's,* în care acuza administraţia că le oferea sovieticilor un avantaj de şase la unu în privinţa rachetelor balistice intercontinentale. (Gibney a recomandat chiar plasarea unui „sistem masiv de contraatac" pe Lună.) În aripa politică de dreapta, vicepreşedintele Nixon i-a lăsat pe prieteni şi pe experţi să subînţeleagă că, după părerea lui, şeful său nu pricepea cât de gravă era ameninţarea. Iar la mijlocul spectrului politic, Joe Alsop a scris o serie devastatoare de editoriale trimise la sute de ziare, în care a

[1] Document emis de guvernul Statelor Unite pe teme legate de securitatea naţională (n.tr.)

calculat că sovieticii vor avea 150 de rachete balistice intercontinentale în fix zece luni şi a sugerat că, dacă nu îi ajungea din urmă, focos cu focos, preşedintele se juca de-a ruleta rusească, pariind pe viitorul naţiunii.

Alsop, care a trăit pe picior mare într-o casă luxoasă din Georgetown, a fost un Larry King al zilelor sale – spilcuit, cu relaţii excelente şi neobosit în căutarea unei ştiri bune. Seria sa de editoriale a fost publicată în ultima săptămână din ianuarie 1960. Hruşciov a citit-o tradusă în rusă şi s-a decis să folosească ideile celor care făceau lobby pentru decalajul rachetelor militare în favoarea sa întrucât ameninţau să-i aducă pe cap o cursă a înarmărilor care avea să falimenteze comunismul. Înaintea summitului celor patru superputeri, care era acum programat pentru jumătatea lunii mai la Paris, el se va oferi să-şi demonteze întregul stoc de rachete balistice intercontinentale. Nimeni nu avea nevoie să ştie cât de mare sau de mic era acest stoc; lumea avea nevoie să ştie doar că el era serios în privinţa dezarmării. Şi-a dezvăluit planul Prezidiului Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice într-o întâlnire secretă de la Kremlin pe 1 februarie. Planul era îndrăzneţ şi totodată conciliator. Era un produs marca Hruşciov de calitate superioară şi a punctat apogeul puterii sale.

Eisenhower a citit editorialele lui Alsop, după care a tunat şi-a fulgerat. I-a numit pe susţinătorii decalajului rachetelor militare „lepădături făţarnice şi ipocrite”. Dar, în acelaşi timp, a cedat la presiunea din partea membrilor personalului său superior de a întări dovezile că decalajul rachetelor nu exista. Acesta e motivul pentru care a permis încă două zboruri ale avionului U-2 înainte de summit. Decizia lui a fost de înţeles, dar totodată una dezastruoasă.

Era de înţeles pentru că CIA confirmase, în sfârşit, din alte surse, că micul stoc de rachete balistice intercontinentale pe care Rusia chiar îl avea, era instalat la Pleseţk, la 240 de kilometri sud de Arhanghelsk – şi nu în nordul Uralilor. Timpul rămas la dispoziţie pentru a le fotografia înainte de a fi ascunse în hangare se scurgea repede, credeau

americanii, şi cu cât Ike ştia mai multe despre adevăratul arsenal nuclear al lui Hruşciov, cu atât mai bine pregătit avea să fie la Paris.

Decizia era dezastruoasă din două motive: Eisenhower avea dreptate că pierderea unui U-2 deasupra Rusiei i-ar distruge reputaţia nepreţuită de preşedinte cinstit. Dar se înşela crezând că tăcerea lui Hruşciov pe subiectul avioanelor de spionaj la Camp David însemna că el era resemnat în privinţa lor. Dimpotrivă, discreţia era un element mai important ca oricând pentru strategia liderului sovietic. Cacealmaua lui extravagantă cu privire la dimensiunea arsenalului său nuclear trebuia să funcţioneze, pentru că, fără impresia unui stoc semnificativ, nu putea exista o dezarmare de anvergură. Ceea ce Hruşciov a scris ulterior despre inspecţiile armelor s-a aplicat în aceeaşi măsură zborurilor de spionaj pe deasupra Uniunii Sovietice: americanilor „li s-ar fi dat pur şi simplu ocazia de a ne număra armele şi de a vedea că arsenalul nostru era slab!”

Nu a crezut că, după Camp David, Eisenhower ar mai permite afurisitelor lui de avioane U-2 să violeze iarăşi spaţiul aerian sovietic. Însă, dacă forţele reacţionare din cadrul administraţiei sale le trimiteau totuşi din nou, ele *trebuiau* să fie doborâte.

* * *

Excavatoriştii şi ceilalţi muncitori sosiseră la marginea satului Kosulino din vara precedentă. Veniseră şi în alte sate, iar pe hartă acele localităţi alcătuiau un inel strâns în jurul oraşului Sverdlovsk. Copacii au fost doborâţi şi au fost croite drumuri prin pădure, care erau potrivite doar pentru camioanele grele. Nimănui din sate nu i s-a spus ce se petrecea, însă modele în formă de stea puteau fi văzute din zborurile civile la apropierea de aeroportul din Sverdlovsk. Richard Nixon s-a aflat într-un asemenea zbor la sfârşitul lunii iulie. La fel şi Ray Garthoff, membru al personalului de

la Departamentul de Stat, care a fost desemnat să călătorească împreună cu vicepreşedintele. Nixon rugase autorităţile sovietice să-i permită să folosească avionul propriu pentru călătoriile private pe care avea să le facă în timpul călătoriei sale la Moscova din acel an, pentru a face fotografii. Cererea lui fusese refuzată, dar Garthoff a fotografiat câteva dintre modelele în formă de stea din pădure, în ciuda interdicţiei. Erau acestea instalaţiile de lansare a rachetelor balistice intercontinentale de care părea să ştie Stuart Symington?

Nu chiar. Până în septembrie, nu s-a întâmplat nimic, în afara desţelenirilor. Apoi soldaţii au sosit pentru a face săpături pe durata iernii. Batalionul de la Kosulino era condus de maiorul Mihail Voronov, un mândru veteran al Marelui Război Patriotic şi un lider militar sigur de el. Încă nu deţinea rachete, dar avea de instruit subordonaţi.

Voronov s-a născut în 1918 într-un sat din vestul Rusiei, prea mic pentru a avea o şcoală. Când tancurile lui Hitler au pătruns în Minsk, el era sergent la o şcoală militară din Caucaz, iar după două luni de instrucţie accelerată ca ofiţer, a fost trimis pe front. În bătălia de la Tula, şi-a fracturat piciorul. A fost îngrijit în Taşkent, s-a întors pe front şi a deprins arta înfricoşătoare a mitralierii bombardierelor, în timp ce fasciştii au avansat către Stalingrad. În bătălia de la Kursk, el şi-a comandat propria baterie antiaeriană, pe măsură ce val după val de bombardiere germane au încercat şi nu au reuşit să disloce Armata Roşie. Tot la Kursk şi-a întâlnit soţia, Valentina, care a luptat alături de el tot drumul până la Lublin şi încă mai trăia împreună cu el pe coasta Mării Negre, după şaizeci şi trei de ani. Războiul l-a pregătit pentru tot ceea ce avea să urmeze, a spus el, inclusiv pentru evenimentele de pe 1 mai 1960. Acea zi a creat impresia unui „mic război, doar pentru mine”.

* * *

Din punctul de vedere al kilometrilor acoperiţi, a fost un război mare.

În timp ce modelele în formă de stea erau create în pădurea din jurul oraşului Sverdlovsk, la 1.600 de kilometri în sud, noul comandant al Forţelor de Apărare Aeriană din Turkistan a pornit într-o călătorie urgentă către acoperişul lumii.

A fost o călătorie care a început probabil în aer, peste culmile albe din nordul platoului Pamir. Dincolo de culmi, la sfârşitul anilor 1950 domneau leoparzii de zăpadă, iar din cea mai mare calotă de gheaţă nepolară se desprindeau gheţari, care muşcau din stâncă şi se rostogoleau până în China, Afghanistan şi râul Panj, cu apele sale adânci şi repezi.

Avionul comandantului ar fi ocolit pe la vestul masivului principal din Pamir şi s-ar fi afundat în cheiul săpat de Panj, pentru a ateriza pe o fâşie subţire de beton, strecurată între râu şi Horug. După care a avut nevoie de un camion.

A fost condus în munţi de-a lungul legendarului drum de frontieră către Oş, lăsând în urmă arborii, căldura şi orice urmă de viaţă civilă. Dincolo de prima trecătoare înaltă, unde grănicerii se îndemnau unul pe altul să rămână treji şi, în cele din urmă, au reuşit să cultive câteva roşii într-o seră încălzită de izvoare fierbinţi, drumul a coborât pe o distanţă scurtă spre un vast platou brun. Timp de o oră, camionul a urmat marginea nordică a platoului. La stânga, Pik Kommunizma, cel mai înalt vârf muntos din Uniunea Sovietică, stătea retras sub mantaua de gheaţă şi zăpadă. La dreapta, iacii păşteau pe pajişti. În cele din urmă, camionul a ieşit de pe drum şi s-a îndreptat spre sud, către un grup de domuri albe, abia vizibile la început, dar care constituiau o dovadă a prezenţei umane în acest peisaj lunar.

Bărbatul din camion era generalul Iuri Votinţev. Cu doi ani în urmă, el condusese îndelung ovaţionata procesiune de rachete Dvina prin Piaţa Roşie. Acum venise să pună lucrurile în mişcare la staţia sovietică de avertizare timpurie, care era cea mai apropiată de Pakistan.

Planificatorii zborurilor U-2 din Washington au crezut că, dacă puteau să introducă pe furiş avioanele în spaţiul aerian sovietic fără a fi detectate de radar, şansele avionului de a fi depistat şi doborât erau reduse drastic. Votinţev şi superiorii săi din Moscova ştiau din experienţă că acest lucru era adevărat. Ei cunoşteau rutele impertinente urmate de Cherbonneaux şi Jones în 1957, chiar dacă nu ştiau numele piloţilor. Au avut o idee vagă despre ruta lui Knutson în 1959, chiar dacă Stan Beerli a crezut că zborul trecuse nedetectat. În luna decembrie a acelui an şi, din nou, în februarie 1960, înainte de autorizarea de către Eisenhower a două zboruri finale, înainte de summitul de la Paris, mai multe avioane U-2 din Peshawar fotografiaseră terenurile experimentale cicatrizate din Kapustin Iar, Kazahstan, la vest, şi până la Sarî-Şagan în est. Votinţev a fost informat, dar prea târziu pentru un răspuns coordonat.

„Mi-a luat două săptămâni să mă familiarizez cu unităţile de radar, inclusiv cu personalul companiilor individuale amplasate de-a lungul drumului Oş-Horug”, a scris Votinţev. „Am concluzionat că forţa efectivă a corpurilor mobilizate pe graniţele sudice ale ţării nu era capabilă să îndeplinească misiunile desemnate.”

Oamenii săi stătuseră, căscând, cu ochii în monitoare şi văzuseră ocazional amprentele radar ale unor obiecte care zburau la mare altitudine. Doar escadrila avioanelor de vânătoare din Andijon dăduse dovadă de ceva râvnă, însă piloţii ei nu ajunseseră la o distanţă mai mică de 3.000 de metri de intruşi, nici măcar în ascensiune maximă. Votinţev a petrecut un an înlocuind ofiţeri neisprăviţi cu cei mai buni oameni aflaţi la dispoziţia sa şi instalând radare noi puternice de-a lungul drumului Oş-Horug. Diferenţa s-a simţit repede. Zborurile americane de-a lungul graniţei sovietice au detectat radarele noi şi descoperirile lor au fost incluse în studiul Naţional Intelligence Estimate din martie 1960. Raportul de evaluare a afirmat că, în întregul bloc sino-sovietic, singurele breşe rămase în reţeaua sudică a radarelor se aflau în sud-vestul Chinei.

Chiar şi aşa, cei de la sediul central al proiectului au considerat că avioanele U-2 încă puteau să intre pe teritoriul sovietic.

* * *

Pe 8 aprilie 1960, Frank Powers şi Bob Ericson, un alt pilot al Agenţiei încă staţionat la Adana, au urcat într-un C-130 şi au decolat împreună cu echipa Quickmove în direcţia Pakistanului. Ericson a fost pilotul principal. Powers a fost rezerva sa. Beerli se întorsese la Washington ca şef de operaţiuni al lui Bissell. Locul său la conducerea Detaşamentului B fusese luat de William Shelton, un colonel în forţele aeriene care nu a fost niciodată atât de obsedat de discreţie pe cât i-ar fi plăcut lui Beerli. După cum s-a exprimat Beerli, în manieră criptică şi totuşi destul de clară: „Quickmove nu a avut un impact prea mare asupra lui Shelton… Într-o măsură mai mică sau mai mare, el era mai degrabă un colonel în forţele aeriene, decât un agent CIA.”

Cele două misiuni anterioare nu atrăseseră note de protest, dar Powers ştia că invulnerabilitatea avioanelor U-2 în faţa rachetelor sovietice nu mai putea fi păstrată mult timp. „Nu ne puteam scutura de sentimentul că timpul ne prindea din urmă”, a scris el. Va afla destul de curând că fuseseră trase rachete către un U-2 în timpul unei „curse de dihor” de-a lungul peninsulei Ciukotka din Extremul Orient sovietic. Rachetele şi-au ratat ţinta, dar o Dvina doborâse deja un avion taiwanez de spionaj la o altitudine de 19.000 de metri în apropiere de Beijing; iar în Washington un alt raport Naţional Intelligence Estimate, de această dată cu o vechime de doar o săptămână, concluzionase că racheta Dvina avea „o anumită capacitate” până la aproape 24.400 de metri.

În Kosulino şi în celelalte sate din jurul oraşului Sverdlovsk, rachetele sosiseră, în sfârşit.

În Siberia Centrală, o cabană de lux din buşteni era

construită pentru preşedintele Eisenhower şi pentru familia sa, pe un promontoriu cu vedere la lacul Baikal.

Într-un parc izolat din afara Moscovei, inginerii şi artiştii construiau, pentru acelaşi oaspete de onoare, primul teren de golf din Uniunea Sovietică.

* * *

Ericson a decolat în zorii zilei de 9 aprilie şi a înaintat 240 de kilometri în spaţiul aerian sovietic înainte să fie depistat. Timp de şase ore, el a zburat în zigzag deasupra fiecărei locaţii strict secrete din Kazahstan, generând haos în urma sa. A fost un tur de zile mari, ca şi cum pilotul şi comandanţii săi ar fi ştiut că zilele zborurilor pe teritoriul sovietic erau numărate şi că el nu se va mai întoarce: Sarî-Şagan, Semipalatinsk, Sarî-Şagan (din nou), Tiuratam (din nou). Timp de şase ore, avioanele de vânătoare sovietice s-au chinuit să-l intercepteze, unele înarmate, altele neînarmate, niciunul dintre ele cu prea multe şanse de succes. Timp de şase ore, mareşalul Serghei Biriuzov, comandantul forţelor de apărare aeriană sovietică, a ţinut un priveghi jalnic, tăcut în faţa unui hărţi uriaşe a Uniunii Sovietice, la sediul său din Moscova.

Cea mai groaznică gafă a fost cauzată de însăşi securitatea nucleară pe care o încălca Ericson. Provocarea era să fie plasate în aer noile avioane de vânătoare Suhoi Su-9 în apropierea avionului U-2, de vreme ce acestea puteau să execute ascensiuni maxime la altitudini mult mai mari decât avioanele MIG-19, care erau mai disponibile. Ericson a părut să piardă vremea la infinit deasupra zonei de testări de la Semipalatinsk, dar cele mai apropiate avioane Suhoi erau la 1.600 de kilometri în Perm şi ar fi avut nevoie de realimentare înainte de a se îndrepta către stratosferă.

Peste ani, Serghei Hruşciov a unit elementele disparate într-o imagine clară:

Zona de testări de la Semipalatinsk avea propriul aerodrom, dar piloţilor obişnuiţi ai avioanelor de vânătoare nu le era permis să aterizeze acolo. Era necesar un permis „atomic” special. Sediul militar local a trimis o cerere la Moscova. Pentru că era în toiul nopţii, normal că doar ofiţerul de serviciu al forţelor aeriene era acolo…

Ofiţerul de serviciu a urmat regulamentul. L-a trezit pe mareşalul Biriuzov. Biriuzov l-a informat pe ministrul apărării, mareşalul Rodion Malinovski… Malinovski l-a sunat pe Efim Slavski, ministrul construcţiilor de maşini de capacitate medie eufemismul oficial pentru apărarea nucleară. El era singurul care îşi putea asuma responsabilitatea de a îngădui unor piloţi „neacreditaţi” să aterizeze pe aerodromul său. Cu tot acest şir de telefoane, timpul a trecut şi se făcuse 7 dimineaţa până când unitatea a primit în cele din urmă permisiunea de a ateriza la Semipalatinsk. Până la acel moment, U2 terminase de fotografiat zona de testări nucleare şi se îndrepta către lacul Balhaş…

În timp ce Ericson a zburat în cele din urmă la sud la Tiuratam, Biriuzov, extrem de agitat, a rupt tăcerea şi a ordonat ca două avioane MIG-17 să îl urmărească până în Iran, dacă era necesar. Avioanele au plecat din Merv, în sudul Turkmenistanului, locul unui masacru oribil înfăptuit de Genghis-Han în 1221. Nimeni nu a murit acolo pe 9 iunie. Unul dintre piloţii sovietici a zărit un U-2 în timp ce acesta trecea peste graniţă şi s-a luat după el. Dar a rămas fără combustibil şi s-a întors, înainte ca Ericson să-şi înceapă coborârea.

Nikita şi Serghei Hruşciov erau în Crimeea pentru vacanţa de primăvară. Nu ar trebui dă trimită o notă de protest de data asta? l-a întrebat Serghei pe tatăl său. „De ce să le oferim satisfacţie duşmanilor noştri?” a venit răspunsul. După care, premierul sovietic s-a retras din spaţiul public

timp de unsprezece zile, ca să-şi trateze furia.

* * *

După trei săptămâni americanii au mai întreprins un zbor. Autorizaţia pentru misiune a venit de la preşedinte, care a dat-o cu mare reţinere, din cauza apropierii summitului marilor puteri de la Paris şi speranţelor pe care şi le făcuse Eisenhower pentru acest eveniment:

STRICT SECRET

25 aprilie 1960

MEMORANDUL:

După ce m-am consultat cu preşedintele, l-am informat pe domnul Bissell că poate fi întreprinsă încă o operaţiune suplimentară, cu condiţia ca ea să se desfăşoare înainte de 1 mai. Nicio operaţiune nu mai poate fi derulată după 1 mai.

A.J. Goodpaster

Prima persoană din afara Casei Albe care să ştie despre Misiunea 4154, în afara directorului de program Richard Bissell, a fost Stan Beerli, fostul comandant al Detaşamentului B, până atunci relocat la Washington. Pe 26 aprilie i s-a spus să-şi facă bagajele pentru Norvegia. Pe 27, a îmbrăcat obişnuitul costum închis la culoare şi a prins un avion de la Dulles către Oslo. „Am mers cu un avion de pasageri", îşi aminteşte el, „prin Copenhaga." A sosit pe data de 28, s-a cazat la un hotel şi a aşteptat.

Barbara Powers a ştiut că se petrecea ceva aproape la fel de repede ca Beerli. Pe data de 27, într-o miercuri, Gary a rugat-o să-i pună la pachet un prânz consistent, iar acesta era un lucru pe care ea îl putea pregăti cu sau fără un picior rupt. A umplut un termos cu supă fierbinte şi un altul cu

cafea. I-a preparat şase sendvişuri cu ton, carne de porc la conservă şi brânză cu ardei capia. Le-a împachetat pe toate într-o cutie îmbrăcată în stofă cadrilată şi a completat spaţiile libere cu măsline, prăjituri şi murături dulci. Ştia că zborurile de recunoaştere meteo la mare altitudine erau lungi şi îţi provocau pofta de mâncare.

Soţul ei a decolat într-un Hercules în acea dimineaţă, încrezător că se va întoarce înapoi până duminică seara. Şeful de comunicaţii pleca acasă şi „fusese plănuită o petrecere de rămas-bun pe măsură”.

Barbara a fost lăsată în compania singurei fiinţe despre care ştia că o iubeşte necondiţionat – Eck, ciobănescul german.

* * *

La Moscova, mareşalul Biriuzov încă suferea. Tovarăşul Hruşciov îl făcuse cu ou şi cu oţet la telefon din Crimeea aşa cum numai tovarăşul Hruşciov ştia s-o facă. Ce spunea despre apărarea antiaeriană a ţării împotriva unor bombardiere nucleare faptul că ei nu puteau doborî un avion de spionaj neînarmat? Unde dispăruseră miliardele de rachete antiaeriene? Dormea oare jumătate din armata sovietică? Biriuzov a pasat şuturile tovarăşului în josul lanţului de comandă.

„A fost o perioadă teribil de agitată,” a spus colonelul Aleksandr Orlov, tizul marelui agent ilegal, care petrecuse primele ore ale zilei de 9 aprilie alături de Biriuzov la sediul central al apărării antiaeriene de pe Cheiul Frunze din Moscova. Orlov a aflat că un post de ascultare sovietic din Caucaz interceptase o discuţie americană codificată prin radio despre zborul lui Ericson „cu câteva zile înainte de desfăşurarea lui”, dar nu reuşise să trimită vestea mai departe.

Capetele s-au rostogolit la postul de ascultare. Votinţev a fost mustrat de ministrul apărării. În Kosulino, Voronov a

primit ordine să înceapă să-şi trimită soldaţii în exerciţii reale cu racheta Dvina.

La Washington, preşedintele îşi dăduse acordul pentru un al doilea zbor şi nu a fost consultat din nou. Depindea de Richard Bissell să aleagă între două planuri de zbor spectaculos de riscante. În unul dintre ele avionul decola din Groenlanda şi parcurgea jumătate din Oceanul Arctic înainte să hoinărească trei ore pe deasupra Rusiei nordice şi să aterizeze în Norvegia. Planificatorii misiunii l-au numit Operaţiunea Time Step. În celălalt se pleca din Peshawar şi avionul traversa întregul teritoriu continental sovietic, aterizând, de asemenea, în Norvegia. Acest plan era botezat Operaţiunea Grand Slam. Ambele aveau o ţintă principală: zona Pleseţk, care încă nu fusese fotografiată şi încă hrănea fanteziile forţelor aeriene ale Statelor Unite în privinţa unui atac sovietic masiv cu rachete balistice intercontinentale la care să se răspundă cu un atac american chiar mai masiv.

Bissell a ales Operation Grand Slam şi a plecat din oraş pe durata weekendului.

* * *

„Încercam ceva nou”, a scris ulterior Powers. Era o manevră aparent neînsemnată; o variaţie a procedurii Quickmove, concepută de colonelul Shelton şi de generalul Bill Burke, un alt bărbat din forţele aeriene care activa ca asistent al lui Bissell la Washington. Dacă vremea era proastă deasupra Rusiei şi misiunea era amânată, avionul U-2 urma să fie adus înapoi la Adana, mai degrabă decât să fie ascuns într-un hangar din Peshawar.

Aceasta nu era maniera în care ar fi procedat Beerli. El era un individ de tipul ascunde-tot-şi-pe-toţi-în-hangar –, dar nu se mai afla la comandă. Era în Oslo, aşteptând.

La scurtă vreme după miezul nopţii, marţi, pe 28 aprilie, avionul U-2 pentru Operaţiunea Grand Slam a coborât din întuneric şi s-a oprit pe betonul pistei din Peshawar. Era un

avion numit Article 358, cel mai fiabil din inventarul detaşamentului. Powers sosise în după-amiaza precedentă în C-130. Mâncase din supa Barbarei şi se culcase devreme – nu că ar fi putut dormi cu adevărat pe patul de campanie din colţul hangarului. „Era zăpuşeală şi zgomot”, a scris el. „Ca de obicei, m-am întors de pe o parte pe alta, aţipind sporadic.”

Se trezise la ora 2:00 ca să mănânce, să îmbrace costumul şi să înceapă să respire oxigen pentru decolarea de la 6:00. În Peshawar nu existau cotlete, dar erau ouă, şuncă şi pâine prăjită. Dacă era nevoie de un efort de voinţă să ţii în stomac astfel de alimente anglo-saxone în timp ce te luptai cu anxietatea dinaintea zborului, niciun pilot de U-2 nu a recunoscut aspectul. Powers l-a numit pur şi simplu „un mic dejun bun, substanţial”, ca şi cum şunca şi ouăle la ora două noaptea la poalele trecătorii Khyber erau cel mai natural lucru din lume.

În jurul orei 3:00 – în toiul orei de vârf a traficului rutier de seară pe Coasta de Est –, analiştii CIA din Washington au amânat misiunea cu o zi. Mesajul a fost codificat, trimis în Germania, pasat de acolo în Turcia şi retrimis peste munţii Hindukuş în Pakistan. Powers s-a deconectat de la masca de oxigen, iar Shelton a adus avionul U-2 înapoi în Turcia.

Acelaşi lucru s-a întâmplat vineri şi sâmbătă. Erau prea mulţi nori deasupra Rusiei pentru a irosi preţioasa permisiune prezidenţială pe o misiune care ar putea să nu dea roade. Zilnic, avionul U-2 a făcut naveta la Adana şi înapoi – doar că, până în noaptea de vineri, Article 358 zburase două sute de ore de la ultima inspecţie majoră şi era necesară o alta. Sâmbătă, a fost adus în locul lui Article 360. Nimănui din detaşament nu-i plăcea Article 360. Powers zicea că e „un hârb”.

* * *

Pe 1 mai, la ora 6:00 era deja „ca într-un cuptor” pe pista

de decolare de la Peshawar şi existau motive din belşug pentru a anula Misiunea 4154.

Acoperirea misiunii fusese aproape cu siguranţă compromisă. Fuseseră efectuate şapte curse cu avionul U-2 în decurs de trei zile între Turcia şi Pakistan. Pentru a le face posibile, Shelton fusese nevoit să zboare cu o cantitate suplimentară de combustibil la bord din Adana, iar din motive deloc evidente el încălcase regula lui Beerli de a folosi doar avioane C-130, încărcând în schimb butoaiele de 208 litri într-un C-124 cu două punţi care sărea în ochi. Procedura Quickmove fusese dată uitării. Observatorii aeroportului, despre care agenţii CIA au presupus că erau tocmiţi de Moscova să monitorizeze mişcările avionului U-2 în Peshawar şi Adana, erau mai ocupaţi ca niciodată exact cu această sarcină. Acelaşi lucru era, cu siguranţă, adevărat referitor la postul de ascultare sovietic din Caucaz, prins dormind de Orlov cu ceva vreme înainte. „Exista oare vreo modalitate mai bună de a-i anunţa pe ruşi că veneam?” avea să întrebe Beerli.

Mai mult, Article 360 era o rablă. Rămăsese fără combustibil deasupra Japoniei în anul precedent, ceea ce a dus la o aterizare pe burtă şi la reparaţii generale în California. Dar un set al rezervoarelor de pe aripi încă nu alimentau adecvat motorul cu combustibil. După cum s-a exprimat Powers: „Era întotdeauna ceva care mergea prost”, iar bunul său prieten Bob Ericson a fost de acord. Ericson se afla în hangar ca rezervă a lui Powers şi nu a crezut că avionul va izbuti să ajungă în Norvegia.

Chiar şi într-un avion perfect, şansele de succes ar fi fost descurajante. Grand Slam a fost prima misiune în care s-a încercat traversarea Uniunii Sovietice de la un capăt la celălalt, ceea ce presupunea zborul în linie dreaptă ore în şir. Ericson arătase pe 9 aprilie că schimbările continue de direcţie au fost utile în dezorientarea urmăritorilor sovietici; Powers nu va avea acest lux la dispoziţie.

Forţele de apărare aeriene ale sovieticilor erau acum într-o alertă aproape permanentă. În ciuda zigzagurilor,

misiunea de pe 9 aprilie fusese depistată de radarul sovietic şi urmărită de avioanele de vânătoare sovietice timp de opt ore şi jumătate din totalul de nouă ore. Agenţia Naţională de Securitate probabil că nu putuse să tragă cu urechea la reacţia furioasă a lui Hruşciov, dar se putea presupune că mareşalul Biriuzov şi oamenii săi urmau să-şi dea toată silinţa să nu mai lase să scape încă un U-2. Mai mult, CIA ştia că ruşii îşi completaseră lacunele din reţeaua de radar a Pamirului.[1] Agenţia ajunsese totodată să creadă că erau aproape de rezolvarea problemelor de ghidaj care făceau ca rachetele antiaeriene să fie atât de nesigure la altitudini foarte mari şi ştia că rachetele S-75 Dvina fuseseră instalate în jurul Sverdlovskului. Oficial, piloţii nu aveau cunoştinţă de aceste informaţii, dar ei colectaseră mare parte dintre ele şi ştiau prea bine că oportunitatea pentru zborurile deasupra Rusiei probabil lua sfârşit.

Nu li se spusese în detaliu după ce ar trebui să se uite, dar Allen Dulles ştia, şi, ca director al CIA, el recunoscuse faţă de Eisenhower că, dacă sovieticii aveau cu adevărat un program intensiv de rachete balistice intercontinentale de genul celui căutat de U-2, el ar fi fost găsit deja. Chiar şi aşa, planificările finale pentru un zbor pe 1 mai au continuat, chiar dacă era o zi de sărbătoare importantă pentru sovietici. Marea parte a traficului aerian militar şi civil avea să fie oprit la sol pentru festivităţi. Un intrus, în special la o altitudine de 21.000 de metri, ar fi ieşit în evidenţă ca un OZN.

Dacă Powers se prăbuşea sau era doborât, speranţele lui Eisenhower într-o soluţionare a crizei Berlinului la summitul de la Paris – ca să nu mai vorbim de viziunea sa împărtăşită cu Hruşciov a unei dezarmări nucleare la scară largă – s-ar fi

[1] Poate că Agenţia încă nu ştia că Lee Harvey Oswald, care l-a împuşcat mai târziu pe preşedintele Kennedy, oferise Moscovei informaţii despre avioanele U-2 când încercase să dezerteze cu un an înainte. Oswald lucrase ca operator de radar la o bază folosită de avioanele U-2 în Japonia, dar nivelul autorizaţiei sale de securitate acolo era redus. (n.a.)

prăbuşit aproape sigur odată cu el. Ike meditase la aceste aspecte în detalii limpezi. „Preşedintele a spus că are un avantaj extrem de valoros la o întâlnire din cadrul summitului”, a scris generalul Goodpaster într-un alt memorandum, din data de 8 februarie. „Se referă la reputaţia sa de preşedinte cinstit. Dacă unul dintre aceste avioane este pierdut pe durata unor deliberări aparent sincere, el ar putea fi expus la Moscova şi ar putea compromite imaginea preşedintelui.”

Dar adevărul era că la Washington nimeni nu mai pleca urechea la argumente împotriva zborurilor de spionaj. Până la sfârşitul lui aprilie, chiar şi Eisenhower se resemnase. S-a considerat a fi un bun evaluator de caractere umane, dar interpretase complet greşit tăcerea lui Hruşciov în privinţa avioanelor U-2 la Camp David şi absenţa de atunci a notelor de protest. Consilierul său ştiinţific, George Kistiakowsky, credea că ruşii „practic ne invită să continuăm zborurile” peste teritoriul lor, iar preşedintele începea să adopte aceeaşi viziune.

Planificatorii misiunilor U-2, aflaţi acum la doar două străzi de Casa Albă, pe H Street, încercau încă să dovedească un rezultat negativ – absenţa unei fabrici uriaşe de rachete. Acest lucru nu era uşor într-o ţară de dimensiunea URSS, iar ei încă nu fotografiaseră zona Pleseţk, aria bănuită a rachetelor balistice intercontinentale la nord de Cercul Arctic. Ei cunoşteau riscul ridicat pe care îl reprezentau acum rachetele antiaeriene, dar l-au utilizat ca un argument în favoarea asumării de riscuri, nu al moderaţiei; pentru efectuarea a cât mai multe misiuni cu putinţă înainte ca zborurile să devină într-adevăr o cursă sinucigaşă. La ultima întâlnire a comisiei prezidenţiale consultative pe tema activităţilor de spionaj extern, în februarie, generalul James „Jimmy” Doolittle a intrat în scenă. Eroul raidului aerian Doolittle era acum secretar al forţelor aeriene şi manifesta o puternică tendinţă, la fel ca predecesorii săi, de a face presiuni continue în sensul acţiunii. Către finalul întrevederii, sobrul Goodpaster, care

cunoştea gândurile intime ale şefului său mai bine decât oricine altcineva din încăpere, le-a amintit celor prezenţi de un avion de spionaj nou-nouţ marca Skunk Works, care va fi disponibil în curând şi va zbura mai sus şi mult mai repede decât U-2, făcându-l aproape imposibil de interceptat. Doolittle s-a năpustit asupra lui cu contraargumente: „Fiabilitatea noului avion tinde să fie mai scăzută", a subliniat el. „Acesta e un factor special, de vreme ce ruşinea pe care o vom suferi, în cazul în care un astfel de avion se prăbuşeşte, va fi foarte mare." Logica a fost ciudată, dar l-a legat pe Ike de mâini şi de picioare. El le dăduse permisiunea pentru un zbor, iar ei urmau să se folosească de ea.

* * *

Powers şi-a petrecut noaptea de vineri jucând poker. Până sâmbătă noaptea, aşteptarea îi măcinase nervii, la fel şi cunoaşterea faptului că avea să piloteze un avion imperfect, în cazul în care mai primea undă verde. Dar măcar era suficient de moleşit pentru a adormi puţin.

Într-o localitate de lângă munţii Ural, doi ofiţeri din Regimentul 45 Piloţi de Vânătoare al forţelor de apărare aeriană, căpitanul Boris Aivazian şi locotenentul Serghei Safronov, şi-au încheiat schimbul aşteptându-se să aibă duminica liberă. Erau staţionaţi în afara Permului, un oraş industrial neprietenos, învăluit de smogul fabricilor, la vest de Ural, pe calea ferată transsiberiană. Cu două luni înainte, Aivazian doborâse un balon de spionaj american din înaltul cerului. Statistic vorbind, şansele ca el să fie chemat pentru a aplica o altă lovitură agresorilor americani atât de devreme erau slabe.

Un al treilea pilot, căpitanul Igor Mentiukov, se afla pe drum de la Novosibirsk către Belarus, într-unul dintre cele două avioane de vânătoare nou-nouţe Suhoi Su-9 care erau livrate la o bază aeriană de la Baranovici. A fost un zbor lung

şi greu de parcurs într-o singură zi, dată fiind prioritatea lui scăzută şi necesitatea unor realimentări multiple. Mai era, totodată, o furtună descurajantă deasupra Uralilor în acea seară. Mentiukov şi partenerul său petreceau noaptea în camerele ofiţerilor din Sverdlovsk.

În pădurile din afara satului Kosulino, Mihail Voronov îşi lăsase trei dintre ofiţeri să plece acasă pe durata sărbătorii, dar rachetele sale erau încă echipate cu personal. Unul dintre cei aflaţi încă la post era locotenentul Nikolai Batuhtin, absolvent al Institutului Radio-Tehnic Gorkovski din Samara şi, acum, mândrul operator al transmiţătorului care emitea semnale de ghidaj pentru rachete pe durata zborului. Fiascoul de pe 9 aprilie îi usturase pe toţi, dar până pe data de treisprezece, insistă el, „noi eram pregătiţi”.

Pentru staţiile de radio de pe drumul Oş-Horug, Ziua Muncii nu era o sărbătoare alături de cei dragi. Nicio familie nu putea îndura frigul etern şi aerul uscat al platoului Pamir, ca să nu mai pomenim de poveştile şoptite prin munţi despre creatura mâncătoare de oameni *snejnâi celovek* – abominabilul om al zăpezilor. Dar putea să fie vodcă, iar aceasta urma să mai alunge plictiseala.

În Adana, Barbara Powers se resemnase cu gândul că Gary nu se va întoarce până duminică seara. Nu era singura petrecere la care avea să se simtă bine în absenţa lui.

În Washington, Richard Bissell (de acum foarte distras de planurile pentru răsturnarea lui Castro în Cuba) îşi petrecea sfârşitul de săptămână alături de Walt Rostow, un prieten vechi şi un viitor apologet al Războiului din Vietnam. Asistentul lui Bissell, colonel în cadrul forţelor aeriene Bill Burke, se ocupa de chestiunile referitoare la U-2.

Vremea de pe cerul Rusiei părea mai bună, deşi nu perfectă. Permisiunea lui Eisenhower nu specifica în mod clar dacă un zbor putea fi efectuat în ziua de 1 mai, însă spunea destul de limpede că zborul nu putea avea loc după. Ar fi fost prea aproape de summit. Era acum ori niciodată. Burke a spus ulterior că s-a consultat cu Allen Dulles înainte să dea undă verde, iar Dulles a fost de acord.

A durat mult până când codul de activare a misiunii a ajuns la Peshawar.

Powers a fost trezit la ora 3:00. Rutina sa a reînceput: indispensabili, mic dejun, costum, tub de oxigen. În timp ce elimina azotul din corp, el şi-a primit planul de zbor. S-a făcut ora 4:30 şi era prima oară când ştia că se va îndrepta spre Norvegia. După câteva luni, el a scris, cu un umor sec, că s-a bucurat că luase deja micul dejun, pentru că, după ce şi-a aruncat ochii pe hartă, ar fi fost prea nervos ca să mai mănânce. Înainte să-şi tragă casca pe cap şi să se izoleze de restul lumii, Shelton a venit şi l-a întrebat dacă dorea să ia un bold otrăvit.

Noile metode de sinucidere aprobate lăsaseră în urmă pilula L. Pentru o sumă raportată de trei milioane de dolari, CIA produsese un ac muiat într-o otravă curare de concentraţie foarte ridicată din jungla Americii de Sud şi ascuns într-un dolar de argint. Moneda a fost făcută să arate ca o broşă suvenir. Un capăt al boldului ieşea în afară, terminându-se într-o proeminenţă. O sucire scurtă şi întregul mecanism se dezmembra destul de uşor. Apoi o împunsătură adâncă oriunde în corp cauza anestezia generală, permanentă, fără să mai fie nevoie de aspirarea fermă din cazul cianurii.

„Bine”, a spus Powers. Shelton i-a dat dolarul de argint şi Powers l-a pus într-un buzunar exterior.

I s-a spus că decolarea urma să fie la ora 6:00. În mod normal, codul de undă verde venea cu patru ore înainte, însă Powers respira deja de o oră din tubul cu oxigen şi codul nu sosise. Ericson l-a ajutat totuşi să intre în avion şi l-a fixat în scaun.

Ora şase a venit şi a trecut, încă fără niciun cod de lansare. În timp ce soarele urca pe cer, Powers a aşteptat şi a transpirat. Ericson, care aştepta împreună cu el, s-a dezbrăcat de cămaşă şi a întins-o peste geamul carlingii.

Powers a fost convins că misiunea urma să fie anulată, iar Shelton începea să se neliniştească. A venit să-i spună că încă aşteptau permisiunea de la Casa Albă, ceea ce nu era

adevărat. Era trecut de ora opt în Washington şi toate aprobările fuseseră acordate. Burke trimisese codul de undă verde. Acesta ajunsese în Germania, apoi în Turcia, însă comandantul de comunicaţii de acolo întâmpina probleme în retransmiterea lui. CIA a identificat ulterior problema ca fiind o interferenţă în ionosferă, care nu a fost un eufemism pentru o mahmureală a comandantului. Era un impediment matinal periodic al sistemului de comunicaţii radio şi a lăsat o singură opţiune - trimiterea codului de lansare a misiunii în alfabetul Morse, pe frecvenţa de urgenţă a avionului, unde echipa de comunicaţii din Peshawar l-a găsit în cele din urmă pe 1 mai, la ora 6:20.

Mesajul ar fi putut fi interceptat de altcineva care ascultase, dar Powers nu trebuia să ştie asta, iar dacă Shelton a ştiut, el nu a spus. Powers şi-a pornit motorul, a notat o amânare de jumătate de oră în jurnalul său de bord şi a închis acoperişul carlingii.

La ora 6:26, uriaşa cioară neagră care-l purta pe soţul Barbarei Powers, o cameră foto Hycon B plină cu film, aproape 5.000 de litri de combustibil şi un motor Pratt Whitney J-75 de două tone şi jumătate a întors lent pe pista arsă de soare. Powers se scălda în propria sudoare şi era incapabil să îşi şteargă fruntea din cauza căştii închise ermetic peste costumul său. În următoarele nouă ore el se va mişca fără să se mişte şi va acţiona fără să gândească (a putut să gândească după ce zborul s-a terminat). Dar cel puţin îşi primise ordinele, direct de la comandantul său şef. Dacă asta nu îi demonstra valoarea, nimic altceva nu i-o demonstra. A accelerat spre înălţimi. Afară, colegii lui au auzit vuietul familiar al ascensiunii. Înăuntru, el lăsase mare parte din zgomot în urmă, dar a simţit puterea motorului în spate, iar apoi sub el, pe măsură ce enorma pasăre mecanică l-a ridicat pe Powers deasupra norilor.

* * *

Nu au apărut probleme în transmiterea semnalului la Oslo. În hotelul său, Stan Beerli a primit telefonul în care i s-a spus că misiunea demarase. Şeful staţiei CIA a pregătit un avion care să-l ducă la Bodo, pe coasta arctică, unde urma să i se alăture o echipă de recuperare într-un Hercules care aşteptase în Germania încă de pe data de 27. Echipa a constat dintr-un pilot, care să aducă avionul lui Powers înapoi la Adana, mecanici de la Lockheed, care să se asigure că era în continuare capabil să zboare, şi suficient combustibil în butoaie de 190 de litri pentru ca misiunea să rămână autonomă şi, în acest fel, secretă.

Beerli a rămas cu amintiri plăcute de la Bodo. Petrecuse trei săptămâni acolo împreună cu Powers şi cu alţii în 1958, aşteptând limpezirea vremii deasupra zonei Pleseţk şi ajungând să-i cunoască pe şefii locali ai serviciilor de spionaj norvegiene (pe care i-a cinstit cu whisky scoţian şi, într-o anumită ocazie, cu o lădiţă de salată verde adusă pe calea aerului din Germania). Acum era primăvară, iar fiordul se bucura de seri lungi, senine. În alte împrejurări, s-ar fi organizat partide de pescuit şi poate drumeţii pe uscat. De această dată Beerli a trebuit să rămână la baza aeriană norvegiană, care acoperea mare parte a terenului plat dintre munţi şi apă.

Îi spusese şefului serviciilor norvegiene de spionaj din Oslo că misiunea către care se îndrepta urma să se desfăşoare de-a lungul coastei nordice a sovieticilor. În Bodo, persoana lui de contact a fost un general pe nume Tufti Johnson, iar el a trebuit să fie chiar mai puţin deschis cu Tufti: echipa sa avea să culeagă mostre atmosferice. Acesta a fost motivul invocat, „dar ei nu s-au lăsat deloc păcăliţi. Ştiau.” Şi mai ştiau că Beerli, slab ca ogarul, nu aducea niciodată destulă mâncare cu el. „Deci e 1 mai”, îşi aminteşte el. „Stăm în hangar, feriţi de ochii curioşilor, fără să facem nimic. Şi cine crezi că intră înăuntru – chiar Tufti Johnson cu o tavă plină cu aperitive. Iar tava e mare şi de argint, astfel încât ştiu ce a făcut. Pur şi simplu a luat-o de la cantină şi ne-a adus-o nouă. N-o să uit niciodată asta.”

* * *

Fiul minerului din Pound a străpuns marea bulă imaginară a spaţiului aerian sovietic la altitudinea de 20.420 de metri, zburând mai mult sau mai puţin în plan drept. Pe măsură ce greutatea rezervoarelor a scăzut, el a urcat încă 900 de metri. Întorcându-şi capul câţiva centimetri în interiorul căştii, a putut distinge albul strălucitor, sculptat al culmilor Pamirului la 14,5 kilometri sub aripa lui dreaptă. În faţă, un ocean de nori acoperea câmpurile de bumbac şi pustietatea arsă de soare a Asiei Centrale sovietice. Orice altceva ar fi putut fi oriunde în altă parte – Nevada, Turcia, California; negrul albăstrui al stratosferei rămânea o constantă. La fel erau costumul, manşa, panoul liniştitor al instrumentelor de bord, sâsâitul molatec al oxigenului în cască.

Powers şi-a cuplat, apoi şi-a decuplat radioul. Bob Ericson stătea cu urechile ciulite să-l detecteze în furgoneta radio din Peshawar. A transmis înapoi un clic, iar Powers a rămas de unul singur cu încă 6.100 de kilometri de parcurs.

„Totul mergea strună”, va scrie el din închisoare peste cinci luni. „Nu au existat scuze pentru anularea misiunii şi întoarcerea la bază. Trebuia să continui.”

A estimat că era în aer de treizeci de minute. De fapt, staţia radar de pe platoul Pamirului îl detectase şi îl catalogase ca intrus după doar zece minute. Telefoanele au început să curgă la 5:36, ora Moscovei: staţia din Pamir către Taşkent, cea din Taşkent către ofiţerul de serviciu din clădirea de pe Cheiul Frunze din Moscova, ofiţerul de serviciu către mareşalul Biriuzov, Biriuzov către mareşalul Malinovski.

I-a revenit lui Malinovski, în calitate de ministru al apărării, sarcina să-l scoale din somn pe Hruşciov pe linia securizată a Kremlinului. Apelul a fost transferat la reşedinţa lui de pe Dealurile Lenin, unde telefonul de lângă patul premierului a sunat la ora 6:00. Detectaseră un alt zbor

american. Toate unităţile fuseseră alertate. Vor face tot ce le va sta în putinţă să…

Hruşciov a coborât la micul dejun cu o falcă-n cer şi una-n pământ. „A stat la masă în tăcere”, şi-a amintit fiul lui. „Nu se auzea decât clinchetul linguriţei sale de marginile paharului cu ceai.”

Timp de o oră, Powers a zburat către nord peste deşerturile Karakum şi Kâzâlkum, neobservat din câte ştia el, dar cei din Moscova îi cunoşteau locaţia cu o marjă de eroare de câţiva kilometri.

Şoferii fuseseră treziţi chiar mai devreme decât Biriuzov şi membrii superiori ai personalului său, pentru a goni pe străzile pustii către centrul de comandă al forţelor de apărare aeriene, unde au urmărit înaintarea avionului U-2 pe aceeaşi hartă care a înregistrat umilinţa de pe 9 aprilie. Harta era imprimată pe un ecran de sticlă cât un perete. În spatele ei, un sergent în uniformă a împins în tăcere o cruce neagră spre Tiuratam, pe măsură ce fiecare nou reper al poziţiei lui Powers era transmis la centrul de comandă.

Peste Cosmodrom norii se subţiaseră, şi Powers şi-a pornit aparatele foto. Mult sub el, a văzut primele dâre de fum ale avioanelor de urmărire, supersonice, primul îndreptându-se spre sud, apoi apropiindu-se de el către nord. Nu era îngrijorat. A accelerat.

Alături de Biriuzov se afla Aleksandr Orlov, ale cărui sarcini în tensionatele săptămâni anterioare incluseseră punctarea potenţialelor rute viitoare ale avionului U-2. Aceasta nu era una dintre ele. Americanii zburau de obicei în cercuri peste Asia Centrală. Era adevărat, ei mai aruncaseră o privire Sverdlovskului înainte, dar de ce încă o dată? (Era o întrebare bună la care nu exista niciun răspuns bun. Pentru Stan Beerli, faptul de a-l trimite pe Powers către Sverdlovsk când Agenţia ştia că în zonă sosiseră de curând rachete S-75 însemna să o cauţi cu lumânarea, iar acest lucru încă îl mai roade după câteva decenii.)

Prima alarmă l-a trezit pe Mihail Voronov la ora şapte. „Dacă dormeam? Normal că dormeam. Era 1 mai. Plănuiam

să merg pe la cazărmi şi să le fac soldaţilor mei tradiţionalele urări de Ziua Muncii. În schimb am alergat. Toţi am alergat. Am dat fuga la poziţiile noastre şi, când am ajuns acolo, i-am spus comandantului că batalionul meu e pregătit să tragă, gata să apese pe buton."

Pentru majoritatea oamenilor lui Voronov asta a însemnat să iasă buluc din corturi şi să intre în uniforme în singura zi a anului în care s-ar fi putut aştepta la o oră suplimentară de somn în sacii lor de dormit. A fost o trezire nepoliticoasă, mai ales având în vedere că aceasta era aproape sigur o manevră de antrenament.

S-a auzit apoi că alarma era întemeiată. Voronov a transmis vestea: exista un intrus la douăzeci de mii de metri deasupra Mării Aral şi cine ştie ce bombe avea la bord. Cabina de control s-a umplut: Voronov, locotenentul Batuhtin şi alţi cinci ofiţeri de ghidaj-control, câte unul pentru fiecare rachetă.

Peste tabără s-a aşternut tăcerea.

Aşa începea? Asta voiau americanii de 1 mai? „Eram nedumeriţi şi şocaţi", afirmă Batuhtin. „Nu puteam înţelege cum în mijlocul ţării apăruse pur şi simplu un avion pe cer. Era ca un atac din senin."

Totuşi, nimeni nu a intrat în panică, iar Voronov cel mai puţin dintre toţi. Veteranul de la Kursk şi Tula ştia câte ceva despre moralul soldaţilor. Pe măsură ce tăcerea a întins nervii bărbaţilor mai tineri din cabină, el s-a întors la radio şi şi-a întrebat comandantul, un colonel pe nume Gaiderov, aflat la două sate distanţă, dacă puteau lua micul dejun. Gaiderov le-a dat zece minute.

* * *

Boris Aivazian, din Regimentul 45 Piloţi de Vânătoare, locuia la 320 de kilometri de Kosulino, însă la doar treizeci şi două de minute de baza sa. Ştia acest lucru pentru că făcea naveta pe motocicletă. (La fel ca în Miramar, aşa se întâmpla

şi în Perm: niciun pilot de vânătoare care se respecta nu mergea la muncă cu autobuzul.) Totuşi, nu avea telefon; fusese scos de urgenţă din casă în stil sovietic, de un soldat care i-a bătut în uşă.

Până când a urcat în avionul MIG-19, colegul său, Serghei Safronov era deja acolo, cu costumul pe el. Au decolat, după care şi-au primit ordinele: zburaţi la Sverdlovsk şi realimentaţi. Întorşi la sol, ei au aşteptat ceea ce li s-a părut a fi ore întregi. Au cerut micul dejun.

* * *

După trei ore şi primii 2.100 de kilometri ai Misiunii 4154, pilotul automat al lui Powers s-a defectat. Se aşteptase la probleme de alimentare cu combustibil a motorului în cazul în care Article 360 se gândea să-şi facă de cap, dar această surpriză era la fel de gravă. În loc să rămână automat între limitele stricte de viteză şi de altitudine care ajutau avionul să zboare economic şi să rămână întreg, el a început să o ia în sus şi să încetinească. Powers mai avea de parcurs 3.860 de kilometri. Încă şase ore. Pilotarea manuală a avionului în acele şase ore, în timp ce totodată naviga, opera aparatele foto şi îşi verifica instrumentele de bord urma să fie un nou gen de maraton. Însă orizontul se limpezise în faţă şi nu zărea nicăieri sub el urme ale avioanelor de vânătoare sovietice. Întoarcerea ar fi fost o treabă grea. „Am continuat conform planului.”

* * *

Mareşalii Biriuzov şi Saviţki se uitau lung la peretele de sticlă, gândindu-se la plafoane de zbor. Biriuzov era consilierul militar de cel mai înalt rang al lui Hruşciov. Saviţki comandase toate escadrilele de avioane de vânătoare

din ţară şi ştia mai bine ca oricine că, în afara cazului în care intrusul nu era nevoit să piardă altitudine din cauza unei defecţiuni, Aivazian şi Safronov aveau slabe şanse să îl ajungă. Nimeni nu mai pilotase un MIG-19 la o altitudine mai mare de 17.500 de metri, chiar şi în ascensiune maximă (pe care Saviţki a pretins că a inventat-o). Singura lui speranţă era un Su-9, dar singurele sale avioane Su-9 din raza impertinentei cruci negre americane erau cele două livrate de Igor Mentiukov şi partenerul său la Baranovici. Acestea erau neînarmate, dar vor trebui să se descurce şi aşa.

Au fost chemaţi piloţii lor. Mentiukov nu a fost găsit, astfel încât partenerul său a fost trimis în aer singur, îndreptat spre sud la Celiabinsk, oraşul nuclear îngrădit, şi i s-a ordonat să scape de rezervoarele externe detaşabile pentru un plus de altitudine. Pilotul a rămas fără combustibil atât de repede, încât a trebuit să aterizeze forţat într-un câmp.

Încercările de a-l găsi pe Mentiukov nu fuseseră abandonate. De fapt, legenda lui Mentiukov abia începea. După unele relatări, el îşi îmbrăcase uniforma şi se îndrepta către oraş pentru a se alătura festivităţilor, când a fost oprit într-o staţie de autobuz. După propria lui relatare, el aştepta într-o staţie de autobuz *după* ce fusese găsit la hotel; într-un moment de o importanţă atât de critică, un autobuz a fost singura cale de a ajunge la avionul său.

Rezultatul a fost acelaşi: până în clipa în care Mentiukov a ajuns la aeroport, mareşalul Saviţki (nume de cod „Dragonul”) îşi pierduse răbdarea. Lui Mentiukov i s-a ordonat să decoleze imediat. Acesta s-a supus, instalându-se în scaun fără costumul presurizat sau cască şi trecând valvârtej de Aivazian şi Safronov, care îşi înfulecau micul dejun în vreme ce ascultau, cu căştile pe urechi.

Mentiukov a decolat încă neştiind ce trebuia să facă.

Comandantul superior al forţelor aeriene, generalul Iuri Vovk, a preluat microfonul.

Vovk: Mă auzi?

Mentiukov: Tare şi clar.

Vovk: Destinaţia ta e Celiabinsk. Ai o ţintă reală la mare

altitudine. Misiunea ta e să o distrugi.

Mentiukov: Sunt gata. Complet pregătit.

Totuşi, exista o problemă. Nu avea arme. Era conştient că Vovk ştia şi el asta, ceea ce nu putea însemna decât un singur lucru.

Vovk: Misiunea ta e să interceptezi ţinta şi să intri în coliziune cu ea. E ordinul Dragonului.

Mentiukov a aprins propulsorul auxiliar şi şi-a îndreptat avionul către înălţimi. „Ştiam că nu am încotro", a afirmat el mult mai târziu. „Dacă refuzam, acesta era sfârşitul – al carierei mele, al reputaţiei mele, a tot. Era mai bine să am parte de o moarte bună, astfel încât i-am rugat un singur lucru – să aibă grijă de soţia mea însărcinată şi de mama mea."

Legenda spune că Saviţki l-a asigurat personal pe linia directă de la Moscova că familia sa va fi bine îngrijită. Aivazian, care încă asculta, spune că nu a auzit niciodată afirmaţia despre soţia însărcinată şi că niciun pilot de vânătoare care urmează să-şi pună viaţa în primejdie nu s-ar opri pentru a face astfel de declaraţii. Dar, pentru că a fost văzut pe ecranele atâtor radare, nu e pus la îndoială faptul că Mentiukov a urcat apoi la 19.800 de metri fără costum presurizat şi a continuat să urce, apropiindu-se de Powers cu o viteză de două ori mai mare decât cea a sunetului.

Turnul de control de la sol a intervenit. „Ţinta e în faţă, la douăzeci de kilometri."

Retrăind aceste evenimente la vârsta de şaptezeci şi şapte de ani, Mentiukov şi-a amintit precis altitudinea – 20.090 de metri – şi viteza:2.1 85 de kilometri pe oră. Asta însemna că el călătorea cu 1.600 de kilometri pe oră mai repede decât avionul U-2, reducând distanţa dintre ei cu 1,6 kilometri la fiecare trei secunde.

„Ţinta la cincisprezece secunde… ţinta la zece secunde… ţinta în faţă! Priveşte, priveşte! Îl vezi?"

Nu îl vedea. Căuta o linie pe cer. Nu avea să fie mai mult de atât – o linie ce urma să dispară imediat.

La Moscova, Saviţki îşi vedea planul năruindu-se. Prin turnul de control din Sverdlovsk i-a ordonat lui Mentiukov să-şi oprească propulsorul auxiliar. Mentiukov a refuzat: puterea maximă era singura modalitate de a menţine înălţimea maximă. Ordinul a fost repetat. Era ordinul Dragonului! Mentiukov şi-a oprit propulsorul auxiliar şi a căzut ca bolovanul.

* * *

Hruşciov şi-a terminat ceaiul şi a plecat la Kremlin. De acolo, puţin mai târziu, el urma să iasă pe poarta Turnului Spasski pentru a-şi ocupa locul în tribuna oficială din faţa Mausoleului Lenin. Aveau să defileze gimnaste, dansatori, soldaţi, rachete, tancuri, veterani al Marelui Război Patriotic, pionieri şi stegari – purtători de drapele triumfale, nesfârşite, vopsite în roşul şi galbenul revoluţiei. Toată mândria lumii comuniste, reală şi fabricată, urma să fie concentrată pentru el, chiar în faţa lui, aici, în Piaţa Roşie, de-a lungul următoarelor două ore.

Puterea sa era incontestabilă. Stalin şi stalinismul erau istorie. Puciştii din 1957 nu mai îndrăzniseră să încerce din nou răsturnarea lui. Scepticii faţă de această relaţie mai degajată cu Statele Unite nu ieşiseră încă la iveală. Terenul de golf şi superba cabană retrasă de deasupra lacului Baikal aveau să fie terminate la timp pentru vizita lui Eisenhower. Sovietele nu erau încă aproape de noua eră, dar ea era realizabilă, şi va fi opera măreaţă a lui Hruşciov. Totuşi, mintea sa era înceţoşată de furie.

De Ziua Muncii, Hruşciov îşi ducea, de obicei, membrii familiei în oraş cu maşina. Astăzi îi lăsase să vină singuri cu şoferul său. De Ziua Muncii, Biriuzov era, de obicei, alături de el în tribună. Astăzi, acesta se afla în centrul său de comandă, privind neputincios cum un alt avion de spionaj mai cojea un strat din învelişul subţire ce acoperea goliciunea nucleară a Uniunii Sovietice. Hruşciov îşi

pierduse deja cumpătul cu Biriuzov la telefon. Acum, tot ceea ce puteau face amândoi era să aştepte.

* * *

Mentiukov accelerase prea tare, depăşindu-şi ţinta, şi aproape că rămăsese fără combustibil. În timp ce altimetrul său a început să se rotească în sens invers, i s-a ordonat să se întoarcă la bază.

Aivazian şi Safronov, cu stomacul plin şi rezervoarele realimentate, au decolat din nou şi s-au rotit în spirală deasupra Sverdlovskului, aşteptând ordine. Dar Saviţki nu prea avea habar cum să-i folosească. Era rândul rachetiştilor.

Oamenii lui Voronov şi-au luat micul dejun, apoi au aşteptat în tăcere, în vreme ce staţiile radar de rază medie de la sud îl urmăreau pe Powers pe drumul său către nord. În timp ce zbura peste Celiabinsk, la 160 de kilometri sud de Sverdlovsk, Voronov a pornit radarul de identificare a ţintelor militare şi, pentru prima oară, a văzut intrusul ca un punct verde pe monitorul lui.

Pentru câteva minute, punctul şi-a continuat drumul către nord. După care a virat brusc la dreapta. A existat o buclă în traseul lui Powers, iar ea s-a produs în acest moment. Cu doi ani înainte, sistemul de răcire de la un depozit pentru deşeuri radioactive din apropiere de Kîştîm, la nord de Celiabinsk, explodase, eliberând mai multe radiaţii decât Cernobâlul şi producând o creştere masivă a nivelurilor de stronţiu-90, pe care cei de la CIA au fost în măsură să le detecteze până în vestul Alaskăi. Bob Ericson zburase peste zona respectivă în vara anterioară. Din motive întemeiate sau eronate, Agenţia a dorit să mai arunce o privire.

Virajul la dreapta l-a dus pe Powers pe deasupra unei reţele de îmbogăţire a combustibilului nuclear şi a unor instalaţii de depozitare a deşeurilor radioactive, la est de Kîştîm, şi, totodată, în afara razei de acţiune a rachetelor lui

Voronov. *Gata,* s-a gândit Voronov, *a scăpat.*

* * *

Powers nu ştia nimic despre dezastrul de la Kîştîm. Timp de o jumătate de secol, regiunile rurale de sub el vor rămâne unul dintre cele mai iradiate locuri de pe faţa pământului, însă, de la o altitudine de 21.000 de metri într-o zi frumoasă de primăvară, cicatricile şi coşurile de fum ale industriei Armaghedonului se amestecau inocent într-o întindere bidimensională de păduri, lacuri şi terenuri agricole. Lui Powers i s-a părut că seamănă puţin cu Virginia. Şi-a făcut fotografiile şi a executat o întoarcere în unghi de nouăzeci de grade, care l-a dus înapoi pe direcţia Sverdlovskului, Scandinaviei şi a refugiului sigur din Norvegia.

În acest punct, avea să scrie el în jurnalul său din închisoare, se simţea „destul de bine”:

> Eram pe traseu, avionul funcţiona excelent, cu excepţia pilotului automat, iar cerul era senin şi navigaţia destul de uşoară. Zburam pe un cer fără nori, cam de treizeci de minute.

Ofiţerul ţintaş al lui Voronov a observat imediat virajul la stânga al avionului U-2. Punctul de pe radar revenea în raza de acţiune, iar bateria de la Kosulino urma să beneficieze de cel mai bun tir. De la postul de comandă a venit ordinul de a trage, dacă sistemul de teleghidare a rachetelor se putea fixa pe ţintă.

„Am urmărit punctul până a ajuns în raza de acţiune”, a spus Voronov. „Apoi am dat ordinul. *Pusk.”*

Nu s-a întâmplat nimic. Dintr-un anumit motiv, Eduard Feldblum, ofiţerul de control al lansărilor, ezita.

„Foc!” a ţipat Voronov, iar Feldblum a apăsat pe buton.

Era 8:52 ora Moscovei; aproape ora 1:00 pe fusul orar al Washingtonului. Trei dintre cele şase rachete ale lui Voronov ar fi trebuit să se aprindă şi să se îndrepte către ceruri,

sfidând gravitaţia, America şi lunecoasa atmosferă superioară, într-un foc de artificii supersonic şi extravagant, cum nu s-a mai văzut vreodată. Dacă ar fi plecat toate trei de la sol, Frank Powers ar fi fost trimis pe lumea cealaltă şi afirmaţiile consilierilor lui Eisenhower, cum că doborârea unui avion U-2 la mare altitudine era un eveniment în urma căruia pilotul nu putea supravieţui, s-ar fi dovedit corecte. Dar s-a aprins numai o rachetă. A ţâşnit către altitudinea de 21.000 de metri purtată de flăcări, creând propriul ei punct pe ecranul radarului şi apropiindu-se cu viteza Mach 2 de punctul care era Article 360. Timp de un minut, bărbaţii din cabină şi-au privit monitoarele, iar restul lumii a aşteptat – Aivazian şi Safronov în MIG-urile lor, care se roteau în spirală, Vovk (şi acum şi Mentiukov) la sol, Biriuzov, Saviţki şi subordonaţii lor în centrul de comandă, Hruşciov la Kremlin, Beerli – nu că ar fi fost îngrijorat – în Oslo.

Racheta Dvina avea două motoare auxiliare. Al doilea ceda la 20.100 de metri, după care totul depindea de balistică şi noroc. În principiu, aripile rachetei ar mai fi purtat-o câţiva metri pe traiectoria ei. Tot în principiu, focosul ar fi fost detonat automat, atunci când ajungea la o distanţă de minimum 60 de metri de ţinta sa. Dar peste altitudinea de 20.000 de metri se putea întâmpla orice. Sau, mai probabil, putea să nu se întâmple nimic.

„Am urmărit cele două puncte”, spune Voronov, împreunându-şi mâinile îmbătrânite deasupra mesei din camera de zi a casei sale aflată în apropierea Mării Negre. „După care le-am văzut intrând în coliziune.” La Moscova era ora 8:53.

Powers a simţit o bufnitură. Nu un pocnet sau un sunet înăbuşit. Nu era un cuvânt pe care l-ar fi folosit dacă ar fi inventat povestea. Îşi efectuase virajul la stânga, apoi îşi notase viteza, altitudinea şi temperatura gazelor de eşapament, când cerul a devenit portocaliu şi a simţit bufnitura în spate. „Dumnezeule”, a zis el în gând şi poate în cască. „Până aici mi-a fost.” Ştia că avionul său probabil se va dezmembra, dar pentru câteva secunde a rămas întreg.

Aripa sa dreaptă s-a înclinat în jos, astfel încât el a tras de manşă la stânga şi a părut să zboare iarăşi drept. Apoi botul avionului a început să se aplece, astfel încât a tras înapoi de manşă, dar de această dată botul a continuat să se îndrepte în jos, iar avionul a început să descrie un arc mare, lent din planul orizontal în cel vertical, pierzând treptat întreaga viteză de înaintare şi convertind o parte din ea în viteză de coborâre, într-o replică inversă ameţitoare a unui ascensiuni maxime, lăsându-l pe Powers să privească direct în jos către Rusia şi să-şi dea seama că probabil îşi pierduse coada. Bolţurile de 13-20 de centimetri care o fixau erau proiectate pentru a supravieţui unei explozii de rachetă în aceeaşi măsură în care era şi pilotul.

Ambele aripi au fost smulse, iar ceea ce a rămas din U-2 a început să se învârtă, mai întâi cu botul în jos, tras către pământ de motorul său de două tone şi jumătate. Powers s-a rotit în avion, dureros, cu trupul forţat să se desprindă în sus din scaun, dar ţinut pe loc de centura de siguranţă, cu casca izbindu-i-se de interiorul cupolei carlingii. Primul său gând a fost că va trebui să se ejecteze, însă forţele gravitaţionale care se acumulau în carlingă i-au îngreunat gândirea şi eforturile de a rămâne în scaun. Mai era un lucru care îi îngreuna mişcarea. Costumul său presurizat se umflase. Şi mai era ceva ce nu-i dădea pace într-un colţ al minţii. Trebuia să declanşeze mecanismele de autodistrugere care urmau să spulbere aparatul foto din cala avionului. Prin urmare, timp de câteva secunde lungi din viaţa sa, Frank Powers a fost proiectat în sus, lipit de cupola carlingii unui avion care îşi pierduse aripile şi coada, într-un costum care trebuia să-i salveze viaţa, dar care părea să îl strângă ca într-o menghină, cântărind strategii prin care să scape cu viaţă şi totodată să apere cel mai preţios secret al Americii.

Arcuindu-se peste picioarele sale, în faţa lui se afla o şină din titan a cupolei carlingii. Marginea din faţă a părţii mobile a cupolei intra în ea. Dacă putea să se întindă până jos, între picioare, ca să tragă de coarda pentru ejectare chiar în acel moment, scaunul său propulsat de o rachetă urma să iasă

prin geamul carlingii, dar nimic nu putea să treacă prin şina din titan, ce părea că îi va reteza picioarele de undeva din zona genunchilor. Powers şi-a dat seama măcar de atâta lucru în mijlocul senzaţiilor tulburi care au ameninţat să-l aducă în pragul panicii, pe măsură ce fuzelajul său negru în formă de glonţ a căzut spre pământ, prin 10.360 de metri de atmosferă.

O altitudine de 10.360 de metri încă depăşea cu mult înălţimea muntelui Everest, dar ea scădea cu 3.000 de metri pe minut. Trebuia să gândească, să se oprească şi să gândească. Aceasta a fost mai mult decât o idee. A fost un sfat foarte practic din partea cuiva care trecuse prin acest gen de defecţiune gravă a echipamentului, soluţionase problema şi ieşise din avion atârnând de paraşută, iar asta chiar fără să se şifoneze prea tare. (Jack Noble? Bob Ericson? Indiferent despre cine a fost vorba, Powers avea să-i mulţumească în memoriile sale, deşi fără să-l numească.)

Astfel încât el a folosit o parte din timpul preţios pe care i l-a oferit o cădere de la o altitudine atât de mare pentru a gândi, iar făcând acest lucru s-a salvat. Şi-a dat seama că nu e nevoit să se ejecteze. Putea ieşi singur din avion. A deschis cu mâna cupola carlingii şi a fost zvârlit violent într-o parte, într-un curent de aer îngheţat ce urca năvalnic către el cu viteza de 160 de kilometri pe oră dinspre câmpurile ce înconjurau satul Kosulino.

Vizorul căştii lui Powers s-a acoperit aproape instantaneu cu chiciură. Încă mai era conectat de carlingă prin tubul său de oxigen, iar carlinga se rotea, astfel încât el se mişca împreună cu ea, agăţat de o coardă. (Rămăşiţele fizice ale acestui moment sunt acum exponate de muzeu şi fotografii alb-negru, dar sunt fotografii ale bărbatului îmbrăcat într-un costum lejer de împrumut şi ale avionului său făcut bucăţi. Ele abia dacă transmit faptul uimitor că toate acestea s-au întâmplat cu adevărat; că, timp de câteva secunde, în mai 1960, în vreme ce lumea occidentală dormea, iar Uniunea Sovietică încerca simultan să celebreze primăvara americană şi triumful socialismului internaţional, un tânăr

de nădejde dintr-un orăşel din Virginia, plin de intenţii bune, dar fără viză sovietică, avea să fie găsit după o rostogolire prin aer către Sverdlovsk, într-un costum complet presurizat, prins superficial de fuzelajul dezmembrat al unui avion U-2.)

Nu uitase de comutatoarele mecanismelor de autodistrugere. După relatarea proprie, el a încercat să se apropie iarăşi de carlingă pentru a activa cronometrul de şaptezeci de secunde care, aşa cum promisese Agenţia, ar fi lăsat unui pilot timp suficient pentru a ieşi în afara pericolului înainte ca cele 900 de grame de ciclonit exploziv să detoneze. Dar i-a fost greu să ajungă la comutatoare, iar forţele gravitaţionale au fost prea puternice, a spus Powers. „Apoi m-am gândit: Acum trebuie pur şi simplu să încerc să mă salvez pe mine însumi. Lovind cu picioarele şi contorsionându-mă, trebuie să fi rupt tuburile de oxigen, pentru că dintr-o dată mă eliberasem, iar trupul îmi cădea, complet eliberat."

Timp de alte câteva secunde, carcasa avionului a căzut alături de el. Apoi, la aproape 4.600 de metri, paraşuta i s-a deschis automat. Având la dispoziţie un interval de timp în care să cumpănească iarăşi, el şi-a scos vizorul îngheţat al căştii. S-a gândit să folosească boldul otrăvit pe drumul către pământ, dar a meditat mai bine. De ce acum? Evadarea era încă posibilă, iar dacă încerca să evadeze putea folosi boldul ca pe o armă letală.

A plutit dincolo de un şir de cabluri de înaltă tensiune şi a aterizat violent într-un câmp, unde un fermier care îi privise coborârea dintr-un tractor a mers până la faţa locului şi a început să împăturească paraşuta. Un Moskvici a intrat săltând pe câmpul denivelat din direcţia celui mai apropiat sat. Şoferul a coborât din maşină şi l-a ajutat pe Powers să se ridice în picioare. „Ai păţit ceva?" l-a întrebat în rusă. Niciun răspuns; doar o privire tulburată din partea unui bărbat aflat în stare de şoc.

„Eşti bulgar?"

Se adunau o mulţime de oameni, atraşi de focurile de

artificii şi de priveliştea paraşutei alb-portocalii a lui Powers în lunga ei coborâre, iar acum de caracterul absolut bizar al prezenţei sale străine pe câmpul lor. Powers purta un pistol în tocul exterior al costumului. Un pasager din Moskvici i l-a luat şi i-a făcut semn să intre pe bancheta din spate. Pachetul cu resurse de urgenţă ataşat de scaunul său de avion a fost urcat în portbagajul maşinii. În el era un mesaj imprimat pe mătase în paisprezece limbi: „Sunt american şi nu vorbesc limba voastră. Am nevoie de hrană, adăpost, ajutor. Nu vă voi face niciun rău. Nu sunt duşmanul poporului vostru. Dacă mă ajutaţi, veţi fi recompensaţi.” Moskviciul a demarat, îndreptându-se către Kosulino. Lui Powers i-a fost oferită o ţigară şi el a acceptat-o. Pasagerul cu pistolul l-a studiat o vreme, apoi a scris cu degetul literele „SUA” în praful de pe bord. Powers a încuviinţat din cap.

* * *

În jurul orei zece s-a produs un val de agitaţie în rândul paltoanelor închise la culoare din tribuna oficială a Pieţei Roşii. Diplomaţii au observat mişcarea din scaunele lor plasate în partea opusă mausoleului. Fiul lui Hruşciov a sesizat-o din scaunele familiei aflate la dreapta. Un bărbat în uniforma forţelor aeriene şi-a croit drum printre membrii Politburoului către Hruşciov, după care i-a şoptit ceva la ureche. Era mareşalul de aviaţie Biriuzov, cu vestea proaspătă.

* * *

„Îl aşteptam să apară la prânz”, spune Stan Beerli, care se afla în Bodo cu avionul Hercules şi echipa de recuperare a Operaţiunii Quickmove. „Am început să emitem clicuri cu jumătate de oră înainte.”

Un clic unic era singurul răspuns de care aveau nevoie în furgoneta de comunicaţii din Bodo. Ei aveau să ştie că Powers accelera pe drum undeva deasupra Oceanului Arctic şi îşi începea planarea lungă către sol, cu două bobine de film mari cât un butoi, pline cu secrete nucleare, rulate strâns în aparatul său foto Hycon B. Însă clicul nu s-a mai auzit. Au aşteptat două ore, după care au început să împacheteze. Avionul Hercules al Operaţiunii Quickmove l-a dus pe Beerli înapoi la Oslo, unde el a sunat persoana de contact a Agenţiei de la ambasada americană. A rostit trei cuvinte: „Petrecerea s-a terminat.” După care Beerli s-a îndreptat spre Washington.

Powers era deja la Moscova. A petrecut acea noapte într-o celulă de sub Lubianka, fiind percheziţionat până la piele, hrănit bine, interogat vreme de câteva ore, după care boldul otrăvit i-a fost confiscat de un bărbat de la KGB cu o servietă. În timp ce îi era luat, Powers a rugat un interpret să se asigure că instrumentul ucigaş era manevrat cu mare grijă. KGB a făcut ulterior publică povestea că boldul a fost testat pe un câine şi că sărmanului patruped i-au trebuit nouăzeci de secunde ca să-şi dea duhul.

PARTEA a III-a

Prins asupra faptei

Capitolul 8

Oraşul cowboy-Lor. Şi al LndieniloR

În 1959, numărătoarea sovietică oficială a organizaţiilor occidentale de spionaj, „teroare” şi propagandă cu sediul în Berlinul de Vest ajungea la patruzeci şi opt. Estimarea vestică acceptată, în general, pentru numărul de agenţi comunişti care operau din Germania de Est în aceeaşi perioadă era de şaizeci de mii.

În Berlin, spionii mişunau până şi pe sub pământ, la propriu. Ei trebuiau să se aplece pentru a ajunge la capătul tunelului de monitorizare radio lung de 400 de metri, construit de englezi şi de americani pe sub sectorul sovietic, şi care a fost dezgropat de ruşi după topirea zăpezii în 1956.

Chiar şi la sfârşitul deceniului, nu exista încă Zidul Berlinului, astfel încât spionii se puteau pierde în mulţime. Se amestecau printre clienţii aflaţi în barul nou construitului hotel Hilton şi, îmbrăcaţi în impermeabile, la aeroport. Se amestecau, în uniforme, la misiunile militare aliate din Babelsberg, enclava diplomatică internaţională înconjurată de teritoriu aflat sub controlul sovietic pe malul vestic al râului Havel. Operau incognito în cafenelele cu pereţi de sticlă de-a lungul bulevardului Ku’damm. Făceau schimb de ştiri cu angajaţii Reuters (şi cu Annette von Broecker, seducătoarea reporteriţă începătoare de la Reuters) în restaurantele de lângă biroul din Berlinul de Vest al Agenţiei, situat în Savignyplatz, şi vindeau informaţii pe bani grei în vilele închiriate de CIA în Zehlendorf.

Englezii scoteau capul din carlinga avioanelor RAF Chipmunk, care zburau la joasă altitudine peste bazele sovietice din suburbiile de est, şi făceau fotografii cu aparate Minolta manuale. Ataşatul militar francez lucra pentru poliţia secretă est-germană sau pentru KGB – nimeni nu era sigur sau convins dacă distincţia avea vreo importanţă. Ruşii

îşi exersau priceperea în domeniul spionajului în centrul oraşului aflat în ruine, pe care refuzau să-l reconstruiască, pentru a le reaminti astfel germanilor de preţul fascismului. Americanii refuzau să recunoască Germania de Est, însă misiunea lor din Berlinul de Vest era mai mare decât majoritatea celorlalte ambasade şi era acoperită cu antene radio.

Willy Brandt, primarul Berlinului de Vest şi viitor cancelar vest-german, i-a numit pe spionii oraşului „adulţi care se jucau de-a cowboy-ii şi indienii". Ca întotdeauna, era amabil. Spionii nu erau mereu adulţi. Studenţilor de pe ambele părţi ale graniţei est-germane le era oferit în permanenţă ajutor pentru acoperirea cheltuielilor de transport în schimbul efectuării unor comisioane şi a realizării de fotografii „interesante".

Acesta era mediul în care aterizase Fred Pryor, după ce evadase de la Yale. Absolventul Colegiului Oberlin şi al Societăţii Fraţilor din îndepărtatul Paraguay era chipeş, amuzant, inteligent şi independent. Călătorise mult şi era interesat de comunism, dar toată lumea care l-a cunoscut a fost de acord că ar fi fost un spion incompetent. Ideea i s-a părut „amuzantă" unui contemporan al său de la Oberlin, care a ajuns să lucreze pentru CIA. Era „pur şi simplu prea excentric şi nu te puteai baza pe el". Apoi a devenit mai mult decât o idee, punct în care un alt prieten îşi aminteşte că „am izbucnit toţi în râs".

Privind în urmă, lui Pryor nu i se pare că lucrurile au fost chiar atât de amuzante. „Ştiau cine sunt, cei de la poliţia secretă", spune el. „Aveau un dosar despre mine, chiar dinainte."

Normal că Stasi ştia cine era Pryor. Era americanul în Volkswagenul roşu Karmann Ghia, tânărul înalt şi subţire de la Universitatea Liberă. Era studentul doctorand de la Yale, cu un interes profund şi neobişnuit faţă de comerţul extern al Germaniei de Est, şi care acum trecea în sectorul sovietic o dată la câteva săptămâni, împotriva valului de est-germani care se revărsa în afară, pentru a lua interviuri economiştilor

de vârf ai ţării şi a le citi teoriile la Hochshule für Planökonomie.

Şi cine erau cei de la Stasi? Erau bărbaţii obsedaţi în haine de piele gri, cu feţe împietrite, câte un informator sau un agent cu normă întreagă la fiecare treizeci şi opt de adulţi est-germani. Au constituit forţa de securitate cu cei mai mulţi angajaţi din istorie, Ministerul pentru Securitatea Statutului. Pe măsură ce exodul de tineri calificaţi din Berlinul de Est către cel de Vest s-a intensificat în primăvara şi în vara anului 1961, ei au fost obsedaţi mai ales de teama unei blocade economice, în cazul în care erau introduse noi controale de frontieră. Pentru ca o blocadă să funcţioneze, Vestul trebuia să înţeleagă comerţul extern al ţării. Şi cine ştia mai multe despre asta decât tânărul american căruia îi plăcea să treacă prin Punctul de Control Charlie în maşina sa sport roşie? Faptul că el nu avea habar şi nu îi păsa de metodele de spionaj şi de serviciile secrete sub acoperire nu prea conta pentru cei de la Stasi. Ei s-ar fi aşteptat ca cei intervievaţi de Pryor să raporteze autorităţilor contactul cu el, ceea ce fiecare dintre ei a făcut. Chiar înainte de ridicarea zidului, a fost de neconceput ca Stasi să nu îi facă dosar.

* * *

Acelaşi lucru era probabil adevărat despre Marvin Makinen, deşi în cele din urmă nu cei de la Stasi au fost cei care l-au prins.

Spre deosebire de Pryor, Makinen a fost unul dintre acei studenţi care au resimţit vocaţia spionajului, a cărui conduită a trezit interesul uneia dintre cele patruzeci şi opt de organizaţii de spionaj, propagandă şi teroare care operau în Berlin, el fiind în cele din urmă invitat – mai degrabă decât forţat – să se alăture adulţilor în jocul de-a cowboy-ii şi indienii. În ceea ce priveşte intelectul şi alegerile de viaţă, el nu se deosebea de Fred Pryor; era un tânăr ochelarist cu o

minte precoce, slobod prin lume, extrem de conştient de varietatea acesteia şi neintimidat de graniţele ei. Dar semăna mai puţin cu călătorul inocent peste hotare şi mai mult cu un rebel.

Pryor şi Makinen au studiat în aceeaşi perioadă la Universitatea Liberă, dar nu s-au cunoscut. Makinen era student în anul patru şi venea de la University of Pennsylvania. Era specializat în chimie, dar mai trebuia să obţină câteva credite la ştiinţele politice. Decanul său îi spusese că va învăţa mai multă ştiinţă politică într-un an la Berlin decât într-un curs extins în Philadelphia, şi s-a dovedit că decanul a avut dreptate.

În prima lui primăvară petrecută în Europa, în pauza dintre semestrele de iarnă şi de vară, Makinen şi-a vizitat rudele din Finlanda. Plănuise să schieze împreună cu ele în Lapland, însă un văr îndepărtat i-a vorbit despre o ofertă turistică prin Leningrad şi Moscova, astfel încât a ales această variantă. În Berlin, viza sa sovietică avea o anumită ştampilă a autenticităţii. În urma comparaţiilor rituale ale vizelor de pe paşapoarte dintre studenţii care se întorceau din Franţa, Grecia, Elveţia şi Iugoslavia (dacă aveau curaj să ajungă acolo), Makinen ieşea în evidenţă. Oamenii ştiau unde fusese, inclusiv cei a căror treabă era să ştie astfel de lucruri. „Aşa că am primit telefonul”, a spus el, „şi am acceptat”.

S-a întâlnit cu doi bărbaţi din Serviciul Secret al Armatei americane într-un restaurant din apropiere de *Studentendorf* în Dahlem, unde locuia. Aceştia i-au dat un model recent de aparat foto Pentax, i-au arătat cum să-l folosească şi i-au sugerat să profite de noile trasee de camping prin vestul Rusiei, promovate de agenţia Intourist. Pentru prima oară, occidentalilor li se îngăduia să-şi ia cu ei propriile maşini, iar bărbaţii de la serviciul secret al armatei i-au spus că îi vor împrumuta una. Tot ceea ce trebuia să-l preocupe era să facă multe fotografii, iar dacă se întâmpla să fotografieze aeroporturile, podurile, instalaţiile militare sau tancurile aflate în trecere… era cu atât mai bine.

Makinen a părăsit Berlinul în acea vară pe ruta Praga, Budapesta, Kiev, apoi către est. Avea să fie plecat vreme îndelungată.

Capitolul 9

O panică de zile mari

Oraşul Norton, Virginia, se află cu câţiva kilometri mai departe de bazinul de recepţie al munţilor Apalaşi decât Pound şi e întemeiat pe o fundaţie mai solidă. Dealurile fac loc Autostrăzii 23, ca şi cum un oraş ar fi menit să existe acolo. Strada principală e dreaptă şi largă, în loc să fie nevoită să urmeze fiecare cot al râului, şi deşi străzile laterale trebuie să urce puţin la deal, ele încă permit construirea de clădiri respectabile de afaceri care ar putea găzdui un cizmar, un avocat, iar în vremuri grele, pe amândoi la aceeaşi adresă.

Perioada de la sfârşitul anilor 1950 a fost dificilă în Norton din cauza mecanizării minelor şi a creşterii numărului de şomeri care a urmat. Totuşi, oraşul a fost căminul lui Carl McAfee, un avocat tânăr care şi-a înfiinţat acolo o firmă privată de avocatură la sfârşitul anului 1958, după un stagiu militar în armată.

Norton i-a părut totodată lui Oliver Powers un loc mai prielnic decât Pound pentru a deschide o cizmărie.

În primăvara anului 1960, clienţii nu s-au îmbulzit să apeleze la serviciile de avocatură ale lui McAfee şi ale partenerului său, dar cei doi au reuşit totuşi să nu închidă firma. „Era la al doilea nivel în spatele băncii”, îşi aminteşte el, „iar Oliver îşi avea atelierul de încălţăminte imediat dedesubt. Fie că vă vine să credeţi, fie că nu, în acele zile telefoanele erau rare, iar noi aveam o singură linie. Nu voi uita niciodată numărul. Opt unu trei.”

„Am ajuns să-l cunosc pe Oliver pentru că el avea mult timp liber, fără clienţi sau altă ocupaţie, şi am devenit repede prieteni”, continuă McAfee. „Obişnuiam să stau la taclale cu el, iar el îmi povestea despre Gary, pentru că eu şi Gary eram de aceeaşi vârstă. El fusese la colegiul Milligan,

iar eu mersesem la Lincoln Memorial, ambele în Tennessee. Nu îl cunoşteam, însă Oliver obişnuia să-mi spună că Gary era pilot în forţele aeriene, iar discuţiile noastre au început prin 1959 şi au continuat în 1960. În orice caz, el a venit alergând aici sus într-o dimineaţă şi a spus: «Carl, fiul meu a fost doborât deasupra Rusiei.» Eu am zis: «Ei, nu cred», iar el a repetat «Ba da, aşa e.»" Oliver nu se înşela. Doi bărbaţi de la CIA au străbătut drumul de nouă ore de la Washington pentru a-i aduce vestea pe 3 mai, într-o marţi, ziua în care guvernul american a făcut publică prima declaraţie de presă în care a recunoscut că avionul U-2 era dat dispărut. Presei i-a trebuit o vreme să se dezmeticească, pentru că primul comunicat nu menţiona nimic despre Rusia, dar când jurnaliştii şi-au dat seama despre ce e vorba, s-a dezlănţuit iadul.

„Dintr-o dată oamenii încercau să dea de Oliver", spune McAfee. „Nu avea telefon. Nu cred că a avut vreodată telefon în casă, dar, într-un fel sau altul, ei au găsit numărul meu, aşa că am început să primesc toate aceste apeluri în care eram întrebat dacă îl puteam găsi pe domnul Powers – erau indivizi de la o mulţime de ziare şi voiau să vorbească cu el."

Oamenii Agenţiei ar fi preferat ca domnul Powers să lase discuţiile în seama lor, dar – „ei bine, ar trebui să-l cunoaşteţi pe Oliver", continuă McAfee. „Dacă voia să vorbească, vorbea. Asta e problema pe care guvernul a avut-o cu el. Îl stimam foarte mult, iar el nu era genul de persoană care suporta să-i spună cineva «Trebuie să-ţi ţii gura şi nu ai voie să faci asta sau ailaltă.» Pentru că era un om de acţiune."

Cam în vremea în care cei doi agenţi au apărut în pragul casei din Pound, alţi doi au vizitat-o pe Barbara Powers şi pe Eck von Heinerberg, câinele familiei, în superrulota din afara Adanei. I-au spus că Gary dispăruse şi-au dus-o la medicul bazei pentru a-i injecta un calmant. După trei zile, au revenit şi i-au zis să-şi facă valizele pentru o întoarcere urgentă în Statele Unite. Bagajele ei mai grele – covoarele,

puşca lui Gary, Mercedesul gri-argintiu – urmau să fie trimise mai târziu. Eck putea să i se alăture în avion.

A fost ca şi cum influenţa globală strict secretă a Agenţiei fusese înlesnită de o coardă elastică: un salt lung, brusc, trepidant şi interludiul turcesc de doi ani şi jumătate al Barbarei se terminase. Se întorcea la Milledgeville şi la mama ei dispeptică. Oamenii Agenţiei „mi-au dat să beau pentru a-mi calma nervii", a susţinut ea ulterior. Au zburat împreună cu ea pe durata nopţii spre New York, unde au schimbat în grabă avioanele şi au continuat zborul către Atlanta. Eck a urmat o rută diferită într-o cuşcă, pentru a nu dezvălui presei sosirea Barbarei. În Atlanta, însoţitorii ei au închiriat o maşină care s-o ducă la Milledgeville, dar, la jumătatea drumului, agenţii s-au oprit şi au întrebat-o dacă vrea să cumpere un cadou de Ziua Mamei. Aceasta urma să fie a doua zi, duminică, pe 8 mai. Barbara a ieşit greu afară, cu un picior bun şi cu celălalt încă în ghips. A văzut fotografia ei şi a lui Gary pe prima pagină a unui ziar şi a leşinat pe loc.

* * *

Stan Beerli nu era îngrijorat fără motiv, în timp ce zbura spre sud în Hercules, pe ruta de întoarcere la Oslo. Ştia că Powers ar fi putut să fie doborât, dar s-a gândit că cea mai probabilă explicaţie pentru absenţa lui a fost că misiunea fusese anulată. Încă mai credea acest lucru în avionul către Washington şi pe drum spre locul său de muncă, marţi, pe 3 mai. Dar, când a intrat în sediul central al proiectului pe H Street, a găsit o „panică de zile mari" în plină desfăşurare.

Ofiţerul de serviciu din schimbul de noapte, în primele ore ale Zilei Muncii, fusese Carmine Vito, „fanul bomboanelor cu lămâie". Se povestea despre Vito, la rândul lui pilot de U-2, că, într-un zbor deasupra Europei de Est, a supt ceva vreme o pilulă L înainte să-şi dea seama că nu era una dintre bomboanele sale preferate cu lămâie (neadevărat, a spus el

mai târziu; cel mai departe a ajuns doar să se uite la ea). Dar a fost într-adevăr primul om din Washington care şi-a dat seama că ceva ar putea fi în neregulă cu Misiunea 4154: în jurul orei 4:00, după fusul orar al Coastei de Est a Americii de Nord, el a primit un telefon de la Agenţia Naţională de Securitate în care i se spunea că o intensificare a convorbirilor radio militare dintre sovietici, care începuse cu mai bine de trei ore în urmă, se încheiase brusc la scurtă vreme după ora unu. După care mesajul lui Beerli ajunsese prin şeful de staţie din Oslo.

Vito l-a sunat pe Bob King, unul dintre asistenţii speciali ai lui Richard Bissell. „Bill Bailey nu a venit acasă", a spus Vito. „Ai face bine să-l găseşti pe om, şi repede."

„Omul" era Bissell. King ştia că era plecat din oraş, dar nu avea numărul de telefon al lui Walt Rostow şi a trebuit să-i spună operatoarei că era o „urgenţă naţională, la naiba", înainte ca aceasta să i-l dea. Până când a reuşit să telefoneze, Bissell plecase oricum. Când a aterizat în Washington, a mers la birou – nu era departe de traseul său şi o misiune se afla în desfăşurare, la urma urmei –, unde a găsit o stare de haos.

Bissell era foarte admirat pe H Street pentru sângele lui rece şi pentru geniul său în rezolvarea problemelor. Membrii personalului au fost uşuraţi să-l vadă. A intrat ca după o plimbare, îşi aminteşte Bob King, „şi toată lumea a spus (dacă nu cu glas tare, cel puţin în sinea lor): «Gata, acum am scăpat de belea, pentru că el va face ordine în toată harababura asta.»… A intrat ca şi cum era luni şi urma să organizeze o şedinţă de personal – «Hmmm, hmmm, mda, bine, vom discuta problema.» Deloc agitat."

În sinea sa, el presimţea „un dezastru cu privire la întreaga afacere". Nicio manevră diversionistă pe lângă forţele aeriene nu avea să-l mai ajute acum. Niciun argument şoptit lui Dulles sau Goodpaster nu mai putea pune înapoi pe cer un U-2, odată ce avionul zăcea sfărâmat în munţii Ural. Era destul de sigur că întregul program avea să fie anulat. Era, de asemenea, aproape convins că pilotul

era mort. Aşa stând lucrurile, pe lângă regretele fireşti, următorul pas era clar. Preşedintele trebuia informat şi rugat să semneze povestea de acoperire deja pregătită. Goodpaster a fost alertat acasă, în Alexandria. Corpul de Transmisiuni al Armatei i-a făcut legătura cu Eisenhower la Camp David. Bissell i-a dat vestea, iar preşedintele a rumegat-o în tăcere, în timp ce zbura înapoi la Casa Albă în avionul Marine One. A aprobat povestea de acoperire în dimineaţa următoare. Esenţa strategiei era ca o declaraţie lapidară să fie folosită drept bază a unui comunicat de presă făcut public din Adana:

> Un avion U-2 se afla într-o misiune meteorologică cu punct de plecare din Adana, Turcia. Obiectivul a fost studiul turbulenţelor atmosferice în condiţiile unui cer senin. Pe durata zborului în sud-estul Turciei, pilotul a raportat că avea dificultăţi cu oxigenul. Ultimele sale cuvinte au fost auzite pe frecvenţa de urgenţă. Avionul U-2 nu a aterizat în Adana conform planului şi nu se poate presupune decât că el s-a prăbuşit. Efoturi de căutare sunt în curs de desfăşurare în zona lacului Van.

Lacul Van se afla la 2.400 de kilometri de Sverdlovsk, unde cei de la CIA erau deja aproape siguri, din motive întemeiate, că Misiunea 4154 luase sfârşit. „Dificultăţile cu oxigenul” nu puteau devia un avion atât de departe de curs. „Dacă sovieticii susţineau că avionul se prăbuşise nu în apropierea frontierei, ci în mijlocul ţării, noi plănuiam să-i acuzăm că l-au mutat într-o locaţie pe care ei au ales-o din motive de propagandă”, a scris Bissell ulterior. „Tot acest scenariu ar fi funcţionat dacă Powers nu ar fi supravieţuit.” *Ar fi funcţionat* – dar el deja se agăţa de soluţii nerealiste.

* * *

Comunicaţiile sovietice interceptate de NSA de Ziua Muncii nu s-au întrerupt atunci când cele două puncte s-au lovit unul de altul pe monitorul maiorului Voronov. De fapt,

în acel moment ele s-au intensificat. Imaginea de pe ecranul radarului s-a dizolvat într-o serie de reflexii tulburi, pe care iniţial Voronov le-a considerat a fi particule de aluminiu şi de metal aruncate în aer de intrus pentru a induce racheta în eroare. În orice caz, el era preocupat de rateul la aprindere al celor două rachete care nu decolaseră.

După Războiul Rece, acel eşec a fost utilizat pentru a face haz de veteranii trupelor sovietice de rachetişti: lăudatele lor rachete antiaeriene au fost ca nişte câini de pază pe care nu te puteai bizui nici măcar că vor mârâi; sau, într-o altă versiune, două din trei lansări au trebuit să fie anulate în ultima clipă pentru că altfel ar fi ras de pe faţa pământului cabina din mijlocul complexului. Însă Nikolai Batuhtin explică eşecul ca pe un succes: a existat într-adevăr un risc de distrugere a cabinei, dar el a fost evitat automat, aşa cum intenţionase Gruşin. Rachetele au fost proiectate să decoleze la un unghi faţă de sol nu mai mare de şaizeci şi trei de grade. Un unghi mai aproape de verticală ar fi făcut ca flăcările de pe ţeava de evacuare, fără spaţiu între ele şi sol, să incinereze lansatoarele rachetelor şi cam tot ce mai era prin preajmă. Doar o rachetă a primit un unghi de lansare adecvat de la sistemul ei de ghidaj – şi a fost un succes.

După ce a fost lansată, Batuhtin şi alţi trei locotenenţi au dat fuga afară să-i privească dâra de combustibil ars şi sfărâmături de la explozie alunecând spre pământ prin cerul de un albastru senin. Însă Voronov a rămas în cabină şi i-a spus colonelului Gaiderov, comandantul apărării aeriene din Sverdlovsk, că nu putea confirma lovirea ţintei.

Unei baterii din apropiere i s-a ordonat să tragă în tot ce exista în raza ei de acţiune, iar bateria a executat ordinul. Căpitanul Aivazian şi locotenentul Safronov, piloţii de MIG-uri mobilizaţi din Perm şi care se roteau încă deasupra Sverdlovskului, s-au trezit dintr-o dată atacaţi. Dându-şi seama că erau prieteni, nu duşmani, centrul de control de la sol le-a ordonat să piardă rapid altitudine. Aivazian a înţeles ce se întâmpla şi şi-a lansat MIG-ul într-un plonjon vertical de la 10.360 de metri, trăgând de manetă în sus la mai puţin

de 300 de metri, apoi aterizând imediat. Safronov nu a fost atât de rapid. Lovit de una dintre cele trei rachete trase în acea dimineaţă, el s-a ejectat, dar a fost găsit mort lângă paraşuta sa.

În sfârşit, ecranele radarelor începeau să se limpezească. Voronov şi-a dat seama că probabil lovise ţinta cu singura rachetă trasă, iar la scurtă vreme înainte de 9:30, ora Moscovei, s-a întors la radio pentru a da vestea. Mesajul a fost transmis de la Sverdlovsk la Moscova, iar un calm perplex s-a aşternut din nou peste frecvenţele radio ale Rusiei.

Powers a avut noroc – şi ghinion. „Dacă nu-l nimeream noi, ar fi scăpat în Scandinavia”, spune Batuhtin. „Nu mai exista un alt complex de rachete ca al nostru pe ruta lui, sau chiar în întreaga ţară.”

* * *

În celula sa din Moscova, Powers nu a mâncat nimic timp o săptămână. Ajunsese în beciurile Lubiankăi cu o inimă care îi bătea neregulat, o sete nepotolită, o durere de cap şi o oboseală apăsătoare. Într-o scenă care ar fi putut fi scrisă de Woody Allen, nu una, ci trei doctoriţe în halat alb l-au declarat sănătos, dar lui îi lipsea pofta de mâncare. Una dintre doctoriţe i-a oferit două aspirine şi (oare era posibil?) o privire înţelegătoare. O alta i-a făcut o injecţie de care el s-a temut să nu fie serul adevărului sau preludiul la o spălare a creierului, pe care CIA o credea a fi la loc de cinste în meniul KGB pentru spionii capturaţi. Dar nu a fost. A concluzionat că fusese o inoculare de rutină sau pentru a-l ajuta să doarmă.

La cât de obosit era, somnul venea greu. Patul de campanie din celula lui era un cadru metalic îngust cu benzi de metal în loc de arcuri şi câteva pături militare. O lumină aflată deasupra uşii nu era stinsă niciodată, iar un ochi îl privea continuu printr-o ferestruică de control de sub bec. În

fiecare zi a fost dus într-o cameră mare de interogatoriu, aflată deasupra nivelului solului, cu lumină naturală şi o masă lungă la care stăteau până la doisprezece oameni. Ei îi includeau, pentru început, pe Aleksandr Şelepin, şeful KGB, şi pe Roman Rudenko, care fuma ţigări occidentale şi fusese procuror-şef sovietic la procesele de la Nürnberg. Periodic, interogatoriul era întrerupt pentru ca oficialii să discute între ei. Powers a început să-şi formeze impresia că nu ştiau ce să facă cu el, însă aceasta era o idee insinuantă care stătea inconfortabil în mintea sa alături de una mult mai fermă – anume că, mai devreme sau mai târziu, va fi scos afară şi împuşcat.

Speranţele sale slabe au fost repede încurajate. Luni a fost luat într-un tur al Moscovei. Abia dacă era plecat din Peshawar de douăzeci şi patru de ore şi îi era arătată Piaţa Roşie, catedrala Sfântul Vasile şi o trambulină de schi de pe malul vestic al râului Moscova, de pe bancheta din spate a unei limuzine Zil. Acesta nu era, într-adevăr, un traseu turistic care putea fi rezervat prin agenţia Thomas Cook. Dacă ideea a fost să-i adoarmă bănuielile şi să-l facă să creadă că totul e posibil, ea a funcţionat. „Poate că nu aveam să mai fiu împuşcat până la urmă”, a scris Powers. „Poate că încercau să mă impresioneze, atât cu oraşul, cât şi cu bunătatea lor, pentru că urmau să mă elibereze în curând.”

Nu era un gând ridicol. Iarăşi şi iarăşi, i s-a pus întrebarea evidentă: de ce fusese trimis? Nu o dată, a urmat o a doua întrebare, care lui Powers i s-a părut mult mai puţin evidentă: se încerca subminarea summitului de la Paris?

El abia dacă avea habar de summit. Gândul nu îi trecuse prin cap, dar acum, ideea întâlnirii dintre superputeri îi rămăsese în minte. În timp ce limuzina Zil se întorcea înapoi la Lubianka, în minte au început să i se perinde scene cu Hruşciov predându-l pe el lui Ike la Paris, ca un semn de bunăvoinţă şi iertare – şi ca dovadă a performanţei uluitoare a rachetelor ruseşti S-75.

Creierul lui Powers a început să lucreze. A înţeles că, în afara situaţiei în care el urma să fie într-adevăr împuşcat sau

ascuns pentru totdeauna într-un colţ îndepărtat al Gulagului, valoarea sa principală pentru cei care l-au capturat consta în propagandă. Dar pentru a maximiza acea valoare, ei aveau nevoie să afle urgent dacă Washingtonul ştia că el era în viaţă. Prin urmare, cealaltă întrebare la care Şelepin şi Rudenko reveneau constant era dacă el îşi anunţase prin radio baza înainte să se ejecteze. Powers a refuzat să răspundă, ştiind că dacă spunea că îşi contactase baza, ei ar putea fi în măsură să descopere că minţea prin studierea rămăşiţelor radioului din U-2, a cărui rază era de numai 480 de kilometri; şi ştiind că, dacă spunea adevărul – că nu trimisese un mesaj SOS în timp ce cădea spre pământ –, Kremlinul ar mai fi avut încă opţiuneade a-l ucide şi de a-i muşamaliza execuţia fără prea multe temeri faţă de un scandal internaţional.

Marţi, interogatoriul a devenit mai dur, iar speranţele lui Powers s-au apropiat iarăşi de zero. Pe cei care îl supravegheau au început să-i îngrijoreze apetitul lui scăzut. Interpretul a întrebat dacă voia să mănânce ceva anume – orice. El a cerut ceva de citit, inclusiv o Biblie, iar interpretul i-a promis că-i va împrumuta propriul lui exemplar din *Pe aripile vântului.*

* * *

Timp de trei zile, Eisenhower a crezut că poate a scăpat basma curată. Nu apăreau note diplomatice, articole indignate în exclusivitate ale TASS[1] şi aproape că niciunul dintre redactorii americani nu era interesat de comunicatul de presă anodin provenit din Adana, Turcia, cu privire la avionul meteorologic dispărut. *Washington Post* l-a menţionat pe scurt.

[1] Telegrafnoe agentstvo Sovetskovo Soiuza - agenţia centrală pentru colectarea şi distribuirea ştirilor interne şi internaţionale pentru toate ziarele, radiourile şi televiziunile sovietice. Deţinea monopolul asupra informaţiilor oficiale de stat, care erau furnizate în forma unui Raport TASS. (n.tr.)

Fiul lui Ike, John, a spus ulterior că, atunci când au discutat problema avionului dispărut la începutul săptămânii, în mintea tatălui său nu era nici „o umbră” de îndoială că pilotul era mort. Allen Dulles îi asigurase atât de des, încă din 1956, că un pilot de U-2 nu putea supravieţui unei prăbuşiri, încât părerea lui devenise acum sfântă. Era trist, desigur, iar asta într-un sens special. Era greu să te gândeşti la o modalitate mai însingurată de a face sacrificiul suprem, alta decât de a fi făcut bucăţi sau asfixiat deasupra Rusiei; şi era greu să-ţi imaginezi un alt set de împrejurări în care existau mai puţine şanse de a îngădui ca rămăşiţele pilotului să fie aduse familiei pentru a fi înmormântate aşa cum se cuvine. Însă era un sacrificiu nobil, iar preşedintele avea să-l recunoască aşa cum trebuie la momentul potrivit. Între timp, se părea că Hruşciov urma să treacă iarăşi cu vederea isprava americanilor, iar acest lucru era la rândul său impresionant. Pregătirile pentru summit puteau să continue. Un tratat de interdicţie a testelor nucleare nu era exclus de la masa tratativelor, şi el ar fi fost o realizare extraordinară a preşedinţiei lui Eisenhower. El ar fi recunoscut rolul lui Hruşciov în acest proces făcându-i cadou la Moscova un hidropter propulsat de un motor turbo.

Ar fi fost oare posibil ca Hruşciov să ţină secret întregul incident de dragul păcii mondiale? Ike presupunea că da, iar preşedintele de Gaulle al Franţei şi prim-ministrul britanic Harold Macmillan îl vor încuraja ulterior să creadă asta. Dar niciunul dintre ei nu ştia de presiunile impuse de programul U-2 asupra lui Hruşciov sau de cele pe care acesta şi le crease singur. Mulţumită prezentării mareşalului Biriuzov de la marea tribună din Piaţa Roşie, cercurile militare conducătoare sovietice aflaseră acum despre zborurile americane pe deasupra Rusiei, cel puţin la nivel de bârfă, şi mai ştiau că unul dintre avioane fusese doborât. Insulta fusese intolerabilă, dar răzbunarea ei ar fi fost un triumf. Controlul lui Hruşciov asupra mass-media fusese ferm, însă nu absolut. Grupul care avea cel mai puţin de câştigat de pe urma summitului – armata – avea în schimb enorm de

câştigat din aducerea în atenţia publicului a rezultatelor deosebite ale comandantului de baterie care a apăsat pe butonul de lansare a rachetelor. Într-un fel sau altul, povestea urma să devină publică.

Hruşciov ştia că trebuie să fie aşa.

Sovietul Suprem era în sesiune. O mie cinci sute de deputaţi din fiecare oblast, okrug, krai şi republică autonomă îndepărtată se adunau zilnic în Marea Aulă a Kremlinului, pentru a vota legi noi propuse de Politburo şi pentru a aplauda inspiraţia vizionară a prim-secretarului de partid.

Joi dimineaţa, Llewellyn Thompson, ambasadorul american la Moscova, a fost invitat în Marea Aulă pentru a asculta discursul adresat de Hruşciov Sovietului. Cei doi bărbaţi se cunoşteau bine între ei. Soţii Thompson petrecuseră într-o iarnă un sfârşit de săptămână plimbându-se cu sania la vila premierului. Unii membri din Politburo chiar murmurau că, de când se întorsese de la Camp David, Hruşciov părea să aibă mai multă încredere în ambasador decât în propriii săi miniştri.

Chiar dacă ar fi fost despre folclorul uzbek, discursul ar fi fost primit tot cu o furtună de aplauze. De fapt, el era o declaraţie semnificativă a intenţiei lui Hruşciov de a reorganiza economia sovietică în favoarea civililor şi pe cheltuiala armatei. Intitulat „Despre abolirea taxelor impuse muncitorilor şi alte măsuri pentru sporirea bunăstării poporului sovietic”, el a durat patru ore (cu o pauză). În primele două ore şi jumătate, Thompson a ascultat politicos, întrebându-se oarecum neliniştit de ce fusese aşezat într-o lojă deasupra podiumului. Răspunsul a venit spre sfârşitul celei de-a treia ore, când Hruşciov a trecut brusc de la speranţele sale legate de summitul de la Paris la un expozeu tunător despre întregul program american de zboruri deasupra Rusiei, inclusiv despre dezastrul de pe 1 mai. În timp ce Hruşciov schimba subiectul, martorii au spus că o rază de soare a pătruns printr-o fereastră înaltă a Marii Aule şi i-a luminat chipul. Misiunea de pe 1 mai fusese „o

provocare agresivă menită să saboteze conferinţa summitului", a declarat el. A fost dat ordinul de a distruge avionul. Ordinul a fost îndeplinit.

Sala a erupt. Delegaţii şi presa sovietică l-au acoperit cu strigăte de „Ruşine!" pe ambasadorul imperialiştilor. Faţa lui Thompson a rămas imobilă, dar în sinea lui s-a minunat de abilităţile de om de spectacol ale lui Hruşciov. Profitase de moment. Pentru a nu sacrifica viitorul, el a avut grijă să dea vina pe „militariştii" americani, mai curând decât pe Eisenhower. Cu o atenţie egală, el a omis să menţioneze că pilotul era încă în viaţă.

Transcrierile Teletype ale discursului au ajuns la Eisenhower la o întâlnire a Consiliului Securităţii Naţionale, într-un buncăr securizat din afara Washingtonului. Într-o discuţie secretă de după întrevedere, s-a hotărât de comun acord că va fi necesară publicarea unei poveşti de acoperire mai detaliate, bazată încă pe presupunerea că Powers era mort.

În acea seară, la o recepţie diplomatică ethiopiană, ambasadorul Thompson l-a auzit din întâmplare pe un asistent al ministrului de externe sovietic spunându-i ambasadorului suedez că, din câte ştia el, pilotul era încă interogat.

Thompson a alergat la biroul său pentru a telegrafia vestea la Washington. Cu patru minute înainte ca mesajul său să ajungă la Departamentul de Stat, NASA a făcut public noul ei comunicat de presă – o absurditate detaliată în cinci sute de cuvinte despre un avion care putea să zboare „timp de patru ore la altitudini de până la 16.760 de metri" şi care şi-a petrecut vremea colectând informaţii despre „norii convectivi, vântul de gradient, curenţii de aer şi fenomenele meteorologice extreme precum taifunurile".

Nimeni nu putea blama NASA pentru tonul convins pe care l-a adoptat, însă fiecare detaliu contrafăcut dezvăluia minciuna. Purtătorul de cuvânt al Departamentului de Stat s-a albit la faţă când a văzut comunicatul. Când presa a început să-l compare cu versiunea lui Hruşciov, spiritele s-au

dezlănţuit. Dintr-o dată, se deschisese sezonul de vânătoare pentru U-2.

De ani de zile, directorii executivi superiori ai reţelelor de televiziune şi ai majorităţii ziarelor de pe Coasta de Est ştiuseră, în linii mari, povestea avionului U-2, dar au păstrat-o în afara ştirilor la rugămintea administraţiei. Însă, de când zborurile fuseseră reluate în 1959, reporterii obişnuiţi începuseră să afle de program. Acum, birourile de presă de la Moscova primeau ştirea senzaţională de la nimeni altul decât Hruşciov, iar trusturile media de la Washington se grăbeau să recupereze decalajul. Ca o căprioară speriată, CIA s-a pregătit să-şi acopere urmele.

Mai întâi, Agenţia a găsit un ţap ispăşitor în cazul în care preşedintele voia unul. Acesta avea să fie Dick Newton, ofiţerul executiv al colonelului Shelton în Adana. El urma să preia responsabilitatea pentru o misiune atât de nechibzuită într-un moment extrem de sensibil, dar nu avea să fie disponibil pentru comentarii. (A fost trimis subtil din Turcia la Wiesbaden şi ţinut acolo până când tornada politică şi-a pierdut din intensitate.) Pentru cazul în care presa britanică şi-ar fi amintit de prezenţa trecătoare a avioanelor U-2 pe la RAF Lakenheath, în regiunea rurală din nordul Londrei, în 1956, şi ar fi bănuit o implicare britanică, aceasta a fost repede muşamalizată: trei piloţi RAF care serviseră alături de Detaşamentul B la Adana au fost întorşi peste noapte în Anglia, unde refuză până în prezent să îşi discute sarcinile din Turcia. Şeful de staţie din Oslo s-a dat la fund, astfel încât nimeni de la ambasada americană nu îi putea ajuta pe norvegieni în investigaţia lor. (Bodo? Unde?) Au fost elaborate până şi planuri de a-i ura bun venit lui Tufti Johnson, prietenul lui Stan Beerli şi furnizorul de antreuri, în confortabila anonimitate americană, în cazul în care Norvegia ar decide că avea nevoie de propriul ţap ispăşitor.

La 145 de kilometri, cel mai cerebral abonat al ziarului *New York Times* din penitenciarul federal al Atlantei – maestrul spion sovietic şi specialistul în imprimeuri pe mătase, cunoscut încă sub numele de Rudolf Abel – a citit

prima oară despre avionul U-2 pierdut în ziua de vineri, 6 mai. Nu a putut rata titlul: „SOVIETICII DOBOARĂ UN AVION AMERICAN; STATELE UNITE DECLARĂ CĂ ERA UN AVION METEOROLOGIC; HRUŞCIOV CONSIDERĂ SUMMITUL COMPROMIS." Era un format de banner cu trei rânduri, rezervat de obicei pentru loviturile de stat şi asasinate, şi nu era încurajator. Fără un pilot viu, singura veste relevantă pentru Fisher a fost că summitul era în pericol. Cu cât erau mai mici şansele unei relaxări a relaţiilor dintre cele două state, cu atât mai slabe erau şansele lui de a se întoarce acasă.

Acea zi a fost una de coşmar pentru Oliver Powers şi soţia lui bolnavă, pentru care Gary se temea că suferise deja un atac de cord din cauza dispariţiei sale. Era a treia zi de când ei aflaseră că era dispărut în misiune fără să ştie dacă era în viaţă. „Abătuţi? Da, toţi eram abătuţi", îşi aminteşte prietenul din copilărie al lui Gary, Jack Goff. „Totul semăna cu un vis urât." Membrii familiei s-au adunat în casa construită de Oliver sub arţarii argintii din afara localităţii Pound şi s-au rugat.

La sfârşitul celei mai proaste săptămâni din cariera sa politică, Eisenhower s-a confruntat cu trei alegeri: să continue să nege întreaga poveste sovietică, să o recunoască şi să dea vina pe subordonaţii lui, sau să o recunoască, să o explice şi să spere că lumea va înţelege. Niciuna dintre opţiuni nu era atrăgătoare, iar decizia în sine era aproape imposibil de luat fără a şti ce se întâmplase cu pilotul. Prin urmare, în acea după-amiază, o maşină a plecat de la ambasada americană pe şoseaua de centură interioară a Moscovei şi a parcurs drumul scurt până la Ministerul Afacerilor Externe. Acolo a fost înmânată o notă diplomatică afabilă şi tânguioasă. Nota explicativă a rămas la scenariul fictiv cu avionul de recunoaştere, dar a luat cunoştinţă de acuzaţiile lui Hruşciov fără să le nege. „În lumina celor de mai sus", se încheia, „Statele Unite cer guvernului sovietic să îi ofere toate detaliile investigaţiei sovietice asupra acestui incident şi să le informeze cu privire la soarta

pilotului.”

În ziua următoare, Hruşciov s-a conformat. Întors în faţa Sovietului Suprem, el a renunţat la un preambul lung şi a trecut repede la subiect. „Tovarăşi, trebuie să vă spun un secret”, a început el. „Când mi-am întocmit raportul acum două zile, eu am omis deliberat să menţionez că deţinem fragmente ale avionului şi că îl avem pe pilot, care e viu şi nevătămat!”

Ropotele de aplauze au fost furtunoase şi spontane, iar Hruşciov nu le-a putut rezista. Adusese cu el roadele primelor şase zile de interogare a lui Powers şi un dosar voluminos pentru prezentare. L-a numit pe Powers. L-a numit pe colonelul Shelton, noul comandant al Detaşamentului B (care a fost rapid relocat la o bază îndepărtată din nordul statului Michigan). A numit oraşul Peshawar (şi a avertizat atât Pakistanul, cât şi Norvegia că „se jucau cu focul”). A prezentat fotografii false despre care a spus că fuseseră făcute de Powers, şi una reală cu boldul otrăvit. A făcut haz de ideea de a folosi un pistol sau de a oferi ceasuri de aur la 21.000 de metri – erau de la marţieni? — şi a menţionat în trecere că, după părerea lui, s-ar cuveni ca Powers să fie judecat „astfel încât opinia mondială să vadă ce acţiuni întreprind americanii pentru a provoca Uniunea Sovietică”.

A repetat convingerea sa că Dulles şi militariştii erau responsabili, nu Eisenhower. Dacă prin acest gest se intenţiona oferirea unei crengi de măslin, ea era una cu spini. Nici măcar nu s-a abţinut de la a concluziona că Ike nu mai era la cârma ţării. „Când armata începe să preia conducerea, rezultatele pot fi dezastruoase”, a spus el. De pildă? O bombă cu hidrogen din partea lor şi „o bombă cu hidrogen mai distructivă ca răspuns”.

Poftim. A spus-o. Armaghedonul fusese invocat implicit. A fost zenitul carierei de actor a lui Hruşciov – „o capodoperă”, a spus un diplomat care a urmărit discursul la televizor. Dar era, totodată, începutul sfârşitului pentru Hruşciov ca politician. Mai târziu, înlăturat de la putere şi sub arest la

domiciliu, el a spus unui american venit în vizită că, din momentul doborârii avionului, el a simţit că „nu mai are controlul deplin”.

* * *

Duminică, ştirea că Gary era în viaţă a adus acasă la Powers valuri de uşurare, apoi de indignare. Oliver se va baza ulterior în mare măsură pe Carl McAfee, „avocăţelul” lui, pentru a ţine legătura cu oficialităţile, dar nu azi. S-a deplasat cu maşina în Pound şi a trimis urgent o telegramă la Casa Albă în stilul caracteristic: „VREAU SĂ ŞTIU CE SE ÎNTÂMPLĂ CU FIUL MEU ŞI CARE E TREABA CU TOATĂ POVESTEA ASTA ŞI VREAU Să ŞTIU ACUM. RĂSPUNDEŢI.”

După care a coborât pe Calea Pinului Singuratic către Norton, a urcat în biroul lui McAfee din spatele băncii şi a început să răspundă la telefoane. Un apel era de la *New York Times.* Powers seniorul se lăsase de şcoală după clasa a patra, „dar omul citea *tot”,* îşi aminteşte fiica lui, Jessica. El citise deja câte ceva despre Hruşciov şi i-a spus unui reporter din New York că „urmează să îl rog personal pe domnul Hruşciov să fie înţelegător cu fiul meu. Ca de la miner la miner, sunt sigur că o să mă asculte”.

Când lui Gary i s-a arătat articolul după câteva zile în lunga cameră de interogare din Moscova, el a cedat nervos şi a plâns.

(KGB nu mai avea nimic de câştigat din faptul de a nu-i spune lui Powers că părinţii lui ştiau că supravieţuise, de vreme ce Hruşciov s-a asigurat că toată lumea ştia. Însă anchetatorii lui Powers încă voiau să ştie dacă el trimisese un mesaj SOS înainte să fie doborât. Dacă a făcut acest lucru, au raţionat ei, era de asemenea probabil ca el să fi *primit* mesaje în zbor, inclusiv unul prin care să fie avertizat cu privire la locaţiile rachetelor antiaeriene de lângă Sverdlovsk. Acest lucru ar fi putut explica bucla bizară de pe traseul lui la nord de Celiabinsk – dar ar fi indicat totodată

prezenţa unei cârtiţe pe o poziţie de rang înalt în conducerea apărării aeriene. Când el le-a spus, în cele din urmă, că menţinuse tăcerea radio pe toată durata zborului său, ei au fost mai nedumeriţi ca niciodată.)

În Milledgeville, oamenii Agenţiei care se ocupau de Barbara Powers s-au plecat în faţa inevitabilului când s-a aflat că Gary trăia. Au aşezat-o pe scaun în bucătăria mamei sale şi i-au spus că va trebui să ţină o conferinţă de presă. Un medic era pe drum „pentru a vă da ceva pentru calmarea nervilor", au spus ei, iar ea le-a fost recunoscătoare. Hotelul Baldwin din centru era deja plin de reporteri veniţi din afara oraşului, iar acum ei se îngrămădiseră în curtea din faţa casei soacrei pilotului. Barbara i-a întâmpinat într-un balansoar pe verandă şi s-a alăturat cu mândrie celor care susţineau versiunea oficială a CIA.

„Nu îl consider pe soţul meu spion", a spus ea adunării. „A fost însărcinat cu zboruri de recunoaştere, punct. Pentru mine asta e o mare diferenţă. Gary nu e, în niciun caz, genul capă şi spadă."

A fost doar o chestiune de timp până să o întrebe cineva ce-a păţit la picior, iar ea a recitat poezia învăţată pe de rost: „Mi l-am rupt într-un accident de schi pe apă", a fost răspunsul ei.

* * *

Timp de aproape o săptămână, oamenii din bateria de rachete S-75 a lui Mihail Voronov au discutat între ei în şoaptă, curioşi. Fiind alertat în legătură cu paraşuta alb-portocalie pe 1 mai, Voronov trimisese un ofiţer şi doi soldaţi pentru a găsi pilotul, însă maşina Moskvici ajunsese prima la el. Batuhtin şi alţi zece oameni din regiment au fost însărcinaţi să delimiteze câmpul cu rămăşiţele avionului, dar nu li s-a spus nimic despre ele. Până seara, destul de siguri că obţinuseră o victorie fără să înceapă un război, ei au sărbătorit cu câteva sute de grame de vodcă.

Un Tupolev, care transporta o mulţime intimidantă de superiori din forţele aeriene şi ofiţeri KGB, a aterizat în Sverdlovsk, la scurtă vreme după miezul zilei. Unii dintre ei s-au întors la Moscova cu prizonierul. Alţii au supravegheat căutarea de probe şi au chemat o macara să ridice dintr-o mlaştină motorul avionului U-2. Nimănui din Kosulino nu i s-a spus nimic. Prima confirmare a lui Voronov că doborâse un american care era încă în viaţă a venit de la însuşi Hruşciov, în cel de-al doilea discurs al său către Sovietul Suprem.

Până atunci, fragmentele avionului Article 360 ajunseseră la Moscova, unde cele mai bune şi mai strălucite birouri de proiectare din aviaţia sovietică aveau să încerce, fără prea mult succes, să reproducă prin inginerie inversă propriul lor avion stratosferic. Dar mai întâi rămăşiţele au fost expuse public.

Exhibiţionistul Hruşciov s-a bucurat de o perioadă de mare succes. Timp de alte câteva zile, „obsesia lui pentru secretomanie" a fost subordonată fixaţiei sale pentru propagandă. Avionul U-2 dezmembrat a fost expus în Sala Şahului din Parcul Gorki, cu o legendă explicativă în rusă şi în engleză şi cu imagini lămuritoare afişate pe perete, privind ruta sa, aparatele foto, pilotul şi scopul mişelesc. Costumul presurizat şi pistolul se aflau acolo. La fel era şi paraşuta şi boldul otrăvit. Unul dintre primii care au aruncat o privire a fost… Hruşciov. Fiind urmat de tot atât de mulţi reporteri câţi îl însoţiseră în urmă cu opt luni la ferma de cultivare a porumbului a lui Roswell Garst, el s-a oprit în faţa fuselajului boţit pentru cazul în care cineva ar fi dorit să-i adreseze întrebări. Din punctul lui de vedere, organizarea summitului era încă posibilă, a spus. Dar se putea spune acelaşi lucru despre vizita lui Eisenhower? Aici el a făcut o pauză de jumătate de minut. Cei prezenţi au crezut că el a rumegat cu adevărat întrebarea. „Puneţi-vă în locul meu şi răspundeţi pentru mine", a spus el în sfârşit. „Sunt om şi am sentimente omeneşti." Dacă vizita se producea, ea nu avea să fie prea distractivă.

Următoarea vedetă anunţată în Sala Şahului a fost

Powers, în a doua şi ultima lui ieşire dinaintea procesului. Şelepin a dorit să-l stoarcă de informaţii tehnice referitoare la avionul despre care mulţi dintre ofiţerii de rang înalt ai forţelor aeriene sovietice au spus că nu putea exista, în ciuda dovezii de pe propriile lor monitoare de radar. Powers s-a decis că strategia lui va fi să-l „examineze curios, ca şi cum l-ar fi văzut pentru prima oară". Într-un fel, aşa era: el nu mai văzuse niciodată un avion întors pe dos şi nu a avut habar până atunci cât de multe dintre componentele sale purtau numele producătorilor. Cuvinte precum „Hewlett-Packard" şi „Pratt Whitney" i-au sărit în ochi cu la fel de multă neobrăzare ca în situaţia în care Kelly Johnson ar fi gravat „Made în USA" pe coada avionului.

Powers a studiat coada cu deosebită atenţie. Nu a văzut urme de arsuri şi nici măcar zgârieturi în vopsea, ceea ce l-a convins că fusese victima unei lovituri aproape ratate, nu a uneia directe.

După care a fost dus cu maşina înapoi la Lubianka şi potopul s-a dezlănţuit. Publicul a format cozi care şerpuiau la nesfârşit prin Parcul Gorki, iar detaşamentele de ataşaţi militari de la ambasada americană erau la fel de curioşi ca toată lumea. Din punct de vedere profesional, ei aveau nevoie să afle dacă rămăşiţele aparatului erau autentice şi, dacă era posibil, cum fusese doborât avionul. Personal vorbind, erau fascinaţi de un echipament despre care nici nu fuseseră autorizaţi să ştie. Însă şi ei erau cunoscuţi de către KGB şi nu au dorit să îi ofere lui Hruşciov alte motive de a se umfla în pene. Aşa că, în loc să meargă ei înşişi, au trimis un tânăr ofiţer politic care ştia bine rusa, avea maniere deschise, prieteneşti, şi zero cunoştinţe de aeronautică. Numele său era Frank Meehan.

„Coada formată la intrare părea să aibă câţiva kilometri", îşi aminteşte Meehan. „Ştiam că puteam să merg în faţă şi să-mi arăt cartea de identitate diplomatică, iar ei m-ar fi lăsat înăuntru. Dar apoi m-am gândit că ar putea hotărî să facă un exemplu din mine. Erau perfect capabili să recurgă la strategia asta dacă doreau.

Astfel încât am făcut precum Hamlet. Am purtat un dialog interior. Am stat la coadă şi mi-am zis încontinuu: o voi face, nu o voi face. În cele din urmă mi-a venit curajul şi am mers în capul cozii, iar acolo era un miliţian. S-a uitat la mine, eu am scos cartea de identitate, el s-a uitat iarăşi la mine în stilul lor caracteristic, foarte rece, şi mi-a pus câteva întrebări. Am crezut că urma să arunce cu cartea de identitate în mine. Apoi a spus: «Pojalusta» – e avionul tău. Eşti invitatul meu."

Meehan şi-a dat toată silinţa, a aruncat o privire, a examinat legendele, le-a notat. „Dar ce ştiam eu despre avioane? Ceea ce am produs a fost un raport ignorant despre cum arăta. Dacă nu erau legendele, nu aş fi ştiut să-i deosebesc componentele."

Darea lui de seamă a fost inclusă în raportul mai amplu al ambasadei cu privire la expoziţie şi la starea avionului, care a concluzionat că era într-o „stare remarcabil de bună", dat fiind faptul că ar fi trebuit să se zdrobească de pământ, după ce s-a dezmembrat la 21.000 de metri. La rândul ei, acea concluzie a alimentat zvonuri, care luau repede amploare în Washington, că Powers nu fusese doborât deloc de o rachetă; că i se blocase motorul şi coborâse pentru a-l reporni înainte de a fi lovit la aproximativ 9.100 de metri; sau chiar că aterizase, dezertase şi îşi petrecuse seara într-un club din Sverdlovsk.

Kelly Johnson nu a crezut povestea cu racheta. Nici Allen Dulles. Nici, mai târziu, succesorul său, John McCone. Toţi au ştiut că exista un interes din partea Kremlinului să se creadă că rachetele sale antiaeriene erau letale chiar şi la o altitudine de 21.000 de metri. Acest aspect ar fi contracarat în parte ameninţarea reprezentată de flotele de bombardiere cu focoase nucleare ale Comandamentului Aerian Strategic. Allen şi McCone au fost totodată familiarizaţi cu descrierile NSA ale comunicaţiilor sovietice din dimineaţa zilei de 1 mai, care au părut să indice că cineva coborâse la 9.100 de metri înainte de a fi lovit la *acea* altitudine şi a se ejecta. Cineva fusese într-adevăr lovit – ghinionistul Serghei

Safronov în avionul său MIG-19 –, însă nimeni din afara Rusiei nu avea să ştie acest lucru până după terminarea Războiului Rece.

La timpul cuvenit, Powers va trebui să-i înfrunte pe bărbaţii care credeau că ştiu mai multe decât avea el impresia că ştiau. Acest lucru îi va pune la încercare răbdarea şi aproape că îi va ruina reputaţia. Dar, mai întâi, el a trebuit să se împace cu acuzaţia că distrusese relaţia destinsă dintre superputeri.

* * *

În a doua săptămână din mai, Powers şi Hruşciov trebuie să fi fost cei mai neliniştiţi bărbaţi din Moscova. Nimic din ceea ce Şelepin sau subordonaţii lui au spus sau au făcut în camera de interogare nu l-a convins pe Powers că ei îi vor cruţa viaţa. Dimpotrivă, la scurtă vreme după vizitarea de către el a rămăşiţelor avionului său, i s-a spus că urma să fie judecat pentru crime împotriva statului sovietic, fapt care îi putea aduce o sentinţă maximă de până la cincisprezece ani de închisoare sau moartea. Astfel încât el şi-a petrecut zilele jucând un poker mental cu cei care l-au capturat – spunând adevărul când credea că ei deja cunoşteau răspunsurile la întrebările lor şi minţind atunci când reveneau, aşa cum se întâmpla adesea, la altitudinea maximă a avionului U-2 şi la istoricul zborurilor sale. Şi-a petrecut nopţile într-o aşteptare mohorâtă a unui proces secret şi a unui glonţ în cap.

La 800 de metri distanţă, în biroul său de la Kremlin, contrastul dintre personalitatea publică şi cea privată a lui Hruşciov devenea tot mai evident. În întâlnirile cu subordonaţii săi şi cu miniştrii, el era o parodie a indignării, făcând spume la gură. În privat, încă dorea cu disperare o mare ocazie profitabilă în Paris, o dezarmare masivă pentru a finanţa frigidere pentru poporul sovietic şi o trecere discretă sub tăcere a chestiunii Berlinului. Apoi, el încă dorea să consfinţească înţelegerea cu Eisenhower pe teren

propriu.

Cu câteva zile înainte să plece la summit, a făcut o plimbare de seară împreună cu fiul său lângă vila lor din afara Moscovei şi „a început dintr-o dată să vorbească despre ferma lui Eisenhower" de la Gettysburg. Ei vizitaseră ferma şi admiraseră vacile lui Ike în timp ce au stat la Camp David. Astfel încât preşedintele ar trebui să vină la vilă şi să vadă legumele lui Hruşciov, apoi să se plimbe cu barca pe râul Moscova. „Nu exista niciun indiciu că vizita ar putea fi anulată", a scris Serghei Hruşciov, cel mai apropiat confident al tatălui său.

Nu existau semne nici că Hruşciov seniorul începuse să se îndoiască de propria lui presupunere, anume că zborul lui Powers fusese plănuit şi autorizat de Dulles, nu de preşedinte. Totuşi, în acelaşi timp, el era cu adevărat furios că atâtea speranţe şi planuri fuseseră puse în pericol. Oare nu concediase el, de puţin timp, un milion de soldaţi, printre care 250.000 de ofiţeri? Aceasta era categoria de alegători sovietici care nu aveau nimic de câştigat dintr-o relaţie destinsă cu Statele Unite, iar jignirea gravă de Ziua Muncii le dăduse ocazia perfectă de a începe să ia în derâdere încrederea lui Hruşciov în Ike, ca să nu mai vorbim de provocarea pe care ei o aduceau autorităţii sale în general. Nu e de mirare că pe 9 mai, la o recepţie de la ambasada cehă din Moscova, el s-a dus întins la Llewellyn Thompson. „Trebuie să-ţi vorbesc", i-a şoptit la ureche ambasadorului american. „Treaba asta cu avionul U-2 m-a pus într-o poziţie extrem de dificilă. Trebuie să mă scoţi din încurcătură."

Ceea ce voia să spună era destul de clar: aruncă-mi un os – o scuză, dacă poţi, sau cel puţin un angajament că nu mai trimiteţi *alte* avioane pe deasupra celor mai sensibile locaţii nucleare ale ţării mele. Thompson a spus că va încerca, dar că era prea târziu. În Washington, o declaraţie a noului secretar de stat, Christian Herter, fusese deja aprobată pentru publicare. În locul scuzelor pentru zboruri, acestea erau apărate ca fiind esenţiale, dată fiind hotărârea sovietică de a obliga lumea liberă să aleagă între „supunerea abjectă

sau distrugerea nucleară”. În loc să garanteze că nu vor mai exista alte zboruri, declaraţia afirma în manieră explicită că acestea nu erau excluse.

La auzul acestor cuvinte, a spus Serghei Hruşciov, tatăl său „pur şi simplu a explodat de furie”. Înainte să plece la Paris, el a purtat o discuţie cu membrii comitetului său de rămas-bun sub aripa avionului Tupolev şi a hotărât să deschidă summitul cu un ultimatum: Eisenhower trebuie să-şi ceară scuze, să îi pedepsească pe cei responsabili pentru misiunea lui Powers şi să promită că episodul nu se va mai repeta. Altfel, delegaţia sovietică părăsea summitul. Pe durata zborului scurt, discursul său a fost rescris ca o predică moralizatoare. El îşi amânase cu două zile data plecării, iniţial cu scopul de a oferi timp pentru discuţii private cu Eisenhower, în care să lase în urma lor afacerea nefericită cu avionul U-2. Eisenhower dorise de asemenea o conciliere, însă Herter a respins ideea, spunând că un astfel de gest ar fi văzut ca un semn de slăbiciune. Invitaţia americană nu a fost trimisă niciodată. Hruşciov le-a zis lui de Gaulle şi Macmillan ceea ce plănuise dinainte să le spună, dar în rest a petrecut sfârşitul de săptămână dinaintea summitului îmbufnat, la reşedinţa ambasadorului său din Paris, sperând să obţină un răspuns din partea lui Eisenhower şi neprimind niciunul. Cât despre Ike, acesta a aterizat la Orly spunând că „miza e prea mare pentru a purta discuţii în contradictoriu neproductive” şi apoi a refuzat să răspundă la un ultimatum pe care nu îl primise.

Luni, 16 mai 1960, a fost ziua în care s-a inventat laserul (de către Theodore Maiman, la Hughes Research Laboratories în Malibu). A fost totodată ziua în care liderii celor patru puteri nucleare ar fi putut opri imediat cursa înarmărilor. În schimb, trei au ascultat cu răbdare în vreme ce al patrulea a ţinut o tiradă de patruzeci şi cinci de minute împotriva, printre altele, a unui „grup mic şi agitat din Pentagon şi a cercurilor militariste din Statele Unite care au de câştigat de pe urma cursei înarmărilor, obţinând profituri uriaşe”. De fapt, Hruşciov nu era paranoic. Acesta era exact

grupul împotriva căruia Eisenhower a avertizat poporul american în ultimul său discurs televizat din Biroul Oval. Singura diferenţă dintre percepţiile celor doi lideri asupra grupului a fost una de magnitudine. Ike l-a numit complexul militar-industrial. Bineînţeles, acest grup nu i-a fost niciodată recunoscător. Întărâtat de prezenţa tăcută şi de căutătura încruntată a ministrului apărării, Malinovski, aflat lângă el, Hruşciov a solicitat exprimarea unor scuze din partea Americii. A sugerat că, dacă nu primea scuze, summitul avea să fie amânat cu opt luni (cu alte cuvinte, până după alegerile prezidenţiale americane). A revocat invitaţia în Rusia făcută lui Eisenhower. A devenit chiar mai roz la faţă decât de obicei.

Ike s-a înroşit de furie. De Gaulle i-a spus lui Hruşciov să nu ţipe, remarcând că acustica încăperii private în care luau prânzul în Palatul Elysée era perfect adecvată. Macmillan, care venise cu ideea summitului, a considerat întreaga situaţie „cât se poate de neplăcută". La prânz au plecat fiecare pe drumul lui, iar oportunitatea irosită s-a evaporat aproape vizibil odată cu sunetul paşilor lor pe parchet.

Privind în urmă după doisprezece ani, Macmillan a descris acea zi ca fiind „una dintre cele mai agonizante şi mai epuizante prin care am trecut vreodată cu excepţia, poate, a celor din război". Cu toate acestea, agonia sa nu luase sfârşit. În după-amiaza următoare, el şi de Gaulle încă mai încercau să readucă problematica nucleară pe masa tratativelor –, dar Hruşciov era în baie acasă la ambasadorul său, refuzând să răspundă în scris la o invitaţie proaspătă până când ceilalţi nu menţionau clar dacă aceasta era pentru o sesiune preliminară sau pentru summit în sine. În felul său pe jumătate dement, el încă mai aştepta scuze din partea americanilor, pe care a recunoscut că le cerea „politica noastră internă". Însă Ike nu avea chef să le exprime. Din disperare, secretarul de externe britanic l-a întrebat pe Herter de ce nu se cereau scuze. Răspunsul lui Herter a fost: „Pentru că preşedintelui nu-i pare rău."

Şi astfel, summitul propriu-zis nu a mai avut loc niciodată.

Hruşciov a zburat acasă prin Berlinul de Est, unde a încercat să facă o virtute din faptul că şi-ar fi pus agresorii cu faţa la pământ. În realitate, prin refuzul de a-şi reînnoi ultimatumul de la Berlin el şi-a trădat şansele reale, acum foarte mici, de a avea o relaţie destinsă cu celelalte superputeri. Eisenhower s-a bucurat de o vizită scurtă făcută noului dictator portughez, iar Macmillan i-a scris reginei, spunând că nu încerca să-şi ascundă „şocul şi dezamăgirea" cu privire la deznodământul întâlnirii de rang înalt.

Nu toată lumea a fost exasperată. Demn de remarcat pentru moralul său ridicat la petrecerile din Paris care au punctat sesiunile zadarnice ale summitului a fost nimeni altul decât Joe Alsop, editorialistul care a depus atâtea eforturi pentru a inspira teamă cu privire la decalajul rachetelor militare dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Întors la Washington, el a salutat povestea avionului U-2 cu un editorial intitulat „Vestea minunată", lăudând CIA pentru că a luat suficient de în serios ameninţarea rachetelor pentru a face astfel de fotografii riscante. A fost o manieră inteligentă de a schimba subiectul de la un impas real al ideii decalajului militar şi de a părea că-şi asumă propriile versiuni denaturate ale realităţii în vreme ce nu făcea de fapt acest lucru. La Paris a fost într-o formă „excelentă", a scris Marina Sulzberger, soţia corespondentului *New York Times* C.L. Sulzberger. Mai mult de atât, el a fost „mai optimist ca oricând şi a savurat compania… tuturor acelor femei frumoase pe care le are mereu pe lângă el".

Alsop, în 1960, a fost la fel de vinovat ca Bush sau Cheney în 2003 de ignorarea informaţiilor disponibile cu privire la armele de distrugere în masă ale inamicului de dragul unei poveşti convingătoare. Nu că acest lucru l-ar fi deranjat. Conştiinţa lui nu a părut să sufere niciodată mai mult decât reputaţia sa, lucru înlesnit în mare măsură de faptul că Powers căzuse în locul în care căzuse. Sverdlovsk era la aproximativ 1.300 de kilometri sud-est de Pleseţk. Article 360 se afla la două ore distanţă de ţinta lui principală atunci când s-a dezmembrat, rezultatul fiind că departamentul de

forţe aeriene al lui Bissell nu a fotografiat niciodată singurul loc rămas în Uniunea Sovietică în care ar fi putut găsi rachete balistice operaţionale capabile să ajungă în America de Nord. Dacă Powers ar fi ajuns la faţa locului, dacă şi-ar fi pornit aparatele foto şi le-ar fi transportat în siguranţă la echipa Quickmove a lui Stan Beerli, el ar fi furnizat prima dovadă documentată a numărului de rachete balistice intercontinentale din arsenalul lui Hruşciov – toate cele patru bucăţi. Atât – aceasta era amploarea arsenalului nuclear intercontinental cu care premierul sovietic a părut să ameninţe că va îngropa Occidentul. Decalajul rachetelor nu exista -o informaţie de importanţă vitală atât pentru politicieni, cât şi pentru planificatorii militari, şi una pe care avionul U-2 nu a dovedit-o cu adevărat niciodată.

Pentru majoritatea oamenilor, aspectul a fost unul teoretic, ipotetic, în special când sateliţii Corona ai CIA au îndeplinit, în cele din urmă, sarcina. Însă el nu a fost ipotetic pentru Alsop, pentru Allen Dulles sau pentru istorie.

În calitate de jurnalist, Alsop şi-a putut adapta viziunea la realitate şi a făcut-o, salutând în cele din urmă absenţa unui decalaj al rachetelor ca pe un soi de victorie profesională – un glonţ de care americanii s-au ferit mulţumită semnalelor de avertizare oferite de oameni ca el. În calitate de jucător politic, Dulles nu a putut fi atât de nonşalant. Pentru că îi oferise lui Eisenhower semnale extrem de contradictorii referitoare la continuarea zborurilor U-2 înaintea eşecului de la Paris, Dulles a avut decenţa de a-şi oferi demisia. Ike l-a refuzat, dar a fost în continuare atât de furios, încât şi-a rugat fiul să aibă grijă ca el şi Dulles să nu mai fie lăsaţi vreodată singuri împreună.

Dulles nu a luat-o ca pe o jignire personală. De fapt, antenele sale politice erau deja întoarse în altă direcţie. Pe măsură ce preşedinţia lui Eisenhower a ajuns la capăt, în august 1960, el a făcut o vizită candidatului democrat la alegerile din acel an. Era o vizită de politeţe de ochii lumii pe care directorul CIA ar fi acordat-o oricărui candidat la preşedinţie, dar în acest caz a fost mai mult decât o vizită de

politeţe. El l-a vizitat pe John F. Kennedy la complexul Kennedy în Hyannis Port, iar când a venit vorba de decalajul rachetelor, Dulles l-a privit pe Kennedy în ochi şi a spus că, din perspectiva eşecului înregistrat de misiunea lui Powers, el nu putea confirma categoric că decalajul nu exista. Era, în esenţă, opusul sfatului pe care i-l dăduse lui Eisenhower cu şapte luni mai devreme. Nu corespundea deloc situaţiei reale, dar nu era întru totul o minciună. Mai precis, era ceea ce avea nevoie Kennedy să audă. El a fost în măsură să folosească în continuare problema decalajului rachetelor în campania sa, iar după trei luni a câştigat postul de la Casa Albă cu procentul cel mai strâns din istoria alegerilor prezidenţiale din Statelor Unite.

În ianuarie 1961, în seara învestirii sale, Kennedy a ţinut obişnuitul discurs prezidenţial inaugural, iar apoi, încă la cravată albă, şi-a vizitat un prieten vechi din Georgetown. Joe Alsop a deschis el însuşi uşa, şi cei doi au discutat până la primele ore ale dimineţii la o supă caldă de ţestoasă.

Capitolul 10

Justiție sovietică

Kennedy îi era dator lui Powers. Îi era dator din perspectiva a ceea ce se întâmplase cu adevărat deasupra Sverdlovskului de Ziua Muncii în 1960 – doborârea unui avion care a distrus un summit şi a păstrat vie ideea unui decalaj al rachetelor până la alegerile prezidenţiale –, dar, totodată, din perspectiva a ceea ce *s-ar fi putut* întâmpla. Dacă Article 360 ar fi ajuns la Bodo, summitul de la Paris s-ar fi putut desfăşura într-o manieră constructivă, poate chiar cordială. Un fel de pace a superputerilor, instabilă, dar totuşi o îmbunătăţire substanţială în sfera politicii externe, bazată pe ameninţarea nucleară şi pe o neîncredere morbidă, ar fi putut constitui moştenirea triumfătoare lăsată de Eisenhower în urma preşedinţiei sale. Iar Nixon şi-ar fi putut urma imediat predecesorul la Casa Albă. O astfel de analiză nu este în concordanţă cu abordarea istoriei prezidenţiale ca destin şi conferă unui pilot american calificat, angajat de stat, şi unui artilerist sârguincios din apărarea antiaeriană sovietică roluri inacceptabil de mari în politica mondială. Niciuna dintre aceste consideraţii nu face ca analiza să fie greşită.

Kennedy îi era dator lui Powers, dar nu a fost o datorie pe care el să o recunoască. De fapt, a avut faţă de Powers o atitudine dispreţuitoare. Conform unui zvon care a ajuns în Pound, oraşul natal al lui Powers, şi care a fost în mare parte corect, noul preşedinte ar fi putut să ceară eliberarea pilotului încă de la prima sa întâlnire cu Hruşciov la Viena, în 1961, dar a ales să nu o facă atunci. Conform unui alt zvon auzit de Carl McAfee, departe de a admira eroismul lui Powers, „Kennedy a vrut să-l bage la pârnaie”.

Amintirea lui McAfee a fost doar uşor deformată. Bobby Kennedy, noul procuror general, a fost cel care a vrut să-l

judece pe Powers pentru trădare la întoarcerea sa în Statele Unite. Însă preşedintele a împărtăşit fără îndoială dispreţul fratelui său pentru modul în care se comportase Powers, după ce a avut îndrăzneala de a supravieţui accidentului aviatic. La fel ca mulţi americani, „Kennedy a considerat că incidentul a fost unul ruşinos”, şi-a amintit McAfee. Întocmai multor americani indignaţi de conduita lui Powers ca prizonier, Kennedy l-a criticat fără cel mai mic efort de a-l înţelege.

* * *

Când lui Powers i s-a spus că urma să fie judecat pentru spionaj, el şi-a imaginat o audiere superficială în spatele uşilor închise, urmată de moarte. Avea să-l aştepte o surpriză. Aula Coloanelor ocupă în Moscova o parcelă alungită de teren de calitatea întâi, pe locul unde, în prezent, se află Teatralnaia Ploşcead – Piaţa Teatrului –, dar în 1960 era numită, în mod corespunzător, Sverdlovsk. Situată între Lubianka şi Kremlin, era perfect amplasată pentru procesul spectaculos al unui spion american. Se afla la o distanţă de cel mult cinci minute de mers pe jos de celula acuzatului, biroul procurorului şi colosalul hotel Sovetskaia, unde câţiva observatori străini aleşi cu grijă urmau să fie cazaţi. Însă Aula Coloanelor era locul ideal, indiferent de amplasare. Era o mostră de splendoare ţaristă rezervată şi redecorată de Partidul Comunist Sovietic pentru a-i intimida pe cei mulţi şi a-i îngrozi pe cei puţini. Aula Coloanelor a fost cea în care Buharin a refuzat să se umilească în faţa Colegiului Militar al Curţii Supreme a Uniunii Sovietice (şi a umbrei lui Stalin însuşi, care privea ascuns de la o fereastră) la apogeul epurărilor politice din 1938. Buharin, şi atât de mulţi alţi bolşevici loiali, au fost duşi înapoi în catacombele de sub Lubianka şi împuşcaţi în cap la câteva minute după pronunţarea sentinţelor lor. Iar Colegiul Militar era cel care avea să-l judece pe Powers.

În onoarea sa, aula a fost revopsită în verde şi alb. O seceră şi un ciocan aurii, puse într-un blazon de dimensiunea unei căzi de baie, au fost atârnate deasupra scenei şi lustruite până au început să lucească. Un centru de presă a fost organizat într-una dintre anticamerele cavernoase ale aulei, completat cu două mese cu maşini de scris, un birou pentru telegrafie internaţională şi o modernă cabină telefonică pentru apeluri internaţionale. Într-o altă anticameră, mai multe mese aşteptau să fie umplute cu caviar, peşte afumat, felii de carne rece, murături, pandişpan în straturi şi apă minerală înţepătoare din Caucaz.

A patra putere în stat urma să fie bine hrănită şi mulţumită, iar măreţia justiţiei sovietice avea să fie revelată conform unui orar strict: complexul era rezervat doar pentru trei zile. Oricine spera că aspectele programării, conţinutului sau rezultatului procesului vor fi lăsate la voia întâmplării sau chiar în voia pledoariilor nerepetate, avea să fie dezamăgit.

Powers s-a încadrat în acea categorie. În momentul în care a intrat în boxa acuzaţilor, marţi, 17 august (ziua în care sărbătorea împlinirea vârstei de 31 de ani), el era deprimat, însingurat, confuz şi de-a dreptul înfricoşat. Deprimarea şi sentimentul de singurătate erau corelate între ele. Postul său alimentar involuntar se terminase demult, însă, deşi mâncarea sa din închisoare provenea aparent dintr-o cantină unde erau serviţi generalii KGB, el nu a mâncat prea mult din ea. Acesta e motivul pentru care, cu puţină vreme înainte de proces, tractul său digestiv a fost examinat de la un capăt la altul sub privirile „unui public alcătuit din medici, infirmiere, gardieni şi interpreţi”. Powers a numit ulterior acest episod înjosirea supremă, iar el a fost cu siguranţă intenţionat să fie exact acest lucru.

Însingurarea şi confuzia sa erau, de asemenea, legate între ele. Pentru că îi fuseseră interzise vizitele din partea ambasadei americane, el nu întâlnise un singur compatriot de când se prăbuşise pe pământ sovietic. Astfel, îngrijitorii

săi erau singurele lui surse de informaţii referitoare la ceea ce se ştia acasă, în America, despre soarta sa; la cum erau judecate acolo acţiunile lui şi dacă cei de la CIA au înţeles că el divulgase doar ceea ce s-a gândit că ştia deja KGB. Jucase jocuri mentale epuizante cu anchetatorii lui, încercând să menţină coerenţa minciunilor sale cu privire la altitudinea la care putea zbura avionul U-2 şi la cât de dese au fost zborurile pe deasupra Uniunii Sovietice. A presupus că acele jocuri nu puteau deveni decât mai dificile la procesul său şi a sperat, în ciuda zădărniciei unei astfel de speranţe, că Agenţia le va observa.

Cât despre teama lui, cauza era simplă. Se confrunta cu pedeapsa capitală.

După proces, reporterul britanic James Morris (care a documentat prima ascensiune a muntelui Everest pentru publicaţia *Times* din Londra, dar care, între timp, dezertase la *Manchester Guardian)* a scris că Powers „se prezentase ca un tânăr lipsit de experienţă din Virginia, plin de iluzii, un rol care bănuiesc că nu necesita prea multă interpretare". A fost o analiză nemiloasă. A fost, totodată, imprecisă în sensul că senzaţia de a fi fost înşelat de angajatorii săi de la Agenţie nu a necesitat o interpretare teatrală din partea lui Powers. Însă Morris a surprins două adevăruri: Powers fusese dezrădăcinat violent şi târât într-un şir de atacuri psihologice pentru care CIA îl lăsase complet nepregătit.

La fel ca şi Kennedy după el, Eisenhower a fost lipsit de compasiune. El s-a plâns în primele zile de criza pe care Powers a părut să o fi stârnit „din clipa în care a atins pământul". Pe măsură ce procesul s-a desfăşurat, grupuri de jurnalişti care nu petrecuseră o singură zi în arest solitar s-au repezit să facă unele referiri stereotipe la Nathan Hale şi altele ceva mai competente la Rudolf Abel. Tăcerea lui Hale a fost de aur. Powers era o gură spartă.

Powers era, de fapt, un pilot silitor şi un soldat în care se putea avea încredere că urmează ordinele. Acesta e motivul pentru care el a decolat peste culmile lanţului muntos Hindukuş atunci când bunul-simţ l-ar fi trimis înapoi în

Turcia. Acesta e motivul pentru care a continuat să zboare către Ural atunci când pilotul său automat s-a defectat, şi acesta e motivul pentru care, dacă CIA l-ar fi instruit să-şi ţină gura în cazul în care era capturat, el şi-ar fi ţinut-o fără îndoială. În schimb, el s-a îmbrăcat pentru proces şi a parcurs drumul scurt până în Piaţa Sverdlovsk pe 17 august cu o teamă copleşitoare – frica de execuţie – şi cu un sfat clar al Agenţiei de care să se agaţe: „Poţi să le spui totul, pentru că oricum te vor face să vorbeşti.”

Asta fusese exact ce i-a spus, cuvânt cu cuvânt, ofiţerul serviciilor secrete din Adana, atunci când Powers întrebase ce ar trebui să facă în situaţia în care ar fi capturat în Rusia. A fost o recomandare de a urma chiar strategia pe care KGB l-a îndemnat pe Powers să o adopte: colaborarea.

Totuşi, nu aceasta a fost strategia aleasă, de fapt, de Powers. Un om simplu, aflat în poziţia sa, ar fi putut vedea numai două opţiuni din care să aleagă – cea de a vorbi sau de a nu vorbi. Însă „tânărul lipsit de experienţă din Virginia, plin de iluzii” a presupus din start că, dacă voia să aibă o şansă de a-şi salva viaţa, onoarea şi de a proteja cele mai preţioase secrete ale avionului U-2, el trebuia să-şi folosească isteţimea.

A agonizat luni de zile, prins în jocul de şah în care s-a trezit că e pion. „Barbara, nu ştiu ce se va întâmpla cu mine”, a scris el mai târziu când sovieticii i-au permis prima oară să trimită o scrisoare soţiei. „Voi fi judecat în conformitate cu Articolul 2 din codul lor infracţional pentru spionaj. Articolul afirmă că pedeapsa e între 7 şi 15 ani de închisoare şi moartea în unele cazuri. Nu ştiu unde mă încadrez… tot ce ştiu e că nu îmi place situaţia în care mă aflu sau situaţia în care te-am pus pe tine.”

* * *

Nici lui Oliver Powers nu i-a plăcut situaţia în care a fost pus. Îşi văzuse propriul fiu părăsind şcoala medicală în

favoarea forţelor aeriene şi nu îi plăcuse alegerea. Îl văzuse părăsind forţele aeriene în favoarea a ceva ce nu putea fi numit, dar care mirosea a FBI, şi nu îi plăcuse nici asta. Aflase de la doi agenţi în costume, care îi apăruseră în pragul uşii într-o zi de mai, că ceea ce îi mirosise a FBI era de fapt CIA, iar asta îi plăcuse chiar mai puţin, nu doar pentru că cei de la CIA îi pierduseră băiatul deasupra Rusiei fără un plan de a-l recupera, ci pentru că, atunci când el elaborase un plan propriu, Agenţia încercase să-i pună botniţă. Era pornit şi pe cale să îşi piardă cumpătul.

Planul era pe cât de simplu, pe atât de îndrăzneţ. După cum s-a dovedit, el a dat naştere unuia dintre ritualurile cele mai impresionante ale Războiului Rece – acea pauză periodică pentru a respira când fiecare parte era forţată să discute cinstit cu cealaltă şi să mărturisească secrete mici, în speranţa de a le păstra pe cele mai mari, şi să fie de acord cu întâlniri în locuri liniştite şi izolate, preferabil pe ceaţă, pentru un schimb de persoane efectuat în taină. Nu a fost ideea originală a lui Powers. Prima oară ea a fost sugerată în *New York Daily News,* la unsprezece zile după prăbuşirea avionului. Dar e o diferenţă ca de la cer la pământ între a sugera şi a face, iar Oliver era un om al faptelor.

În mod inevitabil, tânărul avocat de deasupra cizmăriei sale a devenit implicat.

„Dumnezeule”, a spus McAfee. „Oliver nu era prost. A venit aici într-o zi şi a spus: «Hei, ascultă, ai auzit de Rudolf Abel?»”

McAfee a răspuns că auzise; că îşi amintea de proces şi de condamnare. Abel era un spion sovietic.

„Ei bine”, a continuat Powers, „tipul stă la răcoare în Atlanta şi aş vrea să văd dacă e dispus să fie schimbat cu fiul meu.”

McAfee a sugerat că poate trimite o scrisoare. Powers a sugerat că McAfee era persoana potrivită care să o scrie. „Aşa că am aflat unde era”, a spus McAfee. „Am pregătit scrisoarea, în care i-am spus cine sunt şi l-am întrebat dacă ar fi pregătit să fie schimbat cu Gary Powers. Primesc înapoi

o scrisoare în care mă roagă să o contactez pe soţia lui, din Berlinul de Est. Iar nu mult după asta îmi intră în birou un individ şi-mi spune că e de la CIA şi că nu am voie să-l mai contactez pe Rudolf Abel."

Reacţia Agenţiei la scrisoare „l-a iritat foarte tare pe Oliver". Contactul fusese deja stabilit. Fusese demarată hârţogăraia birocratică, iar Oliver avea acum mai mult decât o bănuială că modalitatea prin care putea să urgenteze procesul de eliberare a fiului său era să se asigure că uita să ceară orice fel de permisiune din partea celor de la CIA.

A urmat aceeaşi regulă atunci când a aranjat să participe la proces. Când data a fost anunţată, el şi McAfee au părăsit oraşul Norton, fără să spună nimănui care le era destinaţia. S-au îndreptat către nord pe Route 81, de-a lungul colinelor submontane estice ale Apalaşilor, spre capitala naţiunii. În ziua următoare, s-au prezentat în persoană la secţia consulară a ambasadei sovietice de pe Wisconsin Avenue şi au depus formularele de vize pentru Moscova, care le-au fost oferite de îndată.

A urmat o reacţie în lanţ. Când Barbara Powers a auzit că socrul ei mergea la proces împreună cu avocatul lui, s-a decis să meargă şi ea. Când Ida Powers, soţia lui Oliver, a auzit că Barbara mergea, i-a spus lui Oliver că va trebui să facă şi ea călătoria, în ciuda anghinei şi a emfizemului de care suferea. În loc să încerce să o convingă să rămână acasă, Oliver l-a rugat pe medicul soţiei sale să se alăture grupului. Când Barbara a aflat că mama lui Gary mergea la proces, i-a spus propriei sale mame să îşi facă bagajul, ca şi medicului acesteia, pentru ca trupa să fie completă.

Exista „o prăpastie" între Barbara şi socrii ei, îşi aminteşte McAfee. Însă de fiecare parte a prăpastiei, aventurierii care se îndreptau către Moscova îşi puneau aceeaşi întrebare: cine avea să plătească drumul? CIA a vrut să cumpere tuturor bilete, în schimbul loialităţii lor, însă Oliver a refuzat din capul locului. Acceptase deja o colaborare cu revista *Life,* prin care publicaţia se oferea să acopere costurile de călătorie ale grupului şi să plătească un onorariu de cinci mii

de dolari pentru un articol în exclusivitate. Afacerea fusese intermediată de Sol Curry, un proprietar de magazin universal din Norton, pe care *Life* l-a trimis în călătorie şi i-a dat sarcina de a proteja exclusivitatea acordată publicaţiei. Sol şi-a întrerupt activitatea la magazin.

Agenţia a finanţat grupul Barbarei, fără ştirea ei. S-a folosit de Virginia Bar Association în calitate de delegat, prin care a urgentat formularele ei de acordare a vizei, a garantat cheltuielile ei de călătorie şi a sufocat-o cu atenţia unor adulţi responsabili. Doi dintre aceştia erau avocaţi respectaţi, Alexander Parker şi Frank W. Rogers, adăugaţi la grup de ochii lumii pentru a ajuta la apărarea legală a lui Gary. În realitate, sarcina lor principală, în afară de a n-o pierde din ochi pe Barbara, a fost să încerce să-l interogheze pe Powers pentru Agenţie. Soţia lui Parker s-a alăturat grupului pentru a ridica moralul Barbarei, uneori prin a o ţine la propriu de mână, iar Sam Jaffe, un corespondent de ştiri din New York al emisiunii CBS News, a fost înscris şi el pe listă, fără să ştie. I s-a oferit acces privilegiat la histrionica doamnă Powers, fapt care i-a încântat pe redactorii săi, dar l-a forţat totodată pe acesta să intervină pentru a tempera chiolhanurile ei stropite cu vodcă, pe care el le considera extrem de jenante.

Animozitatea dintre cele două tabere Powers a fost în permanenţă extrem de intensă. Barbara şi Oliver erau amândoi hotărâţi să fie percepuţi ca adevăratul protector al lui Gary, ceea ce a presupus eforturi constante din partea lor de a se umbri unul pe altul în presă şi o cursă nedeclarată de a ajunge primii la Moscova.

McAfee a pornit primul. Întârziat de sarcina de a asigura vizele pentru soţia lui şi medicul acesteia, Oliver Powers şi-a trimis înainte avocatul, pentru a încerca să ia legătura cu Gary. McAfee era dispus la fapte mari şi nu era uşor de intimidat, dar era novice în domeniul călătoriior. În afară de drumurile făcute în marină, el nu părăsise niciodată ţara. La vârsta de treizeci de ani, nici măcar nu fusese vreodată la New York până a schimbat acolo avioanele pentru a prinde

un zbor de noapte cu SAS spre Copenhaga.

Fusese amânat.

„Am ajuns târziu la Copenhaga”, spune el, „am ratat zborul de acolo către Moscova şi am insistat pe lângă oamenii ăia, spunându-le că trebuie să fiu la Moscova în ziua următoare. M-au trimis tocmai la Helsinki.”

Tânărul avocat a aşteptat în Finlanda o după-amiază şi a ajuns la Moscova la ora patru în dimineaţa următoare. Fusese aşteptat în după-amiaza dinainte. Nu era nimeni acolo care să-l întâmpine, rezultatul fiind că existau acum doi bărbaţi nedumeriţi din Virginia în capitala sovietică. În timp ce Powers s-a frământat în închisoare, McAfee s-a neliniştit la aeroport, până când a putut fi alertată agenţia Intourist. După patruzeci şi opt de ore nedormite de când plecase din Norton, el a fost condus într-o limuzină Zil şi cazat în apartamentul Lenin din hotelul Sovetskaia.

Restul contingentului din Virginia a sosit în valuri. Echipa Barbarei a zburat la Sabena prin Bruxelles, ajungând la Moscova pe 13 august. Ei şi mamei sale le-a fost rezervat un apartament ocupat de vicepreşedintele Nixon în vara anterioară. Lui Sam Jaffe, uşor încurcat, i s-a găsit loc la acelaşi etaj de lux. Oliver, Ida Powers şi medicul ei de familie au venit într-un avion separat, fapt care l-a supărat pe Gary când a aflat, dar a fost singurul aranjament pe care l-a acceptat tatăl său.

După patru zile, în urma unei consultări cu surorile ei mai mari, Jessica şi-a cumpărat propriul bilet şi a apărut singură, pe neaşteptate, în Moscova la punctul de control al paşapoartelor din jalnicul aeroport Şeremetievo. A sperat să fie dusă la mama ei suferindă, iar în cele din urmă acest lucru s-a întâmplat. „Am trimis o telegramă cuiva despre care am crezut că e un reporter din Stockholm”, îşi aminteşte ea. Telegrama nu fusese livrată. „Era prima oară când ieşeam din Statele Unite. Era întuneric, la miezul nopţii, şi nimeni nu ştia ce să facă cu mine. Credeam că ruşii au două capete şi cozi de diavol, şi m-am gândit că n-o să mă mai vadă nimeni niciodată.” Din disperare, a arătat

paşaportul ei unui şofer de taxi şi i-a spus cum o cheamă. El a înţeles – „Cine nu cunoştea acel nume?”şi a dus-o la Sovetskaia. Privind în urmă, ea consideră că s-a maturizat puţin în acea zi.

* * *

De ce veniseră toţi? Pentru Barbara era complicat. Nu mai exista prea multă dragoste rămasă în căsnicia ei, dar ea încă avea un soţ pe care trebuia să-l susţină, cel puţin în public, şi un socru pe care trebuia să-l suporte. Şi nu avea prea multe de făcut în Milledgeville în afară de a bea şi a sta abătută. În cazul Idei exista un fiu pentru care să se roage şi o noră pe care să o întreacă. Pentru Oliver scopul era simplu – să-l aducă pe Gary acasă.

La instrucţiile lui Oliver, McAfee întocmise un dosar voluminos de mărturii scrise sub jurământ, care garantau caracterul bun al lui Gary. Colectase totodată fotografii care ilustrau copilăria lui modestă. Ajunsese chiar să-şi îngroape nasul în tomuri de legi internaţionale şi să dezvolte o teorie cum că Uniunea Sovietică nu avea jurisdicţie la altitudinea de 21.000 de metri, de vreme ce recunoscuse că nu avea jurisdicţie la respectiva altitudine în largul mării. McAfee şi clientul său riscau totul. Dacă CIA nu le permitea să facă schimbul între Gary şi Rudolf Abel, ei urmau să-şi încerce norocul cu KGB-ul, cerând achitarea în baza faptului că nu exista un caz întemeiat.

Era o strategie îndrăzneaţă, plină de imaginaţie şi sortită eşecului. Lui McAfee nu i s-a permis să îl viziteze pe Gary, dar s-a întâlnit totuşi cu avocatul sovietic al apărării, Mihail Grinev, care a acceptat depoziţiile scrise şi fotografiile clasei muncitoare americane, dar n-a fost interesat de teoria cu „absenţa jurisdicţiei”.

La fel ca Roman Rudenko, procurorul general, Grinev era un veteran al proceselor de la Nürnberg. Avea, totodată, o figură tristă şi era un ratat profesional. O mustaţă grea

părea să-i preseze gura într-o grimasă perpetuă. Dacă vreun gând original, care să nu facă deja parte din scenariu, se năştea vreodată în spatele ochilor săi întunecaţi, el nu îl exprima. Numirea sa la caz ca adversarul teoretic al lui Rudenko a fost parte a unui efort general de a reaminti lumii de Nürnberg, unde e îndeobşte acceptat că avocaţii sovietici şi procedurile corecte au reuşit să coexiste. Dar acest lucru nu îi dădea lui Powers prea multe motive de a spera. Aşa cum i-a indicat lui McAfee corespondentul din Moscova al revistei *Life,* fiecare german reprezentat de Grinev la Nürnberg a fost executat.

Pe scena Aulei Coloanelor, ridicată la 1,8 metri deasupra lojelor, Grinev urma să stea la un birou cu faţa la Rudenko. Locul lui Powers avea să fie în spatele lui, într-o bancă a acuzaţilor despre care *New York Times* a spus că arăta ca un ţarc pentru copii. Între avocaţi şi deasupra lor, în spatele unei mese lungi drapată cu postav roşu, trei generali superiori urmau să alcătuiască Colegiul Militar.

Aula a început să se umple devreme în dimineaţa zilei de şaptesprezece. Afară vremea era mohorâtă şi burniţa. Presa rezervase locuri pe un rând de scaune aflat sus, care ocupa trei laturi ale aulei, iar ambele grupuri de suporteri ai lui Powers au fost conduse cu maşina de la hotelul lor, cu suficient timp înainte pentru ca jurnaliştii să vorbească cu ei. Oliver a spus că tribunalul va afla că fiul său era un băiat bun şi că aşa a fost dintotdeauna. Barbara, într-o rochie din mătase şi cu o pălărie cloş, ambele negre, a afirmat că Gary era cea mai minunată persoană pe care o întâlnise vreodată. Majoritatea reporterilor americani au scris cu generozitate că ochii îi erau înroşiţi de plâns. Sam Jaffe a remarcat mai târziu că o noapte de beţie aproape fără pauze contribuise şi ea într-o anumită măsură. (Beţia fusese întreruptă pe la ora 3:00 dimineaţa de un drum cu taxiul până la Lubianka şi înapoi. Barbara intenţionase să găsească o uşă şi să bată la ea până o lăsau să-şi vadă bărbatul, dar, la sugestia lui Jaffe ea s-a mulţumit cu un smiorcăit şi o rugăciune pe bancheta din spate a taxiului. Interogat de FBI după mica excursie,

Jaffe a spus că, la întoarcerea lor la hotel, ea l-a apucat şi l-a sărutat, iar cu această ocazie, ca şi cu multe altele, el ar fi putut „avea un raport intim” cu ea, dar nu a făcut-o.)

Cu câteva minute înainte de ora 10:00, în aulă s-a auzit un clopoţel. Patruzeci şi patru de candelabre şi-au împrăştiat lumina peste o mulţime de două mii de oameni. Interpreţii şi-au ocupat scaunele în cabine antifonate, pentru a oferi traduceri simultane la căşti în engleză, franceză, germană şi spaniolă. Cei din familia Powers şi anturajul lor au fost conduşi într-o lojă din spatele galeriei presei. În marea de capete din faţa lor se aflau cel al fiicei lui Hruşciov, Elena (tatăl ei privea la televizor din Crimeea) şi cele ale multora dintre miniştrii săi. Guy Burgess, spionul britanic retras din activitate, se afla acolo. La fel şi diplomaţi seniori de la majoritatea ambasadelor. A fost „ca şi cum te-ai fi dus la finala Super Bowl”, spune McAfee.

La ora zece, generalii şi-au ocupat scaunele din spatele lungii mese roşii, iar Powers a intrat, prin stânga scenei, într-un costum din serj prea mare, la două rânduri. Barbara a început imediat să plângă cu suspine. Publicul, care se ridicase la intrarea lui, s-a aşezat. Powers a luat loc şi el. Judecătorul care prezida i-a ordonat să se ridice şi să stea în picioare pe durata citirii acuzaţiilor, care acopereau şaptesprezece pagini şi a căror lectură a durat aproape o oră.

Grinev nu îl avertizase deloc cu privire la modalitatea de desfăşurare. Powers a scris ulterior că s-a simţit ca şi cum ar fi fost judecat în Carnegie Hall, şi a fost extrem de agitat. A ascuns acest lucru cât de bine a putut în spatele unei înfăţişări triste, care privea a doua zi de pe primele pagini a o mie de ziare.

E posibil să fi existat artilerişti aerieni absolvenţi ai bazei aeriene Turner care ar fi savurat acest moment straniu în lumina orbitoare a becurilor cu electrozi de carbon sovietice, care ar fi respins propaganda lui Roman Rudenko cu fruntea sus şi cu un licăr în ochii lor de piloţi de vânătoare. Powers nu era unul dintre ei. El era un pilot care suferise de trac pe

scenă ca şcolar, dar simţea un calm supranatural în carlinga avionului. Chiar şi în rarele fotografii ale piloţilor din Detaşamentul B în costumele lor presurizate, ţinând strâns căştile ca pe nişte trofee sub braţul drept, el este cel care arată oarecum stânjenit. În Aula Coloanelor se simţea jalnic.

Alături de Powers, acuzarea i-a numit pe Dulles, Nixon şi Christian Herter (noul secretar de stat). Ele erau adevăratele ei ţinte – instigatorii „zborului gangsteresc" ordonat în mod expres pentru a distruge summitul de la Paris. Pentru a se asigura că nimeni dintre cei care au urmărit procesul nu a ratat obiectivul său principal, ediţia din acea zi a publicaţiei *Izvestia* a prezentat o bandă desenată cu Nixon, Herter, Eisenhower şi un personaj negativ în uniformă de la Pentagon stând în boxa acuzaţilor alături de Powers, în costum şi cu cască.

Îşi auzise rechizitoriul în celulă. Aproape jumătate din el era un atac îndreptat împotriva Statelor Unite, nu împotriva lui. În vreme ce îl asculta pe Rudenko citindu-i-l, el arăta „dureros de ruşinat", a spus un comentator sovietic. Folosirea doar a termenului de dureros ar fi fost mai aproape de adevăr. Când Rudenko şi-a terminat lectura, Powers a pledat vinovat. A fost anunţată o pauză. În timp ce era condus afară, el a zărit-o pe Barbara făcându-i cu mâna din scaunul ei şi l-a bufnit plânsul.

Ceea ce nu a reuşit să înţeleagă a fost că, orice ar fi spus la procesul lui, nu i-ar fi schimbat verdictul, pentru că nu a existat niciun aspect al său care să fi fost lăsat la voia întâmplării. Printr-o numărătoare inversă până la procedurile juridice din acea dimineaţă, o serie de alţi „spioni" americani fuseseră demascaţi şi expulzaţi. Edwin Morrell, un student, fusese alungat din ţară în iulie. Colonelul Edwin Kirton, ataşat al forţelor aeriene din cadrul ambasadei, plecase în miercurea dinainte. În ziua următoare, venise rândul lui Robert Christner, un turist, apoi al lui James Shultz, un alt student.

America era incorigibilă, neruşinată, obsedată să-şi bage nasul în treburile sovieticilor.

Iar Rusia?

Derulăm înainte până în a treia zi a procesului. Verdictul e aproape. Lumea aşteaptă să afle soarta rezervată lui Powers. Camera presei e plină de reporteri care îşi anunţă zgomotos participarea la conferinţele de presă informale. Cei care s-au înscris deja îşi umplu burţile burgheze cu cabanos şi caviar în camera cu gustări. Dintr-o dată (conform comentariului în direct al postului Radio Moscova), „cineva aduce o veste bună… Aud cum un corespondent care dictează o relatare la telefon a procedurilor curţii de judecată îşi întrerupe telegrama şi aproape că ţipă în microfon: «Stop. Am o ştire urgentă. O nouă navă spaţială sovietică.»”

Vrăjitorul din Baikonur a dat iar lovitura. Serghei Koroliov plasase pe orbită o capsulă spaţială de cinci tone ce transportase nu unul, ci doi câini vii, după care îi adusese înapoi teferi pe Pământ. Nu se mai vorbeşte de faptul că cinci tone e greutatea unei bombe cu hidrogen excepţional de grele, completată cu sistem de ghidare şi un con rezistent la temperaturi mari. Bărbatul de la Radio Moscova numeşte realizarea „încă o stea a păcii” şi îl compătimeşte pe Powers pentru faptul că se află în boxa acuzaţilor, când ar putea să se antreneaze pentru zborul în spaţiu. Rusia e de neînfrânt.

Powers a fost interogat de acuzare aproape şapte ore. A parat lovituri aplicate pe la spate de Rudenko cu privire la altitudinea la care zbura în momentul în care a fost doborât – a rămas la 20.725 de metri, pentru a le reaminti celor de la CIA că păstra secretele care contau cu adevărat – şi, de asemenea, cu privire la avertismentele în avans care i-ar fi fost sau nu oferite înainte de misiune (a spus că nu primise niciun avertisment). A impresionat pe unii diplomaţi americani din audienţă prin calmul său exterior, deşi, până la sfârşitul primei sesiuni de patru ore în care stătuse în picioare, după cum a spus ulterior, aproape că a fost gata să ţipe la judecători că ar trebui să „mă condamne la moarte şi să pună capăt acestei farse”.

A mai făcut două declaraţii în memoriile sale, scrise după zece ani, care fac aluzie la presiunea pe care a simţit-o de a

înfrumuseţa cu puţin eroism rolul pe care i-l conferise istoria. A scris că, într-o pauză din prima sa zi de proces, el a întrevăzut o şansă de a evada, când a fost dus într-o curte cu o ieşire nepăzită la stradă, şi aproape că a vrut să o valorifice – „Mi-am încordat picioarele, m-am înclinat uşor înainte” –, dar a fost împiedicat de o mână grea pe umărul lui. A scris că în celula sa, înaintea procesului, avusese viziuni despre sine în care refuza să depună mărturie şi ocupa în istorie un loc alături de Nathan Hale. A respins astfel de viziuni ca pe nişte „fantezii eroice ale unui băieţel”, convins că l-ar fi costat viaţa.

Oare aşa ar fi fost? Poate că nu. Pentru că avem acum luxul de a privi lucrurile în retrospectivă, pare probabil că Powers ar fi putut să „scoată din mânecă un alter ego pe nume Milt”, precum Willie Fisher în Brooklyn cu trei ani înainte. Poate că ar fi putut să nu spună nimic, să se încreadă în geopolitică şi să se întoarcă în cele din urmă în Statele Unite nu ca spionul palavragiu, ci ca fiul stoic al Virginiei, care şi-a ţinut gura. O astfel de strategie l-ar fi scăpat de multe belele.

Scopul acestei mărturii a fost să nu dezvăluie nimic din ceea ce KGB-ul nu ştia deja. A fost să ofere un preludiu la tirada de încheiere a lui Rudenko, care era la rândul ei concepută pentru a-l dezvinovăţi pe Hruşciov pentru summitul eşuat şi a da vina pe americani. Nu era subtil. Rudenko era un ideolog linguşitor obez, care ajunsese în vârful piramidei justiţiei sovietice plutind până acolo pe vânturile schimbării. După cum a scris *New York Times:* „Epurase şi apoi epurase epuratorii. Ajutase la născocirea de mărturii false şi de incriminări fantastice, şi se arătase afabil şi studios la Nürnberg înaintea unui tribunal în manieră anglo-saxonă.”

Rudenko a revenit, în dimineaţa zilei de vineri, 19 august, la o critică marxist-leninistă în toată regula împotriva militarismului american. Acest proces, a spus tovarăşilor judecători şi unui vast public care îl urmărea în direct la televizor, demasca nu doar crimele pilotului-spion Powers,

dar totodată „acţiunile agresive ale cercurilor conducătoare din Statele Unite, ai căror membri erau adevăraţii iniţiatori şi organizatori ai crimelor monstruoase îndreptate împotriva păcii şi securităţii tuturor popoarelor”. A atacat „moralitatea bestială, mizantropă a domnului Dulles” (pentru că acesta se aştepta ca Powers să se înţepe cu boldul cu otravă); pe Eisenhower, pentru că promisese să pună capăt zborurilor peste teritoriul sovietic, după care îngăduise efectuarea unui zbor suplimentar de către un Boeing RB-47 simplificat pe 1 iulie; şi s-a mai legat, cu cea mai mare forţă, de stăpânii nenumiţi ai complexului militar-industrial american, care îl crescuseră şi îl educaseră pe Powers şi pe cei asemenea lui „în condiţiile aşa-zisei lumi libere” să se ocupe de treburile lor criminale şi să pună întrebări mai târziu.

„Exact aceşti indivizi, de genul lui Powers”, a proclamat el, „sunt cei care ar fi fost gata să arunce primii bombe atomice şi cu hidrogen pe un pământ al păcii, aşa cum au procedat indivizii asemenea lui Powers când au aruncat primele bombe nucleare asupra unor cetăţeni paşnici din oraşele lipsite de apărare Hiroshima şi Nagasaki.”

Erau, binenţeles, afirmaţii absurde care l-au „întristat” pe Powers. Însă ele nu erau mai absurde decât declaraţia categorică a lui William Thompkins la procesul lui Willie Fisher, anume că infracţiunile lui Fisher puneau în pericol „lumea liberă şi însăşi civilizaţia”. Nu era nici ieşit din comun să se sugereze că Powers ar fi aruncat o bombă nucleară dacă i se ordona asta. El fusese instruit să facă exact acest lucru la baza aeriană Sandia din New Mexico, în 1953, ca participant la cursul „Delivery Course DD50”, pe care l-a absolvit cu succes. Nici „stăpânii” lui Powers nu erau complet inocenţi în privinţa ideii unui război nuclear preventiv, de avertizare. Generalul Curtis Lemay din cadrul Comandamentului Aerian Strategic a fost cel care a devenit vestit pentru estimarea numărului victimelor în termenii zecilor de milioane şi pentru faptul că a considerat această cifră tolerabilă. De fapt, atacul lui Rudenko împotriva complexului militar-industrial a fost extrem de asemănător

cu acela, mai celebru, al lui Eisenhower, dar acesta avea să se producă peste cinci luni.

În cazul pilotului Powers, Rudenko a cerut cincisprezece ani de închisoare, însă nu moartea. Powers a simţit dintr-o dată că putea respira din nou. „Nu urma să fiu împuşcat!”

Tatăl său, în costum închis la culoare şi cu papion, s-a ridicat în spatele sălii şi a strigat: „Dă-mi mie cincisprezece ani aici; aş prefera moartea!”

După proces, Barbara Powers şi-a dorit să-i fi spus să stea jos şi să tacă, dar era „aproape chircită de durere în loja noastră, plângând cu sughiţuri”. Era totodată profund sedată.

După o pauză, Grinev şi-a susţinut „apărarea”. Până în acel punct, el nu pusese sub semnul îndoielii niciuna dintre afirmaţiile acuzării sau vreunul din martorii ei experţi (printre care veteranul KGB care administrase boldul otrăvit al lui Powers unui câine, iar apoi unui şoarece, care a murit şi el). Grinev nu urma să-şi schimbe tactica acum. Nu a făcut decât să ceară înţelegere faţă de clientul său, amintind de originile sale din clasa muncitoare, de creşterea sa în umbra „şomajului de masă”, de faptul că fusese sedus de dolar şi de cooperarea sa, plină de remuşcări, ca prizonier. A cerut şapte ani de închisoare.

Powers a avut ultimul cuvânt. Grinev îi spusese de nenumărate ori că viaţa lui depindea de sinceritatea cu care îşi exprima regretul, iar în cele din urmă Powers a rămas la un scenariu la care căzuseră amândoi de acord, chiar dacă ştia că nu mai era în pericol să fie executat. A început prin a afirma că era conştient de faptul că săvârşise o infracţiune gravă şi că trebuie să fie pedepsit pentru ea. A sfârşit prin a cere să fie judecat „ca o fiinţă umană care nu e un duşman personal al poporului rus. Şi care regretă profund şi are sincere păreri de rău pentru faptele săvârşite”.

Carl McAfee a fost în asentimentul tuturor celor care făcuseră călătoria din Pound când a spus mai târziu: „Cred că Gary a fost îndreptăţit să spună orice ca să-şi salveze pielea.”

Ed Stevens de la revista *Life* a fost în asentimentul majorităţii americanilor când s-a aplecat şi a murmurat la urechea lui McAfee: „Remarca asta îl va costa.”

Curtea a mai luat o pauză. S-a întrunit iarăşi la 17:30, după miezul nopţii pentru telespectatorii emisiunii în direct din Extremul Orient sovietic, dar la oră de vârf pentru reporterii din New York şi Londra. General-locotenentul Viktor Borisoglebski, judecătorul care prezida, a ţinut o ultimă tiradă împotriva americanilor reacţionari care duc lumea în pragul războiului, apoi, ca un gest de umanitate socialistă, l-a condamnat pe Powers la zece ani de detenţie. Conform scenariului, majoritatea celor două mii de oameni din aulă s-au ridicat în picioare şi au aplaudat.

Powers a reuşit să-şi ascundă înfiorarea. El şi cu Barbara nu se puteau întâlni în faţa fotografilor. Ea a încercat să priceapă ce însemna sentinţa – doar primii trei ani urmau să fie petrecuţi în închisoare, şi doar localnicii înţelegeau că asta însemna că următorii şapte ani vor fi într-un lagăr de muncă silnică. Gary a fost condus de pe scenă. După câteva momente, membrii familiei s-au întâlnit cu el într-una dintre anticamerele judecătorilor, unde Gary a cedat în cele din urmă nervos şi a plâns în braţele părinţilor lui.

Un grup de fotografi ruşi s-au aflat la faţa locului pentru a surprinde reuniunea familială, asigurându-se că mesele cu aperitive oferite de Colegiul Militar au rămas în centrul obiectivului în fundal. („Acolo am mâncat prima oară caviar”, spune Jessica Powers-Hileman. „Nu mi-a plăcut niciodată.”) Fotografiile au fost distribuite de Tass în acea noapte, la fel şi cugetările unui judecător îndatoritor de la Curtea Supremă de Justiţie daneză, Christian Wilhelm Hargens. El a numit prestaţia lui Grinev „ireproşabilă” şi a considerat că desfăşurarea întregului proces a fost „impecabilă”. Mai presus de toate, a spus el: „Mă simt îndemnat să-l compar cu procesul soţilor Rosenberg”, în care doi oameni au fost condamnaţi la moarte pe baza forţei unei incriminări „care nu poate fi defel comparată cu caracterul legitim al acuzaţiilor aduse împotriva lui Powers”.

La Londra, după cum se anticipa, *Times* şi *Daily Telegraph* au manifestat dispreţ faţă de parodia sovietică a procedurilor judiciare, însă *News Chronicle* a descris procesul ca pe o „incriminare coerentă şi convingătoare a agresiunii americane”. La New York, reporterii au ieşit pe stradă şi au întrebat oamenii ce părere aveau despre verdict. O femeie a spus că, având în vedere salariul cu care fusese plătit, Powers a fost norocos să primească o sentinţă atât de uşoară. „Nu eşti plătit atât de bine pentru a mai scăpa şi necondamnat la moarte.” Una peste alta – şi în special având în vedere întoarcerea din spaţiul cosmic a câinilor Belka şi Strelka înapoi în Kazahstan –, ziua a fost una de glorie pentru propaganda sovietică.

* * *

Întorcându-se în celula sa după o oră petrecută alături de familie, Powers şi-a dat seama că îşi băgase singur în cap că va primi pedeapsa capitală. A conştientizat totodată că, scăpând de moarte, perspectiva a zece ani într-o închisoare rusească era, la drept vorbind, mai rea. Nu luase în considerare profunzimea umanitarismului socialist, nici tenacitatea tatălui său şi a avocatului acestuia.

Temnicerii lui i-au demonstrat adevărata lor empatie la o săptămână după proces. Barbara rămăsese în Moscova câteva zile pentru a face cumpărături la magazinul universal GUM, situat în partea de est a Pieţei Roşii, şi pentru a-l ruga pe Hruşciov să manifeste indulgenţă faţă de Occident. Nu i s-a permis să-l vadă pe secretarul general, dar i s-a îngăduit să-şi întâlnească soţul pentru ultima oară, „fără gardieni”.

Vizita conjugală îşi are un loc de multă vreme consacrat în politica penală rusă, dar rareori ea a fost acordată unui cuplu mai surprins sau mai recunoscător ca soţii Powers.

Gary a fost în mod vădit rezervat în descrierea sa: „Am fost lăsaţi singuri trei ore.”

Barbara a lăsat modestia la o parte. Lăsată singură cu el într-o celulă nouă, cu canapea, cearşafuri, pături şi un fotoliu, mai întâi l-a sărutat şi l-a strâns în braţe, a scris ea, trasând cu un ac de siguranţă pe palmele soţului ei unele mesaje din partea CIA pe care domnii Parker şi Rogers o rugaseră să le transmită fără să fie ascultată. Ea nu a spus în ce au constat mesajele sau dacă Gary le-a înţeles, dar ele au alcătuit un preludiu excelent:

> După preludiu, Gary şi cu mine am început să facem dragoste. În doi timpi şi trei mişcări, Barbara Gay Powers stătea goală puşcă într-o celulă de închisoare rusească… Şi la fel de repede, patul de campanie al lui Gary a început să scârţâie cu noi în el, bucurându-ne de adevărata uniune dintre bărbat şi femeie.
>
> *Am avut trei contacte sexuale în trei ore.*
>
> Gary nu se putuse spăla de douăsprezece zile şi duhnea ca un ţap! Dar nu m-a deranjat. Am fost absorbită de pasiunea noastră. M-am simţit ca şi cum soţul meu mă viola. La un moment dat, între reprizele de sex, Gary a şoptit: „Îţi dai seama că gardienii probabil ne privesc?”
>
> *„Puţin îmi pasă!” am răspuns.*

Satisfăcută pentru moment, ea a plecat la New York prin Paris în ziua următoare.

Carl McAfee, tânărul avocat din Virginia, a avut parte de mai puţină distracţie, dar de mai mult noroc în insistenţele lui de a obţine indulgenţa faţă de cazul lui Powers. Ed Stevens l-a sfătuit că omul pe care trebuia să-l abordeze nu era Hruşciov, ci preşedintele prezidiului, Leonid Ilici Brejnev. A fost stabilită o întâlnire, iar avocatul american, aflat în deja familiara limuzină Zil, a intrat pe poarta de acces din nord-vestul Kremlinului pentru a participa la întrevedere. Brejnev l-a primit în „cel mai sărăcăcios birou pe care l-am văzut în viaţa mea”, îşi aminteşte McAfee.

Preşedintele sprâncenat, care va ruina ulterior Uniunea

Sovietică în cursa înarmărilor pe care Hruşciov a fost atât de dornic să o evite, a ascultat amabil, în vreme ce tânărul american din Virginia a pledat prin intermediul unui interpret pentru scurtarea sentinţei acordate fiului clientului său. Privind în urmă, McAfee nu îşi aminteşte ca Brejnev să-i fi oferit prea multe speranţe – „iar dacă a făcut acest lucru, el a vorbit în rusă şi nu ştiu ce naiba a spus”. Dar întâlnirea probabil că nu a fost inutilă, constituind cu siguranţă un caz unic în analele diplomaţiei liber profesioniste.

Acelaşi lucru s-a putut spune şi despre eforturile lui Oliver Powers de a aranja un schimb. Nu îi menţionase fiului său scrisoarea trimisă lui „Abel” în Atlanta, pentru că răspunsul fusese descurajant. Ceea ce nu a ştiut a fost că, în ziua în care Fisher i-a răspuns, el a mai trimis o scrisoare către avocatul lui, care a fost „plină de entuziasm”.

Capitolul 11

Bărbatul în maşina sport roşie

Când a fost ridicat Zidul Berlinului, acesta a împărţit capitala lumii spionajului în două, dar a surprins Occidentul moţăind.

Pe 16 martie 1961, un reporter american pe nume George Bailey a prezis, într-o revistă politică din Washington, că Hruşciov va „ridica în curând Cortina de Fier în faţa Berlinului de Est – cu proiectoare şi turnuri cu mitraliere, sârmă ghimpată şi câini de patrulă ai poliţiei". De ce? Pentru că, vreme de şaisprezece ani, cetăţenii tineri, energici şi calificaţi profesional migraseră spre vest în număr atât de mare, încât în ţara pe care au lăsat-o în urmă „grosul populaţiei e fie ieşită la pensie, fie se apropie de vârsta de pensionare". Germania de Est abia dacă era viabilă, nici pe departe motorul economic socialist despre care Hruşciov fusese asigurat că va depăşi miracolul economic vest-german. Nimic din ceea ce fusese încercat până atunci nu încetinise fluxul emigrărilor. Trebuia întreprins ceva nou şi drastic. Preşedintele Kennedy a citit articolul lui Bailey, dar nu a luat nicio măsură.

Pe 4 iunie, Kennedy a primit un nou ultimatum privind Berlinul de la Hruşciov la prima lor întâlnire de la Viena. Uniunea Sovietică avea să semneze în şase luni un tratat de pace cu Berlinul de Est, care urma să întrerupă rutele de acces special ale NATO către Berlinul de Vest.

Hruşciov: Depinde de Statele Unite să decidă dacă va fi pace sau război.

Kennedy: Atunci înseamnă că va fi o iarnă rece.

Pe 15 iunie, Walter Ulbricht, preşedintele Germaniei de Est, a trimis presei o negaţie nesolicitată a faptului că va

„mobiliza muncitorii din construcţii ai capitalei… în scopul de a construi un zid”. Mulţi dintre consilierii săi de la vârf au ştiut atunci că acesta e exact lucrul pe care a plănuit să-l facă preşedintele, însă niciun reporter occidental nu a prins ideea.

Pe 21 iunie, comandantul forţelor sovietice din Berlinul de Est a aprobat un plan de stabilire a unui control fizic asupra graniţelor „Marelui Berlin”. Depozitarea de sârmă ghimpată a început în magaziile armatei sovietice din apropierea oraşului.

Pe 25 iunie, Kennedy a răspuns ultimatumului. A spus lumii din Biroul Oval că Berlinul de Vest devenise „cel mai mare teren de testare a curajului şi a voinţei occidentale”, unde angajamentele americane şi ambiţia sovietică „se întâlnesc acum într-o confruntare fundamentală”. Dar putea fi susţinută din punct de vedere militar această confruntare? „Orice loc periculos poate fi apărat dacă bărbaţii – bărbaţii curajoşi – vor face acest lucru.”

Pe 26 iunie, Hruşciov i-a spus ambasadorului său din Berlinul de Est, într-o telegramă, să-i transmită lui Ulbricht că era vremea să ridice un „cerc de fier” în jurul oraşului. „Dacă acest lucru ne aduce pe picior de război”, a spus el, „va fi război”.

Pe 1 august, Hruşciov s-a întâlnit cu Ulbricht la Moscova şi i-a acordat două săptămâni să facă din cercul de fier o realitate.

Pe 3 august, liderii tuturor ţărilor membre ale Tratatului de la Varşovia au fost chemaţi să se alăture lui Ulbricht la Moscova, unde li s-a prezentat planul.

Pe 11 august, Erich Mielke, ministrul est-german pentru securitatea statului, i-a informat pe oficialii superiori ai Stasi cu privire la detaliile „Operaţiunii Trandafirul”, un eufemism delicat, ales pentru construirea zidului.

Pe 12 august, la scurtă vreme după miezul nopţii, Ulbricht a dezvăluit secretul membrilor cabinetului său, în cadrul unei întâlniri la casa lui de la ţară, în Wandlitz. Până atunci, mai puţin de douăzeci de oameni din Germania de Est

ştiuseră ce era pe cale să se întâmple.

Pe 13 august, într-o duminică, tancurile sovietice mobilizate la un minut după miezul nopţii s-au îndreptat huruind către oraş, în timp ce soldaţii est-germani au început să sape tranşee şi să desfăşoare sârmă ghimpată de-a lungul celor 155 de kilometri de frontieră cu Berlinul de Vest. Fred Pryor era în vacanţă în Danemarca. Avea să audă despre împrejmuire la radioul maşinii sale, în drum spre casă, mai târziu în acea zi. A fost la fel de surprins ca preşedintele Kennedy, care a fost chemat la ţărmul Cape Cod, unde i s-a înmânat un mesaj telex de un paragraf, în timp ce a coborât din şalupa familiei în Hyannis Port, la şaptesprezece ore după demararea Operaţiunii Trandafirul. Mult mai devreme, George Bailey, aflat în Berlin pentru emisiunea ABC News, şi-a văzut predicţia devenind realitate în persoana unui căpitan de poliţie est-german cu un ciocan, sfărâmând pavajul din Potsdamer Platz la ora patru dimineaţa. Cam în acelaşi timp, un avocat din Berlinul de Est, nu foarte cunoscut, dar cu un şarm convingător şi o listă lungă de prieteni şi asociaţi în Occident, s-a apropiat de Poarta Brandenburg cu maşina. Soţia sa era pe scaunul din dreapta. Se aflau în drum spre casă, după o cină târzie împreună cu prietenii în Berlinul de Vest. Poliţia vest-germană i-a sfătuit să se întoarcă; în faţa soţilor Vogel graniţa era acum o încâlceală de sârmă spiralată, iar în spatele ei, siluetele poliţiştilor est-germani *Volkspolitzei,* înarmaţi cu mitraliere, erau conturate de proiectoare. Avocatul s-a gândit vreme îndelungată, apoi a condus printr-o crăpătură din sârmă într-un oraş care era transformat, în timp ce dormea, într-o închisoare. Numele său era Wolfgang Vogel.

„Locul meu e aici”, a spus Vogel unuia dintre mulţii reporteri vestici care, ulterior, au bătut drumul până la uşa sa de pe partea estică a zidului. Sute de victime ale Stasi aveau să-i fie recunoscătoare pentru alegerea făcută în acea noapte, însă prima dintre ele a fost Frederic Pryor.

Zidul nu a apărut dintr-o dată. În prima şi a doua zi a noii

ere de segregare ideologică ermetică, nu a existat nicio urmă de beton; doar sârmă ghimpată, poliţie şi, la o stradă sau două de la frontieră, tancuri sovietice. Ulbricht şi Hruşciov aşteptau reacţia lui Kennedy, care a fost una de furie – însă furia lui a fost îndreptată mai mult către CIA şi Departamentul de Stat, pentru faptul de a nu-l fi avertizat, decât către comunişti. Operaţiunea şocantă a fost devastatoare pentru familiile dezmembrate, dar, în realitate, ea a fost pentru Washington preferabilă unui tratat de pace unilateral între Uniunea Sovietică şi Germania de Est. Kennedy i-a spus vicepreşedintelui Lyndon Johnson şi generalului Lucius Clay să se pregătească să meargă la Berlin pentru a susţine moralul germanilor. A respins o cerere din partea comandanţilor americani din Berlin de a li se permite să înlăture sârma ghimpată cu buldorezele.

Daniel Schorr de la CBS News se afla pe Bernauer Strasse, al cărei trotuar nordic forma graniţa, când betonul a apărut prima oară. A venit în dale, la început mai mici, apoi mult mai mari, asamblate de macarale în tranşeele pe care soldaţii şi poliţiştii *Vopos* le săpaseră. Schorr a remarcat, la microfon, că priveliştea îi amintea de ghetoul din Varşovia.

Asta se întâmpla marţi dimineaţa. Marţi după-amiaza, un sergent din armata est-germană în vârstă de nouăsprezece ani, pe nume Conrad Schumann, tulburat de imaginea unei fiice care i-a oferit flori mamei ei prin sârma ghimpată, a alergat şi a sărit gardul. Saltul său a fost abil, ca cel al unui ponei bine antrenat. Cizma sa dreaptă a apăsat sârma. Şi-a menţinut sus piciorul stâng şi cureaua de la puşcă întinsă pentru a nu se agăţa de nimic. În acea clipă s-a auzit declicul unui aparat foto, în-registrându-i evadarea pe cel mai celebru pătrăţel de celuloid de treizeci şi cinci de milimetri al Războiului Rece – iar Schumann a fugit la o dubă de poliţie vest-germană care aştepta.

Johnson şi Clay au ajuns în Berlin la sfârşitul săptămânii şi s-au trezit înconjuraţi de mulţimi recunoscătoare, pline de speranţă, pe tot drumul de la aeroport şi până la primăria din Schoneberg. În ziua următoare, 1.500 de soldaţi

americani s-au desfăşurat pe autostrada de la cazărmile lor din Helmstedt, de-a lungul a o sută şaizeci de kilometri de graniţă vest-germană, pentru a întări garnizoana din Berlin a armatei americane. Kennedy şi-a ţinut treaz toată noaptea consilierul militar cel mai apropiat pentru a verifica la fiecare douăzeci de minute dacă trupele trimise nu au declanşat cel de-al Treilea Război Mondial. Când, în cele din urmă, a sosit cu bine, maiorul Willy Brandt a spus că, după părerea lui, ameninţarea războiului trecuse, iar Casa Albă a respirat uşurată.

În vinerea următoare – pe 25 august –, Hruşciov l-a invitat pe jurnalistul american Drew Pearson la casa lui de vară din Crimeea, pentru a-şi explica acţiunile din Berlin. Ulbricht a avut un impuls asemănător în aceeaşi zi, dar şi l-a satisfăcut mai curând cu un discurs, decât cu un interviu. Discursul urma să fie ţinut în apropiere de Alexanderplatz, în inima Berlinului de Est, şi i s-a făcut în avans o largă publicitate. E foarte posibil ca un spion englez înalt, blond, pe nume David Cornwell să se fi aflat acolo. Deşi trimis la Bonn, el a petrecut ultima săptămână din august în Berlin, făcând în tăcere cercetări pentru un roman, *Spionul care venea din frig,* pe care avea să-l publice sub numele de John le Carré. E totodată un lucru cert că Fred Pryor, expertul în devenire în domeniul comerţului extern sovietic, a fost şi el acolo. A dorit să ştie cum justifica Ulbricht zidul. A vrut totodată să testeze promisiunea est-germană de a păstra accesul vesticilor în Berlinul de Est neafectat de noile controale de frontieră.

Pryor nu a avut probleme cu intrarea. Ca de obicei, el a trecut în sectorul sovietic pe la Punctul de Control Charlie în maşina sa Volkswagen roşie. Era vizita lui de rămas-bun în Est. Îl aştepta un loc de muncă în domeniul dezvoltării în Pakistan, iar teza lui de doctorat era terminată. De fapt, avea câteva copii pe scaunul din dreapta. Planul lui a fost ca, după ce asculta discursul, să distribuie exemplarele tezei oamenilor care l-au ajutat la scrierea ei. Iar după asta, a sperat să îi spună la revedere unei tinere economiste, o

domnişoară Bergman, care lucrase cu el la un proiect separat în care erau comparate fabricile de fibre textile din cele două Germanii. Poate chiar avea să o invite la cină.

Pryor nu l-a văzut pe le Carré în Alexanderplatz. Sau în orice caz, nu cât să-l recunoască. A văzut totuşi un vestic pe care îl cunoştea. Un coleg absolvent de la Oberlin, din promoţia 1955 se afla în mulţime, mai înalt cu câţiva centimetri buni în raport cu majoritatea est-germanilor din jurul său. Martin Skala, în ceea ce el numeşte „faza idealistă" de după facultate, se afla în vizită, plecat din Austria. Trecuse graniţa având ascunsă în hainele lui o sumă de bani pentru un grup bisericesc şi aştepta discursul înainte de a se întoarce în Berlinul de Vest ca să se culce. Cei doi bărbaţi au ascultat cum Ulbricht a dat vina pe cei slabi de înger din punct de vedere ideologic şi pe provocatorii vestici că i-au forţat mâna pe data de 13. După care au sporovăit, mirându-se cât de mică e lumea, iar Pryor l-a luat pe Skala cu Volkswagenul până la Punctul de Control Charlie. Skala a ieşit din maşină; Pryor s-a întors înapoi în Berlinul de Est.

Domnişoara Bergman nu era acasă. Şi nici gazda ei nu avea permisiunea de a-i spune lui Pryor unde plecase. La auzul acestor informaţii insuficiente, el a ieşit din maşină şi a urcat la etaj. Când a revenit la maşină, a găsit-o înconjurată de poliţia est-germană.

„Au întrebat unde fusesem. Le-am spus. M-au întrebat ce făceam acolo. Am răspuns că am mers în vizită la cineva, dar nu era acasă."

Bergman fugise în Vest, iar cei de la Stasi i-au pândit apartamentul. Pryor a fost arestat sub bănuiala că ar fi ajutat-o să fugă şi că ar fi încercat să-i recupereze posesiunile materiale. A fost dus mai întâi în Alexanderplatz, la sediul poliţiei. Acolo el a încercat să susţină că mersese la o adresă greşită, dar nu l-a crezut nimeni. În acea seară a fost mutat departe de centrul oraşului, în afara oricărei acţiuni de salvare imaginabile, în vârtejul paranoic al Stasi. A fost dus la Închisoarea de Investigaţie Hohenschönhausen,

o lume în sine, construită într-o suburbie nord-estică izolată care nu a apărut niciodată pe o hartă est-germană. Străzile care duceau la ea pur şi simplu se terminau brusc. Era un loc prestigios în care să lucrezi, dar totodată un loc care îţi distrugea sufletul dacă locuiai în el – un complex de cincizeci şi patru de clădiri din cărămidă şi beton, înconjurat de un zid şi supravegheat din turnuri de pază octogonale, unde oamenii care gândeau corect îi încuiau pe cei care gândeau strâmb şi îi torturau până mărturiseau.

Lui Pryor nu i s-a spus niciodată ce voia Stasi să mărturisească, însă a avut o idee destul de bună. „Am fost arestat din greşeală”, spune el. „Dar, odată ce au descoperit dizertaţia din maşina mea, ei s-au entuziasmat. Mi-am dat seama după vreo două zile că aveam să-mi petrec următorii zece ani în închisoare.”

A fost pus în celulă cu un coleg care a activat sârguincios ca lacheu Stasi şi a fost interogat zilnic timp de cinci luni şi jumătate. La fiecare două zile, era condus pe coridorul cu lumină galbenă din blocul său de celule, printr-un spaţiu deschis de aproximativ cinci metri, până într-o „cuşcă de tigru” – cum o numeau prizonierii –, pentru a face exerciţii fizice. Cuştile erau cutii din beton de patru metri lungime şi doi metri şi jumătate lăţime, cu deschidere doar către cer. Acest lucru le oferea celor aflaţi în ele priveliştea ocazională a avioanelor cu reacţie sovietice care coborau spre aeroportul Schonefeld din Berlinul de Est, însă vederea era umbrită de un gardian înarmat situat pe o platformă metalică, una pentru fiecare dintre cele patru cuşti. Platformele erau poziţionate deasupra cuştilor, în locul în care li se întâlneau colţurile, îngăduind gardienilor să împuşte direct prizonierii în situaţia improbabilă în care aceştia ar fi încercat să facă altceva decât ture de cuşcă. Sesiunile de înviorare durau între cincisprezece şi douăzeci de minute.

Prizonierii găseau uneori bucăţi desprinse de asfalt în cuşti şi le aruncau în cuştile învecinate pentru a-şi face cunoscută prezenţa. Destinatarul unei astfel de bucăţi de

asfalt o putea lua cu sine înapoi în celulă, dar ea urma să îi fie confiscată la următoarea inspecţie.

Celula lui Pryor avea o lungime de cinci paşi şi o lăţime de doi, cu două paturi de cazarmă din lemn de pin, o ferestruică acoperită cu sticlă securizată, o chiuvetă şi un vas de toaletă. Sub fereastră erau o masă foarte mică şi un scaun, ambele prinse în bolţuri de podea.

Nu a fost torturat, însă interogarea lui a făcut ca cele ale lui Willie Fisher şi Gary Powers să pară superficiale. „Nu aveam nimic de ascuns, astfel încât am răspuns la întrebările lor", a spus Pryor, acesta fiind unul dintre motivele pentru care întrebările au continuat. Mai existau încă două motive: după ce i-au citit teza, cei de la Stasi au încercat să contruiască un caz de spionaj economic împotriva lui în virtutea Articolului 14 din Codul penal est-german. Iar după ce i-au cercetat trecutul, ei au fost convinşi că tatăl său era un prieten personal al lui Robert McNamara, secretarul american al apărării şi proprietarul unei case în vecinătate, în Ann Arbor, Michigan. Acest lucru îl va transforma pe Pryor într-una dintre cele mai valoroase mize de negociere care au picat în plasa Stasi de la înfiinţarea ministerului. Rezultatul a fost o conversaţie bilaterală extrem de lungă, lipsită de un subiect clar, dar înregistrată în detaliu.

Când s-a întors în Berlin pentru a-şi citi dosarul Stasi în 1994, Pryor a descoperit că acesta cuprindea 10.000 de pagini, incluzând o traducere meticuloasă în germană a tezei sale, transcrieri ale interogatoriilor tuturor celor pe care el i-a intervievat, 350 de pagini de note şi întrebări sugerate scrise de mână de colegul său de celulă şi şaptezeci şi două de obiecte luate din portofelul lui.

Unul dintre aceste obiecte era permisul lui la biblioteca Universităţii Yale, ştampilată cu cuvintele STUDENT SPECIAL – ACCES DOAR LA CAMERA 413.

Pentru cel care îl interoga, „special" a fost un cuvânt magic.

Anchetatorul: Credeam, din câte ai spus, că ai fost un

student obişnuit.

Pryor: Am fost.

Anchetatorul: Ce e camera specială?

„Am discutat o săptămână despre asta”, spune Pryor. „După care mi-am amintit că, în ultimul semestru, nu îmi plătisem taxa şcolară la timp. Camera 413 a fost clasa de seminar economic, singura încăpere din bibliotecă pe care o puteam folosi până îmi plăteam taxa.”

După o muncă de o săptămână, anchetatorul a abandonat subiectul. La urma urmei, era un profesionist; un absolvent al universităţii Stasi din Potsdam, echivalentul Facultăţii de Drept de la Harvard al şcolilor de interogare din Blocul Estic.

Într-o altă săptămână, el i-a pus întrebări lui Pryor despre o fată cu care acesta se întâlnise de şase ori în Berlinul de Est. Era studentă la medicină. Relaţia dintre ei rămăsese la nivelul strict al conversaţiei, spune el, o serie de întâlniri în care au discutat despre nenumăratele diferenţe dintre o copilărie în Ohio şi una în Germania de Est. Relaţia s-a încheiat la cererea ei, când studenta i-a explicat că faptul de a avea contacte atât de frecvente cu un străin ar putea să nu dea bine în dosarul ei. Pryor nu a explicat acest lucru în camera de interogare, pentru binele ei, însă „au insistat, şi-au insistat, iar dintr-o dată mi-am dat seama ce voiau cu adevărat”.

La fel cum Pryor a înţeles că „frica de Stasi” nu era acceptabilă pentru Stasi ca explicaţie pentru terminarea unei relaţii, la fel a înţeles şi prietena lui. Ei trebuie să o fi interogat, iar ea le-a spus probabil altceva.

„Astfel încât după trei zile am spus: «Gata, recunosc, am încercat să mă culc cu ea.» «A încercat să se culce cu ea», a notat el. Şi interogatoriul s-a terminat.”

După treizeci şi trei de ani, parcurgându-şi dosarul, Pryor s-a uitat la transcrierea interogării studentei. „Ea a spus aproximativ acelaşi lucru ca şi mine: «A trebuit să mă despart de el pentru că a încercat să-mi pângărească

virginitatea socialistă, *meine sozialistische Keuschheit zu verschmutzen.»* Astfel încât poveştile noastre s-au potrivit."

A fost bine hrănit – „trei mese pe zi". Stasi o numea dietă de tuberculos, iar Pryor a presupus că i-a fost impusă pentru că mama sa era evreică şi nu ar fi dat bine dacă, atunci când era în cele din urmă eliberat, şi-ar fi ridicat cămaşa în faţa presei şi ar fi spus: „Auschwitz". Dar stomacul plin nu l-a făcut să fie un prizonier fericit. I s-a spus că avea să stea în Hohenschönhausen, că i se va interzice orice contact cu lumea exterioară, până va mărturisi că era spion. Pachetele şi scrisorile de la părinţii săi nu i-au fost livrate. Anchetatorul i-a spus că iubita lui din Berlinul de Vest îl trădase, iar el nu a putut îndepărta niciodată din mintea sa ideea că acest lucru ar putea fi adevărat. Când colegul lui de celulă a sugerat că riscă să fie judecat pentru spionaj, Pryor şi-a imaginat o versiune germană a farsei juridice pe care Powers o îndurase la Moscova şi a spus că preferă să se sinucidă.

„Am vorbit serios", spune el mai târziu, simplu, către finalul carierei sale de profesor de economie în Pennsylvania. „Nu voiam să fiu folosit ca unealtă în propaganda Războiului Rece." Cum s-ar fi sinucis era o întrebare-capcană, dată fiind lipsa ustensilelor din celula sa. Dar a mers până la a se gândi că-şi va muşca venele de la încheietura mâinii, şi e posibil ca avertismentul de kamikaze pe care l-a exprimat colegului de celulă să mai fi slăbit puţin presiunea birocratică din lanţul superior de comandă al Stasi.

La scurtă vreme după, într-o zi friguroasă de februarie a anului 1962, el a avut un vizitator. Li s-a acordat o cameră pentru o conversaţie privată care a fost în mod inevitabil înregistrată şi transcrisă complet pentru dosarul lui Pryor. Bărbatul care a venit să-l vadă acolo era un avocat de succes, după înfăţişare. Avea aspect tineresc, era solid, energic, optimist, dar precaut. A arătat mai întâi cu degetul spre tavan în semn de avertisment că acolo ar putea fi ascunse microfoane. După care s-a prezentat ca fiind

Wolfgang Vogel şi i-a înmânat lui Pryor un bilet scris de mână, pe care acesta a recunoscut imediat scrisul tatălui său. Erau doar şase cuvinte: „Poţi avea încredere în acest om.”

PARTEA a IV-a

Anatomia unei afaceri

Capitolul 12

Poker cu miză unică

Crăciunul anului 1961 nu era un moment bun pentru a te afla în închisoare ca spion în Blocul Estic. Afară era frig, înăuntru era mizerabil, iar ateismul se simţea pretutindeni. Zăpada se aşternuse peste nordul Eurasiei, acoperind curţile de recreere ale închisorilor şi ascunzând silozurile de rachete pe care U-2 nu a mai ajuns, de fapt, să le fotografieze niciodată.

Hruşciov şi Ulbricht şi-au ascuns majoritatea intenţiilor. Hruşciov îi eliberase pe cei doi piloţi americani, supravieţuitori ai avionului RB-47 doborât deasupra zonei arctice sovietice în anul dinainte, dar nu primise niciun răspuns din partea lui Kennedy. Kennedy îl considera pe Hruşciov un rebel imprevizibil şi nu voia să îi mai fie dator. În Berlin, zidul împlinea patru luni. Nu mai era o ameninţare directă la adresa păcii, dar continua să fie o cicatrice, iar Germania de Est nu era încă recunoscută de restul lumii. Occidentalii capturaţi de Stasi nu puteau fi contactaţi pe canalele oficiale, iar cele neoficiale erau în mare măsură netestate.

A fi spion într-o închisoare din Atlanta însemna să ai parte de ceva mai multă căldură, dar în rest nu prea aveai motive să fii optimist. În cea de-a patra lui scrisoare de Crăciun către avocatul său, prizonierul cunoscut sub numele de Rudolf Abel şi-a cerut ca de obicei raţia lui de ciocolată cu lapte de 1,8 kilograme, apoi a coborât garda şi a recunoscut că viaţa în închisoare începea să devină „un chin”.

Şi totuşi, în decurs de două luni, ceva s-a schimbat. Nu a fost ca şi cum s-ar fi mişcat plăcile tectonice ale geopoliticii. Dimpotrivă, pe superputeri le aştepta o perioadă de treizeci de ani de războaie purtate în ascuns şi de curse rapide ale înarmării cu rachete. Schimbarea era aproape

imperceptibilă. Mişcarea era cea a agitaţiei umane, între plăci, pe măsură ceoamenii au început să găsească noi căi în jurul lor – oameni ca Fred T. Wilkinson[1], directorul adjunct al închisorilor americane, care târziu, în noaptea de joi, 8 februarie 1962, a primit un mesaj în camera sa de hotel din Manhattan în care i se spunea să vină cu maşina pe West Street la colţul cu 11th Street în Greenwich Village şi să aştepte. Ningea. A condus cu grijă, s-a oprit la colţ şi şi-a coborât geamul. Un bărbat a ieşit din întuneric şi l-a întrebat: „Eşti pregătit să faci călătoria?" Wilkinson a dat aprobator din cap şi s-a întors la hotelul său.

* * *

Willie Fisher şi-a păstrat încrederea în CEKA, iar CEKA şi-a păstrat încrederea în el. Vreme de cinci ani el nu recunoscuse nimic, nici în închisoare, nici la tribunal. Vreme de cinci ani Rusia negase că ar deţine vreo informaţie despre Abel, cealaltă identitate a lui Willie, respingând relatările lui Reino Hayhanen despre el ca pe o urzeală de minciuni. Însă timp de aproape patru din cei cinci ani, un tânăr ofiţer KGB numit pe post la Berlin studiase terenul, încercând să-l scoată din închisoare. Ca acoperire, tânărul se dădea drept vărul său.

Pentru această şaradă îndelungată, tânărul kaghebist şi-a spus Vărul Drewes. Numele său real era Iuri Drozdov. Era suplu şi puternic, cu un nas lung, subţire. Referindu-se la el, James Donovan a decis în cele din urmă că acesta arăta ca Otto Strangulatorul. La acel moment locuia împreună cu soţia şi doi copii mici într-un apartament modest din Karishorst, lângă sediul KGB din Berlinul de Est. Ulterior a devenit general, apoi consilier privat pe teme de securitate, iar în 2009 el încă se ocupa de afaceri în birourile sale din Moscova, confortabil mobilate.

[1] Wilkinson îl va însoţi pe Willie Fisher din New York în Germania de Est pentru schimbul cu Powers. (n.tr.)

La început, Drozdov nu a avut prea mult noroc în pielea Vărului Drewes, nici prefăcându-se că este Hellen Abel, soţia lui Rudolf, al cărei rol în negocieri a fost jucat de o femeie atunci când a fost necesar[2], dar ale cărei scrisori trimise în America le scria el; vorbea fluent germana şi engleza, pe lângă rusă, fiind astfel poliglotul de rang superior care se ocupa de caz.

Aceste scrisori timpurii i-au fost adresate lui Donovan în calitate de avocat al lui Abel şi au purtat ştampila poştei din Leipzig (cei din KGB încă nu erau pregătiţi să recunoască faptul că Abel era unul de-al lor). Scrisorile au pledat pentru indulgenţă, nu au oferit nimic în schimb şi au fost presărate cu o falsă autocompătimire. Donovan văzuse scrisori ale adevăratei doamne Abel pe durata procesului soţului ei. El fusese emoţionat de descrierile simple ale florilor şi ale anotimpurilor schimbătoare de la vila familiei şi a fost în măsură să recunoască imediat diferenţa. A înaintat scrisorile închipuite clientului său şi celor de la CIA, fără să se mai gândească prea mult la ele.

Capturarea lui Gary Powers a schimbat totul – nu doar istoria lumii, ci şi şansele lui Willie Fisher de a-şi revedea familia. După cum a observat imediat Donovan, ruşii găsiseră o momeală.

Oliver Powers a întrevăzut şi el repede oportunitatea. A demarat noul dialog din Pound cu scrisoarea lui către „Abel”, în vreme ce fiul său îşi aştepta încă procesul. „Dragă Domnule Colonel”, a scris Powers (şi Carl McAfee). „Sunt tatăl lui Francis Gary Powers, cel implicat în incidentul cu avionul U-2 de acum câteva săptămâni.

Puteţi înţelege cu siguranţă grija pe care un tată o are pentru fiul lui şi dorinţa mea fierbinte de a-mi vedea copilul eliberat. Aş fi mai mult decât dispus să propun Departamentului de Stat şi preşedintelui Statelor Unite un schimb pentru eliberarea fiului meu. Prin asta vreau să spun că aş insista şi aş face tot ce-mi stă în putinţă să-mi conving

[2] Era durdulie şi avea o înfăţişare de matroană, ca doamna Hruşciov, spune un colaborator; nici o asemănare cu adevărata doamna Fisher. (n.a.)

guvernul să vă elibereze şi să vă trimită înapoi în ţara dumneavoastră, dacă guvernul din ţara dumneavoastră mi-ar elibera fiul şi l-ar lăsa să se întoarcă la mine. Dacă sunteţi dispus să acceptaţi acest aranjament, v-aş fi recunoscător să mă anunţaţi şi să informaţi de asemenea oficialii din ţara dumneavoastră cu privire la această propunere."

Scrisoarea era extrem de optimistă şi i-a deranjat pe cei de la CIA, care au presupus că deţin exclusivitatea în negocierile schimburilor de spioni. Însă ea l-a încântat pe Fisher pentru că i-a dat lui Donovan un motiv de a oferi un răspuns mai concret „Doamnei Abel" şi avocatului acesteia – un anume Wolfgang Vogel.

Spre deosebire de „Drewes" şi de majoritatea complicilor lui, Vogel era o persoană reală. Deşi avea doar treizeci şi trei de ani, el primise cazul lui Abel cu doi ani înainte să îl întâlnească pe Fred Pryor, ca răspuns la o cerere adresată de KGB celor de la Stasi pentru un intermediar.

Vogel era avocat, fiul muncitor, cu teamă de Dumnezeu, al unui profesor din Silezia Inferioară. Dar, mai presus de toate, era un jucător. În 1953, când comuniştii din Germania de Est au apelat la forţe sovietice pentru a zdrobi o revoltă pe străzile Berlinului, el era protejatul unui ministru al justiţiei care a dezertat în Vest şi a încercat să-l ia pe Vogel cu el. Dar, la fel ca în 1961, a rămas în Est. După cum a scris biograful său: „Faust şi-a făcut târgul cu diavolul. Vogel şi l-a făcut pe al lui cu Stasi." Stasi l-a numit Informatorul Secret „Georg". În rapoartele sale către Stasi, el prefera să se semneze Eva.

Îi plăceau ceasurile vechi, maşinile şi costumele vestice, precum şi secretele altor oameni. Le-a câştigat prin şarm, discreţie şi antenele extrem de sensibile ale unui negociator înnăscut. La timpul cuvenit, el va convinge guvernul vest-german să renunţe la şase sute de milioane de mărci în schimbul libertăţii unui sfert de milion de oameni din spatele Cortinei de Fier. S-a ocupat printre altele şi de politica la nivel înalt, stabilind agenda şi luând notiţe la un summit delicat între liderii celor două Germanii în 1982. Dar în

1961, sarcina lui principală a fost să-l întâlnească pe Iuri Drozdov la o cafea în Berlinul de Est şi să compună scrisori către Jim Donovan.

Lui Vogel şi Drozdov le-a luat ceva timp pentru a răspunde rugăminţilor lui Oliver Powers; ei şi-au primit indicaţiile de la Moscova, şi nu se puteau face progrese în direcţia unui schimb după consecinţele neplăcute ale summitului de la Viena sau pe durata construirii zidului. Însă pe 11 septembrie 1961, ei au dat lovitura. În Brooklyn, la Donovan a ajuns o scrisoare de la „Doamna Abel" în care se spunea:

> În urma sfatului dumneavoastră, am vizitat ambasada sovietică din Berlin... Mă bucur să vă spun că, la fel ca şi până acum, reprezentantul sovietic a arătat o mare înţelegere faţă de cazul meu şi m-a asigurat că ei sunt dispuşi să mă ajute... Am înţeles din discuţia noastră că există o singură cale posibilă de a obţine succesul – ELIBERAREA SIMULTANĂ A LUI F. POWERS ŞI A SOŢULUI MEU, FAPT CARE POATE FI ARANJAT.

„Asta era", a scris Donovan. „Asta aşteptam să citesc."

El a trimis mai departe scrisoarea, ca de obicei, celor de la CIA, care au digerat-o ca un monstru cu sânge rece şi cu un metabolism glacial, iar după patru luni au răspuns printr-un telefon dat lui Donovan. Putea să vină până la Washington?

Cum să nu. Donovan câştiga bani călătorind de-a lungul şi de-a latul Statelor Unite şi apărând industria de asigurări împotriva unor pretenţii supărătoare din partea clienţilor indignaţi. Însă această muncă era plictisitoare. Nu era un motiv bun pentru a sta treaz până târziu în noapte, fumând nenumărate ţigări şi văzându-şi atât de puţin familia. Spionajul era un domeniu mult mai interesant. Îi reamintea de vremurile extraordinare ale OSS din perioada războiului, iar cazul lui Rudolf Abel, în special, era suficient de important şi celebru - atunci când i se îngăduia să apară pe primele pagini ale ziarelor – pentru a consolida marca Donovan în mintea alegătorilor democraţi; a sperat că, într-o zi, aceştia l-ar putea susţine ca senator de New York.

CIA era de acord cu KGB-ul. Era vremea potrivită pentru un schimb. Aşa cum i-au spus lui Donovan, acest schimb ar fi făcut în interesul naţional. Stenograma CIA cuprindea mai multe motive: de vreme ce Abel fusese cât se poate de clar în privinţa faptului că nu va vorbi, şi de vreme ce orice informaţii pe care el le-ar furniza despre Statele Unite la întoarcerea sa la Moscova vor fi vechi de cinci ani, nemaifiind de actualitate, prezenţa lui în continuare în Atlanta nu era decât o povară pe umerii contribuabilului american. Cât despre Powers, afacerea cu avionul U-2 nu putea fi încredinţată memoriei istorice atâta vreme cât el era blocat în Rusia. (Iar cei de la Agenţie nu îl puteau trece nici prin interogatoriul nemilos pe care simţeau că îl merita cu privire la ceea ce se întâmplase deasupra Sverdlovskului.)

După cum ştia şi Donovan, sovieticii păreau pregătiţi să facă schimbul. Astfel încât Agenţia a întrebat: ar fi el dispus să plece într-o misiune în Germania de Est pentru a pune afacerea pe roate? Dacă da, el ar beneficia de întregul sprijin logistic al CIA, dar trebuia să facă în aşa fel încât călătoria să pară a fi una de afaceri şi nu avea voie să dezvăluie nimănui adevăratul ei scop, nici măcar membrilor familiei sale.

Donovan era un bărbat cu o vastă experienţă şi convingeri profunde, care lua lumea aproape la fel de in serios pe cât se lua pe sine. Era un adult matur. Chiar şi aşa, abia dacă şi-a putut stăpâni entuziasmul.

De la hotelul său din Washington a compus imediat o scrisoare către „Frau Abel” în „Leipzig”. Era datată 11 ianuarie 1962. A propus o întrevedere la ambasada sovietică din Berlinul de Est la ora 12:00, sâmbătă pe 3 februarie. Dacă era de acord, a rugat-o să trimită la biroul său de avocatură o telegramă de doar patru cuvinte: „Un an nou fericit.”

După două săptămâni – târziu, dar nu prea târziu după calendarul rusesc – urarea de Anul Nou a sosit. „Întâlnirea din Berlin era stabilită”, a scris Donovan. Pe 27 ianuarie, el a participat la prânzul oficial anual al Internaţional Association

of Insurance Counsel de la hotelul Plaza din New York şi a spus tuturor celor dispuşi să-l asculte că urma să călătorească în curând la Londra pentru a discuta o fuziune de companii neaşteptată. A promis să aducă la întoarcere eşarfe Liberty pentru soţiile membrilor. După care a rezervat un apartament la hotelul Claridge's şi un loc la clasa întâi către Londra prin compania aeriană Pan Am.

Călătoriile de afaceri nu puteau fi mai grozave de atât.

* * *

Bărbatul pe care urma să-l salveze Donovan trăia în condiţii mai puţin salubre. După zbenguiala erotică cu Barbara în celula cu fotoliu şi pat de campanie pliabil, Gary Powers fusese dus cu maşina în afara Moscovei, prin terenuri agricole şi păduri, la închisoarea unde sfârşeau toţi duşmanii externi ai revoluţiei care prezentau o valoare semnificativă. Era un complex împrejmuit cu ziduri, alcătuit din blocuri de celule şi ateliere, la 240 de kilometri est de capitală, în afara oraşului Vladimir.

După război, probabil prin 1947, Vladimir a fost locul în care cel mai vestit prizonier capturat de Armata Roşie în marşul ei devastator prin Berlin, Raoul Wallenberg, a fost adus şi lăsat să moară. Wallenberg ar fi trebuit să fie purtat pe umerii soldaţilor sovietici la Moscova, la Memorialul Yad Vashem şi, în cele din urmă, acasă în Stockholm, întrucât el a fost un Schindler al suedezilor, un tânăr diplomat care a salvat mii de evrei maghiari de la Holocaust, dându-le vize de ieşire şi garantându-le trecere liberă către ţara lui. A fost exact opusul unui fascist. Însă nici Stalin şi nici succesorii acestuia nu au recunoscut că au îngăduit ca el să dispară, probabil printr-o eroare birocratică. Wallenberg era încă aproape sigur în viaţă în blocul 2 de celule în 1961, însă nicio cerere stăruitoare exprimată de guvernul suedez sau de cei pe care i-a salvat nu a reuşit să obţină o dovadă

definitivă a soartei sale din partea Kremlinului sau a KGB[1]. Vitejia lui a fost răsplătită cu zeci de ani de detenţie solitară şi cu un mormânt nemarcat.

Închisoarea din Vladimir a fost, de asemenea, pentru majoritatea anilor vieţii sale, casa lui Tamas Andras, un prizonier maghiar de război care a ajuns acolo fără acte în 1945 şi a fost pur şi simplu uitat. Nu vorbea deloc rusa şi nimeni din închisoare nu ştia maghiara. Paznicii şi oficialii au considerat că bolboroselile lui sunt cele ale unui nebun, iar el a fost sechestrat într-o aripă specială pentru prizonierii cu boli psihice, departe de urechile tuturor celor care l-ar fi putut înţelege, vreme de cincizeci şi cinci de ani. A fost salvat şi repatriat în primăvara anului 2000, după ce un reporter maghiar de televiziune i-a auzit din întâmplare declamaţiile furioase în timp ce studia o anumită caracteristică a închisorilor ruseşti postcomuniste.

Nicio astfel de atrocitate nu l-a pândit pe Powers. Niciuna dintre poveştile de groază pe care le auzise de la angajatorii săi despre tratamentul sovietic al spionilor nu s-a adeverit. De fapt, după cum a scris în mod repetat în jurnalul său de închisoare – pentru cenzorii care ar fi putut să-l citească, dar totodată pentru posteritate –, el a fost tratat mai bine decât a îndrăznit să spere. I s-a permis să trimită şi să primească corespondenţă. I se trimiteau lunar pachete cu alimente de la ambasada americană din Moscova, al căror conţinut fusese ales de Barbara înainte de plecarea ei (pentru a include zahăr cubic, ţigări, tutun pentru pipă, cafea instant şi lapte praf Pream). Îi era permis un duş lung, fierbinte la fiecare zece zile şi tot materialul de citit pe care îl putea devora. Revistele *Time, Life* şi *Newsweek* îi erau interzise în favoarea *Daily Worker,* dar toate cărţile de ficţiune în limba engleză de la Biblioteca Universităţii de Stat din Moscova îi erau îngăduite, iar, de vreme ce majoritatea dintre ele

[1] Iar de acest aspect e legată o altă poveste lungă şi eroică: cea a analizării exhaustive de către Marvin Makinen a ocupării celulelor din blocul 2, parte a unei investigaţii de zece ani întreprinsă de guvernele suedez şi rus cu privire la soarta lui Wallenberg, la care Makinen a luat parte petrecând el însuşi doi ani în Vladimir, fotografiind mişcările de trupe şi bazele militare în călătoria lui prin Ucraina în 1961 (n.a.)

fuseseră scrise înainte de revoluţie, ele îi includeau pe clasici. I-a citit pe Shaw, Dickens, Galsworthy şi Thackeray, precum şi pe Voltaire şi Tolstoi în traducere. I-au plăcut mai ales *Povestirile răposatului Ivan Petrovici Belkin,* de Tolstoi. Iar educaţia interculturală a lui Powers nu s-a oprit acolo. A cerut şi i s-a dat un coleg de celulă care vorbea engleza, Zigurd Kruminş, care l-a învăţat rusa şi ţeserea cuverturilor matlasate, i-a câştigat o prietenie durabilă, şi nu l-a lăsat niciodată să bănuiască că era de fapt lacheul sovieticilor, pus să-l supravegheze. Au urmărit împreună filme sovietice pe care Powers le-a descris pe scurt în jurnalul său: „15 octombrie: Am văzut cel de-al doilea film al meu – despreo ceartă la o cooperativă agricolă. Nu prea grozav." „29 octombrie: Am văzut un alt film despre construirea unui pod de cale ferată în Siberia. Bunicel."

Când un colonel KGB l-a întrebat pe durata unei vizite ce calificativ dă filmelor sovietice văzute, Powers a spus că, în opinia lui, ele puteau fi comparate cu filmele western americane de categoria B. Colonelul a fost atât de exasperat, încât a cerut să-i fie trimisă special de la Moscova o rolă de şaisprezece milimetri cu un film clasic bolşevic despre cucerirea Rusiei de către barbari. O proiecţie privată a fost aranjată pentru cei doi bărbaţi din celula 31.

În ciuda purtării blânde cu el a sovieticilor, până la cel de-al doilea Crăciun petrecut în Vladimir, Powers începuse să-şi piardă lent minţile. Acest lucru se întâmpla în parte deoarece el a crezut că tratamentul său preferenţial însemna că putea fi eliberat în orice clipă: cu cât a stat mai mult înăuntru, cu atât şi-a considerat sentinţa ca fiind un afront personal. Dar mai existau şi alte motive. La Crăciunul anterior primise nouăzeci şi şase de felicitări, mulţumită unei glumiţe de sezon din partea lui Herb Caen, editorialistul de la *San Francisco Chronicle:* „Să ştie că nu l-aţi uitat nici voi."[1] Dar în anul 1961 presa nu a reamintit cititorilor americani de Powers, iar el abia dacă a primit câteva felicitări. Îl uita lumea?

[1] În original în limba engleză, U-2, joc de cuvinte intraductibil (n.tr.)

Mai rău de atât, se întorcea cumva America împotriva lui? Prima aluzie a apărut într-o ediţie a revistei *Time,* pe care un gardian nou a lăsat-o din neatenţie să treacă de camera de sortare a corespondenţei. Ediţia conţinea o menţiune scurtă despre o iniţiativă a lui Robert Maynard Hutchins, preşedinte al Fund for the Republic, de a descoperi dacă diferenţele dintre aviatorul Powers şi Nathan Hale, primul spion al Americii, ofereau „indicii că ţinuta morală a Americii e în schimbare". Ce naiba însemna asta? a întrebat-o el pe Barbara într-o scrisoare. Însă ea nu îi răspundea la scrisori, iar acesta a fost lucrul care l-a deranjat pe Powers cel mai mult. A petrecut nopţile lungi, friguroase ale celei de-a doua ierni în închisoare stând treaz în patul din celula sa, derulând iarăşi şi iarăşi în minte cele mai neplăcute scene ale căsniciei lor şi gândindu-se la divorţ. „Sunt distrus psihic din această cauză", a scris el în ultima însemnare din jurnalul său, datată 31 ianuarie 1962. „Oricât de mult aş încerca, nu pot să nu mă gândesc la asta. Am mare nevoie de ajutor. Dar cine mă poate ajuta?"

Peste o săptămână, colonelul care a încercat atât de mult să facă din Powers un fan al cinematografiei sovietice a apărut pe neaşteptate pe coridorul din afara celulei sale. L-a întrebat pe Powers ce părere are de un drum la Moscova în dimineaţa următoare, „fără gardieni", iar Powers i-a spus că îi surâde ideea.

* * *

Ultima întâlnire informativă a lui Donovan cu CIA s-a petrecut la Harvard Club, în centrul Manhattanului. Agentul CIA era un prieten şi coleg de la Harvard, astfel încât întrevederea a părut a fi perfect obişnuită. Doi bărbaţi. Două fotolii. O după-amiază de iarnă.

Au vorbit despre prima întâlnire din Berlin, programată pe data de trei. Iniţial, Donovan ar fi trebuit să facă drumul prin zid la ambasada sovietică cu un însoţitor de la misiunea

americană, cineva care vorbea fluent germana şi rusa, spre deosebire de el. Însă Agenţia a regândit scenariul. Donovan urma să meargă singur. Neînarmat şi fără microfoane ascunse. Iar dacă ceva mergea rău, el urma să nu aibă „niciun statut oficial”.

Prietenul lui Donovan a reformulat mesajul. Dacă ceva nu mergea bine, guvernul avea să ia foarte în serios situaţia, şi la cel mai înalt nivel. Însă existaseră prea multe incidente incomode de când fusese ridicat zidul, iar dacă un reprezentant oficial al Statelor Unite rămânea cumva captiv într-o ţară pe care Statele Unite nu o recunoştea, acest lucru ar fi fost „stânjenitor”.

Că tot a venit vorba de incidente, a continuat el, mai era un aspect. I-a explicat situaţia lui Fred Pryor. Donovan auzea prima oară numele lui şi faptul că Vogel susţinea că îi reprezintă atât pe Pryor, cât şi pe „Doamna Abel”. Mai mult, Vogel trimisese un mesaj la misiunea americană spunând că doamna Abel era încrezătoare că, dacă soţul ei era eliberat în schimbul lui Powers, Pryor avea să fie şi el eliberat. Nimeni de la misiune nu ştia dacă Vogel e de încredere, însă dacă Donovan ar putea să îl includă pe Pryor în afacere, familia acestuia ar fi recunoscătoare.

Donovan a spus că va încerca. A luat un taxi înapoi spre Prospect Park West şi şi-a făcut valiza.

* * *

Prima persoană care a ştiut că Pryor dispăruse a fost iubita lui, Eleonora. Ea îl aşteptase să se întoarcă în camera sa de pe Viktoria-Luise-Platz, în seara discursului lui Ulbricht despre zid. Nu a intrat în panică atunci când el nu a apărut. La urma urmei, aşa era Fred. Fred din Paraguay. În perioada scursă de când a răspuns la anunţul său, i-a scris la maşină teza şi a început să se îndrăgostească de el, ea îi învăţase destul de bine tendinţa de a cutreiera. Lui îi era permis accesul în sectorul sovietic. Avea maşina lui. Vorbea

bine germana acum, în parte mulţumită ei. Avea să se descurce.

În săptămâna următoare Eleonora încă nu primise nicio veste de la Fred şi a început să îşi facă griji. L-a sunat pe fratele lui geamăn în Connecticut. I-a sunat pe părinţii săi din Michigan. Aceştia erau pensionaţi şi aveau destul timp pentru a urmări ştirile de la televizor. Timp de două săptămâni, materialele video, aduse în fiecare noapte cu avionul din Berlin, ale tancurilor sovietice întoarse în oraşul pe care îl „eliberaseră" cu şaisprezece ani mai devreme şi ale familiilor care săreau de la etaj pe Bernauer Strasse pentru a scăpa de ele fuseseră destul de îngrozitoare chiar şi pentru părinţii care nu aveau copii prinşi în acel haos. Acum fiul lor părea să se fi pierdut în el.

„Tatăl meu era genul de persoană cu iniţiativă", îşi aminteşte Pryor. Era adevărat, după cum bănuiseră cei de la Stasi, că Millard H. Pryor îl cunoştea pe Robert McNamara, secretarul apărării, de vreme ce aceştia îşi aveau casele în acelaşi cartier din Ann Arbor. El era în acelaşi timp prieten cu un alt vecin, profesorul William Haber de la University of Michigan, care la rândul lui era un camarad din timpul războiului al marelui Lucius Clay, managerul de criză al lui Kennedy în Berlinul de Vest. Dar, a insistat fiul lui, „nu era genul de persoană care ar fi lăsat în seama autorităţilor eliberarea mea din închisoare".

Ceea ce Pryor seniorul a făcut, în schimb, a fost să rezerve bilete pentru el şi soţia lui către Berlinul de Vest. Era om cu stare după o carieră lungă şi de succes în afaceri, întreruptă doar de un interval scurt în care a fost comandant de marină în Pacific. Fiii săi erau – mai mult sau mai puţin – trecuţi prin facultate. Dacă putea să-l scoată pe Fred din această încurcătură, ei urmau să-şi câştige singuri existenţa. Avea bani. Dacă pentru asta îi agonisise, atunci pe asta avea să-i cheltuie. La sosire, Millard şi Mary Pryor s-au cazat la Kempinski.

Primul telefon pe care l-au dat a fost la misiunea americană de pe Clay Allee, un complex de clădiri joase şi

cenuşii aflate pe un bulevard numit după cel mai puternic bărbat care locuia în ele. Având în vedere relaţiile de care dispuneau, soţii Pryor nu au primit prea mult ajutor – doar o listă scurtă a avocaţilor cu licenţă de practică pe ambele părţi ale zidului. Numele lui Vogel a fost al doilea pe listă. L-au sunat şi s-au întâlnit cu el de câteva ori în septembrie. Dacă a existat o prăpastie culturală între ei, Vogel a trecut-o fără efort. A impresionat-o pe Mary Pryor mai ales prin modalităţile lui de a-şi exprima credinţa religioasă; prin afirmaţia că suferea de ulcer din cauza devotamentului faţă de clienţii lui; şi prin faptul că era dispus să creadă că fiul ei nu era, de fapt, un spion. Soţii Pryor l-au angajat.

A fost un prim pas, însă un prim pas într-o situaţie încurcată. În ciuda aparentelor sale intenţii bune, Vogel era doar un intermediar şi se ajungea greu la el. Biroul său era situat în Berlinul de Est, de-a lungul liniei S-Bahn care, din august, fusese accesibilă doar înfruntând un cordon de poliţişti *Vopos* cu feţe imobile în staţia Friedrichstrasse.

Aceştia aveau să-i lase să intre pe soţii Pryor, dar nu exista nicio garanţie că îi vor lăsa şi să iasă. În afara Blocului Estic, Germania de Est era un stat proscris, gata să îşi smulgă recunoaşterea prin luarea de ostatici şi forţarea guvernelor străine de a negocia eliberarea lor. Acesta era unul dintre motivele pentru care ei îl ţineau captiv pe fiul lor. Acesta era, totodată, motivul pentru care, lăsând amabilităţile la o parte, misiunea americană putea face atât de puţin pentru ei.

Astfel încât soţii Pryor au făcut rost de un alt mijlocitor prin care să menţină legătura cu intermediarul lor. Numele său era Duane Bruce. Aspecte precum locul din care provenea, ce a făcut după 1962 şi dacă Duane Bruce era sau nu numele său real rămân toate un mister, dar, mulţumită înregistrărilor meticuloase ale Stasi, măcar atâta lucru e clar: pe 26 noiembrie, Bruce l-a vizitat pe Vogel în apartamentul acestuia din Prenzlauer Berg, în Berlinul de Est, în numele soţilor Pryor. El a sosit într-o broscuţă Volkswagen, cu numărul de înmatriculare B-ND 596, şi a

stat două ore. Discuţia lor legată de cazul lui Pryor a fost înregistrată complet de supraveghetorii Stasi ai lui Vogel; transcrierea a numărat douăzeci şi cinci de pagini. Bruce a început prin a susţine că a lucrat în sectorul american ca agent de vânzări în asigurări, dar, pentru că afacerile se mişcau greu, răspunsese la un mic anunţ publicat de Universitatea Liberă, în care se căuta un american vorbitor de limbă germană. După ce îşi imaginase că postul ar fi unul de ghid turistic, el a fost surprins să ajungă la soţii Pryor şi să afle că aceştia îşi căutau fiul. Când a fost angajat să îi ajute, el a fost chiar mai surprins - aşa cum au fost probabil şi Vogel şi supraveghetorii care îl ascultau – să vadă că e obligat de CIA să urmeze un curs de şase săptămâni despre bazele spionajului. A spus că instruirea lui a inclus formarea unor deprinderi de recunoaştere a armelor, a treselor militare, precum şi a tipurilor de tancuri sovietice.

După ce s-a prezentat pe sine cu o sinceritate atât de completă şi de nesolicitată, Bruce a întrebat cât de dificilă era situaţia tânărului Fred Pryor. Vogel i-a dat un răspuns pe care nu îl dăduse părinţilor lui Pryor: „Ei bine, Herr Bruce, depinde ce crezi că este sau nu este spionajul. Conform înţelegerii de către noi a legii, acţiunile lui Pryor se califică probabil ca spionaj.” (Acest lucru era, fără îndoială, adevărat. Conform legii est-germane, faptul că nimeni nu îl împiedicase activ pe Pryor să citească teze prăfuite despre preţul porumbului rusesc la Rostock nu însemna că el avea voie să le citească. Iar faptul de a parcurge o literatură economică a cărei lectură nu îi era permisă însemna spionaj economic. Prin urmare, el era spion.)

Aşa stând lucrurile, a continuat Vogel, Pryor avea probleme mari, în situaţia în care cazul lui ajungea să fie judecat. Nu i se îngăduise să vadă toate dovezile adunate împotriva prizonierului, a susţinut el, dar faptul că cei de la Stasi adunaseră aceste dovezi în ultimele trei luni la Închisoarea de Investigaţie Hohenschönhausen arăta că luau problema foarte în serios.

„Ei au fără îndoială nişte dovezi”, a spus. „Trebuie să ne

gândim la ce e mai rău, odată ce e demarată acuzarea. Singura alegere pe care va trebui să o facă atunci judecătorul va fi între cincisprezece ani de închisoare şi închisoare pe viaţă.”

Şi iată-le, ridicându-se deasupra canapelei dintr-un apartament al Berlinului de Est într-o seară răcoroasă din toamna anului 1961, plutind către rolele de bandă magnetică ale unui magnetofon Stasi ascuns şi în memoria receptivă de scurtă durată a unui spion american liber profesionist: nouă cuvinte care erau expresia unui şantaj politic pur, „între cincisprezece ani de închisoare şi închisoare pe viaţă”.

Bruce, care conform transcrierii conversaţiei nu s-a arătat surprins, era probabil exact ceea ce pretindea că este. După cum avea să afle Donovan, nici misiunea americană şi nici staţia CIA din Berlin nu trimiteau membri ai personalului peste zid, de teamă că vor fi capturaţi. Ei trimiteau în schimb începători precum Bruce, iar în acest caz îl rugau să poarte două pălării. El era mesagerul lui Vogel pentru soţii Pryor, dar totodată şi pentru cei de la Agenţie, care erau neliniştiţi că trebuie să aibă încredere în Vogel în ceea ce privea premiul mult mai mare, care era Gary Powers.

Vogel nu purta două pălării, ci trei. El vorbea în numele KGB prin „Doamna Abel”. („Când îmi vor spune că sunt pregătiţi să facă un schimb, eu voi fi în măsură să-l fac”, l-a asigurat el pe Bruce.) Vorbea pentru Stasi când a ameninţat calm cu sentinţa închisorii pe viaţă pentru o noninfracţiune şi era totodată purtător de cuvânt al părinţilor lui Pryor – pentru că soluţia lui la problemă satisfăcea în egală măsură ambele părţi.

„Părinţii trebuie convinşi că există un caz solid împotriva fiului lor”, i-a spus el lui Bruce. „Altfel nu există motiv pentru a face ceva pentru el în Washington.” Dacă americanii doreau să-l includă pe Pryor în afacerea Abel-Powers, în esenţă, ei trebuiau să îi roage frumos pe sovietici. După felul în care se prezentau lucrurile, singurii oameni care puteau face să se întâmple asta erau părinţii lui Pryor, iar, în schimb, ei urmau să-şi primească fiul înapoi, iar Germania

de Est avea să capete puţin respect.

Bruce a spus că, după părerea lui, soţii Pryor vor pricepe mesajul. În timp ce s-a ridicat să plece, Vogel l-a rugat să ducă o scrisoare unui dealer de maşini din Berlinul de Vest. Voia să-şi schimbe Opelul Rekord cu unul Kapitän.

Soţii Pryor au priceput într-adevăr mesajul. În luna dinaintea Crăciunului, Millard a depus eforturi supraomeneşti. A insistat pe lângă Departamentul de Stat prin congresmenul său şi prin avocatul lui din Washington. A cerut preşedintelui de la Yale să trimită telegrame guvernului est-german. A elaborat un scenariu complex prin care, în schimbul eliberării fiului său, Krupp, puternicul concern industrial al oţelului, avea să participe pentru prima oară la Târgul Comercial de la Leipzig. Şi a mai spus ceva misiunii americane – nu se ştie exact ce anume –, care i-a determinat pe diplomaţii de acolo să aloce în sfârşit o persoană reală cazului său.

E posibil ca acea persoană să fi fost vag familiară miliţianului moscovit din capul cozii de ruşi care au aşteptat în anul precendent să vadă rămăşiţele avionului lui Gary Powers în Parcul Gorki. Persoana era afabilul Frank Meehan, care nu ştia prea multe despre avioanele de spionaj, dar ştia destule despre comunişti pentru a fi relocat la Berlin, unde America avea nevoie urgentă de cineva care îi înţelegea mai bine.

Meehan se născuse în New Jersey, dar crescuse în Scoţia şi vorbea engleza, germana şi rusa cu acelaşi accent celtic. Privind în urmă, el a fost modest cu privire la rolul său în eliberarea lui Pryor, nu în ultimul rând pentru că, în marele plan al construirii unui imperiu ideologic şi al evitării unui conflict nuclear în care devenise captiv, sarcina lui a fost modestă. Dar sarcina sa a însemnat mult pentru soţii Pryor, iar el a fost omul perfect pentru ea.

„Am auzit la misiunea americană că exista o anumită tensiune politică care se acumula acasă, iar mie mi s-a spus să mă ocup de caz şi să încep să tratez cum se cuvine familia”, spune el. „A trebuit să ne ocupăm de această

problemă, dar nu aveam cu cine negocia. Nu era nimeni la care puteam să merg în Berlinul de Est şi să-i spun: «Sunt reprezentantul misiunii americane.»… Nu am avut la cine să merg. Dar mă puteam duce la Vogel."

Meehan şi Vogel au descoperit că puteau avea încredere unul în celălalt. Erau amândoi catolici, serioşi în privinţa credinţei, dar mai puţin în privinţa doctrinei. Ei semănau chiar la înfăţişare şi s-au înţeles bine.

„El pur şi simplu nu se comporta ca un est-german", îşi aminteşte Meehan, stând pe o terasă lângă un lac din Alpii bavarezi, cu ocazia unei călătorii acolo după patruzeci şi şapte de ani, pentru a fi prezent la înmormântarea vechiului său prieten. „Aveai acolo unul dintre cele mai ideologice regimuri, complet devotat Uniunii Sovietice, o forţă puternică, militantă, dificilă, care-ţi dădea dureri de cap, şi iată că exista un individ căruia puteai să-i vorbeşti. El nu îţi citea articolul principal din *Neues Deutschland.* Era capabil să gândească şi să vorbească pe cont propriu. Asta e cu siguranţă impresia cu care am rămas, pe care am raportat-o, desigur, astfel încât în acel punct am devenit un fel de canal de comunicare."

E posibil ca existenţa unui astfel de canal să fi fost argumentul decisiv. Eforturile lui Millard Pryor în Washington şi în Berlin au generat o agitaţie satisfăcătoare în partea americană. Vogel, sub pseudonimul „Eva", a raportat sârguincios toate detaliile celor de la Stasi, însă propria lui legătură cu Meehan a fost mai valoroasă. Cel din urmă era un ofiţer politic de la misiunea americană, care cultiva cel mai bun substitut pentru relaţiile diplomatice. Din punctul de vedere al Republicii Democrate Germane, aceasta nu era o recompensă rea pentru eliberarea la schimb a unui economist cât se poate de inocent.

După ce Vogel a prezentat acest argument supervizorului său de la Stasi, iar supervizorul lui l-a prezentat procurorului general est-german, Vogel l-a vizitat pe Pryor în închisoare la Hohenschönhausen. Nu i-a făcut promisiuni, dar în restul nopţilor pe care Pryor le-a mai petrecut în închisoare

anchetatorul său a stat de pază pentru a se asigura că acesta nu se sinucide.

* * *

James Donovan şi-a sărutat soţia şi copiii, apoi a plecat la aeroport.

Era pe 29 ianuarie 1962. Pentru pasageri, călătoriile transatlantice erau deja un miracol al marilor rute circulare parcurse non-stop peste Gander şi zonele de pescuit islandeze, la viteze cu puţin sub cea a sunetului. Cursa avionului Pan Am 707 l-a adus pe aeroportul londonez Heathrow la timp pentru a lua micul dejun.

Un taxi l-a transportat la hotelul Claridge's. Agenţia era pregătită să-l renege în cazul în care operaţiunea lua o întorsătură nefavorabilă, însă nu era singur. Pe pământ britanic, el era oaspetele serviciului MI6. La scurtă vreme după ce s-a cazat, un domn White a bătut în uşă, i-a înmânat un plic cu valută vest-germană şi l-a întrebat dacă îl deranjează să i se spună domnul Dennis câtă vreme se afla la Londra. Donovan a spus că nu îl deranjează. L-a invitat înăuntru pe domnul White la un pahar matinal de coniac din oferta hotelului, apoi s-a întins să tragă un pui de somn pentru a scăpa de oboseala cauzată de diferenţa de fus orar.

Mintea lui a rătăcit înapoi către vremurile războiului, când cărămizile înnegrite de fum ale hotelului Claridge's ascundeau o oază de confort costisitor, iar OSS avea un apartament la acelaşi etaj la care se aflau regii exilaţi ai Iugoslaviei şi României. Când friptura nu putea fi obţinută nicăieri în Europa, ea putea fi în general găsită la Claridge's.

Donovan nu se grăbea. Era într-o marţi. Nefiind aşteptat în Berlinul de Est până la sfârşitul săptămânii, el s-a răsfăţat în următoarele două zile plimbându-se printre rafturile magazinelor de cărţi rare din Mayfair. Şi-a lăsat cumpărăturile la un legător de cărţi preferat, împreună cu adresa lui din Brooklyn; dacă lucrurile mergeau bine, nu mai

era nevoit să se întoarcă la Londra. Joi a luat cina la hotel în compania unor prieteni vechi, spunându-le că pleca la Zürich în dimineaţa următoare. A trimis de la recepţie o cablogramă soţiei sale cu vestea minunată că fusese invitat în Scoţia pentru o scurtă vacanţă.

Vineri, domnul White a ajuns la Claridge's înaintea zorilor. L-a condus pe domnul Dennis în afara oraşului adormit pe un drum de două ore, printr-o ploaie deasă, până la baza RAF unde îl aştepta un avion C-45 al Forţelor Aeriene americane. Avionul a decolat imediat, singurul lui pasager fiind Donovan. Deasupra Canalului Mânecii i s-au servit cafea şi gogoşi, iar în timpul realimentării de la Wiesbaden a primit sendvişuri şi încă o porţie de cafea. Când au aterizat la Tempelhof se lăsa întunericul şi ningea.

Nu au existat formalităţi. Donovan a fost aşteptat afară de Bob „El Supremo" Graver, şeful de staţie CIA din Berlin, un om cu o statură mitică în cercurile serviciilor secrete, a cărui aură atoateştiutoare şi siguranţă de sine în relaţiile cu managementul de vârf al Agenţiei îl salvaseră de la dezonoare când a eşuat complet să prezică ridicarea zidului.

Graver l-a dus pe Donovan la o locaţie sigură într-o casă întunecată din sectorul american şi i-a arătat unde îi fuseseră lăsate la discreţie ţigări americane şi whisky scoţian învechit în butoiaş de lemn. O menajeră urma să vină în fiecare dimineaţă pentru a găti micul dejun şi a face curat. În rest, avea să fie singur în toată casa. Donovan a despachetat, fiindu-i deja dor de Londra. Graver a venit iarăşi pentru a-l lua la cină la hotelul Hilton din Berlin, unde i-a arătat un telefon public la Golden City Bar. I-a dat lui Donovan un număr la care să sune de acolo pentru a raporta în serile următoare, explicând că va exista permanent cineva care să-i răspundă la telefon, „doar în acest scop", în intervalul în care el se afla la Berlin.

În dimineaţa următoare încă ningea, doar că mai puternic. Donovan a luat micul dejun în casa securizată împreună cu Graver, studiind hărţile cele mai recente ale zidului, create de Agenţie, împreună cu punctele lui de trecere. Deja

întârziase când a ajuns la punctul de trecere Friedrichstrasse. Mergând în faţa unei cozi lungi, el şi-a anunţat programarea la ambasada sovietică şi a fost lăsat imediat înăuntru. Pentru o clipă, s-a putut imagina pe sine ca spionul care pleca în frig[1].

Inima Berlinului era un schelet îngheţat de ruine îngropate sub zăpadă – un monument închinat războiului. Donovan văzuse ultima oară oraşul în 1945, când bombele Aliaţilor şi artileria sovietică reduseseră capodoperele arhitecturale ale Germaniei lui Wilhelm al II-lea la grămezi de moloz, iar mongolii în uniforme ale Armatei Roşii i-au terorizat pe cei care nu au avut unde să fugă. A considerat că oraşul nu se shimbase prea mult. „Cât vedeai cu ochii în orice direcţie, clădirile erau în ruine sau într-o stare proastă," a scris el în jurnalul său.

> Găurile lăsate de obuze puteau fi încă văzute în zidurile care se sfărâmau. Străzile erau părăsite, stranii şi păreau pline de o teamă opresivă. Era ca şi cum ruşii hotărâseră în 1945 că Berlinul de Est ar trebui să rămână în continuare asemenea unui mort în viaţă pentru ca germanii să nu uite niciodată războiul.
>
> Prin zăpada care cădea, mi-am croit drum către Unter den Linden. În timp ce înconjuram un colţ părăsit de stradă, a apărut dintr-o dată un grup de zece sau doisprezece tineri, în trenciuri ponosite sau pulovere pe gât şi fără pălării. Unora le atârnau ţigări între buze. Arătau ca o haită de lupi.

Numai uriaşa ambasadă sovietică era intactă şi cu luminile aprinse; un far călăuzitor al speranţei socialiste pe bulevardul lacrimilor. În holul consulatului, Donovan şi-a scuturat pardesiul de zăpadă şi a ajuns faţă în faţă cu distribuţia de actori amatori pe care KGB o asamblase pentru a menţine aparenţa unei lipse de interes faţă de caz. Membrii comitetului de întâmpinare a lui Donovan s-au prezentat ca fiind Frau Abel, fiica şi vărul ei, Drewes. Nu mai lipseau decât numele lor reale şi afişul tipărit al piesei de

[1] Joc de cuvinte cu aluzie la cartea lui John le Carré *Spionul care venea din frig* (n.tr.)

teatru în care jucau.

Drewes, jucat ca întotdeauna de Iuri Drozdov, nu a spus nimic – „nu a făcut decât să-şi deschidă şi să-şi închidă palmele mari”, a observat Donovan. Însă femeia care o juca pe doamna Abel l-a întrebat ce veşti are despre soţul ei. Când Donovan a răspuns că Abel se simţea bine, ea chiar a lăcrimat timp de câteva minute. A devenit repede clar pentru el că niciunul dintre aceste personaje nu erau într-un rol principal. Nu avea de unde să ştie ce pregătiri fuseseră întreprinse în prealabil de „Drewes”, cel cu palmele mari, dar instinctele sale erau corecte. Încă nu îşi întâlnise egalul. Au aşteptat toţi. În timpul ăsta, el a fumat. Când „fiica” i-a cerut o ţigară, a ignorat-o.

Fix la prânz, o uşă s-a deschis în spatele lor şi un subordonat al aparatului comunist, înalt, arătos, în costum şi purtând ochelari fără ramă, s-a prezentat ca fiind Ivan Şişkin, secretarul secund al ambasadei.

Şişkin era de fapt ofiţerul KGB de rangul cel mai înalt din Europa. Era participantul la summit, care îi succedase predecesorului lui Drozdov la Berlin în 1959 în scopul expres de a găsi şi pregăti intermediarii, printre care şi Vogel, necesari pentru a aduce înapoi în Uniunea Sovietică un spion pe care Kremlinul nu îl recunoştea, printr-o ţară pe care America nu o recunoştea. Vorbea fluent patru limbi, printre care engleza, avea o minte agilă şi un simţ al umorului absolut sec. A aruncat o privire bărbatului corpolent din Brooklyn şi s-a decis că se putea distra puţin cu el.

L-a condus pe Donovan, împreună cu alaiul lui de „est-germani” nefericiţi, într-o cameră de conferinţe şi l-a întrebat cu ce îl putea ajuta.

Pentru început, Donovan şi-a jucat rolul. Şi-a prezentat scrisorile de acreditare, şi-a declarat obiectivul şi l-a asigurat pe domnul Şişkin că, în schimbul lui Powers şi Pryor, el îl putea elibera pe Rudolf Abel, împreună cu o scrisoare de scuze, semnată de preşedintele Kennedy, în decurs de patruzeci şi opt de ore de la finalizarea unui acord

în acest sens. Şişkin a spus că ştia detaliile planului Powers-Abel; fusese împuternicit să urmărească eliberarea lui Abel dintr-o grijă socialistă pentru sărmanul bărbat şi rudele lui est-germane. Dar nu ştia nimic despre situaţia lui Pryor. În această privinţă, el trebuia să primească instrucţiuni separate. Mai putea Donovan să aştepte până luni? Donovan era obosit şi îl durea spatele. S-a întors către actriţa mută care o juca pe doamna Abel şi a acuzat-o pe ea şi pe Vogel că îl aduseseră tot drumul de la New York în virtutea unor pretexte false. Apoi a ieşit cu paşi apăsaţi în zăpada de afară.

„Fiica" lui Abel l-a urmat.

„Nu doriţi să vă întâlniţi cu Herr Vogel?" a întrebat ea.

A fost un indiciu important, iar Donovan l-a ratat. A spus că autorităţile sovietice erau cele care decideau dacă el se va întâlni sau nu cu Vogel. Îl antipatizase pe Vogel de când îi auzise numele prima oară, iar ultimele informaţii culese de Agenţie despre bărbat, care îi fuseseră transmise la Harvard Club, îi întăriseră bănuiala că est-germanul nu era de încredere. Şi-a luat rămas-bun pe un ton nepoliticos şi s-a întors târându-şi picioarele în Friedrichstrasse.

În acea seară, Donovan a purtat o discuţie lungă cu Bob Graver, şeful de staţie CIA, în Golden City Bar de la hotelul Hilton din Berlinul de Vest.

Nu a ştiut-o, dar aproape că îşi compromisese operaţiunea din prima zi. Prin refuzul de a se întâlni cu Vogel, el îşi manifestase dispreţul faţă de scenariul fictiv în care est-germanii deţineau un rol important în schimbul de prizonieri. Pentru supraveghetorii de la Stasi ai lui Vogel, această ficţiune era importantă, iar ei îl aveau pe Pryor. A fost nevoie de întreaga pricepere diplomatică a lui Vogel pentru a repara daunele, aduse în special vanităţii celui mai important angajator al său, un fost coleg prizonier din lagărele de concentrare naziste pe nume Josef Streit, care fusese numit procuror general al Germaniei de Est cu doar o săptămână mai înainte.

Vogel şi-a petrecut următoarele două zile la telefoanele

din biroul său situat pe străzile periferice ale Berlinului de Est, potolind mânia lui Streit şi aşteptând o vizită de la Donovan. În cele din urmă, Donovan a venit într-un taxi, împreună cu Drozdov, la clădirea cu trei niveluri a lui Vogel, aflată în paragină pe Alt-Friedrichsfelde. Era un test al experienţei sale în relaţiile umane cu care se mândrea atât de mult. Având în vedere că tot ceea ce era spus avea să fie în cele din urmă analizat îndeaproape de cei care ascultau, el trebuia să fie curtenitor şi agreabil, fără a fi prea entuziasmat. Puţină flatare ar fi putut chiar să ajute. Dar era neliniştit. Afară, urcând scările spre camera de primire a lui Vogel, la căderea întunericului, a fost conştient de prezenţa lui Drozdov („Otto Strangulatorul”), aflat în spatele lui, şi s-a gândit că ar putea fi chiar atacat. Înăuntru, Vogel a fost şarmul întruchipat şi a confirmat că, în ceea ce privea guvernul est-german, Pryor putea fi adăugat la înţelegerea Abel-Powers. Însă Donovan radia neîncredere. A refuzat să creadă pe cuvânt guvernul est-german sau să confirme că îl putea elibera pe Abel pe baza a ceea ce i se promisese până atunci. Acest lucru depindea de buna credinţă cu care fuseseră făcute promisiunile, un aspect pe care urma să-l hotărască guvernul său. Trebuia să raporteze înapoi la Washington. Ulterior, a scris că Vogel arăta ca un agent de vânzări din domeniul asigurărilor.

Streit era livid. Cine era acest elitist înfumurat ca să se îndoiască de cuvântul lui Vogel sau al său? Poate că a fost la Harvard sau la Nürnberg, dar Streit fusese la Dachau şi la Mauthausen, iar asta nu în calitate de gardian. Dacă Donovan îl voia pe Pryor cu atâta ardoare, atunci îl putea avea în schimbul lui Abel şi atât. Altfel, afacerea pica.

Streit l-a chemat pe Vogel la biroul său pentru a-i reaminti că putea da ordin ca Pryor să fie împuşcat, ca să nu mai vorbim de faptul că putea să-l închidă pe viaţă. Din nou, Vogel a gâdilat orgoliul rănit al lui Streit şi a susţinut că Germania de Est avea mai multe de câştigat din eliberarea lui Pryor – expoziţia companiei Krupp la Târgul Comercial de la Leipzig şi recunoştinţa americanilor sensibili, precum

tânărul diplomat Frank Meehan.

Nu e clar ce anume l-a făcut pe Streit să se răzgândească, dar a fost probabil o combinaţie între bunul simţ al lui Vogel şi reluarea disputei cu Donovan a doua zi. Acesta din urmă nu îşi îmblânzise abordarea. Dimpotrivă, a devenit mai agresiv. La a doua sa vizită în biroul lui Vogel, el a ascultat cu răceală în timp ce est-germanul a încercat să insiste că procurorul lui general adoptase „o poziţie fermă în această privinţă”.

„Aiureli”, a spus Donovan. „Dacă Şişkin i-ar spune procurorului general al Germaniei de Est să meargă în mâini pe podeaua asta, el s-ar apleca şi ar încerca… Nu am timp de jocuri copilăreşti.”

Donovan a cerut apoi să fie îndrumat către un hotel bun unde să ia masa de prânz şi a plecat. Drozdov i-a recomandat Johannishof de pe Friedrichstrasse şi l-a întrebat dacă putea să-l însoţească. Până la momentul în care şi-au băut cafeaua, Streit cedase.

Chiar şi atunci, jocul încă nu se terminase. După masa de prânz, falşii membri ai familiei Abel, împreună cu avocatul şi asociatul lor american, s-au adunat iarăşi la consulatul sovietic. Tot ceea ce mai rămăsese era ca Şişkin să îşi repete oferta iniţială privind schimbul lui Powers cu Abel şi să aprobe afacerea est-germană secundară. Şişkin a ales să refuze. Posibil datorită unei răzgândiri de ultim moment la Moscova, probabil doar de dragul de a-l vedea pe Donovan explodând de furie, el a subliniat că, de vreme ce Powers nu era tocmai un erou naţional acasă la el, un schimb mai adecvat ar fi între Abel şi Marvin Makinen, studentul spion arestat în Kiev, în vara anterioară.

După cum era de aşteptat, Donovan a explodat. A emis propriul lui ultimatum de la Berlin: dacă Moscova nu aproba schimbul în douăzeci şi patru de ore, el va zbura înapoi la New York şi îi va spune lui Abel că venise vremea să coopereze cu Statele Unite, de vreme ce familia renunţase la el. „Am ieşit valvârtej de la Şişkin, fără să-i mai strâng mâna”, a scris el într-o telegramă trimisă la Washington în

acea noapte.

Şişkin l-a lăsat pe Donovan să fiarbă în suc propriu în casa lui de refugiu în marea parte a zilei următoare. La lăsarea întunericului, el a trimis un mesaj în care cerea să i se acorde mai mult timp. În zorii zilei de joi, 8 februarie, el a mai trimis un mesaj: „Am primit răspuns favorabil.” S-au întâlnit în acea după-amiază în biroul lui Şişkin pentru a sărbători planul de schimb triplu cu un pahar de coniac armenesc de patru stele. Pryor urma să se alăture părinţilor lui la Punctul de Control Charlie; Powers şi Abel aveau să facă rocada la o distanţă de 24 de kilometri, pe Podul Glienicke. Era un loc plăcut şi liniştit, în cazul în care lucrurile nu s-ar fi desfăşurat bine. Dacă totul mergea conform planului, avea să urmeze o amânare a ştirilor din mass-media pe această temă, până când protagoniştii principali decolau, iar Şişkin a cerut ca în comunicatele de presă să se vorbească de gesturi umanitare, nu despre schimburi de spioni.

Când Donovan a trecut înapoi în Berlinul de Vest, el s-a întâlnit iarăşi cu Bob Graver de la CIA la hotelul Hilton şi i-a spus că venise vremea să trimită pachetul care aştepta în New York. Vestea a ajuns în acea seară la agentul care îl însoţea pe Abel, Fred T. Wilkinson.

* * *

Prizonierul 80016-A ştia că se întorcea acasă, deşi nu îi spusese nimeni acest lucru. Dacă ar fi plecat în altă parte, ar fi fost înştiinţat de avocatul său – şi era clar că avocatul său, James Donovan, se aflase în altă parte.

Ofiţerului de la garderoba penitenciarului federal din Atlanta i se spusese la începutul săptămânii să aducă din magazie hainele civile ale lui Abel. După numărătoarea prizonierilor de la miezul nopţii în ziua de marţi, 6 februarie, maestrul spion sovietic care ameninţase civilizaţia occidentală şi stătuse până târziu la nunta lui Burt Silverman

a ieşit din celula sa cărând două valize maronii. După ce a părăsit Atlanta la două dimineaţa, el a zburat la New York într-un avion Delta Airlines aproape gol. A fost plasat într-o celulă de detenţie federală până când mesajul lui Donovan a ajuns la Wilkinson, directorul-adjunct al închisorilor desemnat să îl ducă pe Abel la Berlin, peste treizeci şi şase de ore.

La dus urmau să fie trei oameni: Abel, Wilkinson şi Noah Alldredge, supraveghetor al serviciilor de custodie pentru Biroul Închisorilor americane. Fisher era pachetul. Wilkinson urma să aducă scrisoarea de scuze prezidenţială, semnată de ambii fraţi Kennedy – John F. și Robert F. El o va contrasemna pe podul din Berlin. Alldredge aducea o pereche de cătuşe şi un pistol.

Au condus prin New Jersey până la baza aeriană Meguire, iar de acolo au mers pe pistă unde aştepta un Lockheed Super Constellation. Era echipat luxos cu doar opt scaune, perdele la geamuri şi o bucătărie spaţioasă. La ora 18:00, avionul a decolat şi a dispărut în noapte. Odată aflat deasupra oceanului, căpitanului i s-a spus să se îndrepte către Germania.

Între perioadele scurte de aţipeală, Fisher a discutat cu Wilkinson despre reforma închisorilor pentru a-şi mai trece vremea. În după-amiaza de vineri, el a privit cu neliniște MIG-urile care s-au alăturat uriaşului Lockheed în coridorul aerian până la Tempelhof. A petrecut noaptea respectivă într-o celulă a armatei americane din Dahlem.

După cum i s-a promis, Powers a prins un tren către Moscova în ziua de joi, alături de colonelul din Vladimir, dar fără gardieni. Şi-a petrecut noaptea respectivă înapoi în Lubianka, dar au băut coniac din cupe de cositor înainte să meargă la culcare. Era prima dată când Powers consuma alcool de când părăsise Adana. Vineri a fost dus cu un avion militar în Berlinul de Est şi plasat într-o casă de oaspeţi a KGB, unde cina a fost servită în farfurii de porţelan, iar coniacul a fost cu câteva grade mai bun ca la Moscova. Mai apoi, apelând la instruirea primită de la colegul său de celulă

Zigurd Kruminş, el şi-a învins interpretul la şah.

În acea după-amiază, biroul procurorului general est-german a semnat actele de eliberare ale lui Fred Pryor. Nu avea să mai fie un proces. Vogel a fost autorizat să îl preia de la Hohenschönhausen la ora opt în dimineaţa zilei de sâmbătă.

Capitolul 13

Trei bărbaţi şi un pod

Discreţia faţă de mass-media era menţinută, dar la limită. Până în zorii zilei de 10 februarie 1962, un schimb între Powers şi Abel fusese de douăzeci de luni propunerea reprezentanţilor media, pentru că schimbul părea o idee rezonabilă şi pentru că el ar fi fost subiectul unei ştiri senzaţionale: cel ce distrusese summitul şi maestrul spion, amândoi într-un singur titlu pe prima pagină.

Dar au existat totodată unele aspecte care făceau ca ştirea să fie seducătoare: o rocadă între spioni era o recunoaştere de către toţi cei implicaţi a faptului că ei chiar spionau. Era o recunoaştere a faptului că spionii erau prinşi şi că, atunci când se întâmpla acest lucru, stăpânii lor îi voiau înapoi – pentru a-i interoga, a-i pedepsi, poate pentru a-i recompensa şi pentru a-i convinge pe cei care încă îşi făceau meseria neidentificaţi că cineva avea grijă de ei. Era o recunoaştere de către negociatorii de spioni că, în pofida zidului şi a codurilor tăcerii după care trăiau, ei puteau să-şi întrerupă războiul dus din umbră suficient cât să încheie un acord. Într-un fel, acest lucru era liniştitor. Dar schimbul reprezenta totodată o şansă trecătoare pentru reporterii de investigaţie – cei mai buni sau cei mai norocoşi dintre ei – să observe, pentru scurtă vreme, agenţii secreţi în acţiune, să-i fotografieze şi să le studieze cutele de pe frunte, apoi să scoată dovezile la lumină şi să întrebe: aceşti indivizi ne protejează cu adevărat sau sunt la fel de periculoşi precum secretele bombei cu hidrogen pe care se presupune că încearcă din răsputeri să le fure?

Totuşi, mai întâi ei trebuiau să afle unde avea să se producă evenimentul.

„Existau zvonuri că schimbul era iminent”, îşi aminteşte Annette von Broecker. Nimeni nu spunea de unde urmau să

fie aduşi, dar până vineri noaptea, lista oamenilor cu informaţii utile din partea de vest a zidului era lungă. La misiunea americană, generalul Clay ştia totul, după cum ştia şi Allan Lightner, şeful misiunii, şi Meehan, noul-venit de la Moscova. În ei se putea avea încredere că vor păstra discreţia. Duane Bruce era altă poveste. Cine ştia cât de profundă era loialitatea lui faţă de Agenţie după numai şase săptămâni de instruire? Apoi mai erau părinţii lui Pryor, care se mutaseră din Kempinski într-un apartament din Wilmersdorf şi, după cinci luni petrecute în oraş, îşi făcuseră câteva contacte utile. Juraseră să păstreze discreţia de teamă că divulgarea oricărei informaţii ar putea să compromită acordul, însă Millard Pryor era, după cum o ştia şi fiul lui, un om de acţiune. Ştia că dacă Meehan şi Vogel dădeau greş, el ar putea avea nevoie de genul de avantaj pe care numai presa era în măsură să i-l ofere. Cât de multe îi dezvăluise el avocatului său din Washington şi congresmenului său? Cât de multe ştia, în fond, Berthold Beitz? Acesta era preşedintele şi directorul executiv al companiei Krupp, iar din ceea ce a putut afla cu siguranţă Fred Pryor mai apoi, planul iniţial pentru eliberarea sa presupunea ca Beitz să îl întâmpine în persoană la punctul de trecere din Friedrichstrasse.

Iar Bob Graver, „El Supremo”? Niciun corespondent de radioteleviziune care îşi merita titlul – şi erau vreo câţiva în Berlin în 1962 – nu a reuşit măcar să-l recunoască pe şeful de staţie CIA, iar acesta stătuse până târziu în noapte în Golden City Bar împreună cu un străin, în costum bine croit, cu un accent de Brooklyn care semăna izbitor cu cel al unui personaj principal dintr-un eveniment important petrecut în New York în urmă cu câţiva ani. Merita probabil să soliciţi de la biblioteca de imagini câteva fotografii cu avocatul lui Abel, James B. Donovan, pentru a le compara.

Nu era de mirare că existau zvonuri. Nu era de mirare că toţi membrii personalului din Berlinul de Vest al agenţiei de ştiri Reuters se adunaseră la biroul din Savignyplatz puţin după ivirea zorilor pe data de 10, sau că Alfred Kluehs, şeful

biroului Reuters, sorbea deja din a doua lui cană de cafea. Sau că „jurnaliştii corespondenţi de la radio şi ziare care împărţeau cu noi clădirea ne-au vizitat”, şi-a amintit von Broecker.

„Toată lumea auzise acelaşi zvon.”

Totuşi, nimeni nu ştia unde avea să se petreacă schimbul. Pregătindu-se pe cât de bine a putut, Kluehs şi-a trimis cei doi reporteri la Punctul de Control Charlie – unul în partea de est, altul în cea de vest. Nu era o strategie originală, dar aceasta era locaţia evidentă. Dacă se producea un schimb, ambele părţi aveau să folosească în mod sigur maşini, iar Punctul de Control Charlie, aflat patru străzi mai la sud de staţia S-Bahn Friedrichstrasse, era singurul loc din oraş în care străinii puteau folosi maşini pentru a trece de zid.

Majoritatea celorlalte birouri de ştiri au adoptat aceeaşi perspectivă, dar numai Reuters o avea pe von Broecker. Născută în Berlin, ea trudea la copiator. Era începătoare în redacţie, iar după ce au plecat în teren cei doi reporteri din personalul lui Kluehs nu i-a rămas altceva de făcut decât să privească lung la harta oraşului, aflată pe perete şi să aştepte să sune telefonul.

Kluehs înfipsese ace cu gămălie pe hartă de-a lungul zidului pentru a marca fiecare punct de trecere. „Stătea cu spatele la hartă”, îşi aminteşte ea. „Ochii mei se plimbau fără ţintă, când s-au oprit brusc în colţul sud-vestic al Berlinului. Acolo era o graniţă. Era un pod… O vreme nu am spus nimic. Apoi nu m-am mai putut abţine. «Herr Kluehs», am rostit eu, dregându-mi glasul. «Ce părere aveţi de Glienicker Brücke?»” Ea se uita la boldul care marca Podul Glienicke peste râul Havel. „Alfred a privit în jur, apoi a părut electrizat, ca lovit de un fulger.”

* * *

Ziua lui Donovan a început la ora cinci şi jumătate. Şi-a strâns bagajele, a făcut cafea şi l-a aşteptat în întunericul

casei pe Graver. La ora şapte au ajuns împreună la baza militară Dahlem, unde el a solicitat o ultimă întâlnire între patru ochi cu clientul său.

Fisher se aflase sub supraveghere din grija că s-ar fi putut sinucide, nu pentru că ar fi părut deprimat, ci pentru că Biroul Închisorilor s-a gândit că i-ar putea fi teamă din vreun anumit motiv să se întoarcă în Rusia, şi nu putea fi realizat un schimb fără ca Fisher să fie în viaţă.

Acesta nu era sinucigaş, însă lui Donovan, văzându-l pentru prima oară în mai multe luni de zile, i s-a părut că arăta dintr-o dată bătrân. Fisher a acceptat o ţigară şi i-a spus că îi vor lipsi mărcile americane. După care i-a strâns mâna lui Donovan şi i-a mulţumit sobru pentru eforturile sale ca avocat. I-a promis că îi va trimite câteva cărţi rare de acasă în semn de recunoştinţă. (Peste şase luni, un curier sovietic a venit la punctul de trecere din Friedrichstrasse şi a înmânat un pachet care să fie livrat la birourile lui Donovan din Manhattan. Pachetul conţinea două comentarii învelite în pergament la Codul lui Iustinian, în latină, fiecare având o vechime de cinci sute de ani.)

Un mic convoi s-a format în afara blocului de celule militare: Donovan în maşina lui Graver, alături de Allan Lightner; Fisher împreună cu Wilkinson şi un agent de pază mătăhălos din armata americană; Alldredge cu Jim Murphy, fostul ofiţer de securitate al Detaşamentului 10 din Watertown, Adana, şi acum din Washington. Venise cu avionul pentru a-l identifica pe Powers la pod.

Până în momentul în care maşinile americane ieşeau din bază şi coteau spre vest către pădurea Grünewald, un convoi KGB era deja pe drum. Avea o distanţă mai mare de parcurs, ocolind prin sudul Berlinului din sectorul sovietic, pentru a se apropia de Podul Glienicke din Potsdam, dinspre vest. Pentru a doua oară în două zile, Powers îşi însoţise micul dejun cu un coniac rămas din noaptea dinainte. A stat pe bancheta din spate a unui sedan Wartburg alături de colonelul din Vladimir, gândindu-se îngrijorat că mergeau prin regiunea rurală. În jurul orei şapte şi jumătate, au ajuns

în Potsdam. Şişkin a apărut ca din senin şi a intrat în maşină. A explicat planul într-o engleză perfectă şi şi-au continuat drumul către pod.

Fix la ora opt, Vogel a parcat în afara închisorii Hohenschönhausen într-un Mercedes împrumutat de la un prieten măcelar. Aceasta nu era o zi în care să fie văzut într-un Opel. A fost lăsat în celula lui Pryor şi i-a spus prizonierului că era liber. Pryor a fost luat complet pe nepregătite de această veste, contemplând încă o alegere între sinucidere şi un proces de ochii lumii, încă digerând spusele lui Vogel în timp ce şi-a făcut bagajul la repezeală şi a mers cu el la maşină. Va reveni la Hohenschönhausen, însă abia peste treizeci de ani.

După patru ani, Iuri Drozdov probabil că obosise să tot joace rolul vărului lui Rudolf Abel. A dormit prea mult. A ajuns la pod nebărbierit, dar la timp şi în pielea personajului. S-a prezentat colonelului uimit din Vladimir ca văru' Drewes.

În final totul a fost cu mult mai uşor decât dezafectarea rachetelor nucleare – deşi cineva se poate încă întreba dacă nu cumva Şişkin şi Donovan ar fi făcut o treabă mai bună la summitul de la Paris comparativ cu Hruşciov şi Eisenhower.

Nu au lăsat nimic la voia întâmplării. Subordonaţii lui Şişkin au organizat o reţea de securitate vastă, tăcută în jurul întregii operaţiuni, căreia i-au dat numele de cod Liutenţia. Ofiţeri operativi înarmaţi ai KGB au fost postaţi pe timpul nopţii în vama est-germană din capătul vestic al podului. Un număr mai mare dintre ei s-au amestecat cu trupele sovietice care păzeau bariera de pe partea Potsdamului, şi chiar mai mulţi s-au ascuns în pădurile din jurul palatului de vară al regilor prusaci, aflat peste apă, în sud.

Ca să nu fie mai prejos, şeful poliţiei militare americane din Berlinul de Vest a dat zi liberă aproape tuturor membrilor unităţii de poliţie vest-germane de la capătul american al podului şi i-a înlocuit cu poliţia militară americană. De la clubul ofiţerilor americani şi până în capătul de nord al podului, pe partea de est, el a mobilizat

două bărci cu vâsle care să alunece în aval şi să hoinărească pe sub grinzile podului, fiecare dintre ele transportând un pescar cu o puşcă în locul undiţei.

Drozdov manifestă în prezent dispreţ faţă de flotila americană. „De ce am fi avut nevoie de astfel de măsuri de precauţie? Aveam acordul a doi preşedinţi”, subliniază el, nedorind să recunoască amploarea Operaţiunii Liutenţia după cinci decenii. Adevărul e că partea sovietică nu ar fi putut lansa bărci nici măcar dacă ar fi vrut. Din luna august anterioară, malul vestic al râului Havel fusese minat, iar bariere de beton fuseseră scufundate în apă pentru a împiedica pe oricine ar fi sperat să înoate către libertate.

Joe Murphy şi-a amintit de un mare bombardier sovietic zburând la altitudine joasă deasupra podului şi tulburând atmosfera calmă la scurtă vreme după sosirea lui la capătul american. Altfel, domnea tăcerea. Chiar şi într-o zi normală, nu era permis deloc traficul civil pe ceea ce est-germanii numeau „Podul Unităţii Socialiste”. În ziua schimbului, chiar şi maşinile diplomatice erau întoarse din drum înainte de a se putea apropia.

Până la ora opt, toate personajele principale se aflau la faţa locului. La opt şi cincisprezece minute, au ieşit din maşinile lor şi s-au strâns în jurul barierelor de la fiecare capăt al podului. Era frig şi înnorat, dar nu ningea. Era timp pentru o ţigară, iar rotocoalele de fum s-au ridicat deaspra grupurilor de oameni în pardesie de iarnă. Donovan şi-a privit ceasul. La opt şi douăzeci şi două de minute fix, grupuri de trei persoane s-au desprins din grupurile mai mari şi au început să înainteze unul spre celălalt, către linia de centru. Trioul din Potsdam era condus de Şişkin. Din capătul american au venit Donovan, Murphy şi Lightner. Fiecare grup s-a oprit, la câţiva paşi, pentru a le permite lui Donovan şi Şişkin să avanseze singuri unul către celălalt şi să îşi strângă mâna la frontieră. După care ceilalţi li s-au alăturat pentru a se prezenta şi pentru o conversaţie scurtă.

Şişkin creionase o schiţă a podului la ultima lui întâlnire cu Donovan din ziua precedentă şi plănuise în detaliu

următoarele mişcări. Încă două grupuri au păşit pe pod: la un capăt, Abel ducându-şi valizele, flancat de Wilkinson şi de agentul de pază mătăhălos; în celălalt, Powers, colonelul din Vladimir şi un alt bărbat din KGB pe care Şişkin l-a prezentat ca fiind domnul Prizov. Powers avea o valiză şi un pled pe care îl făcuse în închisoare.

Prizov a trecut linia şi l-a rugat pe Fisher să-şi dea jos ochelarii de la ochi. S-a întors prompt şi i-a spus lui Şişkin că aveau omul potrivit. Murphy l-a identificat pe Powers.

„Era în mod evident agitat. Nu îmi cunoştea numele, pe care oricum nu trebuia să-l cunoască", spune Murphy. Powers l-a confundat cu ofiţerul lui de securitate din Peshawar. Murphy nu se îndoia că bărbatul din faţa lui, în paltonul rusesc greu şi prea mare, flancat de găligani ruşi, era mândrul pilot tânăr pe care îl văzuse prima oară în cantina de la Paradise Ranch, în mijlocul deşertului din Nevada. Dar parcursese un drum lung pentru a se convinge că nu era o sosie produsă de KGB.

„Uite, vreau să îţi pun câteva întrebări…"

În timp ce restul lumii de pe pod privea, iar membrii Operaţiunii Liutenţia aşteptau în ascuzătorile lor, Murphy l-a întrebat pe Powers cum se numea antrenorul lui de fotbal din liceu. Powers nu a reuşit să-şi amintească. „Apoi l-am întrebat care e numele câinelui său", spune Murphy. „Pe ăsta l-a ştiut."

Wilkinson a scos scrisoarea de scuze prezidenţială din buzunarul interior, a semnat-o şi i-a spus lui Fisher că era liber să plece. Colonelul din Vladimir i-a strâns mâna lui Powers şi i-a dat o cutie cu suvenire (care a inclus câteva greutăţi pentru hârtie cu imagini ale Sputnikului) cumpărate din Moscova cu banii rămaşi în contul lui din închisoare. Powers şi Abel au trecut unul pe lângă celălalt şi au traversat linia. Nimeni nu a murit. Nimeni nu a făcut fotografii. Ambii bărbaţi au privit drept înainte şi au continuat să meargă până au ajuns între compatrioţii lor, retrăgându-se din iureşul Războiului Rece.

Şişkin era nerăbdător să plece, însă ambele părţi au căzut

de acord să stea pe pod până când erau anunţate de la Punctul de Control Charlie că Pryor fusese eliberat. Nu a fost recepţionat niciun mesaj. Şişkin a încercat o cacealma. A spus că, din câte ştia el, Pryor fusese deja predat americanilor.

Donovan: „Aşteptăm aici până când oamenii mei confirmă eliberarea lui."

Şi au aşteptat acolo, în vreme ce o rază de soare a străpuns norii şi a mai luminat atmosfera mohorâtă de deasupra podului, iar Annette von Broecker, reporteriţa începătoare de la Reuters, s-a grăbit să ajungă la faţa locului într-un taxi.

În timp ce aşteptau, Drozdov i-a studiat pe Powers şi pe Fisher. Powers purta un palton bun şi o pălărie călduroasă şi părea bine hrănit, din câte şi-a dat el seama. Fisher arăta jalnic, „ca şi cum fusese supus la un regim de închisoare autentic". Adevărul era că Fisher fuma prea mult, însă nu fusese niciodată mai admirat ca în perioada în care s-a aflat în închisoare. Powers slăbise puţin, dar, în raport cu standardele de închisoare amândoi fuseseră răsfăţaţi. Merita să fii un spion adevărat.

Pryor, inocentul, suferise. La Punctul de Control Charlie el încă pricepea cu greu ce se întâmplă în jurul lui. „A fost atât de ireal, încât nu mi-am permis să fiu altceva decât un observator pasiv", afirmă el. „A fost ca şi cum aş fi urmărit o piesă de teatru."

Piesa s-a prelungit. Conform aranjamentului, Frank Meehan şi Millard Pryor se aflau în partea de sud a punctului de control, aşteptând predarea lui Fred, dar aceasta a fost amânată. Meehan s-a plimbat cu paşi domoli de-a lungul graniţei şi s-a apropiat de Mercedes. „Hai, urcă în maşină, Frank", a spus Vogel. Meehan s-a supus. Cei de la Stasi, în inconfundabilele lor jachete gri, erau mai alerţi ca de obicei pe partea est-germană. Vogel a făcut puţin haz de ei întrebându-l pe Pryor dacă îl recunoştea pe vreunul din închisoare, însă nu părea să înţeleagă întârzierea.

Pe pod, Donovan a simţit nevoia să spună ceva. A încercat

să facă o glumă. Poate că Vogel se certa cu Pryor de la comisioane. „Ar putea dura luni de zile.” Şişkin a savurat umorul lui Donovan, ceea ce a fost un lucru bun. Acum îl avea pe Abel şi ar fi putut pleca oricând cu el de pe pod. Dacă făcea acest lucru, americanii nu ar fi putut face prea multe pentru Pryor în cazul în care Stasi se hotăra să-l păstreze. În următoarele minute, lucrul care l-a ţinut pe Şişkin pe pod a fost ceea ce Tolstoi ar fi putut numi onoarea lui. Asta şi sentimentul că Donovan s-ar fi repezit la el furios, cu pumnii strânşi, şi poate totodată o plăcere stranie de a fi suspendat deasupra apei, între două lumi, într-un moment important al istoriei.

Powers a început să-şi facă griji. „Nu mă întorc înapoi”, i-a spus lui Murphy. Ruşii îi spuseseră că, dacă ceva nu mergea bine, el urma să revină în partea lor, dar el a scris mai târziu că se hotărâse să fugă – sau să sară –, chiar şi cu riscul de a fi nimerit de un glonţ.

Meehan a stat în Mercedes cu Vogel şi cu Pryor la Punctul de Control Charlie şi s-a gândit: „Oh, Doamne, ce e de făcut?” Fiecare punct de predare părea să îl aştepte pe celălalt, în cazul în care Vogel nu ştia de fapt vreun lucru pe care nu îl spunea.

În jurul orei opt şi cincizeci de minute, un bărbat de la Stasi s-a apropiat de Vogel, aflat la volan, şi i-a şoptit ceva la ureche. Vogel a ascultat, apoi a spus pasagerilor săi: „Putem pleca acum.”

Meehan şi Fred Pryor au ieşit şi au mers câţiva metri până la semnul care îi anunţa că intră în Sectorul american. Millard Pryor aştepta.

Un transmisionist militar a comunicat prin radio din jeepul său şi s-a auzit un strigăt de pe capătul american al Podului Glienicke. Pryor era liber. Era vremea să se pună în mişcare.

Cine i-a făcut să aştepte? Poate că fusese un ofiţer Stasi nenumit, fidel protocolului, dar aflat într-o situaţie care îl depăşea. Mai probabil, a fost Josef Streit, procurorul general est-german, pe care Donovan şi-l imaginase mergând în mâini la ordinul lui Şişkin. Donovan a avut dreptate atunci

când s-a gândit că Streit nu deţinea o putere reală, dar în timpul acelor câteva minute a putut simţi ce înseamnă să fii cu degetul pe butonul de pauză atunci când în joc sunt interesele omenirii. În acele câteva minute timpul s-a oprit în loc pe pod şi doar Streit îl putea lăsa să curgă iarăşi. Nu s-a grăbit, iar Annette von Broecker i-a purtat o recunoştinţă veşnică. A sosit la timp pentru a trage un martor prietenos în spatele tufelor de pe partea americană şi pentru a obţine de la el suficiente detalii pentru primul articol de senzaţie al unei lungi cariere jurnalistice.

Între timp, convoaiele au dispărut. Unul dintre ele l-a dus pe Fisher să îşi vadă soţia reală pentru prima oară în şapte ani. Celălalt l-a luat pe Powers la Tempelhof unde, împreună cu Donovan şi Murphy, a decolat în avionul C-45 care, cu opt zile mai devreme îl adusese pe Donovan la Londra. Lui Powers i s-a făcut un examen medical în zona de încărcare a mărfurilor. În Frankfurt au schimbat cu avionul care îl adusese pe Fisher din New Jersey în ziua dinainte. Era echipat pentru uzul personal al generalului comandant al Forţelor Aeriene americane în Europa, iar, în timp ce se înălţa deasupra Rinului, stewardesa a venit să preia comenzi de cocktailuri. Murphy şi Donovan au cerut whisky scoţian. Powers a dorit un martini.

* * *

La Washington, după o lungă petrecere la Casa Albă, secretarul de presă al preşedintelui Kennedy a organizat pe neaşteptate la ora 3:00 o conferinţă pentru a anunţa că Powers era liber. În Berlin, corpul de presă s-a străduit să recupereze decalajul informaţional cu un raport telegrafiat de la Podul Glienicke, care confirma începutul erei schimburilor de spioni ai Războiului Rece, dar nu purta numele autorului. Ca răsplată, colegii lui von Broecker au dus-o la o cafenea locală, deşi nu pentru masa de prânz sau pentru şampanie. După o jumătate de secol, ea priveşte

afară peste râul Havel din locul în care şi-a luat notiţele pentru primul ei articol în exclusivitate. Se înfioară la amintirea frigului şi a entuziasmului, şi îşi aminteşte foarte limpede. „Mi-au cumpărat o ciocolată caldă.”

Epilog

După ce şi-a băut paharul cu martini, Powers a savurat o friptură bine pătrunsă, cu o foaie de salată verde şi un cartof copt. A mâncat împreună cu Donovan şi cu Murphy la o masă aranjată ca la restaurant, la 9.000 de metri deasupra golfului Biscaya. Apoi au stat de vorbă. Donovan ştia prea bine că Powers fusese pus la stâlpul infamiei în presă pentru conduita lui la proces, dar nu a putut să nu admire nervii de oţel ai unui bărbat dispus să „piloteze un planor de spionaj instabil pe deasupra teritoriului din inima Rusiei ostile la aproape 23.000 de metri… şi care, în timp ce trecea peste Minsk, ar fi întins calm mâna după un sendviş cu salam".

Când Powers a glumit că s-ar putea să aibă nevoie de un avocat acasă în Statele Unite, Donovan i-a spus că onorariul său anual consta într-o bucată de jambon de Virginia. A primit una prin poştă la Crăciunul următor.

Evenimentele care au urmat întoarcerii acasă au fost mai puţin plăcute. Cei de la CIA nu erau mândri de el şi nici nu terminaseră cu el. Pentru a nu fi văzut de nimeni, i s-a spus să stea la bordul avionului Super Constellation când acesta s-a oprit în insulele Azore pentru a realimenta. De la baza aeriană Dover el a fost dus pentru interogare la Ashford Farms, un complex al Agenţiei din Maryland. Donovan şi-a continuat drumul până la baza aeriană Andrews şi acolo a fost întâmpinat de o sosie a lui Powers care a fugit împreună cu el la un elicopter ce aştepta, pentru a distrage atenţia presei.

În prima lui dimineaţă în Maryland, Powers s-a bucurat de o reîntâlnire emoţionantă cu părinţii lui şi a aflat pentru prima oară de eforturile tatălui său de a-l elibera. După cum a scris ulterior, el îşi subestimase tatăl. După care au sosit cei din echipa de interogare. Întrebările lor au durat opt zile şi i-au lăsat puternica impresie că Agenţia era mai interesată

să-şi acopere propriile urme decât să afle ce i se întâmplase lui. Însă a existat un set de detalii operaţionale la care agenţii au revenit mereu: altitudinea la care a fost lovit şi felul în care a coborât. Ei au făcut referire la informaţii care erau în conflict cu versiunea lui Powers şi care l-au nedumerit pe acesta, după cum o arată transcrierea declasificată:

Anchetatorul: Poţi să spui cu certitudine că… nu ai coborât în etape?

Powers: Nu, am căzut continuu. Acesta e un lucru care mi-a fost menţionat pe drum de la Berlin şi pe care nu-l înţeleg… La 21.000 de metri avionul s-a dezmembrat şi a căzut direct spre pământ din câte ştiu eu. Nu îmi dau seama ce fel de arc a făcut pe cer în timp ce cădea, dar mie mi s-a părut că a luat-o direct în jos.

După un minut anchetatorul a revenit la ceea ce Powers a spus că i se transmisese în cursul zborului de la Berlin:

Anchetatorul: Acum am, desigur, acces la aceleaşi informaţii… Şi există unele care indică faptul că e posibil ca tu să te fi aflat undeva în jurul altitudinii de 21.000 sau 21.330 de metri, iar apoi, dintr-un motiv anume, ai urcat aproape de 22.550 de metri.

Powers: Nu. Nu am urcat.

Anchetatorul: După care ai coborât la aproximativ 18.288 de metri.

Powers: Nu.

Anchetatorul: Şi apoi, cu o coborâre rapidă, de aproximativ 1 067 de metri pe secundă, ai ajuns până la altitudinea de 11 277 de metri şi te-ai redresat. Nu s-a întâmplat absolut nimic din toate acestea?

Acele lucruri s-au întâmplat cu siguranţă, dar ele nu au implicat avionul lui Powers. Anchetatorul descria în detalii remarcabile profilul de zbor al lui Igor Mentiukov, pilotul de avion Suhoi căruia i s-a ordonat să se izbească în U-2, căruia i s-a ordonat mai apoi să îşi oprească propulsorul auxiliar şi

a cărui „coborâre rapidă” a fost urmărită de operatorii radar ruşi şi de spionii radio ai NSA care ascultaseră convorbirile lor din Iran.

Cei de la NSA reconstituiseră totodată ultimele momente ale lui Serghei Safronov în MIG-ul său şi le-au adăugat la confuzia generală. John McCone, care îi urmase lui Allen Dulles în funcţia de director al CIA după o carieră în afaceri (şi care a fost la fel de impresionat de „date” pe cât de cinic era faţă de oameni) a ales să îi creadă pe agenţii de la NSA, nu pe Powers. A declarat în mod clar acest lucru Congresului şi unor jurnalişti aleşi pe sprânceană, fapt care a afectat în mod serios reputaţia şi cariera lui Powers. După aproape un sfert de secol, istoricii silitori încă acordau versiunii lui McCone aceeaşi recunoaştere ca şi celei a lui Powers, deşi McCone fusese la acea vreme un novice în sfera serviciilor secrete, iar relatarea lui Powers a avut marele merit de a fi bazată pe o experienţă directă.

A fost complet greşit să se afirme că Powers a coborât lent până undeva în jurul altitudinii de 9.145 de metri înainte să se ejecteze. A fost complet greşit să se spună că a primit ordin să se sinucidă. Nu că editorialiştilor le-ar fi păsat prea mult. *New York Newsday* a declarat că ar trebui să uite de prima acordată retroactiv la salariu pentru că „făcuse o treabă de mântuială”. *Dallas Morning News* a refuzat să-l numească erou pentru că termenul ar trebui rezervat celor doi piloţi de U-2 care, după cum „fusese raportat”, se aruncaseră în aer împreună cu avioanele când misiunea lor sub acoperire a mers prost. Nu există piloţi de U-2 care să se fi aruncat în aer împreună cu avioanele lor.

Comentatorul cel mai indus în eroare şi care, la rândul lui, a indus pe alţii în eroare a fost William Tompkins, avocatul acuzării la procesul lui Abel, care manifesta încă un interes personal faţă de mitul maestrului spion sovietic. Rocada de spioni de pe Podul Glienicke, a spus el, a fost „ca şi cum l-ai schimba pe Mickey Mantle pe un jucător de baseball mediocru”. Nu mai conta că în acest caz jucătorul mediocru fusese instruit, mobilizat şi trimis să fotografieze cele mai

sensibile zone nucleare ale Uniunii Sovietice într-un interval de timp mai scurt decât avusese nevoie Willie Fisher pentru a-şi despacheta pensulele de pictor în Brooklyn.

La o audiere în cadrul Senatului din luna martie 1962, care a beneficiat de o asistenţă numeroasă, Powers a avut şansa de a-şi explica regretele exprimate la procesul lui din Moscova: „A fost uşor să declar că îmi părea rău pentru că ceea ce voiam să spun prin asta, pe de o parte, şi ceea ce voiam ca ei să creadă că aş spune, pe de alta, erau lucruri destul de diferite”, a afirmat el. „Principala mea părere de rău a fost că misiunea a eşuat, şi îmi mai părea rău că mă aflam acolo.”

Audierea s-a încheiat cu ovaţii pentru pilot, iar el a fost exonerat de ancheta oficială care a precedat audierea. Însă relatarea lui referitoare la doborârea avionului a fost considerată suspectă multă vreme, până după sfârşitul Războiului Rece. Între timp, a fost reangajat de Kelly Johnson ca pilot de testare la compania Lockheed şi asaltat cu oferte de publicare a memoriilor sale. Din respect pentru CIA, el nu şi-a scris memoriile până în anii 1970, şi chiar şi atunci a trimis manuscrisul la cenzorii Agenţiei înainte de publicare. Ştia că ar fi putut vinde mai multe exemplare dacă mergea cu el direct la tipar şi încasa banii din vânzări unde putea.

„Zbura pe avioane U-2 din Palmdale California, unde se făceau lucrări intensive de întreţinere”, îşi aminteşte vechiul său prieten Tony Bevacqua. „Le aducea la baza aeriană Beale, în apropiere de Sacramento, unde eu pilotam avioane SR-71.” După ce i-au fost lansate memoriile, el semna câteva zeci de exemplare şi i le aducea lui Bevacqua odată cu zborurile sale de livrare la baza Beale pentru ca acesta să le distribuie piloţilor din frăţia avioanelor de spionaj. „Probabil că i-am vândut sute de exemplare în acest fel”, îşi aminteşte Bevacqua.

La scurtă vreme după publicare, Powers a fost concediat de la Lockheed. CIA fusese de fapt cea care îi plătise salariul până atunci, însă Johnson a fost loial angajatorului său şi nu

a implicat Agenţia în această poveste. Pur şi simplu i-a spus lui Powers că nu mai era de lucru pentru el.

Înainte să se mute în California, Powers a divorţat de Barbara şi s-a căsătorit cu o psihometristă a Agenţiei, Sue Downey, alături de care şi-a clădit o viaţă nouă, crescându-i fiica şi un fiu al lor născut în 1965 în Burbank, la poalele dealurilor Verdugo. După ce i s-a spus că nu mai poate pilota avioanele de la Lockheed, el a zburat pentru un alt mare angajator din zonă, filiala locală a postului de televiziune NBC News. S-a prăbuşit şi a murit în 1975, în timp ce aducea elicopterul staţiei de televiziune înapoi în San Fernando Valley după ce documentase un incendiu iscat în vegetaţia joasă, pe coasta din apropiere de Santa Barbara. A rămas fără combustibil. Bevacqua s-a interesat după accident şi s-a convins că nu a fost vorba de un asasinat. „Elicopterul avea un istoric, de care Gary era conştient, de a arăta că rezervoarele sunt goale când în realitate încă mai aveau combustibil", a spus el. „Cei de la service reparaseră problema, dar nu i-au spus. Ce mod de a muri…"

Banalitatea acestui incident a fost aproape la fel de şocantă ca şi primul accident al lui Powers, care continuă să producă reverberaţii. Cu doi ani înainte, James Nathan, un istoric tânăr de la University of Delaware, publicase un articol în revista *Military Affairs* intitulat „A Fragile Détente: The U2 Incident Re-examined", în care a asamblat toate dovezile disponibile pentru a-şi susţine opinia că doborârea avionului U-2 fusese „plănuită" de CIA pentru a ucide din faşă politica de destindere între superputeri. Bineînţeles că Hruşciov ar fi fost de acord cu el. Fiul său încă e de acord, citând surse CIA nenumite care, spune el, i-au confirmat că intenţia a fost din start ca Powers să nu mai ajungă niciodată în Norvegia.

În 1975, nu era greu să identifici grupurile de putere care aveau un interes faţă de periclitarea summitului de la Paris, printre care cei mai importanţi erau constructorii de rachete din ambele tabere. Detaliile care au ieşit la lumină după terminarea Războiului Rece chiar fac posibilă reconstituirea

unei poveşti în care persoanele din centrul programului U-2 însărcinate cu luarea deciziilor au atins exact acest scop. Totul începe în Adana în 1959: Stan Beerli, comandantul Detaşamentului B, care deţine recordul la păstrarea discreţiei în privinţa programului U-2, e mutat din Turcia la Washington. Înlocuitorul său, colonelul William Shelton, e un bărbat din forţele aeriene lipsit de experienţă privind tradiţia CIA şi de înclinaţia de a respecta scrupulozitatea Operaţiunii Quickmove. Spre sfârşitul lunii aprilie 1960, Beerli e transferat din nou într-o misiune scurtă în nordul Norvegiei, despre care e asigurat că necesită abilităţile sale speciale (şi care în acelaşi timp îl va ţine ocupat în afara Washingtonului). În absenţa lui, decizia de a da sau nu undă verde Operaţiunii Grand Slam va fi luată de generalul Bill Burke, un alt om al forţelor aeriene, deoarece Richard Bissell va fi plecat în afara oraşului pe durata weekendului.

În săptămânile tensionate dinaintea zborurilor avioanelor U-2, Bissell îl întreabă pe Burke care e probabilitatea ca un U-2 să fie doborât de rachetele antiaeriene sovietice. Burke îi spune că există o probabilitate ridicată a unei interceptări reuşite „în condiţiile în care detectarea avionului U-2 de către reţeaua sovietică de apărare este realizată la timp”. Acest lucru înseamnă că oricine speră ca Powers să treacă neobservat trebuie să se asigure că el nu e detectat devreme. În situaţia opusă, ar fi înţelept din partea oricui speră ca el să fie doborât să facă tot ce îi stă în putinţă pentru a-i dezvălui misiunea în avans.

Beerli pleacă la Oslo crezând că 1 mai e unica dată fixată pentru zborul lui Powers. „Din câte am ştiut, 1 mai a fost singura zi”, spune el. „Când am plecat din Washington, acesta a fost planul.” Dacă acest lucru a fost adevărat, nu era nevoie ca Powers sau echipa Quickmove să sosească în Peshawar înaintea nopţii de sâmbătă, 30 aprilie. Totuşi, până la acest moment, Powers aşteptase în hangarul de acolo trei zile, datele lui anterioare de plecare fiind aparent anulate din cauza vremii proaste deasupra Rusiei. Avioanele U-2 făcuseră cinci curse între Adana şi Peshawar. Din cauza

kilometrajului acumulat în acele zboruri, cel mai fiabil avion din inventarul Detaşamentului 10 fusese înlocuit cu cel mai puţin fiabil. Chiar mai rău, conform ambasadorului american de atunci la Kabul (informat ulterior de ministrul afghan de externe), toţi ofiţerii din forţele aeriene pakistaneze au aflat în avans de misiunea lui Powers. În cazul în care nu a fost telegrafiat în mod adecvat către forţele sovietice, codul final de demarare a misiunii e transmis din Turcia prin Pakistan pe o frecvenţă radio deschisă. Powers e, într-adevăr, depistat „la timp”.

Iţele unei conspiraţii sunt răsfirate de-a lungul înregistrărilor istorice. În practică, la fel ca întotdeauna, greşelile de management sunt explicaţia mai plauzibilă. Chiar dacă Burke „a compromis întreaga operaţiune”, aşa cum a susţinut Beerli când a auzit mult mai târziu de nenumăratele erori de securitate, el a părut realmente distrus când fost informat despre doborârea lui Powers.

Joe „Veste Minunată” Alsop, a fost cel mai puţin afectat. Acelaşi lucru a fost probabil adevărat despre prietenii şi sursele lui din cadrul grupului de lobby în favoarea decalajului rachetelor militare, care îl includea pe colonelul Thomas Lanphier (pensionat) din cadrul diviziei Convair de la General Dynamics. La momentul doborârii avionului U-2, fiecare superputere dispunea de aproximativ zece focoase nucleare operaţionale. Cu două luni mai devreme, Lanphier susţinuse în faţa Congresului că, în cazul în care companiei aeriene Convair i s-ar fi permis să înceapă construirea de rachete Atlas în 1957, până acum ar fi fost produse patru sute de rachete. Cu o lună înaintea doborârii, el a făcut o pledoarie clară în favoarea unei comenzi de o sută de rachete Atlas şi de douăzeci de rachete Titan. După data de 1 mai, el nu a trebuit să mai facă niciodată o pledoarie în acest sens. A fost semnat un contract cu Convair, iar până în 1963 Comandamentul Aerian Startegic al Forţelor Aeriene avea treisprezece escadrile de rachete Atlas, cu o sută treizeci şi şapte de rachete balistice intercontinentale între ele. După douăzeci şi şase de ani, fiecare superputere avea

aproximativ nouă mii de focoase nucleare. Harold Macmillan a numit afacerea avioanelor U-2 „o poveste foarte bizară”. Pentru industria de apărare, povestea a fost totodată una foarte fericită.

* * *

Fisher a zburat acasă împreună cu soţia, Elena, şi fiica sa, Evelyn. Ele se bucuraseră de câteva zile de cumpărături în abundenţa relativă a Berlinului de Est, iar acum se puteau bucura de compania iubitului şi stoicului lor Willie.

Acesta era venerat oficial de KGB, dar prea celebru pentru a mai prezenta utilitate ca spion – sau pentru ca angajatorii lui să mai admită că el nu fusese niciodată prea util din start. Fisher a ţinut discursuri, a explicat şcolarilor gloria patriotică a muncii de spionaj şi s-a plâns ocazional că nu fusese în măsură să îşi dedice viaţa artei.

În 1967, Burt Silverman a venit să-l caute la Moscova, să scrie o carte şi să îşi ceară scuze pentru că nu reuşise să îi scrie cât s-a aflat în închisoare. Aproape că a fost organizată o întâlnire printr-o serie de intermediari, dar a fost anulată în ultima clipă, când un reporter a prins de veste. Astfel încât Silverman i-a lăsat o scrisoare, în care şi-a cerut scuze şi a scris: „Tot ce pot să spun e că atunci vremurile erau diferite, iar eu nu eram mai presus de teamă. Poate că motivul pentru care mă aflu acum aici e să repar acea greşeală.

S-au scurs aproape zece ani de la procesul tău din Brooklyn. Multe lucruri ni s-au întâmplat tuturor de atunci – mie, prietenilor mei. Şi ţie, de asemenea. Sperasem să ţi le povestesc pe toate. Îmi imaginasem totodată o călătorie la Ermitaj unde să vorbim iarăşi despre artă şi pictură. M-am gândit de asemenea că am putea vorbi despre sentimentele tale legate de America şi de oamenii pe care i-ai întâlnit acolo. Din câte se pare, acest lucru nu se va întâmpla. Poate altă dată – când ne vom putea întâlni ca simpli prieteni."

Nu s-au revăzut niciodată. Fisher a murit de cancer pulmonar în octombrie 1971. Cenuşa lui a fost depusă la cimitirul Donskoi cu numele lui real, iar câţiva reporteri occidentali au fost duşi acolo pentru a vedea cu ochii lor adevărata identitate a maestrului spion care nu a cedat niciodată. Li s-a spus chiar şi că era de origine britanică.

Arta i-a supravieţuit. Ambasada sovietică din Washington a respins o cerere pentru una dintre picturile lui exprimată de Robert Kennedy, însă o carte cu reproducerile peisajelor sale ruseşti a fost publicată de către KGB în 1999, iar două dintre pânzele lui americane se află încă în posesia Centrului Federal de Detenţie din Manhattan.

* * *

Fred Pryor s-a străduit să uite ceea ce prietenii lui au numit experienţa sa de tip Rip Van Winkle[1] în Berlin, pentru că era mai uşor să uite decât să ierte.

Familia a zburat direct acasă, oprindu-se doar pentru o scurtă conferinţă de presă la aeroportul Idlewild din New York. Millard şi Mary, care cheltuiseră o sumă estimativă de 25.000 de dolari pentru a-şi elibera fiul, au fost descrişi ca „radiind de fericire". Fred a fost energic şi sobru, într-o cămaşă albă bine călcată, jachetă şi cravată în dungi. „Aş vrea să-mi reiau viaţa normală", a spus el.

„Să-mi reiau" era poate o exprimare care genera confuzie, date fiind îndelungatele lui peregrinări întreprinse după facultate, dar el era hotărât să se apuce serios de treabă şi să se alăture fratelui său în rândurile americanilor angajaţi pe un loc de muncă bine plătit. A găsit un post de profesor la University of Michigan şi şi-a publicat la scurtă vreme prima lui carte. S-a intitulat *The Communist Foreign Trade System (Sistemul comunist de comerţ exterior)* şi a inclus în prefaţă o menţiune scurtă referitoare la perioada petrecută în

[1] Personajul principal al povestirii omonime scrisă de Washington Irving şi publicată în 1819 (n.tr.)

închisoare: „Cititorul poate judeca singur natura «spionajului» meu; pentru că această carte e în esenţă «documentul de spionaj» găsit în maşină la arestarea mea.”

Nu a fost un succes în termenii numărului de exemplare vândute, dar, timp de mai mulţi ani, a rămas lucrarea de referinţă în domeniu.

În 1992, Pryor a depus o cerere prin care să i se permită accesul la dosarul lui Stasi. În 1994, cererea i-a fost aprobată, iar el a revenit într-un Berlin reunificat. În camera de lectură înfiinţată până atunci pentru victimele poliţiei secrete în fostul sediu Stasi de pe Magdalenenstrasse, pura greutate a dosarului său de zece mii de pagini i-a conferit ceea ce pe moment a simţit a fi un statut special. Apoi cineva a apărut cu un dosar de cincisprezece mii de file, iar Pryor şi-a reluat locul printre muritori.

A fost interesat îndeosebi să afle dacă vreunul dintre cei pe care îi intervievase se alăturase celor de la Stasi în acuzaţia de spionaj care i-a fost adusă. Nimeni nu făcuse acest lucru, deşi unii dintre ei fuseseră denunţaţi de colegii lor cu privire la contactul pe care îl avuseseră cu el. Acest aspect l-a tulburat, dar nu atât de mult ca împrejurările în care l-a găsit pe bărbatul căruia îi acorda meritul de a-l fi eliberat.

Wolfgang Vogel se afla în închisoare, acuzat de şantaj de către statul german reunificat şi de unii dintre cei a căror libertate o negociase. Când s-au întâlnit prima oară, Pryor a scris: „Eu mă aflam de o parte a gratiilor, iar el de cealaltă… Acum poziţiile noastre se inversaseră. Deşi părea să facă faţă situaţiei în care se găsea, eu am reuşit cu greu să îmi păstrez calmul. El fusese în măsură să mă ajute să ies dintr-o închisoare a unui regim totalitar; dar acum eu nu îl puteam ajuta să iasă dintr-o închisoare a unui stat democratic.”

Vogel a executat doar o sentinţă scurtă şi s-a retras confortabil la Schliersee, la o oră în sud de oraşul München. La înmormântarea lui de acolo a participat un grup de personalităţi celebre ale unei epoci apuse a Berlinului, printre care Egon Krenz, ultimul lider comunist est-german,

şi ultimul ambasador american în Berlinul de Est – Francis J. Meehan.

După ce a fost inundat de un şuvoi de amintiri la citirea dosarului său, Pryor s-a întors în Statele Unite şi a trăit cu ele în gând timp de încă cinci ani. După care a făcut pasul următor. Dosarul a identificat numele anchetatorului său. S-a întors la Berlin şi l-a căutat în cartea de telefoane. „Am mers acasă la el", îşi aminteşte Pryor. „Soţia sa a scos capul pe fereastră şi m-a întrebat ce doream. I-am spus că voiam să discut cu soţul ei. I-am explicat cine eram, iar ea s-a retras şi mi-a spus să revin în seara respectivă."

Cei doi bărbaţi au mers la un bar şi au băut bere timp de trei sferturi de oră.

„Am mers până acolo şi înapoi. Nu l-am tachinat pe tema prăbuşirii comunismului, nu i-am pus întrebări legate de viaţa lui", spune Pryor. „Am vrut să ştiu ce au plănuit să facă cu mine în cazul în care nu aş fi fost schimbat, pentru ce ar fi urmat să mă judece cu adevărat. El a fost reţinut. Era o întâlnire între doi oameni care nu se plăceau unul pe altul. Dar nu şi-a cerut deloc scuze. Încă mă crede vinovat. A spus: «Tu spionai. Noi ne-am făcut datoria.» "

Notă cu privire la surse

Majoritatea materialelor din această carte provin din interviuri pe care le-am luat, din 2007 până în 2009, în Rusia, Germania şi Statele Unite unor participanţi la evenimentele descrise şi unor oameni care i-au cunoscut. Persoanele intervievate i-au inclus, în ordine alfabetică, pe: Nikolai Batuhtin, Stan Beerli, Tony Bevacqua, James Bozart, Iuri Drozdov, Jack Goff, Jean Goff, Marvin Makinen, Carl McAfee, Frank Meehan, Joe Murphy, Aleksandr Orlov, Gary Powers Jr., Frederic Pryor, Burt Silverman, Annette von Broecker şi Mihail Voronov. Eileen Cline, Carolyn Cooper, Richard Cooper, Serghei Hruşciov şi Martin Skala, printre alţii, au fost intervievaţi la telefon. Igor Mentiukov a fost găsit în casa lui din Belarus şi intervievat pentru mine de Olga Sorokina.

Printre cele mai importante surse primare şi online s-au numărat Casa Albă şi alte documente oficiale referitoare la povestea avioanelor U-2 făcute disponibile de CIA la Center for the Study of Intelligence şi de către Eisenhower Presidential Library. Mai multe documente clasificate despre doborârea avionului U-2, care includ o transcriere a anchetei Prettyman, ce a avut loc după eliberarea lui Powers, sunt disponibile la Arhivele Naţionale din College Park, Maryland. Altele au fost făcute publice ca rezultat al cererilor înaintate de Chris Pocock în baza Legii privind accesul liber la informaţii. Am folosit relatări din ziarele şi revistele aflate în arhivele *New York Times, Times* (Londra) şi ale revistei *Time* pentru perspective contemporane asupra arestării şi procesului lui Abel, consecinţelor doborârii avionului U-2, eşecului înregistrat de summitul de la Paris, procesului lui Powers, construirii Zidului Berlinului şi schimbului de prizonieri de pe Podul Glienicke. Amintiri din mass-media rusească ale evenimentelor de pe 1 mai 1960 au fost şi ele

disponibile, deşi majoritatea au fost publicate abia după dezmembrarea Uniunii Sovietice.

Cea mai bună cercetare condusă după Războiul Rece despre dorinţa lui Hruşciov de destindere a relaţiilor dintre superputeri e conţinută în volumele *Khrushchev, the Man and His Era,* de Wiliam Taubman, şi *Khrushchev's Cold War,* de Timothy Naftali şi Aleksandr Fursenko. *Like Father, Like Son,* de Vin Arthey şi *The U2 Spyplane: Toward the Unknown,* de Chris Pocock, reprezintă cele mai competente studii despre William Fisher, respectiv despre avionul U-2. Deşi erorile din această carte îmi aparţin, am apelat, de asemenea, pentru detalii la lucrările *Bombshell,* de Joseph Albright şi Marcia Kuntsel, *The Mitrokhin Archive,* de Christopher Andrews şi Vasili Mitrohin, *Abel,* de Louise Bernikow, *By Any Means Necessary,* de William E. Burrows, *My Silent War,* de Kim Philby, *The Shadow Network,* de Edward Van Der Rhoer, *Sacred Secrets,* de Jerrold şi Leona Schechter, şi *Special Tasks,* de Anatoli Sudoplatov. Pentru perspective asupra afacerii avioanelor U-2 m-am inspirat din *The Man Who Touched the Sky,* de Johnny Acton, *Mayday,* de Michael Beschloss, *Reflections of a Cold Warrior,* de Richard Bissell, *Remembering the Dragon Lady,* de Linda Rios Bromley şi Gerald E. Mellmoyle, *Red Mood Rising,* de Matthew Brzezinsky, *The Craft of Intelligence,* de Allen Dulles, *Waging Peace: The White House Years,* de Dwight D. Eisenhower, *Spyplane,* de Norman Polmar, *Spy Wife,* de Barbara Powers, şi *Skunk Works,* de Ben Rich. Pentru contextul schimbului de spioni de pe Podul Glienicke m-am folosit de *Negotiator,* de Philip Bigger, *K Blows Top,* de Peter Carlson, *Strangers on a Bridge,* de James B. Donovan, *Stasiland,* de Anna Funder, *Nikita Khrushchev and the Creation of a Superpower,* de Serghei Hruşciov, *Spy Trader,* de Craig R. Whitney, şi *Joe Alsop's Cold War,* de Edwin M. Yoder Jr.

Mulţumiri

Jumătate de secol înseamnă mai mult de jumătate din viaţă pentru majoritatea oamenilor. Am fost norocos să găsesc supravieţuitori ai poveştilor relatate în această carte şi le sunt recunoscător celor care au fost de acord să le spună, mai ales când acest lucru a însemnat ca ei să renunţe la tăcerea pe care au fost obligaţi să o respecte pe durata Războiului Rece. Majoritatea sunt menţionaţi în nota referitoare la surse, dar îi sunt mai ales îndatorat lui Frederic Pryor, singurul supravieţuitor al schimbului de prizonieri de pe 10 februarie 1962, pentru evocarea unui episod unic şi dureros din viaţa sa.

Numeroase alte persoane au ajutat la documentarea şi scrierea acestei cărţi, printre care un loc important îl ocupă Chris Pocock şi Vin Arthey. Amândoi sunt experţi fără ale căror sfaturi generoase proiectul meu n-ar fi putut fi definitivat. În Rusia, aş fi fost pierdut fără unica şi energica Olga Sorokina. Pentru disponibilitatea lor de a-mi răspunde la e-mail, de a-mi oferi cifre şi statistici, de a-mi tolera absenţele lungi şi apariţiile bruşte, aş vrea, de asemenea, să le mulţumesc lui Christopher Andrews, Joseph Albright, Tom Baldwin, Stan Beerli, Tony Bevacqua, Grace Blundy, Linda Rios Bromley, David Chappell, Daniel Finkelstein, Thomas Fuchs, Tim Hames, James Harding, Iuri Kobaladze, Margarita Kondraşeva, James Nathan, Rebecca Nicolson, Norbert Potzl, John Ray, David Reynolds, Laura Swanson, Alla Vareldzjan, Konstantin Erşov şi Liudmila Erşova.

Mulţumirile mele lui Bill Hamilton pentru sprijinul său consecvent şi înţelepciunea sa, lui Bill Thomas pentru acceptarea provocării, lui Charlie Conrad pentru faptul de a conferi sens rezultatului final şi Jennei Ciongoli, lui Rachel Rokicki, Julie Cepler şi celorlalţi din echipa de la Broadway Books pentru răbdarea lor uimitoare. Îi sunt de asemenea

recunoscător lui George Lucas, din New York, pentru prânz, şi lui Mike Jones, din Londra, pentru tot ceea ce va urma. În Wiltshire, Jon şi Hilary Stock mi-au îngăduit să stau în casa lor. În Chelsea, Matthew şi Kate Whittell m-au lăsat să le folosesc barca. În Putney şi Marblehead, Jim, Jane, Fran şi Ted m-au ajutat să am grijă de Bruno, Louis şi Enzo, dar cele mai profunde mulţumiri ale mele sunt pentru Karen, care a avut permanent grijă de toată lumea.

Index

A

Abakumov, Viktor 40, 41
Adana, Turcia (bază U-2) 10, 65-66, 71, 105, 111-113, 174-175, 180,
183, 185, 193, 194, 196, 197, 21, 218, 219, 223, 225, 251, 255, 258, 276,
329, 333, 344-345
Agenţia Naţională de Securitate (NSA) 102, 196, 251, 265, 342
Aivazian, Boris 222, 229-231, 233, 235, 252
Alldredge, Noah 328-329, 333
Alsop, Joe 188, 207-208, 267, 270-271, 346, 352
Amory, Robert 81
Andras, Tamas 311
Anul Geofizic Internaţional 129
Aria 51 72
Arnold, Eberhard 115

B

Baikonur 23, 284
Bailey, George 292, 294
Baker, Barry 28-29
Barnes, Jim 87
Batuhtin, Nikolai 164-165, 223, 228-229, 252-253, 262, 351
Bear Mountain, parcul 44, 55, 60
Beerli, Stan 10, 29, 193-197, 211-212, 214-217, 219, 225-226, 228, 235,
239-240, 249-250, 259, 270, 344-346, 351, 535
Beitz, Berthold 331

Bentley, Elizabeth Terrill 31, 45
Beria, Lavrenti 39, 41, 46, 176
Bevacqua, Tony 58-59, 76, 89, 92, 104, 343, 351, 353
Biriuzov, Serghei 11, 214, 216, 220, 227-228, 230, 233, 235, 239, 256
Biroul de Servicii Strategice (OSS) 148, 309, 321
Biroul Federal de Investigaţii (FBI) 22, 31, 43, 45, 47, 49, 53, 63-64,
102, 124-125, 133-134, 136-139, 141, 143, 145-146, 150, 152, 156, 161,
276, 282
Bissell, Richard 10, 94-96, 100-102,105-107, 112, 173, 175, 182, 184,
189-191, 195, 212, 215, 217, 223, 250-251, 270, 345, 352
Blandy, William (amiral) 29
Blasco, Paul 143-144
Blunt, Anthony 34
Bodo, Norvegia 225-226, 239, 259, 272
Bohr, Niels 45
Borisoglebski, Viktor 288
Bozart, James 12, 50-52, 124-125, 151-152, 158, 351
Bradley, Pat 28
Brandt, Willie 144, 244, 296
Brejnev, Leonid 12, 290-291
Bridges, Styles 132
Bruce, Duane 317-319, 331
Buharin, Nikolai 273
Burgess, Guy 34, 282
Burke, Bill 217, 223-224, 345-346
Bush, George W. 270

C

Caen, Herb 313
Cairncross, John 34
Cape Canaveral 128, 131132, 177, 185, 189, 206
Capp, Al 69

Carey, Howard 173
Cei Cinci de la Cambridge 34, 44
CEKA 36-38
Chapman, Anna 22
Cheney, Dick 270
Cherbonneaux, Jim 175-178, 211
Chiang, Kai-Shek 42
Christner, Robert 284
Clark, Dave 12, 89-93, 106, 169-170
Clay, Lucius 118, 295, 316, 331
Cohen, Lona 45-46,53
Cohen, Morris 45-46, 53, 135
Collins, William 85-78
Convair, General Dynamics 68, 206, 346
Cooper, Carolyn 118, 351
Cordes, Harry 95, 184
Cornwell, David *vezi* le Carré, John
Craft of Intelligence, The (Dulles) 133, 352
Curry, Sol 278

D

David Clark (companie) 20, 89, 93, 196
De Gaulle, Charles 269
Deutsch, Arnold 44
Donovan, James 9, 11, 13, 148-150, 156-163, 306-311, 314-315, 318,
321-328, 331-340, 352
Doolittle, James „Jimmy” 221-222
Dr. Strangelove (film) 70, 80, 174
Drozdov, Iuri 9, 306, 308, 324, 326, 327, 334, 337, 351
Dulles, Allen 10, 81-83, 94, 96, 101, 106, 109-111, 124, 133, 140,
160-161, 189, 195, 207, 216, 220, 223, 250, 255, 260, 265, 267, 271, 283,
286, 342, 352

E

Eden, Sir Anthony 105
Eglin (bază aeriană) 191-193
Eisenhower, Dwight D. 10, 11, 21, 51, 68, 81, 83, 90, 95, 96, 101, 105,
108-112, 130, 155-156, 167, 170, 176, 178, 181, 187-190, 199, 200, 203,
204, 207-209, 211, 213, 215, 220, 221, 223, 233, 235, 250, 255-257,
259-260, 263, 266-269, 271, 272, 275, 283, 286, 287, 334, 351, 352
Eisenhower, John
Elţân, Boris 164
Engels (bază aeriană) 10, 107
English Electric Lightning 193
Ericson, Bob 10, 167, 169, 172, 212-215, 217, 219, 224, 227, 234, 237
Excelsior I (balon de înaltă altitudine) 169

F

Feiffer, Jules 55
Feldblum, Eduard 235
Fisher, Elena Lebedeva 36, 307
Fisher, Heinrich 35
Fisher, William 9-12, 22, 24, 33, 35-46, 49, 52-55, 57-58, 60-62, 72, 109,
110, 123, 125-128, 131-139, 140-147, 149-150, 156-163, 205-206, 259,
286, 291, 298, 306-308, 329, 333, 336-339, 342, 346, 347, 352
Fleming, Ian 41
Flickinger, Don 47-48, 88-90
Fuchs, Klaus 45-46, 353

G

Gaither (Raportul) 188
Gamber, Edward F. 124-125, 139, 141, 143, 144
Garst, Roswell 203, 263
Garthoff, Ray 209
Gibney, Frank 207
Glenn Martin (companie) 130
Glenn, John 65, 89
Glienicke (Podul) 9-11, 24, 36, 328, 332, 333, 338, 339, 342, 351-352
Goff, Jack 74-76, 86, 89, 259, 351
Goodpaster, Andrew 190, 215, 221, 250
Gorbaciov, Mihail 24
Grace, Frank 87-88, 172, 173, 353
Graver, Bob 322-323, 325, 328, 323-333
Greene, Graham 32
Grinev, Mihail 281, 283, 287, 289
Groom Lake (Aria 51) 72, 94-95, 97, 100, 101, 167, 172
Groopman, Samuel 135
Gruşin, Pavel 165, 179

H

Haber, William 316
Hagerty, James 130
Hale, Mike 193
Hale, Nathan 167, 171, 275,285, 313
Hall, Ted 46
Hargens, Christian Wilhelm289
Harriman, Averell 194
Harris, Kitty 43
Harwell (laborator de cercetare) 46
Hayhanen, Reino 9, 12,49-50, 52, 56-58, 60, 61, 63, 64, 93, 123-127,
133-134, 137, 140-141, 144, 150-151, 157-158, 160, 306

Heiner, Neil 133-134, 136
Henkin, Kiril 53
Henry, James 91-92
Herter, Christian 267-268,283
Hohenschönhausen (închisoare) 12, 297, 318, 329, 334
Hochschule für Planökonomie 119
Hoover, J. Edgar 31, 45, 124
Hruşciov, Elena 282, 307
Hruşciov, Nikita 10-12, 21, 43, 63, 68, 80, 86, 106, 109-111, 119, 126,
155, 179, 187-188, 190, 198-201, 203-204, 207-209, 215-216, 220-221,
227, 230, 232-233, 235, 254-261, 263, 264, 266-270, 272, 282, 286-295,
305, 334, 344, 352
Hruşciov, Serghei 199-200, 204, 214, 215, 239, 267, 351-352
Hutchins, Robert Maynard 313

J

Jackson, Reuben B. 104, 181-182
Jaffe, Sam 279-280, 282
Johnson, Kelly 12, 70-72, 81-83, 90, 94-98, 100, 188, 264, 265, 295, 343
Johnson, Lyndon B. 155, 295
Johnson, Tufti 226, 259
Jones, E.K. 177, 211
Jukov 140

K

Kennan, George 30
Kennedy, John F. 11, 19, 47, 68, 220, 271-272, 275, 292-295, 305, 316,
324
Kennedy, Robert 35, 273, 347

KGB 9, 10, 31, 34, 36, 37, 40, 43-45, 47, 49, 53, 58, 63, 73, 78, 123, 128,
132, 134-137, 140, 150, 157, 179, 240, 244, 253, 261, 263-264, 274-276,
281, 285, 287, 306-309, 311, 313, 318, 323-324, 329, 333-335, 347
Kincheloe, Iven 192
King, Bob 250
Kirton, Edwin 284
Kistiakowsky, George 221
Kittinger, Joe 169-170, 172
Kluehs, Alfred 331-332
Knutson, Marty 10, 96, 99, 107-108, 110, 172, 195-197, 211
Koroliov, Serghei 130, 154, 156, 176, 178, 179, 185, 202, 284
Korotkov, Aleksandr 49
Koval, George 46
Kozlov, Frol 199, 203
Krenz, Egon 349
Krumins, Zigurd 312, 329
Krupp 319, 326, 331
Kurceatov, Igor 30, 31, 45-46

L

Land, Edwin „Din” 81-82, 111
Lanphier, Thomas, Jr. 204-206, 346
le Carré, John (David Cornwell) 296, 323
Lebedeva, Elena 36
Lemay, Curtis 203, 287
Lenin, Vladimir 35, 37-39, 49
Levier, Tony 94-95, 99, 100
Levine, Dave 145
Lewind, Carolyn 51-52
Life (revistă) 29, 33, 278, 281, 288, 312
Lightner, Allan 331, 333, 335

Li’l Abner (Capp) 69
Lockheed (companie) 12, 20, 68, 69, 72, 82, 94, 97, 131, 172, 196, 225,
329, 343, 344
Lovelace (clinică), Albuquerque 88-89, 177
Lovell, Sir Bernard 256, 201-202

M

MacDonald, Joe 134, 136-137
Machu Picchu 114
Maclean, Donald 34, 43
Macmillan, Harold 68, 256, 268-269, 346
Maiman, Theodore 268
Maki, Hannah 60, 124
Makinen, Marvin 13, 245-246, 311, 327
Malinovski, Rodion 214, 227, 268
McAfee, Carl 12, 247-248, 261, 272-273, 277-279, 281-282, 288,
290-291, 307, 351
McCarthy, Joseph 51, 58, 146, 157
McCone, John 265, 342
McElroy, John 173
McIlmoyle, Jerry 87-88, 92, 93, 96, 352
McNamara, Robert 299, 315
Meehan, Francis J. 12, 264, 265, 326, 331, 337-338, 349, 351
Mentiukov, Igor 11, 222, 230-233, 235, 241, 351
Mielke, Erich 293
Milam, Victor 59
Miller, Herb 109
Mitrohin, Vasili 38, 58, 134, 352
Mitscher, Marc 204-205
Molotov, Viaceslav 40, 43
Morrell, Edwin 284
Morris, James 275
Mulhern, John T. 124-125

Murphy, Jim 333
Murphy, Joe 10, 113, 171, 175, 184, 335-340, 351
Murphy, Mildred 146
Murphy, Robert 199-200
Murrow, Edward R. 51

N

Nathan, James 344, 353
Newton, Dick 258
Nixon, Richard M. 68, 200, 207, 209, 272, 280, 283
Nole, Jack 168-169, 172
Norton, Virginia 247, 261, 278, 280

O

Operaţiunea Blue Book 71
Orlov, Aleksandr (fiul) 216
Orlov, Aleksandr „Suedezul” 9, 44, 135, 228, 351
Oswald, Lee Harvey 220
Ovington (studiouri) 53, 63, 125, 236, 145, 150-151

P

Pakistan 23, 78, 175-176, 211-212, 218-219, 260, 296, 345
Pamir 23, 78, 178, 210-211, 220, 223, 226-227
Parker, Alexander 278-279, 290
Pearson, Drew 296
Perengosky, John 194-195
Philby, Kim 34, 124, 135, 352
Polaroid (companie) 81
Pollock, Jackson 54, 60
Pound, Virginia 73-75, 102, 226, 247-248, 259, 261, 272, 288, 307
Powers, Barbara 83, 84, 102, 104, 11, 181-182, 216, 223, 225, 248, 262,
278-279, 287-288, 290, 343, 352

Powers, Francis Gary 9-13, 21, 23, 24, 29, 73-77, 84-89, 93, 96, 99,
101-104, 112, 113, 169, 172-175, 182, 184, 190, 196, 204, 212-213,
217-220, 222-240, 249, 251, 253-257, 260-267, 270-279, 281-290, 298,
301, 306, 307, 310-319, 324, 327-330, 333, 335-346, 351
Powers, Ida 278, 280
Powers, Oliver 12, 74, 102, 247-248, 259, 261, 276, 279, 291, 307-308
Powers, Sue Downey 343
Powers-Hileman, Jessica 73, 75, 102, 104, 288
Proiectul Manhattan 30, 43
Pryor, Frederic 9, 12, 20, 24, 114-120, 244-246, 294, 296-301, 308,
315-321, 325, 326, 328, 329, 331, 334, 336-338, 348-351, 353
Pryor, Mary 316-317, 319
Pryor, Millard 12, 114, 320, 331, 337-338

Q

Quarles, Donald 187

R

Radzinski, Edvard 38 Reuters 243, 331-332, 337
Rhodes, Roy 137, 157
Rich, Ben 69, 176, 352
Right Stuff, The (Wolfe) 164
Rogers, Frank W. 278
Rosenberg, Ethel şi Julius 46, 47, 51, 53, 60, 150, 289
Rostow, Walt 223, 250
Rudenko, Roman 11, 253, 254, 281, 283-287
Rutan, Burt 97

S

Safronov, Serghei 222, 229-231, 233, 235, 252, 265, 342
Santa Fe, New Mexico 43
Savitki, Evgheni 11, 230-233, 235
Schecter, Jerrold 43
Scherhorn, Heinrich 39
Schorr, Daniel 295
Schumann, Conrad 295
Schwartz, Jerry 55
Semipalatinsk 23, 79, 177, 213, 214
Shelton, William 212, 217-219, 224, 225, 258, 260, 344
Shultz, James 284
Silverman, Burt 12, 34, 53-56, 58, 61-63, 127, 133, 145-146, 150,
152-154, 158, 182, 328, 347, 351
Silverman, Helen Worthman 145-146, 152, 182
Skala, Martin 296-297, 351
SMERS 40
Sobell, Helen şi Morton 60, 160
Sociedad de Hermanos 115
Spionul care venea din frig (le Carré) 296, 323
Squillante, Vincent „Jimmy” 160
Stalin, Iosif 27, 29, 30, 37, 38-40, 44, 62, 63, 123, 135, 140, 179, 323,
273, 311
Stasi 12, 19, 20, 119, 244, 245, 293-294, 297-301, 305, 308, 315,
317-318, 320-321, 325, 337, 338, 348, 349
Stevens, Ed 288, 290
Stockman, Harvey 105-107, 110
Streit, Josef 325-327, 338
Strong, Philip 81, 97
Sudoplatov, Pavel 9, 38, 39, 41, 42, 352
Sulzberger, C.L. 270
Sulzberger, Marina 270
summitul marilor puteri, Paris 10, 21, 68, 199, 208, 211, 215, 220-221,

254-257, 259, 263, 268, 269, 272, 283, 286, 334, 344, 351
Sun Valley, Idaho 194
Svirin, Mihail 125
Symington, Stuart 108, 155, 188, 206-207, 209

Ş

Şelepin, Aleksandr 253-254, 263, 266
Şişkin, Ivan 10, 324, 324-328, 333-338

T

Tadjikistan 78
Thompson, Llewellyn 11, 256-258, 267
Time (revistă) 43, 119, 127-129, 131, 170, 186, 312, 313, 351
Tompkins, William F. 11, 138, 144, 147, 152, 157-160, 342
Troţki, Leon 9, 38, 73, 143
Truman, Harry 29-30
Twining, Nathan 83, 189

U

Ulbricht, Walter 292-294, 296-297, 305, 315
Universitatea Liberă din Berlinul de Vest 9, 13, 118, 244, 246, 317
Upchurch, Wesley 59
USS Arkansas 27

V

Venona (proiect de decodificare a telegramelor sovietice) 31, 46
Vito, Carmine 107, 249-250
Vogel, Wolfgang 12, 294, 301, 308, 314-321, 324-327, 329, 331, 334,
337-338, 349
Voluntari (reţea de spioni) 45

von Braun, Wernher 130, 156, 186
von Broecker, Annette 18, 19, 21, 243, 331, 332, 337-339, 351
Voronov, Mihail 210, 217, 222, 228-229, 233-235, 251-252, 262-263,
351
Votintev, Iuri 179, 211-212, 217
Vovk, Iuri 231, 235

W

Wallenberg, Raoul 311
Washington Post 162, 188, 255
Wilkinson, Fred T. 306, 328, 329, 333, 335, 336
Wilson, Charles E. 132
Witkin, Richard 128, 131
Wolfe, Tom 164, 174
Wright Field (laborator medical) 90-91

Y

Yeager, Chuck 193

Z

Zahedan, Baluchistan (bază aeriană) 195-197

CUPRINS

Distribuţia 5
Nota autorului.....10
Prolog.....11
PARTEA I Misiuni neverosimile.....19
Capitolul 1 Tromba nucleară.....20
Capitolul 2 Agentul.....25
Capitolul 3 Pilotul.....60
Capitolul 4 Inocentul.....112
PARTEA a II-a Vânători de spioni.....120
Capitolul 5 Supravegherea.....121
Capitolul 6 Justiţie americană.....139
Capitolul 7 o cădere de la mare înălţime.....164
PARTEA a III-a Prins asupra faptei.....246
Capitolul 8 Oraşul cowboy-Lor. Şi al LndieniloR.....247
Capitolul 9 O panică de zile mari.....252
Capitolul 10 JUSTIŢIE SOVIETICĂ.....279
Capitolul 11 BĂrbatuL în maşina sport roşie.....300
PARTEA a IV-a Anatomia unei afaceri.....310
Capitolul 12 Poker cu mizã unicã.....311
Capitolul 13 Trei bărbaţi şi un pod.....338
Epilog 349
Notă cu privire la surse 360
Mulţumiri 362
Index 364